

รายงานการวิจัย

เรื่อง

กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้
Communication Process for Reinforcement Peace of Social Leader in
Thailand's Three Southern Border Provinces

โดย

นายจารึก ศิริบุหงศ์
ดร.สุชาติ ไหมอ่อน
นายอำพร มณีเนียม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760356

รายงานการวิจัย

เรื่อง

กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้
Communication Process for Reinforcement Peace of Social Leader in
Thailand's Three Southern Border Provinces

โดย

นายจารึก ศิรินุพงศ์

ดร.สุชาติ ใหม่อ่อน

นายอำพร มณีเนียม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

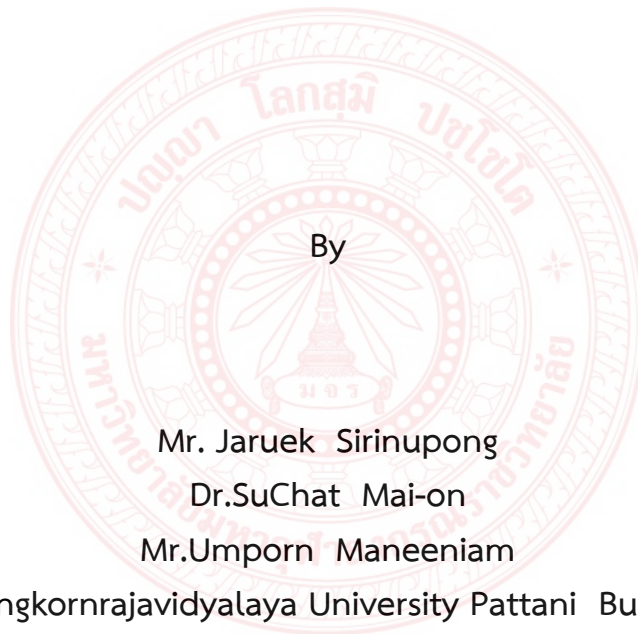
MCU RS 610760356

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Communication Process for Reinforcement Peace of Social Leader in
Thailand's Three Southern Border Provinces

By

Mr. Jaruek Sirinupong

Dr.SuChat Mai-on

Mr.Umporn Maneeniam

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Pattani Buddhist College

B.E. 2560

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610760356

(Copyright, Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้
ผู้วิจัย:	นายจารึก ศิริพงษ์ ดร.สุชาติ ไหมอ่อน และนายอำพร มณีเนียม
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๐
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ และเพื่อเสนอแนะแนวทางในการสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีการเก็บข้อมูลด้วยการสังเกตและสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

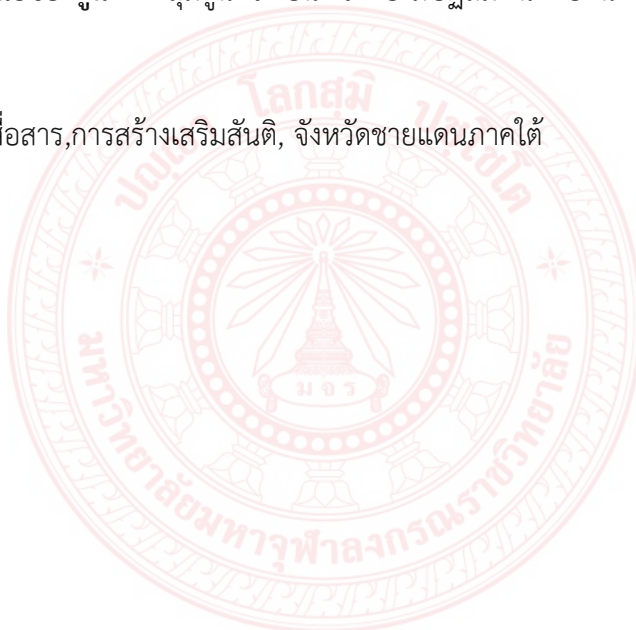
ผลการศึกษาพบว่า

ด้านกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่าทั้งผู้นำชาวไทยพุทธและมุสลิมต่างก็มีแนวคิดในการสื่อสารระหว่างกันที่อยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจกันและกัน การสื่อสารถึงกันและกันอย่างสร้างสรรค์ การได้นำเอาทัศนคติหรือความรู้สึกที่ถูกต้องที่มีต่อกันไปต่อยอดเป็นการปฏิบัติจริงในการอยู่ร่วมกัน การสื่อสารที่อยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจภูมิหลังทางวัฒนธรรมของกันและกันสิ่งเหล่านี้ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ กลุ่มผู้นำทั้งไทยพุทธและมุสลิมมีทัศนคติตรงกันว่าในท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ผู้นำของทั้งกลุ่มไทยพุทธและมุสลิมในฐานะเป็นกลุ่มบุคคลผู้มีอิทธิพลต่อสังคมของตนควรแสดงบทบาทอย่างสร้างสรรค์โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้กระบวนการสื่อสารที่ถูกต้องเป็นเครื่องมือในการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในพื้นที่

ด้านปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้พบว่า การที่กลุ่มชนทั้งไทยพุทธและมุสลิมมีวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรมทางความคิดที่ต่างกันเป็นพื้นฐานอาจเป็นปัญหาและอุปสรรคในการสื่อสาร การมีความรู้สึกถึงความเป็นพวกเราพวกเขาภายในจิตใจ มีทัศนคติบางประการที่แฝงด้วยอคติ มีความหวาดระแวงไม่ไว้วางใจต่อกัน เหล่านี้ถือเป็นปัญหาและอุปสรรคในการสื่อสารเพื่อสร้างสังคมสันติให้เกิดขึ้นในพื้นที่ โดยเฉพาะกลุ่มผู้นำทางสังคมในฐานะเป็นกลุ่มคนที่มีอิทธิพลต่อสังคมของตน หากไม่สามารถทำลายทัศนคติเชิงลบที่มีต่อกันได้ก็เป็นการยากที่จะเป็นทางนำไปสู่การสร้างสังคมสันติให้เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้

ในขณะที่ด้านการให้ข้อเสนอแนะแนวทางในการสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ คณะผู้วิจัยได้นำเสนอถึงข้อเสนอแนะในการใช้เป็นกระบวนการสื่อสารเพื่อสันติของผู้นำของทั้งสองกลุ่มออกเป็นประเด็น ๕ ประเด็นย่อย คือ ๑. การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม ที่ผู้นำจำเป็นจะต้องศึกษาเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมของกันและกัน ๒. การมีส่วนร่วมทางสังคม คือการให้ทั้งสองฝ่ายได้มีส่วนร่วมทางสังคมในโอกาสต่าง ๆ เพื่อให้กลุ่มผู้นำได้มีโอกาสเรียนรู้วิธีการที่จะอยู่ร่วมกัน สร้างความคุ้นเคยสนิทสนมต่อกัน ๓. การให้ความรู้ อันเป็นความรู้ที่ถูกต้องเพื่อทำลายทัศนคติเชิงลบของผู้นำอันจะเอื้อให้เป็นผลส่งต่อหรือถ่ายทอดไปยังกลุ่มคนผู้อยู่ภายใต้อิทธิพลทางการปกครองของตน ๔. การเรียนรู้สังคมพหุวัฒนธรรม ที่ผู้นำจะต้องเรียนรู้และนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการอยู่ร่วมกับคนที่มีวัฒนธรรมต่างจากตน ๕. การสื่อสารเชิงสันติ ที่ผู้นำจำเป็นจะต้องเรียนรู้และสื่อสารกับคนต่างวัฒนธรรมอย่างถูกต้องเหมาะสม เอื้อให้เกิดบรรยากาศแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และ ๖. การสร้างสัมพันธ์ของผู้นำ ที่กลุ่มผู้นำจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติสัมพันธ์กับคนที่มีวัฒนธรรมต่างไปจากตน

คำสำคัญ : การสื่อสาร, การสร้างเสริมสันติ, จังหวัดชายแดนภาคใต้

Research Title: Communication Process for Reinforcement Peace of Social Leader in Thailand’s Three Southern Border Provinces
Researchs: Mr.Charuek Sirinupong and Dr.Suchat Maion
Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Pattani Buddhist College
Fiscal Year: 2560/2019
Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

This research had the objective to study the communication process to create peace of the social leaders in the 3 southern provinces in order to study the problems and obstacles in the communication process to create peace of the social leaders in the 3 southern provinces and to suggest a guideline in creating peace of the social leaders in the 3 southern provinces. This was qualitative research. The data were collected by observation and in-depth interview by using descriptive data analysis.

From the study, it was found that

Regarding the communication process to create peace of the social leaders in the 3 southern provinces, it was found that the Buddhist and Islamic Thai leaders both had concept in communication based on understanding each other and communication to one another in a creative manner. This was done by using the right attitude or feeling to each other as a way for the practice to live together and the communication which was based on the understanding of the cultural background of each other. These were the important factors that would lead to living together peacefully. The Buddhist and Islamic Thai leaders both had the same attitude that amidst the unrest in the 3 southern provinces, The Buddhist and Islamic Thai leaders as the groups of people with the social influence should show a creative role especially to implement the right way of communication as a tool in creating peace in the area.

Regarding the problem and the obstacle in the communication process to create peace of the social leaders in the 3 southern provinces, it was found that the people including Thai Buddhist and Islamic had different culture, lifestyle and thinking culture and this might cause communication obstacle, to have the feeling of

separation inside their minds, to have some attitude clouded with bias, to have trust issues with each other. These could be considered problems and communication obstacle to create peaceful society in the area especially the social leaders which was the group of people with social influence. If they do not get rid of their negative attitude to each other, it would be difficult to create a peaceful society in the 3 southern provinces.

Whereas, the suggestion for a guideline to create peace of the social leaders in the 3 southern provinces, the researcher group proposed the suggestion for the implementation as the communication process for peace of the social leaders in both groups into 5 points as follows. 1. **Communication between cultures** that the leaders need to study and learn their culture 2. **Social participation** is to let both groups have social participation in various opportunities so that the group leaders would have the opportunity to learn how to stay together and create closeness to each other 3. **Imparting of knowledge** is the right knowledge in order to get rid of the negative attitude of leaders which would influence or pass on to the group of people under their governing influence 4. **Learning of bi-culture society** that the leaders must learn and implement to live with people with different cultures from theirs 5. **Peaceful communication** that leaders need to learn and communicate with people with different culture in a correct way and help create the atmosphere of peaceful cohabitation and 6. **Creation of leader relationship** that the groups of leaders need to have relationship with different cultures from theirs.

Key words : communication, process to create peace, the 3 southern provinces

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้สำเร็จลงได้ คณะผู้วิจัยต้องขอขอบคุณผู้มีส่วนแห่งความสำเร็จดังต่อไปนี้

ขอขอบพระคุณพระสุธีรัตนบัณฑิต ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่ได้เอื้อเฟื้อด้านทุนสนับสนุนในการวิจัย

ขอขอบคุณท่านเจ้าของข้อมูลเชิงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเด็นวิจัยที่คณะผู้วิจัยได้นำมาประกอบการศึกษา

ขอขอบพระคุณผู้นำชุมชนในพื้นที่เป้าหมายในการศึกษาทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ทั้งฝ่ายไทยพุทธและมุสลิมทุกท่านที่ได้มีส่วนร่วมในการศึกษาเชิงพื้นที่ซึ่งได้ให้ข้อมูลด้านการสัมภาษณ์อย่างเป็นกันเอง

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่หอสมุด จอห์น เอฟ. เคนเนดี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานีและขอขอบพระคุณพระคุณพระมหามารุต ธีรธมโม เจ้าหน้าที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานีที่เอื้อเฟื้อผู้อำนวยการความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ขอกราบขอบพระคุณผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ปัตตานีผู้บังคับบัญชาของคณะผู้วิจัยที่ได้สนับสนุนและเอื้อเฟื้อในการทำวิจัยในครั้งนี้ให้สำเร็จ

นายจารึก ศิรินุพงศ์

ดร.สุชาติ ไหมอ่อน

นายอำพร มณีเนียม

๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญแผนภาพ.....	ช
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒. วัตถุประสงค์การวิจัย.....	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ.....	๔
๑.๔ ขอบเขตของโครงการวิจัย.....	๔
๑.๕ นิยามศัพท์.....	๕
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๕
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสาร.....	๖
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติสุข.....	๑๒
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ.....	๑๙
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม.....	๓๓
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๔๙
๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๕๒
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๕๓
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๕๓
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก.....	๕๓
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๕๕
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๕๖
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๕๗
บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....	๕๘
๔.๑ บริบทพื้นที่จังหวัดปัตตานี ยะลาและนราธิวาส.....	๕๘
๔.๒ กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติสุขของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้.....	๖๒
๔.๓ ปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติสุขของผู้นำทางสังคม ใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้.....	๗๙
๔.๔ การเสนอแนะแนวทางในการสร้างเสริมสันติสุขของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัด ชายแดนภาคใต้.....	๘๕
๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	๙๔

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	๙๙
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๙๙
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๑๔
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๑๙
บรรณานุกรม.....	๑๒๐
ภาคผนวก	๑๒๖
ภาคผนวก ก เครื่องมือการวิจัย.....	๑๒๗
ภาคผนวก ข หนังสือแจ้งขอเข้าสัมภาษณ์.....	๑๒๘
ภาคผนวก ค รูปภาพกิจกรรมการวิจัย.....	๑๓๑
ภาคผนวก ง ผลลัพธ์ ผลผลิต และผลกระทบจากการวิจัย.....	๑๓๕
ภาคผนวก จ แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๑๓๘
ประวัติผู้วิจัย.....	๑๔๒

สารบัญรูปภาพ

ภาพที่	หน้า
๑. กิจกรรมการเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำทางสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้.....	๖๗
๒. กิจกรรมการเสวนาเพื่อสร้างเสริมสันติมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องโดยหน่วยงานหรือ องค์กรต่างๆ.....	๖๘
๓. กิจกรรมการเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำทางสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ถูกจัดขึ้นอย่างต่อเนื่องในหลาย ๆ โอกาสและสถานที่.....	๖๙
๔. กิจกรรมการเสวนาเพื่อสันติที่ผู้นำทางสังคมในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้มักให้ ความสำคัญ.....	๗๒

สารบัญแนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๑.แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย.....	๕๒
๒.แสดงองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา.....	๙๔

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหา

สังคมโลกในยุคปัจจุบันนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นสังคมที่เต็มไปด้วย “ความไร้ระเบียบ” (Chaos) ตัวแปรที่สำคัญของสภาวะดังกล่าวนั้นซ่อนตัวอยู่บนพื้นฐานของสังคมที่มีความแตกต่าง และหลากหลายไปด้วยค่านิยม ทัศนคติ ภาษา ศาสนา ความต้องการ ผลประโยชน์ และกลุ่มชาติพันธุ์ที่พยายามจะดำรงและรักษาความเป็นอัตลักษณ์ และผลประโยชน์ของกลุ่มตัวเองเอาไว้ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ “ความไม่สมนัย” ของตัวแปรต่างๆ เกิดอาการ “ขบเหลี่ยม” จนกลายเป็น “ภาวะไร้ความสมดุล” และก่อให้เกิดผลข้างเคียง (Side Effect) จนนำไปสู่ “ความขัดแย้ง” (Conflict) ในที่สุด^๑ และความขัดแย้งในบางสถานการณ์ก็ถูกขยายผลและพัฒนาตนเองไปสู่ “ความรุนแรง”^๒

ความขัดแย้ง เป็นความรู้สึกหรือปฏิกิริยาของบุคคลหรือกลุ่มคนที่มีความคิดเห็น ค่านิยม และเป้าหมายไม่เป็นไปในทางเดียวกัน รวมทั้งการแย่งชิงและต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด หรือการที่ฝ่ายหนึ่งรุกล้ำหรือขัดขวางการกระทำอีกฝ่ายเพื่อให้เป้าหมายของตน บรรลุผล ซึ่งความขัดแย้งดังกล่าวอาจจะสะท้อนออกมาในรูปของความไม่รุนแรงหรือความรุนแรงก็ได้^๓

ปัญหาความรุนแรงใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องยาวนานมาจนถึงปัจจุบัน โดยที่สถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดูไม่มีทีท่าว่าจะสงบลงได้อย่างยั่งยืน ซึ่งปัญหาในด้านต่างๆ อันเป็นสาเหตุของความรุนแรงซึ่งไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรมและเกิดผลสำเร็จอย่างแท้จริง ทั้งนี้ เนื่องมาจากพื้นที่ใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีลักษณะพิเศษไม่เหมือนกับพื้นที่ในภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศอยู่หลายประการ อันได้แก่ ความแตกต่างด้านภาษา ศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรม รวมถึงรูปแบบวิถีชีวิตความเป็นอยู่อันเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของประชากรในพื้นที่ ดังนั้น การใช้กลวิธีในการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ซึ่งมีความซับซ้อนทั้งด้วยสภาพพื้นที่และปัญหาที่สะสมมาเป็นเวลาหลายปี ซึ่งก็มีเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นเสมอมา แต่เหตุการณ์ที่เกิดอย่างเด่นชัดจนเป็นข่าวออกตามสื่อต่างๆ อย่างคึกโครม ก็คือ เหตุการณ์ปล้นปืนกองพันพัฒนาที่ ๔ ค่ายกรมหลวงราชชนกนครินทร์ อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส ในต้นปี พ.ศ.๒๕๕๗ และหลังจากเหตุการณ์ดังกล่าว ความรุนแรงก็ยังไม่มีความสงบ หากแต่มีความรุนแรงเกิดขึ้นตามมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

เป็นความจริงที่ต้องยอมรับว่า เหตุการณ์ความรุนแรงใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ก่อให้เกิดผลกระทบโดยภาพรวมต่อประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านการศึกษา และด้านความมั่นคงของประเทศ และจากเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น ได้มี

^๑ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญยานกร), พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

หน่วยงานของภาครัฐ ภาคเอกชน รวมถึงภาคส่วนนักวิชาการต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ต่างก็ได้มีความพยายามที่จะนำเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวมาโดยตลอด ซึ่งแต่ละแนวทางที่ถูกนำเสนอพร้อมทั้งได้นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหา นั้น ยังไม่มีแนวทางใดที่สามารถช่วยยุติความขัดแย้ง และความรุนแรงลงได้อย่างยั่งยืน

การสร้างเสริมสันติใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ยังคงเป็นสิ่งที่ทุกฝ่ายทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ต่างมีความพยายามในการแสวงหาแนวทางแก้ไขกันอยู่ ซึ่งที่ผ่านมาเป็นเวลาหลายปีปัญหาความรุนแรงก็ยังไม่สามารถแก้ไขได้อย่างเป็นรูปธรรม ยังคงมีความรุนแรงเกิดขึ้นให้เห็นไม่เว้นแต่ละวัน ซึ่งในหลายแนวทางของความพยายามเพื่อการแก้ไขปัญหาความรุนแรงหรือความไม่สงบใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อนำไปสู่การสร้างเสริมสันติที่ยั่งยืนถาวร ผู้วิจัยมองว่าวิธีการหนึ่งที่น่าสนใจศึกษา และสามารถนำมาเป็นแนวทางในแก้ไขปัญหาดังกล่าวก็คือ กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

การสื่อสาร เป็นถ้อยคำที่สามารถทำความเข้าใจต่อกัน โดยปกติการสื่อสารมักหมายถึง การติดต่อระหว่างกัน แต่ในทางทฤษฎีแล้วความหมายของการสื่อสารมีความหมายละเอียดลึกซึ้งมากกว่าการติดต่อระหว่างกันซึ่งเป็นความหมายที่คนส่วนใหญ่นิยมใช้กัน และการสื่อสาร หมายถึง กระบวนการสื่อสารที่ประกอบด้วยผู้ส่งสาร สาร สื่อ และผู้รับสาร อย่างที่มักเรียกกันย่อๆ ว่า SMCR ซึ่งกระบวนการสื่อสารหาใช่ความหมายของการสื่อสาร เนื่องจากมันไม่ได้บอกคุณลักษณะที่ทำให้เข้าใจถึงความหมายของมันได้ เพราะกระบวนการสื่อสารดังกล่าวเป็นความรู้แจ่มแจ้ง เนื่องจากการสื่อสารย่อมต้องประกอบด้วยผู้ส่งสาร เนื้อหาของสาร สื่อที่พาสารนั้นไป และผู้รับสาร การสื่อสาร เป็นกระบวนการสื่อความหมาย ซึ่งเป็นสื่อที่ยึดโยงบุคคลในองค์การไว้ด้วยกัน รวมทั้งบุคคลภายนอกองค์การด้วย เพื่อให้กิจการดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ด้วยดี การสื่อสารเป็นเครื่องมือที่มีอำนาจมากสำหรับผู้บริหาร (ผู้นำทางสังคม) ในการที่จะถ่ายทอดนโยบาย ความรู้สึกนึกคิด และการชักจูงใจผู้อื่นให้ปฏิบัติตามตนตลอดไปจนถึงการครองใจคน ในอดีตที่ผ่านมา การสื่อสารสำหรับผู้บังคับบัญชาอาจหมายถึง การออกคำสั่งกำหนดนโยบาย การวางระเบียบที่ผู้บังคับบัญชากำหนดให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาเท่านั้น แต่ในปัจจุบัน การสื่อสาร หมายถึง “การสร้างความเข้าใจ” หมายถึง การสื่อความหมายทุกครั้ง จะต้องเป็นการสร้างความเข้าใจระหว่าง ๒ ฝ่าย คือ ผู้ส่งสารและผู้รับสาร การสื่อสารอาจเป็นคำพูด สีหน้า ท่าทาง คำสั่งที่เป็นลายลักษณ์อักษร หรือแม้แต่ความเงียบ^๕

จะเห็นได้ว่าการสื่อสารมีความสำคัญและมีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกคนทุกเพศทุกวัย ตั้งแต่เกิดจนตาย ทั้งในชีวิตประจำวันตั้งแต่ตื่นจนกระทั่งนอนหลับ ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารในบุคคล การสื่อสารระหว่างบุคคล หรือการสื่อสารมวลชนก็ตาม ต่างก็มีเป้าหมายเพื่อบอกถึงความต้องการของตนเอง ของชุมชน หรือของสังคม เพื่อการโน้มน้าวให้เกิดความเห็นด้วยและยอมรับด้วยเหตุผลต่างๆ เหตุนี้เอง การสื่อสารจึงเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการทำหน้าที่

^๕ สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, **ทฤษฎีการสื่อสาร**. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระเปียงทอง, ม.ป.ป.), หน้า ๑. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑-๒.

^๖ พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. **มนุษย์สัมพันธ์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๘๙.

เป็นสื่อกลางเพื่อให้มนุษย์ในสังคมเกิดความคิดเห็นที่สอดคล้องกันและสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข การสื่อสารที่มีกระบวนการ มีกลไก และมีวิธีการจึงเป็นวิธีการหนึ่งซึ่งผู้นำทางสังคมสามารถนำมาใช้เพื่อสร้างเสริมสันติในท่ามกลางความขัดแย้งและการเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงอย่างที่เกิดขึ้นใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ณ เวลานี้

นอกจากการสื่อสาร กระบวนการสื่อสารที่มีความสำคัญยิ่งในการสร้างเสริมสันติแล้ว อีกสิ่งหนึ่งที่เป็นหัวใจหลักก็คือ ผู้นำทางสังคม ที่จะต้องเป็นผู้ขับเคลื่อนหลักในการสร้างเสริมสันติเพราะจะต้องเป็นผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด นั่นคือ การสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกันมิเช่นนั้นสิ่งที่เรียกว่า “สันติ”(Peace) ใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ก็เกิดขึ้นไม่ได้ ดังนั้นผู้นำ (Leader) หมายถึง บุคคลที่มีภาวะผู้นำที่มีความสามารถสูง ชี้นำ สั่งการ มีอิทธิพลให้บุคคลอื่นปฏิบัติตามให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกันก็ต้องทำให้สมาชิกในองค์กรเกิดความพอใจในงานที่ทำด้วย ผู้นำจึงเป็นผู้ที่มีความสามารถหรือความเชี่ยวชาญเป็นที่ยอมรับของผู้อื่นและได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำ เป็นบุคคลสำคัญที่มีส่วนทำให้องค์กรหรือหน่วยงานประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว สามารถแข่งขันกับองค์กรอื่นได้หรือไม่ในภาวะสังคมโลกปัจจุบันที่มีการแข่งขันสูง ผู้นำที่ดีจะต้องมีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญ มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีการติดต่อสื่อสารในองค์กรที่ดี^๗ ทั้งนี้ หากได้ผู้นำทางสังคมที่มีความสามารถมีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย ผู้วิจัยเชื่อว่า สันติและความสงบใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้สามารถเกิดขึ้นได้อย่างแน่นอน ด้วยกระบวนการสื่อสารที่สามารถโน้มน้าวจิตใจให้ทุกฝ่ายมีความเห็นสอดคล้องกัน แล้วก็หันหน้ามาพูดคุยเจรจากัน พร้อมทั้งรับฟังเหตุผลของกันและกัน

จากเหตุผลที่กล่าวมาผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งนี้เพื่อนำเสนอเป็นแนวทางในการร่วมแสวงหาทางออกจากปัญหาความรุนแรงโหดร้ายที่เกิดขึ้นและสร้างความเดือดร้อนให้กับทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพี่น้องผู้บริสุทธิ์ที่อาศัยอยู่ใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ และเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างเสริมสันติที่ยั่งยืนถาวรอย่างแท้จริงใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้
- ๒) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้
- ๓) เพื่อเสนอแนะแนวทางในการสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

^๗ สัมมา รัตนธัญ, ภาวะผู้นำของผู้บริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ข้าวฟ่าง, ๒๕๕๖), หน้า ๑๗.

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑) กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นอย่างไร

๒) ปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้มีหรือไม่ หรือมีปัญหาอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของโครงการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยกำหนดพื้นที่ในการศึกษาดังต่อไปนี้

- ๑) จังหวัดปัตตานี ๑ อำเภอ คือ อำเภอเมือง จำนวน ๓ ชุมชน
- ๒) จังหวัดยะลา ๑ อำเภอ คือ อำเภอยะหา จำนวน ๓ ชุมชน
- ๓) จังหวัดนราธิวาส ๑ อำเภอ คือ อำเภอเมือง จำนวน ๑ ชุมชน

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาถึงกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส โดยมุ่งศึกษาถึงมิติที่เกี่ยวข้องกับประเด็นกระบวนการอันเป็นวิธีการในการสื่อสาร เนื้อหาของการสื่อสาร ปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการสื่อสารและข้อเสนอแนะแนวทางในการสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีการกำหนดกลุ่มประชากรในการศึกษาดังต่อไปนี้

- ๑) ผู้นำระดับสูง ได้แก่
 - ผู้นำฝ่ายศาสนาพุทธ คือ เจ้าคณะจังหวัด ๓ จังหวัด
 - ผู้นำฝ่ายศาสนาอิสลาม คือ คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ๓ จังหวัด
 - จังหวัด ละ ๑ คน
- ๒) ผู้นำชุมชน ได้แก่
 - เจ้าคณะพระสังฆาธิการจังหวัด ละ ๒ รูป
 - โต๊ะอิหม่ามจังหวัดละ ๒ คน
 - กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จังหวัดละ ๒ คน

๑.๕ นิยามศัพท์

กระบวนการสื่อสาร หมายถึง รูปแบบหรือลักษณะการสื่อสารหรือการแสดงเจตนาารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งของตนให้ผู้อื่นทราบเพื่อสร้างสัมพันธ์หรือความเข้าใจอันดีระหว่างกันของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

สันติ หมายถึง สภาพการณ์ทางสังคมหรือวิถีชีวิตที่สงบสุขอันแสดงถึงการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขโดยปราศจากความขัดแย้งใด ๆ ของประชาชนผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

ผู้นำทางสังคม หมายถึง ผู้นำชุมชนในระดับต่าง ๆ ในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ชาวชุมชนในพื้นที่ยอมรับนับถือหรือถือกันว่าเป็นผู้นำของชุมชนซึ่งอาจจะเป็นผู้นำโดยพฤตินัยที่มีความหมายถึงผู้นำอย่างไม่เป็นทางการหรือผู้นำโดยนิตินัยที่มีความหมายถึงผู้นำอย่างเป็นทางการก็ได้

๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ หมายถึง จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา และจังหวัดนราธิวาส

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย

๑) ได้ทราบถึงกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

๒) ได้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

๓) ได้เสนอแนะแนวทางในการสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

บทที่ ๒

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ มุ่งศึกษาถึงประเด็นรูปแบบด้านการสื่อสารที่เป็นไปเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ และเพื่อเสนอแนะแนวทางในการสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

ดังนั้นในการนำเสนอถึงแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในบทที่ ๒ นี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเป็นหลักดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสาร
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติสุข
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
- ๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสาร

๒.๑.๑ ความหมายของการสื่อสาร

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของการสื่อสารว่า คือการนำถ้อยคำ ข้อความหรือหนังสือ เป็นต้น ของฝ่ายหนึ่งส่งให้อีกฝ่ายหนึ่งโดยมีสื่อ^๑นำ

จิรวัดน์ เพชรรัตน์ และอัมพร ทองใบ กล่าวถึงความหมายของการสื่อสารว่า หมายถึงการติดต่อกันระหว่างบุคคล ๒ ฝ่าย เพื่อสื่อเรื่องราวให้เข้าใจตรงกัน ซึ่งอาจจะเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคลทั้งเจาะจงและไม่เจาะจงก็ได้ ในการสื่อสารจะต้องประกอบด้วย ผู้ส่งสาร สาร ผู้รับสาร สื่อและวิธีการสื่อ^๒

กอบกาญจน์ วงศ์วิสิทธิ์ กล่าวถึงความหมายของการสื่อสารว่า หมายถึงการสื่อสารความหมายให้เกิดความเข้าใจระหว่างกัน โดยเป็นกระบวนการถ่ายทอดสารระหว่างมนุษย์และใช้ “ภาษา” เป็นเครื่องมือติดต่อกันด้วยวิธีการต่าง ๆ อันส่งผลให้ฝ่ายผู้ส่งสารและผู้รับสารเกิดความเข้าใจได้ตรงกัน รวมทั้งยังเป็นการแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิด การถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ

^๑ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒,(กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์ จำกัด ,๒๕๔๖),หน้า ๑๒๐๐.

^๒จิรวัดน์ เพชรรัตน์ และอัมพร ทองใบ.ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร.(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์,๒๕๕๕).หน้า ๙๐.

หรือสิ่งอื่นใดที่มนุษย์ต้องการจะนำเสนอไปยังผู้อื่น ซึ่งแต่ละบุคคลอาจนำวิธีการหรือมีกระบวนการสื่อสารที่แตกต่างกันไปตามความเหมาะสมหรือความจำเป็นทั้งของตนเองและค่าสื่อสาร^๓

พระมหาอัคร สุธิญาโณ ได้กล่าวถึงความหมายของการสื่อสารว่า เป็นกระบวนการถ่ายทอดสารระหว่างมนุษย์ โดยผ่านเครื่องมือที่เรียกว่า “ภาษา” เพื่อติดต่อกัน ด้วยวิธีการต่าง ๆ อันจะส่งผลให้ฝ่ายผู้ส่งสารและผู้รับสารเกิดความเข้าใจได้ตรงกัน เช่น การถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด การบอกเล่าเรื่องราว ประสบการณ์ เป็นต้น แต่ละบุคคลอาจนำวิธีการหรือมีกระบวนการสื่อสารที่แตกต่างกันไปตามความเหมาะสมหรือความจำเป็นของตนเองและคู่สื่อสาร^๔

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การสื่อสาร หมายถึง การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลแสดงออกทางกายหรือวาจาเพื่อให้อีกฝ่ายเกิดความเข้าใจถึงความมุ่งหมายที่ตนเองต้องการ อันเป็นลักษณะอย่างหนึ่งของกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเพื่อให้ทั้งสองฝ่ายได้รับความสำเร็จตามจุดประสงค์

๒.๑.๒ การสื่อสาร และกระบวนการสื่อสาร

การสื่อสาร เป็นถ้อยคำที่สามารถทำความเข้าใจต่อกัน โดยปกติการสื่อสารมักหมายถึงการติดต่อระหว่างกัน แต่ในทางทฤษฎีแล้วความหมายของการสื่อสารมีความหมายละเอียดลึกซึ้งมากกว่าการติดต่อระหว่างกันซึ่งเป็นความหมายที่คนส่วนใหญ่นิยมใช้กัน^๕ และการสื่อสาร หมายถึงกระบวนการสื่อสารที่ประกอบด้วยผู้ส่งสาร สาร สื่อ และผู้รับสาร อย่างที่มักเรียกกันย่อๆ ว่า SMCR ซึ่งกระบวนการสื่อสารหาใช่ความหมายของการสื่อสาร เนื่องจากมันไม่ได้บอกคุณลักษณะที่ทำให้เข้าใจถึงความหมายของมันได้ เพราะกระบวนการสื่อสารดังกล่าวเป็นความรู้แจ่มแจ้ง เนื่องจากการสื่อสารย่อมต้องประกอบด้วยผู้ส่งสาร เนื้อหาของสาร สื่อที่พาสารนั้นไป และผู้รับสาร^๖ การสื่อสารเป็นกระบวนการสื่อความหมาย ซึ่งเป็นสื่อที่ยึดโยงบุคคลในองค์การไว้ด้วยกัน รวมทั้งบุคคลภายนอกองค์การด้วย เพื่อให้กิจการดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ด้วยดี การสื่อสารเป็นเครื่องมือที่มีคุณภาพมากสำหรับผู้บริหาร (ผู้นำทางสังคม) ในการที่จะถ่ายทอดนโยบาย ความรู้สึกนึกคิด และการชักจูงใจผู้อื่นให้ปฏิบัติตามตนตลอดไป จนถึงการครองใจคน ในอดีตที่ผ่านมา การสื่อสารสำหรับผู้บังคับบัญชาอาจหมายถึง การออกคำสั่งกำหนดนโยบาย การวางระเบียบที่ผู้บังคับบัญชากำหนดให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาเท่านั้น แต่ในปัจจุบัน การสื่อสาร หมายถึง “การสร้างความเข้าใจ” หมายถึง การสื่อความหมายทุก

^๓ กอบกาญจน์ วงศ์วิสิทธิ์, **ทักษะภาษาเพื่อการสื่อสาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๕), หน้า ๔.

^๔ พระมหาอัคร สุธิญาโณ, **ภาษากับการสื่อสาร**, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวัน การพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๔๔.

^๕ สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, **ทฤษฎีการสื่อสาร**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระเบียงทอง, ม.ป.ป.), หน้า ๑.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑-๒.

ครั้ง จะต้องเป็นการสร้างความเข้าใจระหว่าง ๒ ฝ่าย คือ ผู้ส่งสารและผู้รับสาร การสื่อสารอาจเป็น คำพูด สีหน้า ท่าทาง คำสั่งที่เป็นลายลักษณ์อักษร หรือแม้แต่ความเงียบ^๗

การจัดการกระบวนการสื่อสารที่ถูกต้องย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ที่หลากหลายตามมาเช่น

๑) ความเข้าใจในทฤษฎีการสื่อสารย่อมทำให้เกิดทักษะในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมได้อย่างลึกซึ้ง และมีความพร้อมต่อการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมในแง่มุมมองของการสื่อสารได้อย่างรวดเร็ว

๒) ความรู้ในทฤษฎีการสื่อสารช่วยทำให้มีความรู้เท่าทันในการสื่อสาร กล่าวคือ รู้ว่าผู้สื่อสารคิดอย่างไร ทำไมสื่อจึงแพร่สารออกไปเช่นนั้น สื่อตีกรอบให้ตัวเองไปในทิศทางไหน ประชาชนในฐานะผู้รับสารมีความสำคัญอย่างไร และความรับผิดชอบและจรรยาบรรณของสื่อควรเป็นอย่างไร

๓) ทฤษฎีการสื่อสารช่วยกำหนดกรอบการวิจัยทั้งในเชิงกว้างและเชิงลึก โดยปกติรายงานการวิจัยจำเป็นต้องกำหนดทฤษฎีเพื่อใช้เป็นกรอบในการศึกษาวิจัย ทฤษฎีสามารถช่วยนักวิจัยในการกำหนดตัวแปร และความสัมพันธ์ของตัวแปรตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย การอาศัยโครงข่ายตัวแปรทางทฤษฎีในวัตถุประสงค์จะช่วยทำให้ภาษาและความเข้าใจในวัตถุประสงค์ถูกนำไปทดสอบได้อย่างมั่นใจ

๔) เนื้อหาของทฤษฎีการสื่อสารสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางของชีวิต เพราะทฤษฎีการสื่อสารช่วยทำให้บุคคลสามารถวิเคราะห์สภาพแวดล้อมรอบตัว ทำให้ผู้ที่รู้ทฤษฎีการสื่อสารสามารถสร้างสรรค์ประสบการณ์ได้ตามแนวทางในการวิเคราะห์นอกเหนือจากสามารถนำไปคาดทำนายผลพวงที่ตามมา

๕) ทฤษฎีการสื่อสารช่วยให้บุคคลพร้อมรับสถานการณ์ในทางการสื่อสาร เพราะทฤษฎีการสื่อสารมีจำนวนมาก สามารถนำไปใช้ได้ใช้ในหลายสถานการณ์ เมื่อบุคคลรับรู้ทฤษฎีการสื่อสารจึงทำให้บุคคลตื่นตัวต่อสถานการณ์ใดๆ ทางการศึกษาที่เข้ามาหา

๖) ทฤษฎีการสื่อสารส่งเสริมมุมมองของศาสตร์สาขาอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อให้วิเคราะห์และสังเคราะห์ปรากฏการณ์ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการศึกษาวิจัยในปัจจุบันจำเป็นต้องอาศัยความเป็นสหวิทยาการในการเปรียบเทียบปรากฏการณ์หนึ่งๆ เพื่อให้การพิจารณานั้นมีความสมบูรณ์ที่สุดเท่าที่เป็นไปได้ มุมมองการสื่อสารจึงอาจช่วยการมองสังคมควบคู่ไปกับทางรัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ภาษาศาสตร์ วารสารศาสตร์ การบริหารจัดการ หรือแม้กระทั่งวิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ และวิทยาการสมัยใหม่อื่นๆ^๘

^๗พรพรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, มนุษย์สัมพันธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๘๙.

^๘สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, ทฤษฎีการสื่อสาร, หน้า ๗-๙.

การสื่อสารมีหลายรูปแบบ ซึ่งสามารถอธิบายการสื่อสารได้ว่า เป็นกระบวนการสื่อความหมายที่มีการถ่ายทอด (transmitted) ความเข้าใจเป็นสาระสำคัญ การสื่อสารเป็นสื่อที่โยงบุคคลในวงการทั้งหมดไว้ด้วย รวมทั้งถ่ายทอดความคิด ข้อมูลต่างๆ จากในวงการสู่นอกวงการด้วย และกระบวนการสื่อสารนั้นต้องประกอบด้วย คือ

๑. ผู้ส่งสาร
๒. ผู้รับ
๓. สาร
๔. สื่อสำหรับส่ง
๕. ผลการสื่อสาร

กอบกาญจน์ วงศ์วิสิทธิ์ ได้กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับองค์ประกอบของการสื่อสารว่า คือ ส่วนที่นำมาประกอบกันเพื่อทำให้เกิดการสื่อสาร หากขาดองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งแล้ว จะทำให้การสื่อสารนั้นไม่สมบูรณ์ องค์ประกอบของการสื่อสาร คือ

๑. **ผู้ส่งสาร** อันได้แก่ ผู้ถ่ายทอดสารต่าง ๆ ไปยังผู้รับสารด้วยการประมวลความคิดของตนก่อนนำเสนอ

๒. **ตัวสาร** อันได้แก่ เรื่องราวที่ผู้ส่งสารต้องการถ่ายทอดให้ผู้รับสารได้รับรู้ จะปรากฏให้ผู้รับสารรับรู้ได้ก็ต่อเมื่อผู้ส่งสารแสดงออกในทางใดทางหนึ่ง โดยใช้ภาษาทั้งที่เป็นถ้อยคำและหรือไม่ใช่ถ้อยคำเป็นเครื่องมือสื่อความหมาย

๓. **สื่อ** อันได้แก่ ช่องทางหรือพาหนะนำสารส่งไปยังผู้รับสาร ซึ่งจะเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้กระบวนการสื่อสารเป็นไปด้วยความสะดวกรวดเร็วและชัดเจนยิ่งขึ้น

๔. **ผู้รับสาร** อันได้แก่ ผู้ทำหน้าที่รับสารนั้นจะเป็นผู้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลที่ผู้ส่งสารนำเสนอมาโดยจะต้องแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อเรื่องนั้นกลับไปให้ผู้ส่งสารได้รับรู้ถึงความเข้าใจ

๕. **ผลของการสื่อสาร** อันได้แก่ ผลของการสื่อสารเป็นการแสดงปฏิกิริยาตอบสนองของผู้รับสารหลังจากได้รับสารว่ามีความเข้าใจต่อสิ่งที่รับมาหรือไม่อย่างไร^๙

ลักษณะการสื่อสารในแต่ละกลุ่มนั้นแตกต่างกันออกไปอาจเป็นลักษณะทางเดียว สองทาง หรือหลายทาง บางกลุ่มการสื่อสารอาจจะอยู่ในลักษณะที่มีช่องทางเฉพาะเท่านั้น สมาชิกทุกคนในกลุ่มจะไม่ได้รับสารเท่าเทียมกัน แต่บางกลุ่มการสื่อสารเป็นไปในลักษณะโต้ตอบกันแบบสองทางคือ สมาชิกแต่ละคนเป็นผู้ส่งสาร ดังอธิบายได้ดังนี้

๑. การติดต่อสื่อสารแบบทางเดียว (one-way communication) การติดต่อสื่อสารแบบนี้มีลักษณะดังนี้ คือ

^๙ กอบกาญจน์ วงศ์วิสิทธิ์, *ทักษะภาษาเพื่อการสื่อสาร*, หน้า ๑๕-๑๖.

๑.๑ ผู้ส่งสารแบบทางเดียว ส่วนมากจะออกมาในรูปลายลักษณ์อักษร เช่น คำสั่ง นโยบาย หรือประกาศต่างๆ

๑.๒ ผู้รับสารไม่ได้มีโอกาสโต้ถามข้อสงสัย หรือป้อนกลับ (feed back) ความรู้สึกต่อสารที่ได้รับ

๒. การติดต่อสื่อสารแบบสองทาง (two-way communication) การติดต่อสื่อสารสองทางมีลักษณะดังนี้

๒.๑ ผู้ส่งสารสื่อสารในลักษณะต้องการข้อมูลป้อนกลับ

๒.๒ ผู้รับสารมีโอกาสแสดงความคิดเห็นโต้ถามข้อสงสัย และให้ข้อเสนอแนะต่างๆ ได้^{๑๐}

๒.๑.๓ การวิเคราะห์การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

ในการติดต่อสื่อสารนั้น สิ่งสำคัญที่สุด คือ ผู้รับสารและผู้ส่งสารเพราะการรับสารหรือส่งสารนั้นจะเป็นไปได้โดยตรง และมีประสิทธิภาพต่ออาศัยการที่ผู้ส่งสาร และผู้รับสารสามารถที่จะใช้สติปัญญาควบคู่กับอารมณ์ในการส่งสารและรับสาร ฉะนั้นนักจิตวิทยาจึงได้คิดทฤษฎีว่าด้วยการวิเคราะห์การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกัน (transactional analysis) ขึ้นโดยจิตแพทย์ชาวแคนาดา ชื่อ อิริก เบิร์น (Eric Berne) ได้สร้างทฤษฎี T.A. (transactional analysis) ในปี ๑๙๕๗ โดยเขามีความเชื่อว่า พฤติกรรมของคนในสังคม คือ การเล่นเกมระหว่างตนหรือบุคคล (person) กับผู้อื่น (structural; analysis) คำว่า ตนนั้น หมายถึง การสร้างสื่อความหมายที่เปิดเผยทั้งอารมณ์และทางด้านสติปัญญาและอารมณ์ควบคู่กัน ในการสื่อสารกับผู้อื่นในสภาวะแห่งตน (ego state) นั้นมีตนแบ่งเป็น ๓ ส่วนด้วยกันคือ

๑. ส่วนที่เป็นลักษณะเป็นพ่อแม่ (parent ego state)

๒. ส่วนที่เป็นผู้ใหญ่ (adult ego state)

๓. ส่วนที่เป็นเด็ก (child ego state)

คนทุกคนต้องมีลักษณะทั้ง ๓ นี้ แต่อย่างน้อยแตกต่างกันในแต่ละบุคคลแต่จะมีอยู่ทั้ง ๓ ส่วนในทุกคน ซึ่งอาจอธิบายลักษณะต่างๆ ได้ดังนี้

๑. ลักษณะเป็นพ่อแม่ (parent ego state) เป็นคุณลักษณะที่ได้รับถ่ายทอดมาจากการเป็นบิดามารดาของพ่อแม่เรา หรือญาติพี่น้องสนิทแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ

๑.๑ อคติ (prejudicial ego state) ได้แก่ความเชื่อเดิมที่ได้รับการถ่ายทอดมา หรือจากประสบการณ์เดิมของตนเอง เช่น ขนบธรรมเนียมที่เราคุ้นเคย การดำเนินชีวิตที่เราคุ้นเคย เป็นต้น ลักษณะส่วนนี้จะทำให้เราเข้มงวดและจู้จี้

^{๑๐} พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, มนุษย์สัมพันธ์, หน้า ๙๐-๙๑.

๑.๒ ความเป็นแม่ (motherhood) ได้แก่ ความเห็นใจ ความปรารถนาที่ผู้ใหญ่มีต่อผู้
อาวุโส่น้อยกว่า ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

๒. ส่วนที่เป็นผู้ใหญ่ (adult ego state)แบ่งเป็น ๓ ลักษณะ ได้แก่

๒.๑ การใช้ความคิดเหตุผล คำนึงถึงผลเสียในการกระทำ

๒.๒ สุขุมรอบคอบ ตัดสินใจสิ่งใดต้องมีข้อมูลไม่รีบร้อน

๒.๓ เป็นทางการไม่มีความรู้สึกส่วนตัว ไม่มีความเป็นกันเอง

๓. ส่วนที่เป็นเด็ก (child ego state)มี ๓ ลักษณะ ซึ่งเป็นลักษณะที่เป็นกันเองอย่าง
แท้จริงตามธรรมชาติ

๓.๑ เด็กคล้อยตาม adapted child) ได้แก่ความที่จะเชื่อฟังผู้อื่น ทำตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้

๓.๑ เด็กอัจฉริยะ (little professor) ได้แก่ ส่วนที่มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ ริเริ่ม
สิ่งแปลกใหม่

๓.๓ ธรรมชาติ (natural child) ได้แก่ ส่วนที่เป็นธรรมชาติเหมือนวัยเด็ก ไร้เร
สสุกสนาน ความเรียบง่าย เป็นกันเอง

คนทุกคนมี Ego state “P, A, C” ทำงานพร้อมกันอยู่ตลอดเวลา คนทุกคนจึงมีลักษณะ
ทั้ง ๓ นี้ ปรากฏอยู่เสมอในพฤติกรรมที่แสดงออก

P เป็นผู้ใหญ่ มีลักษณะเป็นพวกหัวโบราณ เปลี่ยนแปลงยาก แต่จะมีความเมตตากรุณา
เช่น พวกนิยมศักดินา

A เป็นผู้ใหญ่ มีลักษณะเป็นพวกหุ่นยนต์ ไม่มีความรู้สึกส่วนตัว ทุกสิ่งเป็นผลกรรม เช่น
พวกสังคมนิยม คอมมิวนิสต์

C เป็นผู้ใหญ่ มีลักษณะเป็นพวกไม่สนใจต่อสิ่งใด นอกจากความสุขเบิกบานของตน เช่น
พวกฮิปปี หรือพวกรักสนุก

การติดต่อสื่อสาร การติดต่อสื่อสารของบุคคลนั้นทฤษฎีของ T.A. แบ่งได้ ๓ ลักษณะ คือ

๑. พุดตามกัน (complementary transaction) จะพุดในลักษณะที่คล้อยตามกัน
เพราะการติดต่อมาจากสภาวะแห่งตนลักษณะเดียวกัน

๒. พุดขัดกัน (crossed transaction) ได้แก่ พุดขัดแย้งกันเนื่องจากการติดต่อมาจาก
สภาวะแห่งตนลักษณะเดียวกัน

๓. พุดเสแสร้ง (ulterior) ได้แก่ การติดต่อเสแสร้งไม่จริงใจ มีข่าวสารระวางอยู่ในการ
ติดต่อนั้นๆ เมื่อสภาวะแห่งตนต่างกัน

การวิเคราะห์บทบาท (script analysis) ได้แก่การวิเคราะห์บทบาทของตนเองว่ากำลัง
เล่นบทบาทอะไรอยู่ เพราะบทบาทของทุกคนมีเฉพาะตัว

ความสัมพันธ์กับผู้อื่น (psychological position) อาจแบ่งเป็น ๔ ลักษณะ คือ

๑. I'm O.K., You 're O.K. ทุกคนเท่าเทียมกัน มีค่าเหมือนกัน

๒. I'm O.K., You 're not O.K. เราดีกว่าคนอื่นตลอดเวลา

๓. I'm not O.K., You 're O.K. เราด้อยกว่าคนอื่น

๔. I'm not O.K., You 're not O.K. ไม่เห็นคุณค่าของชีวิต มองโลกในแง่ร้าย

คนมีสุขภาพดี และสามารถมีการติดต่อสื่อสารกับคนอื่นอย่างมีความสุขนั้น คือลักษณะ “I'm O.K., You 're O.K.” นั่นคือทุกคนมีค่าเหมือนกัน ถ้าเราเห็นว่าเราด้อยกว่าผู้อื่น เราก็จะไม่มีความสุขในชีวิต มีความคับข้องใจ ส่วนคนที่เห็นว่าไม่มีใครดีในโลกนี้นั้น เป็นบุคคลที่มีลักษณะมีอาการโรคจิต

การศึกษา T.A. จะทำให้เราเข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น และทำให้การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลนั้นมีประสิทธิภาพบรรลุวัตถุประสงค์ และสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย^{๑๑}

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติสุข

๒.๒.๑ ความหมายของสันติสุข

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายความหมายที่เกี่ยวกับสันติสุขไว้ว่า หลักการของการดับทุกข์ในคราวหนึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมมีกถาเกี่ยวกับนิพพานแก่ภิกษุทั้งหลายเช่นเดียวกันว่า “ธรรมดว่าอมตะ (ภาวะที่ไม่โน้มไปหาภพคือไม่มีต้นเหตุได้แก่นิพพาน) เป็นของเห็นได้ยากสักจะมีใช้สิ่งที่เห็นได้ง่ายเลยซ้ำแรกต้นเหตุได้แล้วเมื่อรู้ที่อยู่เห็นอยู่(ซึ่งสักจะ) ย่อมไม่มีอะไรค้างใจเลย (ไม่มีอะไรที่จะติดใจกังวล)” ปุถุชนชอบเพิ่มอัตราหรือขีดระดับของความสุขให้สูงขึ้นด้วยการหาทางเพิ่มความร่ำเพื่อจะให้ได้รับความสุขให้มากยิ่งขึ้นการแสวงสุขของปุถุชนเป็นเหมือนการก่อกะพ้อไหมไฟขึ้นแล้วได้รับความสนุกสนานชื่นฉ่ำเยือกเย็นจากการดับไฟนั้นยิ่งไหมไฟให้ลุกโพล่งร้อนแรงขึ้นเท่าใดก็ยิ่งใช้ความแรงในการดับทำให้เกิดเสียงฉี่ว่าวบาบโลดโผนมากขึ้นเท่านั้นปุถุชนจึงมักดำเนินชีวิตในแบบของการไหมไฟดำเนินชีวิตส่วนผู้หลุดพ้นแล้วเป็นเหมือนผู้ที่ได้ดับไฟสำเร็จแล้วอยู่สุขสบายเยือกเย็นปลอดภัยโปร่งใจไม่ต้องถูกเผาผลาญสันติสุขในทัศนะของนักคิดตะวันออกปัจจุบันมีอยู่เป็นจำนวนมากจึงขอเสนอเฉพาะผู้ที่มีแนวความคิดโดดเด่นอันจะนำมาซึ่งการกำหนดแนวปฏิบัติเพื่อให้เกิดสุขในสังคมแตกต่างกันที่สำคัญ^{๑๒}

หลักการของความอยู่เย็นเป็นสุขก็คืออุลยธรรมซึ่งหมายถึงการกระทำที่นำไปสู่ความสมดุลของการอยู่ร่วมกันอันประกอบด้วยดุลยภาพของกายจิตสังคมและสิ่งแวดล้อมหรืออาจเรียกว่าเกิดความเป็นธรรมทางสังคมซึ่งมีลักษณะเป็นองค์รวม(Wholeness) โดยอาศัยหนทางที่เรียกว่ามรรค๑๒แห่ง

^{๑๑} อ่างแล้ว, พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, มนุษย์สัมพันธ์, หน้า ๙๖-๙๗.

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๓๔.

สังคมอยู่เย็นเป็นสุขได้แก่อุดมการณ์สูงสุด๑คือการอยู่ร่วมกันด้วยสันติสดมภ์๓คือจิตวิวัฒน์การพัฒนาจิตให้กว้างไม่เห็นแก่ตัว (ชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง) การกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นไม่รวมศูนย์ (เศรษฐกิจคลุคนิยม) การเปลี่ยนจากเศรษฐกิจทุนนิยมเป็นเศรษฐกิจคลุคนิยมและสัมมนาพัฒนา๘คือการพัฒนาเพื่ออุดมการณ์สูงสุดและส่งเสริมสดมภ์โดยมีองค์ประกอบ๘ประการได้แก่การศึกษาศาสนาสุภาพการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและพลังงานการสื่อสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและกฎหมายภายใต้ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนสังคมอยู่เย็นเป็นสุขได้แก่การสร้างวิสัยทัศน์ร่วมการขับเคลื่อนกระบวนการนโยบายสาธารณะเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขการส่งเสริมพัฒนาอย่างบูรณาการโดยมีพื้นฐานอยู่บนการมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่การพัฒนาเครื่องชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขการจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่นและการสร้างผู้นำเพื่ออนาคต^{๑๓}

สันติสุขมีความสำคัญในลักษณะทำให้เกิดความสบายความเย็นใจความสงบระงับเป็นความสุขที่เกิดจากภาวะแห่งความสงบและสามารถพัฒนาให้ก้าวหน้าไปถึงความอิสระจากปัจจัยทั้งปวง สันติสุขมีความสำคัญที่ต้องมีความเข้าใจเห็นชอบถูกต้องในเรื่องโลกและชีวิตเมื่อมีความเห็นที่ถูกต้องแล้ว การดำเนินชีวิตก็จะเป็นไปอย่างถูกต้องทางความคิดคำพูดและการกระทำก็จะปรากฏออกมาในทางที่ดีงาม การเข้าใจในวิชาการทางโลกยังไม่จัดว่าเป็นสันติสุขต่อเมื่อใดมีความเข้าใจในเรื่องโลกเรื่องชีวิตอย่างถูกต้องเมื่อนั้นจึงจะเป็นสันติสุขปรากฏว่ามีการแสดงความสำคัญของสันติสุขซึ่งสามารถนำมาแสดงไว้๕ ข้อดังนี้^{๑๔}

๑) สันติสุขเป็นความร่มเย็นการเว้นการกระทำที่ชั่วการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคมการมีศีลคือการสำรวมระงับยับยั้งกายวาจาการแสดงออกด้วยพรหมวิหารธรรมมีเมตตากรุณาเป็นต้นมุ่งเน้นสันติสุขความร่มเย็นเป็นสุขของสังคมความอยู่เย็นเป็นสุขของบุคคลการประสบความสำเร็จก้าวหน้าในชีวิตในโลกเช่นลาภยศเกียรติสรรเสริญและการไปเกิดในภพที่มีความสุขเรียกว่าอยู่ในขั้นมนุษย์สมบัติและสวรรค์สมบัติหรือทิฐฐัมมิกัตถะและส่วนเบื้องต้นของสัมปรายิกัตถะศีลธรรมที่กล่าวนี้ก็คือศีลเมื่อปฏิบัติได้ปัญหาก็จะหมดไป

๒) สันติสุขเป็นความสุขคนทั่วไปมีความสุขพื้นฐานเป็นความสุขโดยตัวของมันเองและเป็นฐานรองรับที่ช่วยให้ได้รับความสุขจากการเสพอารมณ์ต่างๆความสุขพื้นฐานนี้ได้แก่ภาวะที่จิตใจปลอดโปร่งผ่องใสเจิดจ้าไม่มีความมัวหมองวุ่นวายหรือเรื่องติดค้างกังวลใจใดๆมีความสุขสะอาดสว่างสงบอย่างไรก็ตามผู้มีภาวะจิตใจเช่นนี้ย่อมเรียกว่าเป็นผู้มีความสุข

๓) สันติสุขเป็นความสงบสันติงามสุขเป็นสุขที่ถูกค้นหาปรุงแต่งอยู่ใต้อิทธิพลของตัณหา คือเนื่องด้วยความชอบใจไม่ชอบใจที่สั่งสมไว้เป็นความเคยชินภาวะเช่นนี้นำไปสู่ปัญหาต่างๆเช่นความ

^{๑๓} ประเวศ วะสี, เศรษฐกิจพอเพียงบนรากฐานวัฒนธรรมชาวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พิมพ์อักษร, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔.

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า ๕๗๒-๕๗๔.

ขัดแย้งภายในจิตใจบุคคลความกระทบกระทั่งระหว่างบุคคลเป็นต้นเป็นต้นต่อของความยุ่งยากเดือดร้อน วุ่นวายเป็นอันมากซึ่งตรงข้ามกับความสุขไร้อาภัสต์อันในเกิดแก่ใครเมื่อใดก็มีแต่เป็นคุณให้ความสบาย เป็นที่พอใจแก่ผู้หนึ่งทันทีและเกื้อกูลแก่ผู้อื่นทุกคนที่เกี่ยวข้องยิ่งเป็นสุขกันได้มากคนก็ยิ่งดีมีแต่ส่งเสริมให้ เป็นสุขกันยิ่งขึ้นเพราะไม่มีอะไรจะต้องแก่งแย่งช่วงชิงกัน

สรุปได้ว่า คำว่า“สันติสุข” ตามทัศนะของนักวิชาการ คือ ความสงบความสุขมีที่ มาได้ ๒ ทาง คือ ๑) ความสุขภายใน เป็นความสุข เป็นความสงบสันติ ที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับ การมีหรือไม่มีปัจจัยภายนอกโดยตรง มักจะเป็นความสุขในระดับจิตและปัญญาและ ๒) ความสุขภายนอก มักจะสัมพันธ์กับปัจจัยต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันและปัจจัยทาง สิ่งแวดล้อมแต่สันติภาวะที่สูงที่สุด คือ“พระนิพพาน”

๒.๒.๑.๒ ประเภทของสันติสุข

พระเทพติลก(ระแบบ วิฑูรยาโณ) ได้อธิบายไว้ในหนังสือ ศาสนากับสันติภาพถึงการอยู่ ร่วมกันอย่างสันติสุขพอสมควรโดยต้องอาศัยการยอมรับสถานะศักดิ์ศรีของกันและกันถ้าเราปรารถนา การอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุขนั้นไม่ใช่เป็นเรื่องยากแต่ไม่ใช่เป็นเรื่องง่ายเพราะปัญหาสำคัญ คนที่เพียร พยายามจะสร้างสันติสุขหรือสันติภาพจะต้องเริ่มจากจิตใจของปัจเจกชนแต่ละคนเสียก่อน จะต้องมีความ สงบภายในใจถ้ายังไม่สงบภายในใจเราจะไม่สามารถสร้างสันติภาพได้ ในพระพุทธศาสนาเน้นไปที่ยุดิ การ เบียดเบียน ประทุษร้ายกัน เบียดเบียนกันทางร่างกาย เบียดเบียนกันทางทรัพย์สิน สร้างอาชญากรรม ทางเพศ ทำลายล้างผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน โทกทลอลวงกันเบียดเบียนกันด้วยสิ่งเสพติดให้โทษ ต่าง ๆ ซึ่งจะเห็นว่าเมื่อมองเป้าหมายที่ จะให้เกิดเป็นสันติภาพแล้วเราจะสรุปรวมด้วยคำเพียง ๓ คำเท่า นั้นเอง คือ การที่ เราสามารถสงบความทุกข์ได้ สามารถสงบภัยได้ สามารถสงบโรคได้^{๑๕}

พุทธทาสภิกขุ ได้บรรยายแก่ คณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติกระทรวงศึกษาธิการ ณ สวนโมกขพลาราม เมื่อ ๔ กันยายน ๒๕๒๗ ในหัวข้อเป้าหมายชีวิตในสังคมไว้สั้น ๆ ว่า เป้าหมายของ ชีวิตคือ สันติสุขของบุคคล เป้าหมายของสังคมคือ สันติภาพของสังคม สันติสุขที่จะเกิดขึ้นต้องเริ่มจาก บุคคลต้องมีความสุขก่อน แล้วจึงแผ่ขยายไปสู่สันติสุขในสังคมไทยได้ โดยจะขออ้างอิงจากการศึกษา ประเภทสันติสุขในพระพุทธศาสนาเป็นเบื้องต้น ดังนั้นพบว่ามี การแบ่งประเภทของสันติสุขเป็น ๒ ประเภท ๑ โลกียสันติสุข และ ๒ โลกุตตรสันติสุข ดังนี้

๑) โลกียสันติสุข

โลกียสุข คือ สุขที่ เนื่องด้วยโลกียธรรม หมายถึง ความสุขอันเป็นวิสัยของโลกสุขที่อิง อาศัยโลกเป็นความสุขที่เกี่ยวกับภพและภูมิภพในที่นี้ หมายถึง โลกเป็นที่ ของสัตว์ภาวะของชีวิตของสัตว์

^{๑๕} พระเทพติลก (ระแบบ วิฑูรยาโณ), ศาสนากับสันติภาพ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทแปดสิบเจ็ด ๒๕๔๕ จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๓๗

ภูมิ หมายถึง ชั้นหรือระดับจิตใจ ระดับชีวิตของสัตว์ที่ จะไปเกิด ซึ่งจำแนกโดยภูมิมี ๓ ภาพ คือ กามภพรูปภาพ และอรูปรูปภาพเป็นการแสดงให้เห็นลำดับขั้นของความสุข ทุกชั้นในชั้นโลกียะที่เป็นรูปธรรมชัดเจน^{๑๖}

โลกียภูมิอันเป็นชั้นแห่งจิต ระดับจิตใจ ระดับชีวิตในภูมิ ๔ ดังนี้ ๑) กามาวจรภูมิ(ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในกาม ระดับจิตใจที่ ยังปรารถนากามเป็นอารมณ์ คือยังเกี่ยวข้องกับกามคุณระดับจิตใจที่ของสัตว์ในกามภพทั้ง ๑๑ ชั้น) ๒) รูปาวจรภูมิ (ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในรูป ระดับจิตใจที่ปรารถนารูปธรรมเป็นอารมณ์ ระดับจิตใจของท่านผู้ ได้ฌานหรือผู้ อยู่ในรูปภพทั้ง ๑๖ ชั้น) และ ๓) อรูปาวจรภูมิ (ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในอรูป ระดับจิตใจที่ ปรารถนาอรูปธรรมเป็นอารมณ์ ระดับจิตใจของท่านผู้ ได้อรูปฌาน หรือผู้ อยู่ในอรูปภพทั้ง ๔ ชั้น)^{๑๗} ทั้ง ๓ ภูมินี้ เป็นความสุขที่จัดอยู่ในความสุขประเภทโลกียสุข มีลำดับความเข้มข้นของความสุข มีความหมายและความละเอียดประณีตต่างกันสุดแต่กรรมที่แต่ละคนกระทำไว้ แต่ความสุขดังกล่าวย่อมมีการเปลี่ยนแปลงตามกฎไตรลักษณ์ไม่ทำให้พ้นทุกข์

ดังนั้น ความสุขโดยนัยนี้ เป็นความสงบเป็นสุขที่เข้าข่ายสันติสุข เป็นความสุขที่ประชาชนในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาค ได้พยายามในการสร้างให้เกิดให้ได้ภายในพื้นที่ ผ่านกระบวนการทางเครือข่ายชาวพุทธ เพื่อที่จะสร้างให้เกิดขึ้นภายในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคได้ ถึงแม้ว่าจะเป็นความสุขที่เป็นสุขที่ไม่ยั่งยืนอยู่ ไม่ยั่งยืน เพราะอาจจะมีเหตุการณ์เกิดขึ้นมาอีก แต่ทางเครือข่ายชาวพุทธก็ได้ช่วยกันเพื่อที่จะสร้างความสุขในพื้นที่ เพื่อที่จะให้ประชาชนในพื้นที่ได้อยู่กันอย่างสงบและจะได้วางแผนในการป้องกันความไม่สงบที่สามารถจะเกิดขึ้น ด้วยความสามัคคีปรองดอง

๒) โลกุตตรสันติสุข

โลกุตตรสุข คือ ความสุขที่อยู่เหนือวิถีชาวโลก หมายถึง ความสุขอันเป็นเรื่องภายในจิตใจ ที่ เกิดจากการปฏิบัติด้วยสติปัญญาเป็นความสงบ สันติอันเกิดขึ้นภายในจิตใจโดยแท้ ความสุขนี้เป็นความสงบระงับ เป็นสันติภาวะ จึงขอเรียกว่า โลกุตตรสันติสุข ซึ่งในระดับนี้ จะเข้าถึงได้ด้วยหลักอริยมรรค อันเป็นแนวทางแห่งการปฏิบัติ ของบุคคลเพื่อปฏิบัติ ให้ถึงความดับทุกข์ที่เรียกว่าทุกข์นิโรคา มินิปฏิบัติ(ข้อปฏิบัติ ให้ถึงความดับทุกข์) ได้แก่ อริยมรรคซึ่งแปลว่า มรรคหรือ หนทางอันประเสริฐ

๒.๒.๑.๓ ปัจจัยที่ทำให้เกิดสันติสุข

๑) ปัจจัยภายนอกทำให้เกิดสันติสุข

สันติสุข หมายถึง ความสุขที่มีลักษณะแห่งความเงียบ ความสะดวกความเย็นใจ ความระงับดับไปแห่งกิเลสที่ เป็นเหตุให้เกิดความเร่าร้อนวุ่นวุ่นมัว ความสงบระงับสงบกาย สงบใจ เป็นความสุขที่ เกิดจากภาวะแห่งความสงบ และโดยที่ สันติสุขในระดับนี้ จะเป็นความสุขสงบในขั้นปุถุชนคนธรรมดา ซึ่งในที่นี้ นั่นคือ การมีกัลยาณมิตรในสังคาลกสูตร นั้นได้แสดงคุณลักษณะของมิตรแท้ ไว้ดังนี้

^{๑๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๙๘.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๒.

๑) มิตรมีใจงามคือมิตรมีอุปการะ มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มิตรแนะนำประโยชน์มีดังนี้ มิตรมีใจงามชนิดอุปการะ มี ๔ แบบ คือ ๑) เพื่อนประมาทช่วยรักษา ๒) เพื่อนประมาทช่วยรักษาทรัพย์สินของเพื่อน ๓) เพื่อนมีภัยเป็นที่พึ่งพำนักได้ ๔) เมื่อมีกิจจำเป็นช่วยออกทรัพย์ให้เกินกว่าที่ออกปาก

๒) ทมะหลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์ คือ การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัยปรับตัว รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดนิสัย แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา

๓) มิตรมีใจงามชนิดมีใจรัก มี ๔ แบบ คือ ๑) เพื่อนมีทุกข์พลอยไม่สบายใจ ๒) เพื่อนมีสุขพลอยแจ่มชื่นยินดี ๓) เขาคิดเตือนเพื่อน ช่วยยับยั้งแก้ไข ๔) เขาสรรเสริญเพื่อน ช่วยพูดเสริม

๔) สัจจะ คือความจริง ซื่อตรง ซื่อสัตย์จริงใจ พูดจริงทำจริง

๕) ขันติ คือ ความอดทน ตั้งหน้าทำหน้าที่ การงานด้วยความขยันหมั่นเพียรเข้มแข็ง ทนทานไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย

๖) มิตรมีใจงามชนิดร่วมทุกข์ร่วมสุข มี ๔ แบบคือ ๑) บอกรับความลับแก่เพื่อน ๒) รักษาความลับของเพื่อน ๓) มีภัยอันตรายไม่ละทิ้ง ๔) แม้ชีวิตก็สละได้เพื่อประโยชน์ของเพื่อน

๗) มิตรมีใจงามชนิดแนะนำประโยชน์ มี ๔ แบบคือ ๑) ห้ามปรามจากความชั่ว ๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี ๓) ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ เคยฟัง ๔) บอกรับทางสวรรค์ให้

ธรรมที่เป็นคุณสมบัติของคนดี สัทธมสมนนาโคโต ประกอบด้วย สัทธรรม ๗ ประการ คือ ๑) มีศรัทธา ๒) มีhiri ๓) มีโอตตัปปะ ๔) เป็นพหูสูต ๕) มีความเพียรอันปรารถนาแล้ว ๖) มีสติมั่นคง ๗) มีปัญญา

พระภิกษุสงฆ์ หรือสมณชีพรามณ์ ก็พึงทำหน้าที่ เป็นกัลยาณมิตรของชาวบ้าน ดังจะเห็นว่า หน้าที่ ของพระภิกษุสงฆ์ต่อกุลบุตรตามหลักทศเบื่องบน ตรงกันทุกข้อกับลักษณะของมิตรแท้ประเภทมิตรแนะนำประโยชน์ ซึ่งหน้าที่ ของพระสงฆ์นั้นจะมีเพิ่มเข้ามาอีก ๒ ข้อรวมเป็น ๖ ข้อ คือ ๑) ห้ามปราม คือ สอนให้เว้นจากความชั่ว ๒) แนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี ๓) อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี ๔) ให้ได้ฟังได้รู้ สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ เคยฟัง ๕) ชี้แจงสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ๖) สอนวิธีดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จ^{๑๘}

สำหรับคนสามัญนั้นต้องอาศัยการชี้แนะแนะนำจากผู้ซึ่งจะต้องเป็นคนดีมีปัญญา มีคุณธรรมทำหน้าที่ ช่วยเหลือแนะนำสั่งสอนให้ผู้อื่นมีความเห็นถูกและคล้อยไปตามคำแนะนำชักจูงที่ฉลาดได้ง่าย และจะต้องฝึกหัดให้สามารถใช้ความคิดอย่างถูกต้องด้วยตนเองได้นอกจากนี้บุคคลสามารถเข้าหา หรือคบหาคนดีตามหลักธรรม สิ่งที่น่าจะสำคัญก็คือ ความมีอิทธิพลชักจูงกันในด้านความคิดเห็นทัศนคติ ค่านิยม ความรู้ ความเข้าใจต่าง ๆ ที่ดีงามที่ถูกต้อง เป็นประโยชน์ มิตรที่มีอิทธิพลชักจูงให้ไปในทางชั่ว ก็เป็นมิตรไม่ดี แต่ถ้ามิตรใดชักนำให้ทำความดี คิดดีเห็นชอบ ก็เป็นมิตรแท้ หรือกัลยาณมิตร

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า ๖๔๓.

โดยแท้ มีบ่อย ๆ ที่มีมิตรชนิดในเรือนคือมารดาบิดา หรือแม้แต่ครูอาจารย์ ที่มีอิทธิพลชักนำความคิดเห็น ถูกนี้ น้อยกว่ามิตรชนิดเพื่อนที่ คบหาเที่ยวเล่นซุมนุ่มด้วยกัน แต่บางครั้งก็ปรากฏว่า แม้แต่เพื่อนชนิดที่ คบหา นั้น กลับมีอิทธิพลน้อยไปกว่ามิตรที่ตัวอยู่ห่างแต่มี พลังแรงเข้าถึงใจได้แก่มิตรสื่อมวลชนต่าง ๆ มา ทางสิ่งบันเทิงเริงรมย์ หนังสือ หรือในปัจจุบัน สื่อจากอินเทอร์เน็ต โลกออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊กเป็นต้นใน ขณะนี้ ตัวเชื่อมที่ทำให้มิตรนั้นเข้ามามีอิทธิพลชักจูงได้ หรือปัจจัยเครื่องเชื่อมต่อระหว่างมิตรกับอิทธิพล ที่ เกิดขึ้นในใจ ได้แก่ ความเชื่อถือความเลื่อมใส ความนิยมชมชอบ ความซาบซึ้งใจ ที่เรียกว่าศรัทธา เมื่อ มีศรัทธาแล้วถึงตัวมิตรจะอยู่ ไกลไม่ได้คลุกคลี ก็มีอิทธิพลได้ ถึงตัวมิตรจะอยู่ ไกล แต่ถ้าไม่ศรัทธา ก็ไม่ สามารถมีอิทธิพลชักจูงได้ ซึ่งการคบมิตรที่ดีมีประโยชน์เป็นปัจจัยให้เกิดศรัทธาการที่เราฟังคนอื่น เช่น ฟังพระพุทธเจ้า ก็เพื่อทำตัวให้เราฟังตนเองได้ พระพุทธเจ้าช่วยให้เราฟังตนเองได้นั่นเอง จุดหมายคือ ฟังตนเองได้เป็นอิสระ^{๑๙} ความคิดเห็นถูก เห็นชอบ เกิดจากความรู้ ความเข้าใจเหตุผลโดยอาศัยการอบรม สั่งสอน ปลูกฝังสืบๆกันมาในสังคม ช่วยให้เกิดความประพฤติดี ประพฤติชอบ ในด้านพฤติกรรมเกี่ยวกับ ชีวิตภายนอกนี้ ให้เราเป็นที่ฟังแก่คนอื่นได้พร้อมกับเราต้องฟังคนอื่นด้วย ให้สังคมเป็นสังคมที่พึ่งพา อาศัยกันและกัน เป็นกัลยาณมิตรของกันและกัน โดยแต่ละคนก็มีอะไรให้คนอื่นได้ฟังบ้าง ต่างก็เกื้อหนุน กัน ให้สังคมอยู่อย่างผาสุก และให้แต่ละคนมีโอกาสพัฒนายิ่งขึ้นไปในไตรสิกขาเพื่อให้แต่ละคนมี อิศรภาพฟังตนเองได้แท้จริงในทางจิตใจและปัญญา จึงเป็นสังคมที่ดี^{๒๐}

๒) ปัจจัยภายในที่ทำให้เกิดสันติสุข

ปัจจัยทางสังคมจะแม้มีความสำคัญมาก แต่ก็ต้องไม่มองข้ามความสำคัญของปัจจัยภายใน ตัวบุคคล ปัจจัยที่ตีงามทั้งทางสังคมและภายในตัวบุคคล ต่างก็สามารถเป็นจุดเริ่มซึ่งทำให้เกิดความ ประพฤติปฏิบัติ และการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องได้ ความจริงทั้งสองอย่างย่อมสนับสนุนซึ่งกันและกัน การ ปฏิบัติชอบหรือชีวิตที่ดีงาม เกิดจากการปรุงผสมผสานปัจจัยทางสังคมและปัจจัยภายในตัวบุคคลเข้า ด้วยกันสำหรับมนุษย์ทั่วไปโดยส่วนใหญ่ การปฏิบัติ ชอบหรือชีวิตที่ดี งามจะตั้งต้นขึ้นได้ก็ด้วยอาศัย ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยตีงามทางสังคมนั้น เป็นการจุดประกายความรู้จักคิดที่ เรียกว่าโยนิโสมนสิการใน เบื้องต้น และเป็นเครื่องประคับประคองคอยเสริมเติม และกระตุ้น การคิดพิจารณาอย่างแยบคายนั้น ต่อๆ ไปในด้านวิธีปฏิบัติ หรือดำเนินชีวิตเพื่อถึงจุดหมายคือสันติสุขขั้นต่าง ๆ นั้นพระพุทธเจ้าก็ได้ทรงสั่ง สอนไว้ครบถ้วนทุกระดับ รวมเข้าอยู่ในไตรสิกขา ๓ คือข้อที่ จะต้องศึกษาฝึกหัดอบรม กาย วาจา จิตใจ และปัญญาให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือ พระนิพพาน ดังนี้

๑) อธิศีลสิกขา สิกขาคือ ศีลอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง

^{๑๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวย, ๒๕๕๓), หน้า ๗๖.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖.

๒) อธิจิตศึกษา ศึกษาคือ จิตอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม เช่นสมาธิอย่างสูง

๓) อธิปัญญาศึกษา ศึกษาคือ ปัญญาอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง

นอกจากนี้ยังมีข้อธรรมอื่นที่สนับสนุนให้เกิดสันติอีก เช่น หลักธรรมที่เป็นไปเพื่อได้ **ทิฏฐธัมมิกัตถะ ๔ ประการ** คือ ๑) ความขยันหมั่นเพียร รู้จักใช้ปัญญาจัดดำเนินการ เรียกว่า อุตสาหสัมปทา ๒) รู้จักเก็บรักษาทรัพย์สินและผลแห่งกิจการงานให้รอดพ้นอันตราย ไม่เสื่อมเสีย เรียกว่า อารักษสัมปทา ๓) รู้จักเสวนา คบหาคนดีที่ เกื้อกูลแก่การงานความดีและความก้าวหน้าของชีวิต เรียกว่า กัลยาณมิตรตทา ๔) รู้จักเลี้ยงชีวิตแต่พอดีให้มี ความสุขได้ โดยไม่ สรุ่ยสร่ายฟุ่มเฟือย สามารถประหยัดทรัพย์ไว้ให้เพิ่มพูนขึ้นได้ เรียกว่า สมชีวิตา และหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อได้ **สัมปรายิกัตถะ ๔ ประการ** คือ ๑) มีความเชื่อ ประกอบด้วยเหตุผล ถูกหลักพระศาสนาซึ่งในคุณพระรัตนตรัย มีสิ่งตั้งงามเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ เรียกว่า ศรัทธาสัมปทา ๒) ถึงพร้อมด้วยศีล มีความประพฤติ ตั้งงามเลี้ยงชีพโดยทางสุจริต มีระเบียบวินัย สมควรแก่ภาวะแห่งการดำเนินชีวิตของตน เรียกว่า ศีลสัมปทา ๓) ประกอบด้วย ความเสียสละ รู้จักเผื่อแผ่แบ่งปัน พร้อมทั้ง จะช่วยเหลือ คนที่ ควรได้รับการช่วยเหลือ เรียกว่า จาคสัมปทา ๔) การดำเนินชีวิตด้วยปัญญา รู้จักคิด รู้จักพิจารณา ใช้วิจารณ์ญาณ รู้เท่าทันโลกและชีวิต สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระได้ตามโอกาส เรียกว่า ปัญญาสัมปทาชาวพุทธทั้งหลายย่อมรับมาปฏิบัติ ได้ทันที ไม่มีข้อใดที่ จะขัดข้อง และชาวพุทธ ชาวบ้านเองก็ย่อมสามารถ ที่จะเสริมแต่งปรับปรุงเพิ่มขยาย ข้อปฏิบัติ ระดับนี้ ให้ได้ผลดีเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ ไป

โดยที่ปัจจัยภายในที่ทำให้เกิดสันติสุขได้นั้น จะช่วยบรรเทาความโลภ โกรธหลงให้เบาบางลง ทำจิตใจให้ปลอดโปร่งผ่องใส รู้จักวางใจ วางท่าทีต่อโลกและชีวิตดีขึ้น จะมีความสุขมากขึ้น เป็นวิธีลดการเบียดเบียนแย่งชิงและความทุกข์ความเดือดร้อนของโลก พระพุทธเจ้าทรงจัดวางแบบไว้ คือ สังคมสงฆ์เป็นสังคมตัวอย่างแห่งการที่ แต่ละคนพยายามพัฒนาตนเองให้มีอิสรภาพทางจิตใจและปัญญา โดยที่ชีวิตทางด้านพฤติกรรมนั้น พึงพาอาศัยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เป็นการเกื้อหนุนกันให้ก้าวไป ที่ได้ผลแท้ยิ่งกว่าวิธีที่ยังในระดับที่ เรียกกันว่า ศีลธรรม เป็นผลดีทั้งแก่ตนและสังคม

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ

แนวคิดสำคัญอีกแนวคิดหนึ่งที่เป็นแนวคิดพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบอบประชาธิปไตยก็คือแนวคิดเรื่องสิทธิและเสรีภาพ (Rights and Liberty) ซึ่งทั้งสองแนวคิดเป็นแนวคิดหรือมโนทัศน์เชิงปรัชญาที่เกี่ยวเนื่องกันอย่างมาจนนิยมพูดรวมกันว่าสิทธิเสรีภาพ^{๒๑}

๒.๓.๑ แนวคิดเรื่องสิทธิ

สำหรับแนวคิดเรื่องสิทธิเป็นแนวคิดที่ปรากฏในปรัชญาการเมืองซึ่งเกิดขึ้นในสังคมตะวันตกโดยปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ เป็นต้นมา คำว่า “สิทธิ” ถูกใช้ในความหมายเดียวกับ “เสรีภาพ”^{๒๒}

ในภาษาไทยคำว่า “สิทธิ” ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔ อธิบายความหมายไว้ว่า “สิทธิ หมายถึง อำนาจอันชอบธรรม เช่น บุคคลมีสิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ หรืออำนาจที่กฎหมายรับรองให้กระทำการใด ๆ โดยสุจริตได้อย่างอิสระ แต่ต้องไม่กระทบกระเทือนถึงสิทธิของคนอื่น”^{๒๓} หรือในพจนานุกรมศัพท์การเมืองอธิบายไว้ว่า “สิทธิ หมายถึง อำนาจอันชอบธรรมที่มีอยู่และที่มีมาตั้งแต่เกิดของบุคคล การจำกัดสิทธิของบุคคลจะกระทำได้อีกต่อเมื่อมีการบัญญัติไว้เป็นกฎหมายเท่านั้น”^{๒๔}

คำว่า “สิทธิ” ดังกล่าวแปลมาจากคำในภาษาอังกฤษว่า “right” นอกจากจะแปลได้ว่า “สิทธิ” แล้วยังมีอีกความหมายหนึ่งคือ “ถูกต้อง” ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นความหมายดั้งเดิมของ “right” ดังเห็นจากการที่ “right” นั้นมีรากศัพท์มาจากคำว่า “ius” หรือ “jus” ในกฎหมายโรมัน ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายเชิงยืนยันว่าสิ่งบางสิ่งหรือการกระทำบางอย่างนั้นถูกต้องหรือยุติธรรม ความหมายนี้บ่งถึงความถูกต้องแบบวัตถุวิสัย (objective) ของการกระทำโดยอิงจากหลักจริยธรรมหรือกฎหมาย ต่อมาเมื่อนำคำว่า “right” ไปใช้กันจนเกิดความคลุมเครือ ในที่สุดจึงเกิดความหมายใหม่ซึ่งบ่งถึงความถูกต้องในแบบอัตวิสัย (subjective) โดยความหมายอย่างหลังนี้เป็นความหมายพื้นฐานของคำที่หมายถึง “สิทธิ” ตามความเข้าใจในปัจจุบันที่ว่า “สิทธิ” หมายถึงสิ่งที่บุคคลสามารถเป็นเจ้าของหรือถือครอง โดยช่วยให้

^{๒๑} วุฒิชัย งามจิตรเจริญ, เอกสารประกอบการสอน วิชาปรัชญาการเมืองเบื้องต้น ร.๒๑๐), หน้า ๑๕.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

^{๒๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๑๒๓๒.

^{๒๔} เดโช สวานนท์, พจนานุกรมศัพท์การเมือง, หน้า ๒๗๔.

บุคคลผู้ถือสิทธินั้นมียอำนาจชอบธรรม หรือมียอำนาจที่ถูกต้องตามหลักจริยธรรมหรือกฎหมาย^{๒๕} หรือสิทธิ (Rights) คืออำนาจหรือความสามารถในการกระทำใด ๆ ที่ไม่ละเมิดต่อสิทธิผู้อื่น^{๒๖}

นอกจากนี้ ในปัจจุบันสิทธิหมายถึงรูปแบบอย่างหนึ่งของการกระทำของบุคคลหรือการได้รับการปฏิบัติจากบุคคลอื่นซึ่งเป็นเรื่องที่มีประโยชน์แก่ตัวผู้ถือสิทธินั้น โดยแบ่งออกเป็น ๒ อย่างตามความหมายสำคัญของสิทธิ คือ^{๒๗}

(๑) **ความสามารถที่จะทำ** คือการที่บุคคลอาจทำหรือได้รับอนุญาตให้ทำบางสิ่งบางอย่างได้ กล่าวอีกอย่างคือบุคคลไม่มีพันธะที่จะต้องงดเว้นการกระทำสิ่งนั้น เป็นอิสระที่จะทำสิ่งนั้น โดยไม่มีความผิด หรือการกระทำนั้นไม่ถูกกฎหมายหรือศีลธรรมห้าม สิทธิในความหมายนี้คืออิสรภาพหรือเสรีภาพ ตัวอย่างเช่น สิทธิในการใช้ถนน

(๒) **ความชอบธรรมที่จะได้รับ** คือความสามารถที่จะเรียกร้องหรืออ้างสิทธิ (claim) ให้ผู้อื่นปฏิบัติต่อตนในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง กล่าวอีกอย่างคือความสามารถที่จะอ้างสิทธิในสิ่งที่บุคคลอื่นมีพันธะต้องทำแก่ตน ซึ่งเรียกว่า “การอ้างสิทธิ” หรือ “สิทธิเรียกร้อง” (a claim) หรือเรียกว่า “สิทธิของการได้รับ” ตัวอย่างเช่น สิทธิในการเรียกร้องให้ลูกหนี้จ่ายเงินที่กู้ยืมไป และสิทธิของรัฐในการออกกฎหมายที่บังคับให้ประชาชนทำตาม สิทธิชนิดนี้หมายถึงรวมถึงสิทธิที่จะได้รับการปล่อยให้เป็นอิสระไม่ถูกรบกวานหรือไม่ถูกบังคับในการทำสิ่งที่บุคคลนั้นเลือกที่จะทำ กล่าวคือสิทธิเสรีภาพนั่นเอง

ในปัจจุบันสิทธิสามารถจำแนกออกไปได้หลายประเภท ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้เป็นพื้นฐานในการจำแนกประเภท ในที่นี้จำแนกออกเป็น ๔ ประเภทด้วยกัน คือ สิทธิตามธรรมชาติ สิทธิตามกฎหมาย สิทธิทางศีลธรรม และสิทธิมนุษยชนมีรายละเอียดต่อไปนี้

(๑) **สิทธิตามธรรมชาติ (Natural Right)** หมายถึง สิทธิที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิดจนกระทั่งถึงแก่ความตาย ซึ่งเป็นสิทธิที่ไม่สามารถโอนให้แก่กันได้ และใครก็ล่วงละเมิดมิได้ หากมีการล่วงละเมิดก็อาจจะก่อให้เกิดอันตราย หรือกระทบกระเทือนเสื่อมเสียต่อสภาพของความเป็นมนุษย์ได้^{๒๘}

^{๒๕} พงศ์ศิริ ศรีวรรณนะ (ผู้เรียบเรียง), สิทธิ Rights, กลุ่มไทยทำปรัชญา สารานุกรมปรัชญาออนไลน์ฉบับสังเขป สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สนับสนุนโครงการ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.philospedia.net/rights.html> [๑๐ ส.ค. ๒๕๕๖].

^{๒๖} วิรัช ธีรพันธุ์เมธี, พุทธปรัชญาการปกครอง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ดวงแก้ว, ๒๕๔๔), หน้า ๒๙.

^{๒๗} วิชระ งามจิตระเจริญ, เอกสารประกอบการสอน วิชาปรัชญาการเมืองเบื้องต้น (ร.๒๑๐), หน้า ๑๕.

^{๒๘} ธีรกร วิทิตานนท์, หลักรัฐธรรมนูญเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๕๒.

เพราะฉะนั้น สิทธิตามธรรมชาตินี้จึงมีมาก่อนที่จะเกิดระบบสังคมขึ้น แต่มีอยู่แล้วในตัวมนุษย์ หากใช้เป็นสิทธิที่สมมติกันขึ้นภายหลังและมอบให้ตามความสัมพันธ์ทางสังคมไม่^{๒๙}

ในหนังสือเรื่อง Leviathan ของทอมัสฮอบบส์ (Thomas Hobbes, C.E.๑๕๘๘-๑๖๓๙) ได้กล่าวถึงสิทธิตามธรรมชาติไว้ว่า “สิทธิตามธรรมชาติ คือเสรีภาพที่มนุษย์แต่ละคนมีในการที่จะใช้อำนาจของเขาตามเจตนาของเขาเอง เพื่อที่จะรักษาชีวิตของเขา และเพื่อกระทำการใดก็ตามจากการตัดสินใจและการใช้เหตุผลโดยตัวของเขาเอง ที่เขาเห็นว่าเป็นวิธีการที่เหมาะสม”^{๓๐}

จากความหมายของสิทธิดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าสิทธิตามธรรมชาติเป็นสิทธิที่มีอยู่คู่กับมนุษย์ทุกคนประชาชนในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ย่อมมีสิทธิตามธรรมชาติในฐานะที่ตนเองได้เกิดมาบนผืนแผ่นดินไทย ย่อมมีสิทธิเต็มตามที่กฎหมายได้บัญญัติเอาไว้ การที่เครือข่ายชาวพุทธได้ออกมาเป็นช่วยเหลือชาวพุทธหรือได้ออกมาเป็นตัวแทนของชาวพุทธในการช่วยเหลือด้านต่าง ๆ ก็เป็นสิทธิที่ไม่ผิดต่อสิทธิทางธรรมชาติหรือสิทธิในฐานะประชาชนคนหนึ่ง ซึ่งถือได้ว่ามนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะเป็นชาวไทย พุทธ ชาวไทยมุสลิม หรืออื่น ๆ ไม่ว่าเขาจะเกิดมามีลักษณะอย่างไร จะเป็นเพศชายหรือเพศหญิง นับถือศาสนาใดก็ตาม เป็นคนพิการหรือสมบรูณ์ครบถ้วน เป็นคนจนหรือคนร่ำรวย แต่มนุษย์ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการอยู่ในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้โดยถูกต้องตามกฎหมาย ฉะนั้นการที่ประชาชนคนใดคนหนึ่งจะใช้สิทธิดังกล่าวในการดูแลปกป้องและรักษาชีวิตของตนเอง เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ในพื้นที่แห่งนี้ตามสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ ไม่ว่าประชาชนคนนั้นจะมีความรู้ในเรื่องสิทธิหรือไม่ก็ตาม

อย่างไรก็ตาม แนวความคิดเรื่องสิทธิตามธรรมชาติตามที่ทอมัสฮอบบส์ เสนอมาก็ยังเป็นแค่อุดมการณ์และเป็นนามธรรมอยู่มาก ๆ ยากที่จะมองเห็นอย่างเป็นรูปธรรม จนกระทั่งศตวรรษที่ ๑๗ จากข้อเขียนของจอห์น ล็อก ซึ่งเป็นผู้วางรากฐานทฤษฎีสิทธิตามธรรมชาติสมัยใหม่จากการประกาศออกมาว่า ปัจเจกบุคคลโดยธรรมชาติเป็นผู้ครอบครองสิทธิในชีวิตอิสระภาพและทรัพย์สิน ล็อกถือว่าสิทธิตามธรรมชาติในเชิงศีลธรรมไม่สามารถล่วงละเมิดได้ในภาวะธรรมชาติ แต่บังคับใช้ได้จริงโดยผ่านทางประชาสังคม (Civil Society) ซึ่งมีพันธะรับผิดชอบในการปกป้องสิทธิดังกล่าวโดยผ่านสัญญาประชาคม (Social contract) เพื่อเป็นการต่อสู้กับทรราชผู้กดขี่ ในที่สุดแนวทฤษฎีสิทธิตามธรรมชาติของล็อกก็ได้ปรากฏเป็นกฎหมายคุ้มครองสิทธิประชาชนในกระบวนการยุติธรรมในเวลาต่อมา^{๓๑}

^{๒๙} สิทธิ บุตรอินทร์ และภุมินทร์ บุตรอินทร์, **ปรัชญาการเมืองเปรียบเทียบ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศยาม, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐๙.

^{๓๐} Thomas Hobbes, *Leviathan*, อ้างใน พงศ์ศิริ ศรีวรรณนะ, “มโนทัศน์เรื่องสิทธิในพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (คณะอักษรศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๓๐.

^{๓๑} ชนะ ประณมศรี, **วิพากษ์ : แนวความคิดสิทธิธรรมชาติ (สิทธิมนุษยชน) ตามวิถีเอเชีย วิถีไทยและวิถีตะวันตกที่ยังวิวาทะกันอยู่**, วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๔) : ๓๔-๓๕.

สิทธิตามธรรมชาติในปรัชญาตะวันตกดังที่กล่าวมา จอห์น ล็อก(John Locke) จึงเป็นผู้นำในเรื่องนี้ เพราะเป็นเจ้าของความคิดเรื่อง “สิทธิตามธรรมชาติ” ของมนุษย์ จอห์น ล็อกมองว่าสิทธิตามธรรมชาตินี้อยู่กับมนุษย์เองและผู้ใดหรือองค์กรใดจะเอาไปไม่ได้^{๓๒} ในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ การที่มีกลุ่มต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาทำหน้าที่ เพื่อที่จะสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในพื้นที่ ก็นับได้ว่าเป็นสิทธิตามธรรมชาติอย่างหนึ่งที่ในความเป็นมนุษย์สามารถที่จะมีบทบาทที่จะพึงทำได้ และสามารถใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

(๒) สิทธิตามกฎหมาย (Legal Rights) เป็นสิทธิที่ตรงกันข้ามกับสิทธิตามธรรมชาติ เนื่องจากไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่โดยธรรมชาติ แต่สิทธิตามกฎหมายเกิดจากกติกาก่อนที่มนุษย์ในสังคมสมมติตกลงร่วมกันและสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามความต้องการที่ตกลงร่วมกัน โดยจัดให้มีกติกากฎหรือกฎหมายเพื่อกำหนดรับรองและคุ้มครองไว้อย่างชัดเจน เช่น สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในชีวิตร่างกาย สิทธิในการพูด สิทธิในการเขียน โดยสิทธิดังกล่าวสามารถพิสูจน์ได้โดยโต้แย้ง หรือบังคับให้เป็นไปตามสิทธิได้ ดังคำอธิบายของศาสตราจารย์ ดร.วรพจน์ วิศรุตพิชญ์ว่า “สิทธิ หมายถึง ประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้แก่บุคคลในอันที่จะกระทำการเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินหรือบุคคลอื่น เช่น สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในร่างกาย”^{๓๓} เพราะฉะนั้น สิทธิในความหมายอันเป็นที่เข้าใจกันในระบบกฎหมายทั่วไปจึงหมายถึง “ประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้”^{๓๔}

สิทธิที่กฎหมายกำหนดขึ้นหรือให้ความสำคัญนี้จะบังคับใช้หรือดำเนินการได้ต้องอาศัยศาลหรือกระบวนการยุติธรรม กล่าวโดยทั่วไปสิทธิทางกฎหมายเป็นสิทธิที่ใช้กันโดยไม่สนใจเนื้อหาทางศีลธรรมของสิทธิเหล่านี้ เช่น กฎหมายของอังกฤษก่อนปี ค.ศ. ๑๙๘๒ สิทธิทางกฎหมายสามารถข่มขืนภรรยาได้ หากดูตามเนื้อหาจะพบว่าผิดหลักศีลธรรม แต่ก็ยังเป็นสิทธิที่ถูกต้องตามกฎหมายของอังกฤษ^{๓๕} ดังนั้น ในทางกฎหมาย สิทธิจึงเป็นประโยชน์ในเรื่องที่บุคคลชอบที่จะเรียกร้องเอาจากบุคคลอื่น ดังที่ ศาสตราจารย์ ดร.สมคิด เลิศไพฑูรย์อธิบายไว้ว่า

สิทธิจึงเป็นประโยชน์ในเรื่องที่บุคคลชอบที่จะเรียกร้องเอาจากบุคคลอื่น หากการเรียกร้องนั้นเป็นการเรียกร้องเป็นการเรียกร้องเอาแก่บุคคลทั่วไปหรือปัจเจกชน ก็เป็นสิทธิในทางเอกชน

^{๓๒} เสรีน ปุณณะหิตานนท์, ประชาธิปไตย : มุมมองของนักสังคมวิทยาการเมือง, วารสารสังคมศาสตร์, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๕) : ๑๓.

^{๓๓} วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ, (กรุงเทพมหานคร : วิทยุชน, ๒๕๔๓), หน้า ๒๒.

^{๓๔} สมคิด เลิศไพฑูรย์, กฎหมายรัฐธรรมนูญ: หลักการใหม่ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๔๕.

^{๓๕} วุชระ งามจิตรเจริญ, เอกสารประกอบการสอน วิชาปรัชญาการเมืองเบื้องต้น (ร.๒๑๐), หน้า ๑๖.

เช่น สิทธิทางแพ่ง ถ้าการเรียกร้องประโยชน์นั้นเป็นการเรียกร้องเอาจากรัฐ สิทธินั้นก็เป็นสิทธิตามกฎหมายมหาชนหรือสิทธิตามรัฐธรรมนูญ หรือหากพิจารณาถึงวิธีการ สิทธินั้นเป็นสิ่งที่ต้อง “ใช้” เช่น การใช้สิทธิเรียกร้องให้ผู้อื่นชำระหนี้แพ่ง หรือสิทธิในการเลือกตั้งแสดงเจตนาธรรมทางการเมือง เป็นเรื่อง ที่เห็นว่าผู้ทรงสิทธินั้นจะต้องดำเนินการบางประการเพื่อใช้สิทธินั้น^{๓๖}

สิทธิตามกฎหมายเกิดขึ้นมาก็เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสังคมและจัดระเบียบสังคม ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย เนื่องจากการที่คนมาอยู่รวมกันหลาย ๆ คนจนเกิดเป็นสังคมขึ้นมา แต่ ละครคนต่างก็มีบุคลิกลักษณะนิสัยใจคอแตกต่างกันไป เมื่อมาอยู่รวมกันก็อาจจะมีผลกระทบกระทั่ง ระหว่างกันจนเกิดเป็นปัญหาความขัดแย้งไม่เคารพสิทธิตามธรรมชาติของกันและกัน การตรากฎหมาย รับรองสิทธิตามธรรมชาติจึงเป็นแนวทางสำหรับแก้ไขปัญหาดังกล่าว สิทธิที่รับรองโดยกฎหมายนี้จึง เรียกว่าสิทธิตามกฎหมาย^{๓๗} การสร้างสันติสุขให้เกิดมีในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำเป็นต้องนำ สิทธิตามกฎหมายมาปรับใช้มิให้เกิดการละเมิดสิทธิของผู้อื่น และการอยู่ร่วมกันภายใต้การรักษาและ ยอมรับสิทธิของผู้อื่นตามที่กฎหมายกำหนดเป็นสิ่งที่ควรที่ทางภาครัฐจะต้องนำมาใช้ให้อย่างจริงจังและ ให้ประชาชนรู้สึกว่าการประเทศไทยมีกฎหมายที่เข้มแข็งและเป็นธรรมแก่ทุกคนในฐานะที่ประชาชนทุกคนอยู่ ภายใต้กฎหมายฉบับเดียวกัน

(๓) สิทธิทางศีลธรรม (Moral Rights) คนเราเกิดมาไม่ว่าจะเกิดเป็นคนที่ไหน ประเทศ หรือเชื้อชาติใด เพศชายหรือหญิง ร่ำรวยหรือยากจน มีความรู้หรือไม่ แต่ก็มีคุณค่าเท่าเทียมกันในทาง ศีลธรรม เนื่องจากเราเกิดมาพร้อมค่าทางศีลธรรมซึ่งเป็นคุณสมบัติอันสำคัญที่มีอยู่ภายในบุคคล^{๓๘}

สิทธิทางศีลธรรม (Moral Rights) จึงหมายถึง สิทธิที่ควรมีหรือสิทธิในสิ่งที่คนควรมี เป็นสิทธิที่ยึดเหนี่ยวเป็นหลัก จึงเป็นสิทธิที่เป็น “อุดมคติ” ซึ่งให้ผลประโยชน์แก่บุคคลในสิ่งที่เขา ต้องการหรือควรได้รับ สิทธิทางศีลธรรมจึงเป็นสิทธิที่เป็นมาตรฐานที่สิทธิทางกฎหมายควรนำมา เทียบเคียงว่าสมควรมีหรือไม่ สิทธิทางศีลธรรมเป็นสิทธิที่มองจากมุมมองด้านศีลธรรมหรือด้านศาสนา เช่น เมื่อมองจากมุมมองทางศีลธรรม สิทธิในชีวิตของตนเองเป็นสิทธิทางศีลธรรมหรือสิทธิที่ทุกคนควรมี ไม่ว่าจะมีการกำหนดให้เป็นสิทธิทางกฎหมายหรือไม่ก็ตาม เพราะชีวิตเป็นสิ่งที่มีความค่าที่สุดของทุกคนและ เป็นสมบัติเฉพาะบุคคลที่บุคคลอื่นไม่ควรเข้ามาทำลายหรือครอบครอง^{๓๙} การแสดงสิทธิตามหลักศีลธรรม

^{๓๖} สมคิด เลิศไพฑูรย์, กฎหมายรัฐธรรมนูญ : หลักการใหม่ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐, หน้า ๔๗.

^{๓๗} สมภาร พรหมทา, พุทธปรัชญา : มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๘), หน้า ๔๖๖-๔๖๗.

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๖.

^{๓๙} วุชระ งามจิตรเจริญ, เอกสารประกอบการสอน วิชาปรัชญาการเมืองเบื้องต้น (ร.๒๑๐), หน้า ๑๗.

ที่สามารถจะสร้างสันติสุขให้เกิดมีในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ การแสดงสิทธิจำเป็นต้องเน้น การไม่เบียดเบียนกันและกัน การยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง การเคารพสิทธิด้านความเชื่อตามหลักศาสนาที่แตกต่างกัน ไม่เอาเรื่องของสิทธิทางด้านศีลธรรมมาสร้างความแตกแยกให้เกิดขึ้นภายในพื้นที่ การที่ทุกคนได้เคารพในการนับถือสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเป็นที่เคารพที่แตกต่างนั้น ย่อมเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่สามารถจะสร้างสันติสุขในพื้นที่ให้เกิดขึ้นได้

(๔) สิทธิมนุษยชน (Human Rights) ได้แก่ ประโยชน์อันชอบธรรมซึ่งบุคคลจำเป็นต้องมีเพื่อใช้ในการดำรงอยู่และพัฒนาชีวิต ทั้งนี้โดยปราศจากอันตรายซึ่งเกิดจากผู้อื่น และเพื่อเลือกแนวทางการเจริญเติบโตของร่างกายและจิตใจ ผู้อื่นหรือสังคมจะต้องไม่ขัดขวางหรือจำกัดการใช้ประโยชน์ดังกล่าว นอกจากนี้แล้ว รัฐยังมีหน้าที่คุ้มครอง ดูแล ปกป้องมิให้บุคคลภายนอกขัดขวาง ตลอดจนอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่บุคคลพึงมีพึงได้ แต่ไม่สามารถทำได้ด้วยตนเอง รวมทั้งเยียวยากรณีที่ใช้สิทธิถูกละเมิด^{๔๐}

สิทธิมนุษยชน (Human Rights) เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามธรรมชาติที่ถือว่ามนุษย์ทุกคนควรได้รับ ในฐานะเป็นสิทธิที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด และคงอยู่ตราบเท่าที่บุคคลยังมีชีวิตอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิในชีวิตและร่างกาย เช่น สิทธิที่จะไม่ถูกทรมานหรือถูกลงโทษ หรือได้รับการปฏิบัติที่โหดร้ายเหยียดหยาม และไม่มีมนุษย์ธรรม^{๔๑}

สิทธิมนุษยชน (Human Rights) ก็คือสิทธิของมนุษย์โดยทั่วไป เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ ๒๐ การเสื่อมคลายของความเชื่อทางศาสนานำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทฤษฎีสิทธิตามธรรมชาติให้เป็นทฤษฎีที่ไม่เกี่ยวกับศาสนากลายเป็นทฤษฎีสิทธิมนุษยชน สิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิที่ทุกคนมีเพราะเป็นมนุษย์ จึงเป็นสิทธิ “สากล” ในความหมายที่ว่า เป็นสิทธิของมนุษย์ทุกคนไม่ใช่ของสมาชิกของชาติศาสนา หรือชนชั้นอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ ถือกันว่าเป็นสิทธิ “พื้นฐาน” เพราะเป็นสิทธิที่ไม่สามารถถ่ายโอนกันได้ (inalienable) หรือไม่สามารถพรากจากเราไปได้^{๔๒} เพราะฉะนั้น สิทธิมนุษยชนแท้จริงก็คือสิทธิอันเดียวกันกับสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Right) ซึ่งมนุษย์ได้ค้นพบมิใช่สิทธิที่เกิดจากอำนาจหรือกำหนดขึ้นโดยผู้ใดทั้งสิ้น^{๔๓} การแสดงออกของเครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติ ในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดน

^{๔๐} นพนิตี สุริยะ, เอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง “สิทธิมนุษยชน”, จัดโดย สำนักเสริมศึกษาและบริการสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, วันศุกร์ที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๕ ณ ห้องบรรยาย CITU ๕๑๓ ชั้น ๔ วิทยาลัยนวัตกรรม อาคารเนกประสงค์ ๓ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์, หน้า ๒ (อัดสำเนา).

^{๔๑} อนุรักษ์ วิทิตานนท์, **หลักรัฐธรรมนูญเบื้องต้น**, หน้า ๖๐.

^{๔๒} วุฒิชัย งามจิตรเจริญ, **เอกสารประกอบการสอน วิชาปรัชญาการเมืองเบื้องต้น (ร.๒๑๐)**, หน้า ๑๘.

^{๔๓} จรัญ โฆษณานันท์, **สิทธิมนุษยชนไร้พรมแดน : ปรัชญากฎหมาย และความเป็นจริงทางสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม, ๒๕๔๕), หน้า ๑๙.

ภาคใต้ ที่ได้รวมกันเป็นเครือข่ายในการช่วยเหลือชาวพุทธที่ดี หรือในการที่จะมาสร้างความสุข ความสันติสุขที่จะให้เกิดขึ้นภายในพื้นที่ สามารถที่จะแสดงออกได้ตามหลักสิทธิมนุษยชน

ทฤษฎีกฎธรรมชาติเชื่อว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมกับความเท่าเทียมกันในแง่ศักดิ์และสิทธิ ทุกภาษา และศาสนา รวมทั้งความคิดความเชื่ออุดมการณ์ทางการเมือง หรือความเชื่ออื่น ๆ ที่มีอยู่ในสังคมนั้น ๆ^{๔๔} เพราะฉะนั้น ปณิญาสาสกลในมาตราแรกที่ว่าด้วยสิทธิมนุษยชนซึ่งได้รับแรงบันดาลใจจากทฤษฎีกฎธรรมชาติจึงกล่าวไว้ว่า “มนุษย์ทั้งปวงเกิดมาเป็นเสรี และเสมอกันในเกียรติ ศักดิ์และสิทธิ มนุษย์ทั้งปวงได้การประทานมาซึ่งเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งภราดรภาพ”^{๔๕}

(๕) สิทธิในความเสมอภาค (Equal Rights) บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกันชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกันการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิดเชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกาย หรือสุขภาพ สถานะบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำได้มาตราบเท่าที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น

(๖) สิทธิในศาสนา (Religious Rights) บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธิในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนาบัญญัติ หรือปฏิบัติตามพิธีกรรม ตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองและไม่ใช่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนในการใช้เสรีภาพตามวรรคหนึ่ง บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใด ๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมีควรได้ เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิกายของศาสนา ลัทธินิยมในทางศาสนาหรือปฏิบัติตามศาสนธรรมศาสนาบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือ แตกต่างจากบุคคลอื่นสิทธิทั้ง ๖ ประเภทดังที่กล่าวมาคือ สิทธิตามธรรมชาติ สิทธิตามกฎหมาย สิทธิทางศีลธรรม และสิทธิมนุษยชน สิทธิในความเสมอภาค สิทธิในศาสนา ต่างมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เนื่องจากแต่กกิ่งก้านขยายมาจากสิทธิตามธรรมชาติ สิทธิตามกฎหมายและสิทธิทางศีลธรรมเป็นสิทธิพื้นฐานที่สุดและมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด สิทธิมนุษยชนก็มีความเกี่ยวข้องกับสิทธิตามธรรมชาติและสิทธิทางศีลธรรม เนื่องจากทุกคนมีสิทธิติดตัวมาตั้งแต่เกิด อีกทั้งชีวิตทุกชีวิตเป็นสิ่งที่มีความค่าที่สุดของทุกคนและเป็นสมบัติที่บุคคลอื่นจะมาละเมิด

^{๔๔} ชะวักชัย ภาคินธุ์, สิทธิมนุษยชนกับหลักการแห่งพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๕๖), หน้า ๒๙-๓๐.

^{๔๕} เสน่ห์ จามริก, พุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน, (กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖-๑๗.

มิได้^{๔๖} สิทธิในความเสมอภาค ก็เชื่อมโยงกับสิทธิตามกฎหมายที่คนทุกคนต่างมีความเสมอภาคกันในการอยู่ร่วมกัน ในการปฏิบัติตนตาสีทธิและเสรีภาพ ส่วนสิทธิทางในศาสนา ก็มีความเกี่ยวข้องกับสิทธิตามกฎหมาย สิทธิมนุษยชน ที่คนทุกคนย่อมมีสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาที่ตนเองนับถือ และมีสิทธิในการปฏิบัติตามหลักของศาสนาที่ตนเองนับถือ ตามความเชื่อของตนเอง

ในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในการแสดงออกของเครือข่ายชาวพุทธ ที่เกิดขึ้น ย่อมเป็นการแสดงที่ถูกต้องตามสิทธิที่ตนเองจะพึงแสดงออกได้อย่างชอบธรรมและตั้งอยู่บนพื้นฐานของกฎหมายและเป็นการแสดงออกในทางที่จะนำมาซึ่งความยุติธรรม ไม่สร้างความเดือดร้อน หรือเกิดการขัดแย้งต่อเพื่อนต่างศาสนาในสังคม ซึ่งเป็นการแสดงออกไม่ขัดต่อกฎหมายบ้านเมือง เครือข่ายชาวพุทธที่เกิดขึ้นมากก็ยึดตามหลักสิทธิต่าง ๆ ที่สามารถทำได้ โดยมีจุดประสงค์ที่จะสร้างความสงบสุข และสันติสุขในพื้นที่

๒.๓.๒ แนวคิดเรื่องเสรีภาพ

สำหรับความหมายของคำว่า “เสรีภาพ” โดยทั่วไป หมายถึงอิสระในการกระทำการตามเจตจำนงแห่งตนได้โดยไม่มีผู้ใดมาขัดขวาง^{๔๗} ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกับพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔ ซึ่งได้ให้นิยามความหมายไว้ว่า “เสรีภาพ หมายถึง ความสามารถที่จะกระทำการใด ๆ ได้ตามที่ตนปรารถนาโดยไม่มีอุปสรรคขัดขวาง เช่น เสรีภาพในการพูด เสรีภาพในการนับถือศาสนา หรือความมีสิทธิที่จะทำอะไรก็ได้โดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น”^{๔๘} นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการอีกหลายท่านได้ให้นิยามความหมายของคำว่า “เสรีภาพ” ไว้ดังต่อไปนี้

วรพจน์ วิศรุตพิชญ์ อธิบายความหมายไว้ว่า “เสรีภาพ หมายถึง ภาวะของมนุษย์ที่ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของผู้อื่น มีอิสระที่จะกระทำการหรืองดเว้นกระทำการ”^{๔๙}

อุดม รัฐอมฤต และคณะ อธิบายความหมายไว้ว่า “เสรีภาพ หมายถึง สภาวะการณ์ของมนุษย์ที่ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของบุคคลอื่น หรือปราศจากการหน่วงเหนี่ยวขัดขวาง บุคคลใดบุคคล

^{๔๖} วิชระ งามจิตรเจริญ, เอกสารประกอบการสอน วิชาปรัชญาการเมืองเบื้องต้น (ร.๒๑๐), หน้า ๑๖-๑๘.

^{๔๗} สมคิด เลิศไพฑูรย์, กฎหมายรัฐธรรมนูญ: หลักการใหม่ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐, หน้า ๔๗.

^{๔๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔, หน้า ๑๒๕๖.

^{๔๙} วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ, หน้า ๒๒.

หนึ่งย่อมมีเสรีภาพอยู่เท่าที่บุคคลนั้นไม่ถูกบังคับให้ต้องกระทำในสิ่งที่ไม่ประสงค์จะกระทำ หรือไม่ถูก
 หน่วงเหนี่ยวขัดขวางไม่ให้กระทำในสิ่งทีบุคคลนั้นประสงค์ที่จะกระทำ”^{๕๐}

บรเรจิด ลิงคะเนติ อธิบายความหมายไว้ว่า “เสรีภาพ หมายถึง อำนาจในการกำหนด
 ตนเองโดยอิสระของบุคคล”^{๕๑}

สมคิด เลิศไพฑูรย์ อธิบายความหมายไว้ว่า “เสรีภาพย่อมหมายถึง การที่บุคคลจะ
 กระทำการใด หรือไม่กระทำการใด โดยใจสมัครอันปราศจากการบังคับหรืออยู่ภายใต้อำนาจของบุคคล
 อื่นหรือรัฐ”^{๕๒}

วัชระ งามจิตรเจริญ อธิบายความหมายไว้ว่า “ตามรูปศัพท์ เสรีภาพ (Liberty) หรือ
 อิสระภาพ (Freedom) หมายถึงความไม่มีการถูกบังคับ (absence of restraint) กล่าวคือไม่ถูกบังคับให้
 งดเว้นจากการทำสิ่งที่ตนเองเลือกที่จะทำซึ่งเป็นความหมายเชิงลบ ส่วนในเชิงบวกเสรีภาพหมายถึง
 ความสามารถที่จะกระทำในสิ่งที่ตนเลือกได้ โดยทั่วไป เสรีภาพมี ๒ ชนิดใหญ่คือ เสรีภาพในการเลือก
 และเสรีภาพในการกระทำ เสรีภาพในการเลือกหมายถึงอิสระภาพของเจตจำนง (freedom of will) ซึ่ง
 เป็นประเด็นทางด้านจริยศาสตร์ ส่วนเสรีภาพในการกระทำเป็นเสรีภาพในการกระทำตามความต้องการ
 ของตนเองซึ่งเป็นเสรีภาพที่เกี่ยวข้องกับการเมือง”^{๕๓}

เดโช สวานานนท์ อธิบายความหมายไว้ในพจนานุกรมศัพท์การเมืองว่า “เสรีภาพ แปล
 ตามตัวอักษรว่า ภาวะของการปลอดจากการครอบงำ การก้ำก๋ายหรือการแทรกแซงใด ๆ อย่างสิ้นเชิง
 เสรีภาพเป็นนามธรรมที่ยากจะเป็นจริงได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งนี้เพราะเสรีภาพของบุคคลหนึ่งมักจะหรือมี
 โอกาสที่จะกระทบต่อเสรีภาพของอีกคนหนึ่ง”^{๕๔}

เดือน คำดี ได้กล่าวถึงความหมายของสิทธิเสรีภาพว่ามนุษย์คือตัวแทนสิทธิเสรีภาพ
 เพราะสามารถกระทำการใดๆ ที่ตนเลือกสรรแล้วและอยู่ในฐานะเลือกที่จะกระทำชั่วหรือกระทำดีได้ด้วย
 มนุษย์ไม่ได้ถูกดึงลง หรือถูกกดขี่ด้วยปัจเจกบุคคลหรือสังคมใดๆ หรือสัมพันธ์ภาพใดๆ แม้แต่กับพระเจ้า
 แต่ก็ได้ หมายถึงความปราศจากความรับผิดชอบ เพราะเราสามารถเข้าใจในสิทธิเสรีภาพได้ในสภาวะ

^{๕๐} อดัม รัฐอมฤต และคณะ, การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิเสรีภาพของบุคคลตามมาตรา
 ๒๘ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, ๒๕๕๔),
 หน้า ๘๗.

^{๕๑} บรเรจิด ลิงคะเนติ, หลักพื้นฐานของสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร :
 วิญญูชน, ๒๕๕๓), หน้า ๔๗.

^{๕๒} สมคิด เลิศไพฑูรย์, กฎหมายรัฐธรรมนูญ : หลักการใหม่ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
 พุทธศักราช ๒๕๕๐, หน้า ๔๗.

^{๕๓} วัชระ งามจิตรเจริญ, เอกสารประกอบการสอน วิชาปรัชญาการเมืองเบื้องต้น (ร.๒๑๐), หน้า ๒๑.

^{๕๔} เดโช สวานานนท์, พจนานุกรมศัพท์การเมือง, หน้า ๒๗๗.

กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งในการกระทำหรือกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งนั้นย่อมมีผลที่เกิด ขึ้นตามมา เป็นพันธะแห่งการกระทำผู้กระทำได้ไม่ต้องรับผิดชอบไม่ว่าจะเป็นแง่ลบหรือแง่บวกตาม มากี่ตามสิทธิจึงมี ส่วนที่ปรากฏออกมาเป็นสิทธิที่ยอมรับกันโดยทั่วของบุคคลในกลุ่ม หรือชนหมู่มากโดยทั่วไป และเป็น สิทธิของความความเป็นมนุษย์และเพื่อการดำรงอยู่อย่างสมศักดิ์ศรีของมนุษย์^{๕๕}

จากนิยามความหมายดังที่กล่าวมา เสรีภาพอาจจำแนกตามความหมายหลักออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ คือ^{๕๖}

(๑) **เสรีภาพเชิงลบ** (negative liberty) คือเสรีภาพของการไม่ถูกผู้อื่นบังคับ ได้แก่ไม่ถูก อุปสรรคภายนอกที่อาจเป็นกฎหมายหรือบุคคลอื่นมาขัดขวางหรือก้าวก่าย

(๒) **เสรีภาพเชิงบวก** (positive liberty) คือเสรีภาพในการทำสิ่งที่ตนเลือกตามความ พอดี ซึ่งตีความต่างกันไป เช่น อาจหมายถึงความเป็นใหญ่ในตนเอง การทำตนให้สมบูรณ์ การค้นพบ ตัวตนที่แท้จริงของตนเอง หรือหมายถึงอิสรภาพทางศีลธรรมหรือทางจิตใจก็ได้ กล่าวอีกอย่างก็คือเป็น เสรีภาพเพื่อเป้าหมายบางอย่างของชีวิต

สรุปได้ว่า เสรีภาพ หมายถึงความสามารถของบุคคลที่จะกระทำ พูด คิดหรือไม่กระทำ พูด คิดสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างอิสระและได้ตามความประสงค์ของตนเอง โดยปราศจากการกีดกันหรือขัดขวาง ใด ๆ โดยบุคคลอื่นเพื่อมิให้กระทำ พูด คิด หรือปราศจากการบังคับโดยบุคคลอื่นให้กระทำ พูด คิดหรือ ไม่ให้กระทำ พูด คิดการสิ่งต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ เสรีภาพจึงมีทั้งเสรีภาพทางกาย ทางวาจา และทางใจ และ ในสังคมโดยทั่วไปมักจะนำเสรีภาพมาใช้คู่กันกับคำว่า “สิทธิ” จึงกลายเป็น “สิทธิเสรีภาพ” เพราะฉะนั้น สิทธิเสรีภาพ จึงหมายถึงอำนาจหรือความสามารถในการพูดหรือการกระทำใด ๆ อย่างอิสระโดยที่ไม่ ล่วงเกินหรือละเมิดสิทธิของผู้อื่น^{๕๗} ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ทุกคนไม่ว่าจะเป็น เชื้อชาติใด ภาษาใด ศาสนาใด ต่างก็มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ที่เป็น สาเหตุของการเกิดความไม่สงบในพื้นที่ เสรีภาพในการแสดงออกทั้งทางด้านความเชื่อตามศาสนาที่ตนเอง นับถือ หรือตามความเชื่อในสิ่งต่าง ๆ ที่ตนเองให้ความเข้าเคารพนับถือ เสรีภาพในการนับถือศาสนาต่าง ๆ ที่อยู่ภายในพื้นที่ไม่ว่าจะเป็น ศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ หรือศาสนาอื่น ๆ การเสรีภาพใน การแสดงออกตามหลักของศาสนาที่ตนเองนับถือ แสดงสิทธิเสรีภาพในการร่วมกันขับเคลื่อนในการสร้าง สันติสุขให้เกิดขึ้นภายในพื้นที่ แต่การเสรีภาพต่าง ๆ ที่กล่าวมาจะต้องไม่ส่งผลที่ก่อให้เกิดความริรูด หรือกระทบต่อเสรีภาพของผู้อื่น

^{๕๕} เตือน คำดี, ศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๒๔๐.

^{๕๖} วุฒิชัย งามจิตต์เจริญ, เอกสารประกอบการสอน วิชาปรัชญาการเมืองเบื้องต้น (ร.๒๑๐), หน้า ๒๒.

^{๕๗} วิรัช ธีรพันธุ์เมธี, พุทธปรัชญาการปกครอง, หน้า ๒๙.

อย่างไรก็ตาม การแบ่งประเภทของสิทธิเสรีภาพสามารถแบ่งออกได้โดยคำนึงถึงวิธีการใช้ และโดยพิจารณาจากการจำกัดสิทธิเสรีภาพ มีรายละเอียดดังนี้^{๕๘}

(๑) การแบ่งสิทธิเสรีภาพโดยคำนึงถึงวิธีการใช้สิทธิและเสรีภาพ กล่าวคือ แบ่งเป็น สิทธิเสรีภาพที่ปลอดจากการแทรกแซงของรัฐ สิทธิเสรีภาพที่เรียกร้องเอจากรัฐ และสิทธิเสรีภาพในการแสดงเจตจำนงทางการสร้างสันติสุข

ก. สิทธิเสรีภาพที่ปลอดจากการแทรกแซงของรัฐ ได้แก่สิทธิเสรีภาพที่รับประกันว่าจะไม่เข้าไปก้าวก่ายหรือบังคับเอาแก่ประชาชน ประชาชนสามารถใช้สิทธิเสรีภาพเช่นนี้ประการใดก็ได้ ตามใจสมัคร เว้นแต่จะขัดต่อรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย เช่น สิทธิในการที่รัฐจะต้องไม่เลือกปฏิบัติต่อประชาชน เพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรมอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ สิทธิของบุคคลในครอบครัว เกียรติยศ ชื่อเสียง หรือความเป็นอยู่ส่วนตัว เสรีภาพในเคหสถาน และสิทธิในการที่จะอยู่อาศัยและครอบครองเคหสถานโดยปรกติสุข

ข. สิทธิเสรีภาพที่เรียกร้องเอจากรัฐ ได้แก่สิทธิที่ประชาชนในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีสิทธิร้องขอต่อรัฐ หรือรัฐจะต้องดำเนินการเพื่อให้สมแก่สิทธินั้นของประชาชน เพื่อให้เป็นอย่างเหมาะสมและการที่ประชาชนได้รับการตอบสนองในการเรียกร้องจากรัฐโดยความยุติธรรมและเหมาะสม ทำให้ประชาชนมีการยอมรับต่อรัฐและให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติงานของรัฐ

ค. สิทธิเสรีภาพในการแสดงเจตจำนงทางการสร้างสันติสุข ได้แก่สิทธิในการมีส่วนร่วมทางการสร้างสันติสุข เช่น สิทธิในการแสดงความคิดเห็น สิทธิในการรวมกลุ่มเพื่อสร้างสันติสุข สิทธิในการเลือกผู้นำกลุ่ม/เครือข่าย สิทธิในการแสดงออกทางด้านการอยู่ร่วมกัน การพบปะพูดคุยกันกับสมาชิกในเครือข่าย หรือนอกเครือข่าย

(๒) การแบ่งประเภทของสิทธิเสรีภาพโดยพิจารณาจากการจำกัดเสรีภาพ ได้แก่ การพิจารณาว่าสิทธิเสรีภาพนั้น สามารถถูกจำกัดได้อย่างไรบ้าง โดยอาจไล่เรียงจากการจำกัดที่น้อยที่สุด ไปสู่การจำกัดที่มากที่สุด ได้แก่ สิทธิเสรีภาพที่จำกัดไม่ได้เลย สิทธิเสรีภาพที่จำกัดได้โดยผลของเงื่อนไขกฎหมายพิเศษ และสิทธิเสรีภาพที่จำกัดได้โดยผลของเงื่อนไขกฎหมายทั่วไป ดังนี้

ก. สิทธิเสรีภาพที่จำกัดไม่ได้เลย หรือสิทธิเสรีภาพที่ปราศจากเงื่อนไขของกฎหมายหรือรัฐธรรมนูญ ได้แก่สิทธิเสรีภาพที่ไม่อยู่ภายใต้การจำกัดของกฎหมายใด ๆ เลย ได้แก่ เสรีภาพในการนับถือศาสนา แต่เสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนบัญญัติหรือปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนานั้นเป็นสิทธิเสรีภาพ

^{๕๘}สมคิด เลิศไพฑูรย์, กฎหมายรัฐธรรมนูญ: หลักการใหม่ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

ที่จำกัดได้โดยเงื่อนไขของกฎหมาย กล่าวคือจะกระทำได้เท่าที่ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่พลเมือง และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนในพื้นที่

ข. สิทธิเสรีภาพที่จำกัดได้โดยผลของเงื่อนไขกฎหมายพิเศษ สิทธิเสรีภาพประเภทนี้ถูกจำกัดได้โดยผลของกฎหมาย แต่มีใช้ว่ากฎหมายใด ๆ ก็สามารถตราขึ้นเพื่อจำกัดสิทธิเสรีภาพในกลุ่มนี้ได้ เช่น เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมาย โดยวิธีอื่น สามารถบัญญัติกฎหมายจำกัดสิทธิเสรีภาพในกรณีนี้ได้ว่า จะกระทำได้ก็แต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ เกียรติยศ ชื่อเสียง สิทธิในครอบครัวหรือความเป็นอยู่ส่วนตัวของบุคคลอื่น เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีงามของประชาชน หรือเพื่อป้องกันหรือระงับความเสื่อมทรามทางจิตใจหรือสุขภาพของประชาชนเท่านั้น

ค. สิทธิเสรีภาพที่จำกัดได้โดยผลของเงื่อนไขกฎหมายทั่วไป สิทธิเสรีภาพนี้ถูกจำกัดได้โดยผลของกฎหมาย โดยไม่มีเงื่อนไขประการใดกำหนดไว้อีก ดังนั้นกฎหมายใด ๆ ก็สามารถตราขึ้นเพื่อจำกัดสิทธิเสรีภาพในกลุ่มนี้ได้ทั้งสิ้นตามที่กฎหมายบัญญัติหรือตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ยกตัวอย่าง เช่น สิทธิในทรัพย์สินและการสืบทอด เป็นต้น

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องสิทธิและเสรีภาพ สรุปได้ว่าแม้สิทธิเสรีภาพจะเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลที่แต่ละบุคคลมีอย่างสมบูรณ์ แต่ไม่ได้หมายความว่าแต่ละบุคคลที่อยู่ในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้น จะใช้สิทธิและเสรีภาพได้อย่างเต็มที่ตามความประสงค์ของตนเอง เนื่องจากการมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมมนุษย์ อยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่น ซึ่งไม่ใช่ญาติมิตรของตนเอง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำให้สังคมต้องกำหนดระเบียบหรือกฎเกณฑ์ออกมาเพื่อจำกัดการใช้สิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลไว้ตามความเหมาะสม เพื่อให้การอยู่ร่วมกันนั้นเป็นไปด้วยความสงบสุขเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคมโดยรวมซึ่งจะส่งผลต่อการสร้างสันติสุขในพื้นที่ได้อย่างสมบูรณ์

๒.๓.๓ แนวคิดเรื่องความเสมอภาค

แนวคิดสำคัญอีกแนวคิดหนึ่งซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันของคนในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบอบประชาธิปไตยก็คือแนวคิดเรื่องความเสมอภาคหรือความเท่าเทียมกัน (Equality) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ปรากฏควบคู่กับแนวคิดเรื่องเสรีภาพอยู่เสมอ เพราะความเสมอภาคทำให้การใช้เสรีภาพเป็นไปอย่างทั่วถึง ถ้าเสรีภาพเป็นเสรีภาพที่คนบางกลุ่มบางคนเข้าถึงได้ ในขณะที่คนบางกลุ่มบางคนเข้าถึงไม่ได้ ในกรณีดังกล่าวก็ไม่ถือว่ามีเสรีภาพแต่ประการใด ความเสมอภาคจึงเป็นฐานของเสรีภาพ^{๕๔} และเป็นผลทำให้เกิดสันติสุขในพื้นที่ได้

^{๕๔} อ่างแล้ว, สมคิด เลิศไพฑูรย์, กฎหมายรัฐธรรมนูญ : หลักการใหม่ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐, หน้า ๗๔-๗๕.

สำหรับแนวคิดเรื่องความเสมอภาค (Equality) หมายถึงการที่ปัจเจกบุคคลย่อมเสมอภาคกันในสิทธิและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ (equality of rights and dignity) มิได้หมายความว่าทุกคนจะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันในทุกเรื่องทุกโอกาส แนวคิดความเสมอภาคในที่นี้จึงเป็นความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย (equality before the law) ซึ่งเป็นความเสมอภาคในโอกาสนี้ (equality of opportunity) มิใช่การค้ำประกันว่าจะต้องมีความเสมอภาคในผลลัพธ์^{๖๐}

ความเสมอภาคอาจพบได้ในหลายแง่มุมที่เกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ เช่น ความเสมอภาคทางศีลธรรม ความเสมอภาคทางกฎหมาย ความเสมอภาคทางการเมือง ความเสมอภาคทางสังคม และความเสมอภาคทางเพศ อย่างไรก็ตาม หลักความเสมอภาคที่นิยมถกเถียงกันในทางปรัชญาการเมืองคือความเสมอภาคด้านรูปแบบ ความเสมอภาคด้านโอกาส และความเสมอภาคด้านรายได้^{๖๑} มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๓.๓.๑ ความเสมอภาคด้านรูปแบบ

ความเสมอภาคด้านรูปแบบ (formal equality) หมายถึงความเสมอภาคในฐานะเป็นคนเหมือนกันซึ่งเป็นฐานของความเสมอภาคด้านกฎหมายและด้านการเป็นมนุษย์ ความเสมอภาคด้านรูปแบบถือว่าเป็น “ความเสมอภาคขั้นพื้นฐาน” (foundational equality) เพราะถือว่าทุกคนเท่าเทียมกัน เนื่องจากมีคุณสมบัติสำคัญของมนุษย์เหมือนกันแต่ไม่ได้ระบุเนื้อหาเฉพาะเจาะจงลงไปว่าเป็นความเสมอภาคในเรื่องอะไร ความเป็นคนเหมือนกันอาจจะหมายถึงความมีคุณค่าทางศีลธรรมของชีวิตมนุษย์เหมือนกัน หรือหมายถึงความมีความสามารถในการใช้เหตุผลเหมือนกัน ทำให้ความเสมอภาคในฐานะเป็นคนเหมือนกันโยงไปถึงความมีสิทธิเท่าเทียมกันทางกฎหมาย ซึ่งทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน เพราะมีความเป็นมนุษย์เหมือนกัน อย่างไรก็ตามความเสมอภาคด้านรูปแบบเป็นแนวคิดที่จำกัดอย่างมาก เนื่องจากเป็นความเสมอภาคที่ไม่อาจเป็นจริงได้ เนื่องจากธรรมชาติของคนมีความสามารถไม่เท่าเทียมกัน และปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองบางครั้งก็ไม่อำนวยให้เกิดความเสมอภาคอย่างแท้จริงได้^{๖๒}

๒.๓.๓.๒ ความเสมอภาคด้านโอกาส

ความเสมอภาคด้านโอกาส (equality of opportunity) เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขหรือสภาพเริ่มแรกคือจุดเริ่มต้นของชีวิตอันเปรียบเหมือนจุดเริ่มต้นของการแข่งขันกีฬาอย่างเช่น การวิ่งที่ผู้แข่งขันออกวิ่งจากจุดเริ่มต้นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม การจำกัดความเสมอภาคไว้ที่สถานการณ์เริ่มต้นของชีวิตสั้นๆ ของความไม่เสมอภาค เพราะผู้ที่ออกจากจุดเริ่มต้นในเวลาเดียวกันไม่ได้เข้าถึงเส้นชัยพร้อมกัน

^{๖๐} สมเกียรติ วันทะนะ, *อุดมการณ์ทางการเมืองร่วมสมัย*, หน้า ๒๕๖.

^{๖๑} วุฒิชัย งามจิตรเจริญ, *เอกสารประกอบการสอน วิชาปรัชญาการเมืองเบื้องต้น (ร.๒๑๐)*, หน้า ๔๖.

^{๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖-๔๘.

จุดเริ่มต้นที่เท่าเทียมกันในการแข่งขันเป็นสิ่งที่ให้ความชอบธรรมแก่ผลลัพธ์ที่ไม่เท่ากันกล่าวคือความแตกต่างระหว่างผู้แพ้กับผู้ชนะ ผลสำเร็จที่ไม่เท่ากันเป็นเรื่องของความสามารถตามธรรมชาติและความเพียรที่ต่างกัน หลักความมีโอกาสเท่าเทียมกันจึงลดสถานะลงมาเป็น “โอกาสที่เท่ากันเพื่อที่จะเป็นผู้ไม่เท่ากัน” (an equal opportunity to become unequal) ความไม่เสมอภาคตามธรรมชาติที่เกิดจากความสามารถส่วนบุคคล ความชำนาญ และการทำงานหนักเป็นต้นได้รับการพิจารณาว่าเป็นสิ่งที่เลี่ยงไม่ได้หรือเป็นสิ่งที่ “ถูกต้อง” ทางศีลธรรม อย่างไรก็ตามความเสมอภาคด้านโอกาสนี้มีประโยชน์ในการช่วยเพิ่มเสรีภาพที่เท่าเทียมกันให้แก่ทุกคน เพราะโอกาสที่เท่ากันหมายถึงการขจัดอุปสรรคที่เกิดขวางการพัฒนาตนเองที่เป็นสิทธิซึ่งทุกคนควรได้^{๖๓}

๒.๓.๓.๓ ความเสมอภาคด้านผลตอบแทน

ความเสมอภาคด้านผลตอบแทน (equality of outcome) คือความเท่าเทียมกันในด้านของรายได้หรือสิ่งที่ตามมาจากการปฏิบัติงาน หรือเกี่ยวข้องกับผลเบี่ยงปลายหรือรางวัล ต่างจากความเสมอภาคด้านโอกาสที่เกี่ยวข้องกับจุดเริ่มต้น ความเสมอภาคด้านผลตอบแทนเปรียบได้กับการที่นักวิ่งทุกคนเข้าเส้นชัยพร้อมกันโดยไม่เกี่ยวข้องกับจุดเริ่มต้นและความเร็วของนักวิ่ง ดังนั้น ไม่เพียงแต่จะต่างจากความเสมอภาคด้านรูปแบบและความเสมอภาคด้านโอกาส แต่ยังอาจขัดแย้งกับความเสมอภาคทั้งสองอย่างนั้นด้วย ความเสมอภาคชนิดนี้เกี่ยวข้องกับความคิดเรื่องความเสมอภาคด้านวัตถุ สภาพการณ์ทางสังคม สภาพความเป็นอยู่และค่าจ้าง อย่างไรก็ตาม สำหรับคนจำนวนไม่น้อย ความเสมอภาคด้านวัตถุเป็นเพียงเป้าหมายที่พึงปรารถนาอย่างหนึ่งในจำนวนหลายอย่าง และจะต้องมีการต่อรองแลกเปลี่ยนระหว่างความเสมอภาคทางสังคมกับสิ่งที่เกี่ยวข้อง เช่น เสรีภาพส่วนบุคคลและแรงกระตุ้นทางเศรษฐกิจ เพราะการทำให้เกิดความเท่าเทียมกันทางด้านสังคมหรือด้านสภาพความเป็นอยู่จะกระทบเสรีภาพส่วนบุคคลและไม่กระตุ้นให้เกิดความกระตือรือร้นในการทำงานเนื่องจากสิ่งตอบแทนไม่ได้ขึ้นอยู่กับปริมาณและคุณภาพของผลงาน^{๖๔}

ในปัจจุบันในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ความเท่าเทียมกัน(equality)เป็นเรื่องหนึ่งที่สำคัญ เนื่องจากเห็นว่าคนทุกคนในพื้นที่ควรได้รับการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่รัฐ และได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายโดยเท่าเทียมกัน ไม่มีการเลือกปฏิบัติ มีสิทธิและเสรีภาพทางกฎหมายและด้านอื่น ๆ ที่จะใช้ชีวิตในสังคมอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่แบ่งแยกกันในเรื่องกำเนิด เชื้อชาติ สีผิว เพศ ฐานะทางเศรษฐกิจ ทางด้านศาสนา ด้านความเชื่อทางวัฒนธรรม หรือฐานะทางสังคม ดังนั้น ความเสมอภาคเท่าเทียมกันของประชาชนต้องมีอันอย่างเท่าเทียมกัน โดยการที่ทางพื้นที่ได้แสดงความเห็นหรือตกลงร่วมกันและให้

^{๖๓} อ่างแก้ว, วชิระ งามจิตรเจริญ, เอกสารประกอบการสอน วิชาปรัชญาการเมืองเบื้องต้น (ร.๒๑๐), หน้า ๔๘-๕๐.

^{๖๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐-๕๒.

ความสำคัญแบบนี้ จึงเป็นความเสมอภาคเท่าเทียมกันโดยสังคมกำหนดกฎเกณฑ์กันขึ้นมา เพื่อส่งเสริมความเสมอภาคด้านรูปแบบที่ให้ความสำคัญแก่ความเป็นคนเท่าเทียมกันและเป็นพื้นฐานสำคัญของความเสมอภาคในด้านต่าง ๆ ทั้งความเสมอภาคทางศีลธรรม ความเสมอภาคทางกฎหมาย ความเสมอภาคทางการเมือง ความเสมอภาคทางสังคม และความเสมอภาคทางเพศ

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการหรือการกระทำที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกัน แสดงความคิดเห็น การวางแผนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ การกำหนดทิศทางการเปลี่ยนแปลงของตนเอง ของกลุ่ม องค์กร หรือ ชุมชน ตลอดจนการร่วมกันรับผิดชอบ แก้ไขปัญหาและรับผลประโยชน์ร่วมกัน เป็นการให้ประชาชนมีการตัดสินใจร่วมกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกิจกรรมนั้น ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหัวใจของการพัฒนา ทั้งการพัฒนาตนเองและพัฒนาท้องถิ่นและสังคม ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมจะได้ผลดีอย่างแท้จริงนั้น ประชาชนจะต้องมีโอกาสอย่างอิสระปราศจากการแทรกแซงครอบงำบังคับ บีบบังคับ ฝืนใจหรือถูกขอร้อง เพราะอาจจะบรรลุเพียงผลสำเร็จของงานเท่านั้นแต่จะไม่ก่อให้เกิดความผูกพันรับผิดชอบตามมา และการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ จะไม่มีความยั่งยืนมั่นคง ไม่ต่อเนื่องในที่สุดก็อาจจะล้มเลิกไปในที่สุด

๒.๔.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม

มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม ไว้ดังนี้

การมีส่วนร่วมหมายถึง การที่กลุ่มของประชาชนก่อให้เกิดการรวมตัวที่สามารถจะกระทำการตัดสินใจใช้ทรัพยากรและมีความรับผิดชอบในกิจกรรมที่กระทำในกลุ่ม^{๖๕} กระบวนการที่ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีโอกาสแสดงทัศนคติและแลกเปลี่ยนข้อมูลแสดงความคิดเห็นแสวงหาทางเลือกและการตัดสินใจต่างๆ ตลอดจนร่วมรับผิดชอบในผลที่จะเกิดขึ้นทั้งผลประโยชน์และผลกระทบทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงควรเข้าร่วมในกระบวนการนี้ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งถึงการติดตามและประเมินผลเพื่อให้เกิดความเข้าใจและรับรู้ - เรียนรู้ร่วมกันซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย การแลกเปลี่ยนความรู้ ทัศนคติ ความต้องการ และวัฒนธรรมการพัฒนาของผู้แสดงทางสังคมทุกภาคส่วนเพื่อมีส่วนร่วมในอำนาจของการตัดสินใจและรับประโยชน์จากการพัฒนา

การมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับศาสตร์หลายแขนงทั้งทางด้านจิตวิทยาสังคมซึ่งได้อธิบายถึงความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องทางจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่มการเข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของสังคม ทางด้านการเมืองให้ทัศนะว่าการมีส่วนร่วมเป็นการกระจายอำนาจในการตัดสินใจให้แก่สมาชิกในสังคม สร้างความเท่าเทียมกันและเพิ่มพลังอำนาจให้แก่สมาชิกทุกคนทางด้านการพัฒนายังให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่าเป็นกระบวนการ

^{๖๕} วีระกิตต์ ชาญพิริพรธรรม และคณะ, การมีส่วนร่วมของชุมชนในงานยุติธรรม, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงยุติธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๘.

ที่ผู้มีส่วนได้เสียในการพัฒนาได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกแนวทางในการพัฒนาด้วยตัวเอง พร้อมทั้งมีส่วนรับผลประโยชน์และผลเสียที่เกี่ยวข้องจากการพัฒนา^{๖๖}

การมีส่วนร่วมของประชาชนหมายถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิในกระบวนการที่เกี่ยวกับนโยบายสาธารณะและการพัฒนาชุมชนทั้งในด้านการให้และรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การให้ความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ การร่วมตัดสินใจทั้งในขั้นตอนการริเริ่มนโยบายการจัดทำแผนงานโครงการหรือกิจกรรมที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน รวมทั้งการปฏิบัติการติดตามและประเมินผลตามนโยบายแผนงานโครงการหรือกิจกรรมนั้น ๆ^{๖๗}

การมีส่วนร่วมของประชาชนคือการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นครบถ้วนทุกขั้นตอนในการดำเนินงานข้างต้นนั้นย่อมเรียกได้ว่าเป็นการมีส่วนร่วมอย่างมีความหมาย (Meaningful Participation) เป็นกระบวนการซึ่งประชาชนหรือผู้มีส่วนได้เสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะและเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นเพื่อแสวงหาทางเลือกและการตัดสินใจต่างๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกันทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงควรเข้าร่วมในกระบวนการนี้ ตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งถึงการติดตามและประเมินผลเพื่อให้เกิดความเข้าใจและการรับรู้-เรียนรู้การปรับเปลี่ยนโครงการร่วมกันซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย^{๖๘}

การมีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอาจจะจำแนกเป็น ๓ ระดับ คือ

๑. การมีส่วนร่วมในระดับเบื้องต้น เช่น ร่วมแสดงความคิดเห็นในทางการเมือง, ร่วมพูดคุยอภิปรายเรื่องราวทางการเมืองและสถานการณ์ปัจจุบัน, ร่วมลงชื่อเพื่อเสนอเรื่องราวหรือประชาพิจารณ์เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งในทางการเมือง, รวมกลุ่มเล็ก ๆ เพื่อแสดงความคิดเห็นในทางการเมือง, เป็นสมาชิกพรรคการเมือง

๒. การมีส่วนร่วมในระดับกลาง เช่น ร่วมเดินขบวนเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรม, ร่วมปราศรัยในการชุมนุมเรียกร้องเรื่องราว, ร่วมลงชื่อเพื่อเสนอให้ฝ่ายที่มีอำนาจตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง, ร่วมอดข้าวประท้วงหรือร่วมกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อเรียกร้อง

๓. การมีส่วนร่วมในระดับสูง เช่น ร่วมลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภา, ร่วมก่อตั้งพรรคการเมือง, ร่วมก่อตั้งรัฐบาล

^{๖๖}เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ, “การวิจัยการมีส่วนร่วมทางส่งเสริมการเกษตร”, ประมวลสาระชุดวิชาการวิจัยเพื่อการพัฒนาการส่งเสริมการเกษตรหน่วยที่ ๙, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕๐.

^{๖๗}พระมหาประกาศิต ฐิตปัทมิก, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดนครปฐม”, วารสารวิชาการ มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๙) : ๕๓-๖๒.

^{๖๘}อรทัย ก๊กผล และฉัตรระวี ปรีสุทธิญาณ, บันทึกเรื่องเด่นรางวัลพระปกเกล้า ๕๒ ด้านความโปร่งใสและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๓), หน้า ๙.

การมีส่วนร่วมทั้ง ๓ ระดับจะมีลักษณะที่เป็นกระบวนการที่ส่งเสริม ชักนำสนับสนุนและสร้างโอกาสให้ชาวบ้านทั้งในรูปของส่วนบุคคลและกลุ่มคนต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งหรือหลายกิจกรรม โดยจะต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจมิใช่เข้ามาร่วมเพราะการหวังรางวัลตอบแทนและที่สำคัญคือการมีส่วนร่วมนั้นจะต้องสอดคล้องกับชีวิตความเป็นความต้องการและวัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่ในชุมชนด้วย^{๖๙} การให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ กระบวนการดำเนินโครงการและร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการพัฒนา และยังเกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะประเมินผลโครงการนั้น^{๗๐} ความผูกพันของกรรมการและสมาชิกที่มีต่อกิจกรรมของกลุ่มจะเป็นตัวจักรสำคัญที่ทำให้กลุ่มสร้างระบบบริหารที่โปร่งใสและตรวจสอบได้^{๗๑} การที่ให้ประชาชน เข้ามาเกี่ยวข้องในการตัดสินใจของรัฐซึ่งกระบวนการดังกล่าวสามารถทำได้หลายรูปแบบหลายระดับคือ การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับรู้รับทราบข้อมูลข้อเท็จจริงเกี่ยวกับโครงการที่มีผลกระทบต่อประชาชน การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นหรือให้ข้อมูลการร่วมปรึกษาหารือการให้อำนาจแก่ประชาชนในการตัดสินใจซึ่งเป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน^{๗๒} เป็นการเกี่ยวข้องในด้านจิตใจและอารมณ์ความรู้สึกของบุคคลในสถานการณ์กลุ่มที่จะกระตุ้นให้เกิดการสร้างสรรคที่จะกระทำในสิ่งที่บรรลุเป้าหมายของกลุ่มและแบ่งความรับผิดชอบกันระหว่างสมาชิกในกลุ่มทำให้เกิดการมีส่วนร่วม^{๗๓} โดยการสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือและเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมในการพัฒนา รวมถึงได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนานั้นอย่างเสมอภาค^{๗๔}

นอกจากนี้การมีส่วนร่วม Participation = Cooperation + Coordination + Responsibility การมีส่วนร่วม=ความร่วมมือร่วมใจ+การประสานงาน +ความรับผิดชอบความร่วมมือร่วมใจ หมายถึง ความตั้งใจของบุคคลที่จะมาทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มตามห้วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่มีประสิทธิภาพในการทำกิจกรรมหรือการงาน ความรับผิดชอบหมายถึง ความรู้สึก

^{๖๙} วัชร วัชรนิภาวรรณ, การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๔๕), หน้า ๗๕.

^{๗๐} นรินทร์ชัย พัฒนาพงศา, การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน และกรณีตัวอย่าง, (กรุงเทพมหานคร : ๕๙๘ Print, ๒๕๔๖), หน้า ๑๙.

^{๗๑} นันทิยา หุตาวัตรและณรงค์ หุตาวัตร, การพัฒนาองค์กรชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท. ๒๕๔๖), หน้า ๖๔.

^{๗๒} พิชรี สีโรรส, การมีส่วนร่วมของประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑-๕.

^{๗๓} Newstrom, J.W. and Davis, K, Human Behavior at Work : Organizational Behavior, 7th.ed. (New York : McGraw – Hill Book Company, 1993), p. 8.

^{๗๔} United Nation, Department of Internation Economic and Social Affair, Popular Participation as a Strategy for Promoting Community Level Action and Nation Development. Report of The Meeting for The Adhoc Group of Expert, (New York :United Nation , 1981), p. 5.

ผูกพันในการทำงานและในการทำให้เชื่อถือไว้วางใจ^{๗๕} การพัฒนาที่จะเป็นผลดีและเป็นธรรมนั้นประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนา นับตั้งแต่ระยะเริ่มต้นของการกำหนดเป้าหมายและแนวทางของการพัฒนา ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวย่อมต้องโอนอ่อนต่อความแตกต่างของท้องถิ่น ตลอดจนแนวทางการพัฒนาย่อมต้องอยู่ภายใต้การควบคุมและตัดสินใจของประชาชนเจ้าของท้องถิ่นอย่างมาก^{๗๖} ความหมายของการมีส่วนร่วมหมายถึงการนำคนในท้องถิ่นที่รู้จักสังคมและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพอย่างแท้จริงมาร่วมกันทำงาน ทั้งในรูปความคิดการตัดสินใจและการกระทำโดยมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน^{๗๗}

ซึ่งทางสำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏและทบวงมหาวิทยาลัย^{๗๘} ได้ระบุว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายพัฒนาท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากบริการ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการควบคุมประเมินผลโครงการต่าง ๆ ของท้องถิ่น นอกจากนี้ยังได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่ามี ๒ ลักษณะ คือ

๑. การมีส่วนร่วมในกระบวนการของการพัฒนา ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การบริหารจัดการ และการติดตามประเมินผล รวมทั้งรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ

๒. การมีส่วนร่วมทางการเมือง แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชน หรือ ชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตนและ ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

การจำแนกระดับการมีส่วนร่วมโดยให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ รายละเอียดดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกระบวนการตัดสินใจนั้นประการแรกสุดที่จะต้องกระทำก็คือการกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญต่อจากนั้นก็เลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้องการตัดสินใจในช่วงเริ่มต้นการตัดสินใจช่วงดำเนินการวางแผนและการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้โดยประชาชนร่วมทำการศึกษาค้นหาว่าปัญหาสาเหตุของปัญหา ที่เกิดขึ้นในชุมชนรวมตลอดจนความต้องการชุมชนร่วมค้นหาสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชนหรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือสนองความต้องการของชุมชน

^{๗๕} นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, กลวิธีแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภณการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๘๕.

^{๗๖} วราภรณ์ วัฒนโย, การจัดการองค์กรท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : พัทธอักษร, ๒๕๔๐), หน้า ๘๐.

^{๗๗} Philip, H, *Development Dilemmas in Rural Thailand*, (Oxford : Oxford University Press, 1990), pp.185-186.

^{๗๘} สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, คู่มือการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏและทบวงมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๔.

๒. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานโครงการนั้นจะได้อาจมาจากคำถามที่ว่าใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการบ้างและจำประโยชน์ได้ โดยวิธีใดเช่นการช่วยเหลือด้านทรัพยากรการบริหารและประสานงานและการขอความช่วยเหลือโดยประชาชนร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการหรือกิจกรรมเพื่อแก้ไขและสนอง ความต้องการของชุมชนร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมร่วมปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๓. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์นั้นนอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้วยังต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วยผลประโยชน์ของโครงการนี้รวมทั้งผลที่เป็นประโยชน์ในทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการซึ่งจะเป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลและสังคมด้วย โดยประชาชนร่วมการลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามความสามารถของตนเองและหน่วยงานร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงานโครงการและกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

๔. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้นสิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกตก็คือความเห็น (Views) ความชอบ (Preferences) และความคาดหวัง (Expectations) ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่างๆ ได้โดยประชาชนร่วมควบคุมติดตามประเมินผลและร่วมบำรุงรักษาโครงการกิจกรรมที่ได้ทำไว้ทั้งโดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ตลอดไป^{๗๙}

สำหรับชนิดของการมีส่วนร่วมออกเป็น ๔ ชนิด คือ

๑. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision making) ประกอบด้วย๓ขั้นตอนคือริเริ่มดำเนินการตัดสินใจและตัดสินใจปฏิบัติการ

๒. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วยการสนับสนุนด้านทรัพยากรการบริหารและการประสานขอความร่วมมือ

๓. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางด้านวัสดุผลประโยชน์ทางสังคมหรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล

๔. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)^{๘๐}

สรุป ในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้การมีส่วนร่วมเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งโดยที่ประชาชนทุกเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ที่มีจิตใจที่มุ่งหวังสันติสุขภายในพื้นที่ได้มีโอกาสในการร่วมกันในการกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางเครือข่ายชาวพุทธได้จัดทำขึ้น ไม่ว่าจะขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งหรือในทุกขั้นตอนของกิจกรรมการดำเนินการอันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์พื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิ ในกระบวนการกำหนดนโยบายต่าง ๆ ภายในพื้นที่เพื่อที่จะได้เป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกันของคนในพื้นที่ที่ดี หรือทางสมาชิกที่จะได้นำไปดำเนินการภายในชุมชนหรือในพื้นที่ต่าง ๆ ภายใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือการให้ประชาชนหรือสมาชิกภายในเครือข่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมใน

^{๗๙} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, บทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๕๔), หน้า ๑๑.

^{๘๐} Cohen, J.M. and Uphoff, N.T., Participation's Place in Rural Development Seeking Clarity Through Specificity, (World Development: Earthscan, 1990), pp.213-218.

การมีส่วนร่วมช่วยเหลือและเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมในการพัฒนาความร่วมมือร่วมใจ การประสานงาน ความรับผิดชอบความร่วมมือร่วมใจรวมถึงได้รับผลประโยชน์จากการร่วมกันสร้างสันติสุขภายในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือเริ่มในระดับพื้นที่ชุมชนของตนที่อยู่อาศัยด้วยการร่วมมือกันอย่างจริงจังของคนในพื้นที่หรือชุมชนนั้น

๒.๔.๒ ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน

ทฤษฎีการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นมาก่อนการปฏิวัติอุตสาหกรรม ซึ่งในช่วงปลายศตวรรษที่ ๑๙ การผลิตสินค้าต่าง ๆ เป็นการผลิตด้วยมือในครอบครัวหรือในโรงงานขนาดเล็ก ต่อมา การพัฒนาอุตสาหกรรมทำให้มีการนำเครื่องจักรมาช่วยในการผลิตโดยเฉพาะแนวคิดเชิงความสัมพันธ์ของมนุษย์ (Human Relations Approach) ความสัมพันธ์ระหว่างพนักงานในองค์กรเป็นปัจจัยที่ทำให้การทำงานขององค์กรดำเนินไปอย่างราบรื่น และการสื่อสารเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้พนักงานสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน รูปแบบการสื่อสารนอกจากจะเป็นแนวดิ่งจากบนลงล่างแล้ว ยังเป็นแนวระนาบระหว่างพนักงานด้วย

ทฤษฎีการมีส่วนร่วมอาจมีอยู่มากมายหลายทฤษฎีด้วยกันสามารถแบ่งออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ ๆ คือ ทฤษฎีความเป็นผู้นำ (Representative) และทฤษฎีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy)

๑) ทฤษฎีความเป็นผู้นำ (Representative) ทฤษฎีนี้เน้นความเป็นผู้นำและผู้แทนและถือว่าการมีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง/ถอดถอนผู้นำเป็นเครื่องหมายของการที่จะให้หลักประกัน การบริหารงานดี อย่างไรก็ตามทฤษฎีนี้เน้นเฉพาะการวางโครงการสร้างสถาบันเพื่อเป็นเครื่องมือในการให้ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วมเท่านั้น เช่นการเลือกตั้งทั่วไป การเลือกตั้งโดยการนับคะแนนลับและประชุมปรึกษาหารือประจำปีจะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมตามนัยของทฤษฎีนี้ได้เปิดโอกาสให้ผู้ตามได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจขององค์กรอย่างแท้จริงและผู้ที่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการตัดสินใจ ได้แก่ บรรดาผู้นำต่างๆ ที่เสนอตัวเข้าสมัครรับการเลือกตั้ง ส่วนผู้ตามนั้นเป็นแค่ไม้ประดับเท่านั้น

๒) ทฤษฎีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) ตามแนวความคิดทฤษฎีนี้การมีส่วนร่วมมีวัตถุประสงค์ไม่เฉพาะแต่การเข้าไปพิจารณาเลือกตั้งหรือ ถอดถอนผู้นำเท่านั้น แต่รวมถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของการวางนโยบาย ทฤษฎีนี้ยังมองการมีส่วนร่วมเป็นการให้การศึกษาและพัฒนาการกระทำทางการเมืองและสังคมที่มีความรับผิดชอบ นั่นก็คือการไม่ยอมให้มีส่วนร่วมนับว่าเป็นภัยคุกคามตามเสรีภาพของผู้ตาม^{๘๑} ซึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนาชุมชน โดยเป็นทางรัฐศาสตร์ในเรื่องของการปกครองตนเอง (Self-government) คือ ต้องการให้ประชาชนได้เข้าไปตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ของชุมชนด้วยตนเอง ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาทุก ๆ แขนง

^{๘๑} ดิน ปรัชญพฤทธิ, ทฤษฎีองค์กร, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๒), หน้า ๖๒.

ซึ่งการมีส่วนร่วมในขั้นตอนการตัดสินใจ (Decision Making) แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นการตัดสินใจเพียงอย่างเดียว ยังใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับขั้นตอนการปฏิบัติการ (Implementation) ด้วย เช่น ในการจัดองค์กร การกำหนดกิจกรรมพัฒนา เป็นต้น การตัดสินใจยังมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องของผลประโยชน์ (Benefit) และการประเมินผล (Evaluation) ในกิจกรรมการพัฒนาด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่าการตัดสินใจนั้นเกี่ยวข้องเกือบโดยตรงกับการปฏิบัติการ แต่ก็เกี่ยวข้องกัผลประโยชน์และการประเมินผลด้วยเหมือนกัน โดยที่ผลประโยชน์นั้นเป็นผลมาจากการปฏิบัติการ และผลประโยชน์ก็จะมาเป็นตัวกำหนดให้มีการประเมินผล ซึ่งต่างก็ได้รับผลมาจากขั้นตอนการตัดสินใจแล้วทั้งสิ้น^{๘๒}

กรอบความคิดเบื้องต้นในการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทไว้ว่า มี ๓ มิติ (Dimensions) และ ๒ บริบท (Contexts) ทั้งนี้ ในมิติของการมีส่วนร่วม ได้แก่

มิติที่ ๑ การมีส่วนร่วมอะไร (What) แบ่งเป็น ๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ๒) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ๓) การมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์ และ ๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นการตัดสินใจเพียงอย่างเดียว ยังใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับการดำเนินงานด้วย เช่น ในการจัดองค์กร การกำหนดกิจกรรมพัฒนา เป็นต้น และการตัดสินใจยังมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องผลประโยชน์และการประเมินผล สำหรับบริบทของการมีส่วนร่วม นั้น หมายถึง ลักษณะของโครงการ โดยพิจารณาจากลักษณะของสิ่งนำเข้าประโยชน์ที่ได้รับ และรูปแบบที่ต้องกำหนด รวมทั้งสภาพแวดล้อมของงานหรือกิจกรรมตามโครงการ เช่น ปัจจัยทางประวัติศาสตร์ ปัจจัยทางด้านกายภาพและธรรมชาติ และปัจจัยทางสังคม

มิติที่ ๒ มีส่วนร่วมกับใคร (Who, Whom) ได้แก่ การพิจารณาองค์ประกอบของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมกับชาวบ้านในแต่ละขั้นตอน เช่น ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ และองค์กรที่ให้ทุน ทั้งนี้ให้พิจารณาคุณลักษณะทางประชากร สังคม เศรษฐกิจ ของผู้เข้ามามีส่วนร่วมในเรื่อง เพศ อายุการศึกษา อาชีพ รายได้ ระดับชั้นในสังคม ระยะเวลาอยู่อาศัย การถือครองที่ดิน เป็นต้น

มิติที่ ๓ มีส่วนร่วมอย่างไร (How) แบ่งเป็น ๑) ลักษณะของการมีส่วนร่วม เช่น ความเต็มใจเข้าร่วม การได้รางวัลตอบแทน หรือการถูกบังคับให้เข้าร่วม ๒) รูปแบบการมีส่วนร่วม เช่น การเข้าร่วมโดยตรง หรือผ่านองค์กรของชุมชน ๓) ขนาดของการมีส่วนร่วม เช่น ความถี่ และระยะเวลาในการเข้าร่วม ๔) ผลที่เกิดจากการมีส่วนร่วม ซึ่งอาจเป็นการเสริมพลังหรืออำนาจขององค์กร หรือเป็นการปฏิสัมพันธ์ธรรมดาเท่านั้น^{๘๓}

^{๘๒} อकिन รพีพัฒน์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การนโยบายสาธารณะสุข, ๒๕๔๗), หน้า ๓๒๐.

^{๘๓} Norman Uphoff, อังใน มนตรี กรรพุมมาลย์, “ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง จังหวัดเชียงใหม่”, รายงานวิจัย, (เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖), หน้า ๖๑.

ทฤษฎีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการกระจายอำนาจและทรัพยากรต่าง ๆ ที่ไม่เท่าเทียมกันอันมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน และวิธีการที่ประชาชนเหล่านั้นมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจที่มีผลกระทบต่อตน ซึ่งองค์ประกอบสำคัญของคำว่าประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ได้แก่

๑. การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเมืองและการบริหาร

๒. เน้นการกระจายอำนาจในการตัดสินใจและการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ ในระหว่างประชาชนให้เท่าเทียมกัน

๓. อำนาจในการตัดสินใจและการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ นั้นจะส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน

๔. เพิ่มการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

๕. มีความยืดหยุ่นได้ กล่าวคือ มีโครงสร้างการทำงานที่สามารถตรวจสอบได้ มีความโปร่งใสและคำนึงถึงความต้องการทรัพยากรของผู้มีส่วนร่วม

๖. การมีส่วนร่วมของประชาชนมีทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ^{๘๔}

พฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกต่อกันหรือปฏิสัมพันธ์ในสังคมนั้นไม่ว่าในระดับบุคคลหรือระดับกลุ่มเราจะเห็นว่ามียุ ๕ รูปแบบใหญ่ๆ คือ ความร่วมมือการแข่งขัน ความขัดแย้ง การประนีประนอม และกลืนกลาย ซึ่งทั้ง ๕ รูปแบบนี้อาจเกิดจากความสัมพันธ์โดยตรงหรือโดยอ้อมในการมีส่วนร่วมของประชาชน^{๘๕} ฉะนั้น การที่อำนาจในการตัดสินใจไม่ควรเป็นของกลุ่มคนจำนวนน้อย แต่อำนาจควรได้รับการจัดสรรในระหว่างประชาชนเพื่อทุก ๆ คนได้มีโอกาสที่จะมีอิทธิพล และจัดเป็นกระจายอำนาจ เปิดต่อการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางของประชาชนในกระบวนการทางการเมือง ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ การมีส่วนร่วมของประชาชน (People's Participation) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชนบท ทั้งนี้ ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ ที่มุ่งเน้นคนเป็นสำคัญมากกว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจจนถึงปัจจุบัน ได้มีความพยายามเปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนาจากระดับบนลงล่าง (Top-down) มาเป็นจากระดับล่างขึ้นบน (Bottom - up) ซึ่งแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Oakley ได้กล่าวว่า แนวทางจากระดับล่างขึ้นบนนี้ เกี่ยวข้องอย่างยิ่งกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นสิ่งที่ขาดหาย (Missing ingredient)^{๘๖} ดังนั้น การมีส่วนร่วมใน

^{๘๔}สถาบันพระปกเกล้า, แนวทางการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ : ปัญหา อุปสรรค และทางออก, (นนทบุรี : ธรรมดาเพรส จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕-๑๖.

^{๘๕}จำนง อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๘.

^{๘๖}Oakley, P., *Approaches To Participation In Rural Development*, (Geneva : International Office, 1984), p. 17.

ความหมายของการบริหารจัดการจะมีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับ “การตัดสินใจ” นั่นคือ การมีส่วนร่วม
 ร่วมกัน ๆ ได้นำไปสู่การตัดสินใจใด ๆ อย่างมีคุณค่า และอย่างชอบธรรมหรือไม่ ซึ่งในภาษาอังกฤษจะ
 ใช้คำว่า “Meaningful Participations” คือ การมีส่วนร่วมกัน ๆ ทำขึ้นหรือวางระบบขึ้น ไม่ใช่เพียงเพื่อ
 ว่าได้จัดทำให้มีแล้วเท่านั้น แต่การมีส่วนร่วมกัน ๆ ได้นำไปสู่การพิจารณา ตัดสินใจ หากสมเหตุสมผล
 ต้องมีความชอบธรรมก็นำไปปฏิบัติ หากผู้มีอำนาจ คิดว่าไม่เหมาะสมก็ต้องอธิบายได้โดยมีมาตรฐานแห่ง
 ความชอบธรรม (Legitimacy) ในการตัดสินใจนั้น ๆ ที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับได้ ซึ่งอาจจะขัดกับผลของ
 การมีส่วนร่วม^{๘๗}

แต่ถึงอย่างไรก็ตามแนวทฤษฎีการมีส่วนร่วมของ Reeder William W. ได้มีความพยายาม
 อย่างมากที่จะอธิบายถึงปัจจัยหรือสาเหตุที่มีผลต่อการกระทำทางสังคม และการตัดสินใจบนพื้นฐานของ
 ประชาธิปไตยในรูปแบบเฉพาะของสังคม ได้แก่

๑. สถานการณ์การกระทำของสังคม จะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางสังคมซึ่งแต่ละคนก็มี
 เหตุผลแต่ละอย่างตัดสินใจในการกระทำ

๒. บุคคลหรือองค์การ จะตัดสินใจหรือแสดงการกระทำบนพื้นฐานของกลุ่มเหตุผลซึ่ง
 ตัดสินใจเองได้ว่ามันสอดคล้อง หรือตรงปัญหาและสถานการณ์นั้นๆ

๓. เหตุผลบางประการอาจสนับสนุนการตัดสินใจ และเหตุผลบางประการอาจต่อต้านการ
 ตัดสินใจ

๔. เหตุผลนั้นการตัดสินใจให้น้ำหนักแตกต่างกัน การเลือกเหตุผลหรือปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อ
 การตัดสินใจ

๕. เหตุผลในการตัดสินใจนั้นมีไข่มุมมาจากเหตุผลใดเหตุผลหนึ่ง

๖. การตัดสินใจของกลุ่มเหตุผลที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์นั้นๆ จะมีอิทธิพลต่อการ
 ตัดสินใจในทุกโอกาส

๗. กลุ่มของปัจจัยหรือเหตุผลที่มีอิทธิพลต่อการกระทำทางสังคมนั้นย่อมจะมีการ
 เปลี่ยนแปลง

๘. สำหรับกรณีเฉพาะอย่างภายใต้การกระทำทางสังคมจะมีบ่อยครั้งที่ทางเลือกสองหรือ
 สาม เพื่อที่จะต้องสนองต่อสถานการณ์นั้นๆ

๙. ผู้กระทำและผู้ตัดสินใจอาจเลือกทางใดทางหนึ่ง

๑๐. เหตุที่จะตัดสินใจสามารถที่จะมองเห็นได้จากทางเลือกที่ถูกต้องแล้ว^{๘๘}

^{๘๗} สันธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า
 ๑๖๓.

^{๘๘} Reeder William W, *Some Aspects of the Informal Social Participation of Form
 Families in New York State Cornell University*, (Unpublished : Dissertation, 1974), pp. 39-50.

เหตุผลและปัจจัยทั้ง ๑๐ ประการ ย่อมทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกรู้สึกและความต้องการเป็นเจ้าของร่วมกันมีความเป็นอิสระ มีอำนาจในการตัดสินใจในการมีกิจกรรมร่วมกันสามารถแก้ไขปัญหาและการพัฒนาได้ด้วยตนเอง รวมถึงสร้างความแข็งแกร่งให้กับชุมชนการมีส่วนร่วม เช่น การมีส่วนร่วม การเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) การเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการและแผนการ (Implementation) การเข้าไปมีส่วนร่วมในการควบคุมและประเมินโครงการและการพัฒนา (Evaluation) การเข้าไปมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ของการพัฒนา (Benefit) การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนควรที่จะเป็นไปในรูปแบบของกระบวนการที่ต่อเนื่องกันไปอย่างน้อย ๔ ขั้นตอน คือ

๑. การมีส่วนร่วมในการศึกษาปัญหาและหาสาเหตุของปัญหา

๒. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม

๓. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน

๔. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ซึ่งมีความคิดเห็นคล้ายกับ Ram P.Yadav ได้ระบุว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน

๑. การเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making)

๒. การเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการและแผนงาน (Implementation)

๓. การเข้าไปมีส่วนร่วมในการควบคุมและประเมินโครงการและการพัฒนา (Evaluation)

๔. การเข้าไปมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ของการพัฒนา (Benefit)^{๘๙}

สำหรับขั้นตอนการมีส่วนร่วมให้เห็นเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้นที่ได้เพิ่มเติมขั้นตอนการมีส่วนร่วม ๕ ขั้นตอนเพราะมองว่า ความซับซ้อนของกระบวนการมันไม่ได้สิ้นสุดลงไป คือ

๑. การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่มโครงการ เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหาในชุมชน และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ กำหนดความต้องการของชุมชน และจัดลำดับความสำคัญของความสำคัญนั้น

๒. การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการวางแผนการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการ แนวทางในการดำเนินงานกำหนดทรัพยากรและแหล่งของทรัพยากรที่ใช้

๓. การมีส่วนร่วมในขั้นดำเนินโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยการช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงานหรือโครงการบริหารงานและประสานงาน ตลอดจนการดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

^{๘๙} Ram P. Yadav., *People's Participation : Focus on Mobilization of the Rural Poor*, (Bangkok : 1979), p.3.

๔. การมีส่วนร่วมในขั้นรับผลประโยชน์ที่เกิดจากโครงการพัฒนาเป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้จากโครงการ หรือมีส่วนร่วมในการรับผลเสียที่อาจเกิดจากโครงการ ซึ่งผลประโยชน์หรือผลเสียนี้อาจเป็นด้านกายภาพ หรือด้านจิตใจที่มีผลต่อสังคมหรือบุคคลได้

๕. การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลโครงการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินว่าโครงการพัฒนาที่ดำเนินการนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินผลนี้อาจเป็นการประเมินผลย่อย ซึ่งเป็นการประเมินผลความก้าวหน้าของโครงการที่กระทำกันเป็นระยะๆ หรือการประเมินผลรวม ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวบยอดของโครงการทั้งหมด^{๙๐}

ทฤษฎีการมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ เช่น การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผนการตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมถึงการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยที่โครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็นสองประเภท คือ

๑. การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมือง โดยประชาชนหรือชุมชน เพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตน และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

๒. การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก โดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาสู่ส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อรองในการจัดการทรัพยากรโดยอยู่ในมาตรฐานเดียวกันและประชาชนสามารถตรวจสอบได้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชนเพื่อให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง”

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนาร่วมคิดตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเองเน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของประชาชน ใช้ความคิดสร้างสรรค์และความชำนาญของประชาชน แก้ปัญหาร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสม และสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง^{๙๑} และ Fonaroff ก็ยังได้มีความเห็นไปในรูปของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ประกอบด้วยอย่างน้อย ๑ ใน ๔ ประเภทของการมีส่วนร่วม คือ

^{๙๐} ธีรพงษ์ แก้วหาญ, กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังน่านานาวิทยา, ๒๕๔๓), หน้า ๒๓-๒๕.

^{๙๑} ปาริชาติ วลัยเสถียร, เอกสารประกอบการศึกษาวิชา สค. ๖๕๑ ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓๘-๑๓๙.

๑. การวางแผน ซึ่งรวมทั้งการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย กลวิธี ทรัพยากรที่ใช้ ตลอดจนการติดตามและประเมินผล

๒. การดำเนินงาน

๓. การใช้บริการจากโครงการ

๔. การมีส่วนร่วมในการได้รับประโยชน์^{๙๒}

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในประเทศไทยได้ถูกบัญญัติไว้ตามกรอบรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ว่าด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนและการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมกำหนดให้ส่วนราชการจัดหาหรือสนับสนุนกลไกในการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานของภาครัฐมากขึ้นดังความในมาตรา ๗๘ (๕) ซึ่งบัญญัติให้รัฐต้อง “จัดระบบงานราชการและงานของรัฐอย่างอื่นเพื่อให้การจัดทำและการให้บริการสาธารณะเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้ โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน” และในมาตรา ๘๗ กำหนดให้รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมประชาชน โดยต้องส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในเรื่องต่างๆ อย่างครบวงจรเริ่มตั้งแต่การกำหนดนโยบาย การตัดสินใจ จนถึง การติดตามตรวจสอบ โดยเห็นถึงประโยชน์จากแนวคิดการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ ๕) พ.ศ. ๒๕๓๕ พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. ๒๕๔๖ และแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการไทย (พ.ศ. ๒๕๕๑ – พ.ศ. ๒๕๕๕) จึงทำให้หน่วยงานในภาครัฐ องค์กรต่าง ๆ ได้ดำเนินการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมผ่านช่องทางหรือกลไกในการให้ข้อมูลข่าวสารและรับฟังความคิดเห็น และให้หน่วยงานองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ได้ศึกษาเรียนรู้การบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมหรือการบริหารราชการในระบบเปิดจากการปฏิบัติจริง และพัฒนาระดับการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐมากขึ้น เพื่อกระตุ้นการปรับเปลี่ยนสู่การบริหารราชการที่เปิดเผย โปร่งใส เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน และพัฒนาระบบราชการเพื่อตอบสนองความต้องการและเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเป็นสำคัญ

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องมีโอกาสได้เข้าร่วมในการรับรู้เรียนรู้ทำความเข้าใจ ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมเสนอปัญหาแก้ไขปัญหาร่วมกระบวนการตัดสินใจโดยมีระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ลำดับขั้นของการมีส่วนร่วมที่เริ่มตั้งแต่การรับรู้ข้อมูล โดยประชาชนหรือการแจ้งให้ประชาชนทราบ(Notification) และการปรึกษาหารือ (Consultation) จน

^{๙๒} Fornaroff ,A. Community Involvement in Health System for Primary Health Care, (Geneva : World Health Organization , 1980), p. 104.

การร่วมตัดสินใจ (Decision making) และประเมินผล (Evaluation)^{๙๓} ทางด้านนันท กอแก้วทองดี ได้แบ่งระดับการมีส่วนร่วมเป็น ๓ ระดับ คือ

ระดับที่ ๑ ประชาชนไม่มีส่วนร่วม ซึ่งรัฐจะเป็นผู้กำหนดนโยบายจัดการและประกาศหรือแถลงการณ์ให้ประชาชนได้รับทราบและปฏิบัติตาม

ระดับที่ ๒ ประชาชนมีส่วนร่วมปานกลาง โดยรัฐจะมีการปรึกษาหารือขอความคิดเห็นจากประชาชน ซึ่งมีเพียงบางส่วน หรือ ส่วนน้อย ที่เป็นกรรมการ

ระดับที่ ๓ ประชาชนมีส่วนร่วมด้วยเต็มที่ ซึ่งรัฐและประชาชนจากมีส่วนร่วมเท่าเทียมกันในการกำหนดนโยบาย โดยให้ประชาชนเป็นผู้ควบคุมดูแลเป็นบางส่วน และประชาชนเป็นผู้กำหนดสิ่งที่ต้องการและร่วมกันจัดการ^{๙๔}

การแบ่งระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งหากมองโดยทั่วไปจะพบว่า ระดับของการมีส่วนร่วมจะมีความแตกต่างไปจากลักษณะของกระบวนการมีส่วนร่วมทำให้เห็นภาพของระดับที่สืบเนื่องกันไปในรูปแบบของกระบวนการภายในอย่างชัดเจนในการตรวจสอบการดำเนินงาน และเพิ่มความเข้มข้นในการเข้าไปมีบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนในหลายหลายเงื่อนไข และเพิ่มโอกาสที่มากยิ่งขึ้น ดังนี้

ระดับที่ ๑ เป็นฝ่ายรุก / ปฏิกริยาตอบโต้

ระดับที่ ๒ ลงสมัครเลือกตั้ง

ระดับที่ ๓ การขอเอกสารต่างๆ

ระดับที่ ๔ การตรวจสอบผลงาน องค์การบริหารส่วนตำบลอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม

ระดับที่ ๕ การประชุมเสนอแผนผ่านประชาคมหมู่บ้าน

ระดับที่ ๖ การตรวจสอบในลักษณะที่เป็นกรรมการตรวจรับงาน/กรรมการเปิดซอง^{๙๕}

จากแนวความคิดของนักวิชาการ สามารถกล่าวโดยสรุปตามกระบวนการลดขั้นตอนการมีส่วนร่วมได้โดยทั่วไปอยู่ ๕ ขั้นตอน ได้แก่

๑. การมีส่วนร่วมคิด คือ ร่วมประชุมปรึกษาหารือในปัญหาและการกำหนดกิจกรรมวิธีการดำเนินงานเพื่อให้กิจกรรมได้ผลตามวัตถุประสงค์

๒. การมีส่วนร่วมตัดสินใจ คือ เมื่อมีการประชุมปรึกษาหารือ ต้องร่วมกันตัดสินใจเลือกกิจกรรมหรือแนวทางที่เห็นว่าดีที่สุดหรือเหมาะสมที่สุด

^{๙๓} ถิวิลาตี บุรีกุลและคณะ, การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะ, รายงานวิจัย, (มูลนิธิเอเชีย สถาบันพระปกเกล้า : นนทบุรี, ๒๕๕๒), หน้า ๒๐.

^{๙๔} นนท กอแก้วทองดี, คู่มือการประชุมเชิงปฏิบัติการผู้นำประชาชนตำบล เรื่องเวทีประชาคมพร้อมใจเลือกตั้ง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, ๒๕๕๓), หน้า ๕๖.

^{๙๕} นวลน้อย ตรีรัตน์ และคนอื่นๆ, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธรรมรสเพรส จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๓๙๗-๓๙๘.

๓. การมีส่วนร่วมปฏิบัติตามกิจกรรม คือ เข้าร่วมกิจกรรมตามวิถีทางและแนวทางให้เป็นไปตามแผนที่วางไว้

๔. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ คือ ร่วมในการรับผลประโยชน์อันเกิดจากผลของกิจกรรมหรือการดำเนินงานของสมาชิกเอง

๕. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล คือ ร่วมในการประเมินผลการทำงานของกลุ่มและประเมินสถานการณ์ภายนอกด้วย

แนวคิดเหล่านี้รวมถึงทฤษฎีลำดับขั้นของความต้องการของมนุษย์ของมาสโลว์ ทฤษฎีปัจจัยภูมิกัมกันและจิตใจของเฮอริชเบิร์ก และทฤษฎีเอ็กซ์และทฤษฎีวายของ แม็คเกรเกอร์ต่อมาให้ความสำคัญกับพนักงานในองค์กรมากขึ้นโดยมองว่าพนักงานเป็นทรัพยากรที่มีค่าขององค์กร แนวคิดนี้เรียกว่าแนวคิดเชิงทรัพยากรมนุษย์ (Human Resources Approach) ขณะที่การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการองค์กรเพื่อให้พนักงานเกิดความพึงพอใจ รูปแบบการสื่อสารในแนวคิดนี้เกิดขึ้นได้ทุกทิศทางและทุกรูปแบบ แนวคิดนี้รวมถึงแนวคิดกรอบโครงสร้างในการบริหารของเบลคและมูตัน ระบบการบริหารของโลเคิร์ตแบบที่ ๔ และทฤษฎี Z ของอูชิและให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงในระบบย่อยหนึ่ง ๆ จะส่งผลกระทบต่อระบบย่อยอื่น ๆ และระบบใหญ่ในที่สุด นอกจากนี้ องค์กรยังมีวัฒนธรรมของตนเองซึ่งประกอบขึ้นมาจากวัฒนธรรมย่อยของพนักงานและระบบย่อยต่าง ๆ ^{๔๖}

ทฤษฎีการมีส่วนร่วมหรือภาวะผู้ตามไว้ว่าทฤษฎีนี้ได้รับความสนใจจากนักวิชาการส่วนใหญ่อย่างมาก เนื่องจากวิชาการคิดว่าหากองค์กรมีภาวะผู้นำที่ดีก็จะพลอยมีภาวะผู้ตามที่ดีไปด้วย เป็นการมองค่อนข้างแคบเพราะนอกจากจะมองปรากฏการณ์เพียงด้านเดียว การที่นักวิชาการให้ความสำคัญแก่การมีส่วนร่วมหรือภาวะผู้ตามนั้น พอสรุปเหตุผลหลายประการด้วยกัน คือประการแรกนักวิชาการบางคนอาจจะไม่แน่ใจว่าองค์กรมีความจำเป็นมากน้อยเพียงใดที่จะต้องให้ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วมคืออะไรกันแน่ ประการที่สอง หากผู้นำยอมให้ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วมแล้วผู้ตามเหล่านั้นได้แก่ใครบ้างผู้ตามทั้งหมดหรือเฉพาะผู้ตามทีใกล้ชิดสนิทสนมกับผู้นำเท่านั้นและประการสุดท้าย หากผู้นำยอมให้ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วมแล้ว ผู้ตามควรจะเข้าไปมีส่วนร่วมมากน้อยเพียงใด และลักษณะของการเข้าไปมีส่วนร่วมเช่นนั้นสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและผู้ตามอย่างไร

หากมองโดยหลักการพื้นฐานทางทฤษฎีของการมีส่วนร่วมของประชาชนมี ๑๐ ประการที่ควรคำนึงถึงหรือตั้งไว้เป็นหลักการที่สำคัญ ๆ ได้แก่

๑. เชื่อว่ามนุษย์ต่างมีความคิดและมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน
๒. เชื่อว่าทุกคนไม่ได้ชั่วตั้งแต่เกิดโดยเหตุที่เขาอยากจนอยู่นั้นมิใช่จากกรรมเก่า

^{๔๖} สันธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖๓.

๓. ต้องคิดว่ามนุษย์มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้ เพราะถ้ามีการใช้เทคโนโลยีโดยที่มนุษย์ไม่มาร่วมคิด ร่วมกันรู้ หรือเข้าใจเพียงพอก็อาจไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ควรหรือตรงข้ามกลับใช้เพื่อทำลายเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเองหรือสิ่งแวดล้อมได้

๔. เชื่อว่าชาวชุมชนต่างๆ มักมีภูมิปัญญาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของตนในระดับหนึ่งบางเรื่องที่ชาวชุมชนยึดถือจึงต้องค่อยๆ ให้ปรับตัวผสมผสานกับวิทยาการภายนอก

๕. ต้องคิดว่ามนุษย์มีความสามารถพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนให้ได้ดี ถ้าได้รับโอกาสที่จะร่วมคิด ร่วมเข้าใจ และร่วมจัดการ (Active partner) เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม การที่มนุษย์บางกลุ่มปฏิเสธเทคโนโลยีอย่างสิ้นเชิง ก็เป็นไปตามระดับการเข้าใจในเทคโนโลยีนั้นอย่างถูกต้องหรือไม่ และมีกลวิธีปรับความเข้าใจนั้นมาสู่ระดับที่แต่ละฝ่ายยอมรับได้เพียงใด ซึ่งต้องให้ได้รับโอกาสที่จะเข้าใจ และยอมปรับให้เหมาะสมกับตนอย่างเหมาะสม

๖. การมีส่วนร่วมยังมีเพิ่มขึ้น เมื่อมีสภาพที่เหมาะสมต่อไปนี้

๑) ประชาชนในท้องถิ่นได้รู้สึกว่าเขาได้ควบคุมโชคชะตาของตนเองแทนที่จะเป็นบุคคลอื่นที่ “เขาไม่รู้จัก” หรือที่ “เขาไม่ไว้วางใจ” ที่บอกว่ามาช่วยเขา แต่บ่อยครั้งไม่ได้ช่วยจริงจัง

๒) ผู้ที่จะเข้าร่วมต้องมีอิสรภาพ ได้รับความเสมอภาคและได้รับความจริงใจให้เข้ามีส่วนร่วม ดังนั้นการมีส่วนร่วมจะเกิดอย่างเต็มที่และจริงจังเมื่อบุคคลนั้นๆ ไม่ถูกบังคับให้จำยอมเข้าร่วมและที่สำคัญคือต้องเข้าร่วมด้วยโดยเท่าเทียมกับผู้มาร่วมด้วยทุกคนอีกทั้งโครงการให้ความจริงใจด้วย

๓) ผู้ที่จะเข้าร่วมต้องมีความสามารถพอที่จะมีส่วนร่วมได้ กิจกรรมหลายเรื่องประชาชนทั่วไปอาจมีส่วนร่วมด้วยได้ แต่ที่เป็นกิจกรรมเฉพาะ เช่น การแพทย์ การก่อสร้างอาคารสูง การทหาร ฯลฯ หากประชาชนเข้าร่วมด้วยอาจไม่ได้ผลหรืออาจเกิดความเสียหาย

๔) มีการสื่อสาร ๒ ทางเพื่อให้ผู้มีส่วนร่วมได้รับข้อมูลอย่างถูกต้องและสมบูรณ์ หากผู้มีส่วนได้-เสีย ได้รับข้อมูลไม่ถูกต้องและครบถ้วน หรือสื่อสารได้ไม่ดีพอก็จะไม่เข้าใจได้ดีพอว่าโครงการจะทำให้เกิด ผลดี-ผลเสีย อย่างไรเพียงใดอาจนำไปสู่การไม่ยอมรับโครงการได้

๕) ประชาชนมีส่วนร่วมรับทราบ-ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจในโครงการตั้งแต่เริ่มต้นจะทำให้ต้องการเข้ามาร่วมกับโครงการมากยิ่งขึ้น การร่วมงานกันตั้งแต่เริ่มต้น จนสิ้นสุดการตัดสินใจในโครงการนั้นๆ ในระยะยาวจะเกิดผลดียิ่งขึ้นกว่าการที่จะให้ร่วมด้วยเพียงบางส่วนหรือเข้าไป

๖) ประชาชนมีทัศนคติที่ดีต่อเจ้าหน้าที่โครงการและต่อโครงการนั้นๆ และเต็มใจที่จะมีส่วนร่วมด้วย

๗) การมีส่วนร่วมนั้นต้องไม่ทำให้ประชาชนเสียค่าใช้จ่ายมากเกินไปจนเกินกว่าผลตอบแทนที่เขาประเมินว่าจะได้รับ

๘) เมื่อเข้ามามีส่วนร่วมแล้วจะไม่กระทบกระเทือนสถานภาพในหน้าที่การงานหรือทางสังคมให้ลดน้อยลง

๙) มีกลวิธีการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างโครงการและผู้มีส่วนได้เสีย

๗. เชื่อว่าตนต่างกับชาวบ้านอยู่ไม่น้อยและชาวบ้านเองก็แตกต่างกันอยู่บ้างดังนั้นการจะให้มีส่วนร่วมจะเอาใจเราฝ่ายเดียวไม่ได้

๘. อาจใช้การมีส่วนร่วมในหลายรูปแบบ เช่น (๑) รูปแบบโดยตรง คือมีส่วนร่วมโดยตัวบุคคลแต่ละคน หรือ (๒) ประชาชนก่อตั้งองค์กรขึ้นมามีส่วนร่วมหรือ (๓) ให้มีตัวแทนมามีส่วนร่วมโดยอ้อม ซึ่งย่อมขึ้นกับบริบทของแต่ละพื้นที่ เช่น ในพื้นที่ที่ประชาชนมีศรัทธาในตัวแทนของเขา การมีส่วนร่วมร่วมด้วยก็เพียงพอ แต่กรณีในหมู่บ้านมีประชาชนหลากหลายกลุ่มจึงควรมีตัวแทนของกลุ่มจากหลายภาคส่วนมามีส่วนร่วมเพิ่มเติม

๙. ไม่มีสิ่งใด ได้มาฟรี ต้องแลกเปลี่ยนกัน มีเสียไปบ้าง เพื่อจะได้มา

๑๐. การมีส่วนร่วมต้องนึกถึงใจของผู้อื่นให้มากมิใช่เอาแต่ใจเราฝ่ายเดียว^{๙๗}

จากทฤษฎีการมีส่วนร่วมกล่าวโดยสรุป ในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้กระบวนการที่ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสันติสุขภายในพื้นที่ พร้อมทั้งเครือข่ายชาวพุทธได้มีโอกาสเข้าร่วมในการรับรู้ เรียนรู้ ทำความเข้าใจ ร่วมแสดงทัศนะ ร่วมเสนอปัญหา/ประเด็นที่สำคัญที่เกี่ยวข้องร่วมคิดแนวทาง ร่วมการแก้ไขปัญหาคความไม่สงบในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ร่วมในกระบวนการตัดสินใจและร่วมกระบวนการพัฒนาในฐานะเป็นประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ ในฐานะประชาชนคนหนึ่ง หรือในฐานะที่ตนเองเป็นพลเมืองคนหนึ่งของชาติที่รักความสุขสงบสันติสุข อยากเห็นสังคมภายในพื้นที่ที่มีความสุขสงบร่มเย็น และในฐานะที่ตนเองเป็นผู้มีส่วนการพัฒนาทางสังคมพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้สามารถแบ่งออกได้เป็น ๕ ประเด็นใหญ่ ๆ ได้แก่

๑. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการให้ข้อมูล (Inform) เป็นการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารซึ่งเป็นการสื่อสารทางเดียว แต่เป็นระดับที่สำคัญ เพราะเป็นการเริ่มต้นที่ส่วนราชการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการอื่น ๆ ต่อไป

๒. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการปรึกษาหารือ (Consult) เป็นการรับฟังความคิดเห็นโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น บอกข้อปัญหาและข้อเสนอแนะต่างๆ กับส่วนราชการ

๓. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเข้ามาเกี่ยวข้อง (Involve) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องในกระบวนการกำหนดนโยบาย การวางแผนงาน/โครงการ การมีส่วนร่วมในระดับนี้ อาจดำเนินการในรูปแบบคณะกรรมการที่มีตัวแทนภาคประชาชนเข้าร่วม

๔. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการให้ความร่วมมือ (Collaborate) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ในบทบาทหรือฐานะหุ้นส่วนหรือภาคีในการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย

^{๙๗} นีรันทรชัย พัฒนาพงศา, การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิคและกรณีตัวอย่าง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔ - ๑๕.

๕. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเสริมอำนาจประชาชน (Empower) เป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วม ของประชาชนซึ่งเป็นระดับของการมอบอำนาจการตัดสินใจให้ประชาชนเป็นผู้กำหนด

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ชญานันท์ หนูไชยะนันท์และคณะ (๒๕๕๘ : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง **พุทธวิธีการสื่อสารเพื่อสร้างสัมมาทิฐิ** ผลการศึกษาพบว่า สัมมาทิฐิจัดเป็นตัวสารที่เป็นหลักสำคัญ มีความหมายว่าการเห็นสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้องครบถ้วนสมบูรณ์ทุกแง่มุม มี ๒ ประเภท คือ ๑) โลกียสัมมาทิฐิ เป็นความเห็นความรู้ความเข้าใจชอบหรือถูกต้องในเรื่องของกฎแห่งกรรม เป็นต้น ๒) โลกุตตรสัมมาทิฐิ เป็นความเห็น ความรู้ ความเข้าใจชอบหรือถูกต้องในสิ่งทั้งหลายหรือโลกและชีวิตตามความเป็นจริง ทั้ง ๒ เป็นตัวสารที่สัมพันธ์กัน เพราะเป็นธรรมที่ต้องคอยเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน อีกนัยหนึ่ง สัมมาทิฐิจัดเป็นตัวสารทั้งระดับกียะและดับปรมาตสัจจที่ทำให้เกิดประโยชน์ ๓ ระดับ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ในอนาคต และประโยชน์ขั้นสูงสุด เป็นตัวสารที่สัมพันธ์กับผู้ส่งสารและผู้รับสาร เพราะจะพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงจากปุถุชนไปเป็นอริยชนได้ ส่วนวิธีการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงเป็นสัมมาทิฐิ เป็นวิธีการสื่อสารที่ดีที่ประสบผลสำเร็จ คือเป็นตัวสารที่เป็นบ่อเกิดแห่งคุณงามความดีทั้งหลายที่สามารถแก้ไขความเห็นผิด ((มิจฉาทิฐิ) ให้เห็นให้รู้ให้เข้าใจในอริยสัจ ๔ คือ เห็นทุกข์ เห็นสมุทัย เห็นนิโรธ เห็นมรรค เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้นหรือที่เกิดขึ้นแล้วก็เป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น และกระบวนการเกิดขึ้นของสัมมาทิฐิมิปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการ คือ การใช้ความคิดแบบถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบแบบแผน คิดหาเหตุผล สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสาย รู้จักแยกแยะสิ่งทั้งหลายทั้งปวงให้เห็นตามความเป็นจริง และยังเป็นตัวสารมีบทบาทนำกระบวนการพัฒนาชีวิตในทุก ๆ ด้าน ตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึงจุดสุดท้าย คือเริ่มตั้งแต่การสร้างปัจจัยแห่งการศึกษา ตัวนำการศึกษา จนถึงตัวการศึกษา ซึ่งแสดงไว้อย่างรวบรัดในหมวดธรรมชุดเดียวกันที่เรียกว่า “ปัญญาวุฒิธรรม” ประกอบด้วยการเสวนาสัตบุรุษ หรือกัลยาณมิตร (สัพบุรีสสังเสวะ) การสดับพระสัทธรรม หรือการมีข้อมูลที่ถูกต้องดีงาม (สัทธรรมสวนะ) การทำในใจโดยอุบายอันแยบคาย หรือการคิดใคร่ครวญอย่างถูกวิธี การคิดตรិตรองให้รู้จักสิ่งดีหรือชั่ว โดยอุบายที่ชอบ (โยสิโสมนสิการ) และการประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรมที่ได้ตรงเห็นแล้ว หรือการปฏิบัติธรรมที่มีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาที่พอดีเหมาะสม สอดคล้อง สมดุลกันตามขอบเขตความหมายและวัตถุประสงค์ (ธรรมานุธรรมปฏิบัติ)

พระมหานภดล ปุณฺณสุวฑฺฒโกและคณะ (๒๕๖๐ : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง **การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร** ผลการศึกษาพบว่า ๑) แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม คือ การศึกษากระบวนการให้การศึกษาระดับขั้นพื้นฐานช่วยให้เด็กและเยาวชน ประชาชนเข้าใจ และยอมรับซึ่งความแตกต่างในเรื่องของความเป็นชนกลุ่มน้อย ด้านเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ลัทธิความเชื่อ ๒) หลักการที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม คือการอยู่ร่วมกันของชุมชนชาวพุทธ คือการให้ทาน พุทธาไพเราะ ทำตนให้เป็นประโยชน์ ชุมชนชาวคริสต์ส่งเสริมให้มีการพัฒนาเปิดกว้างแต่ละชุมชนสู่สังคมอย่างเท่าเทียมกัน ชุมชนชาวมุสลิมให้ทุกคนในสังคมหันมาเข้าใจความแตกต่าง และสนใจเรียนรู้ความแตกต่างกับความรู้ที่มีอยู่ ๓) การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุ

วัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร คือ ชุมชนชาวพุทธ ส่งเสริมการศึกษาแก่เยาวชนและประชาชน การสงเคราะห์แก่ผู้อุบาสกและอุบาสิกาในชุมชนรอบวัด ชุมชนชาวคริสต์ ส่งเสริมการเรียนการสอนพิเศษในวันเสาร์ – อาทิตย์ ส่งเสริมสุขภาพอนามัยที่ดีด้วยการทำความสะอาดบริเวณส่วนรวม และให้ทำความสะอาดครัวเรือนของตนเอง ชุมชนชาวมุสลิม ต้องการผู้นำที่ปฏิบัติตามหลักการศาสนาอย่างจริงจัง คือการส่งเสริมให้บุคคลมีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการทำงานที่ดีขึ้น ตลอดจนมีทัศนคติที่ดีในการทำงาน อันจะเป็นผลให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ

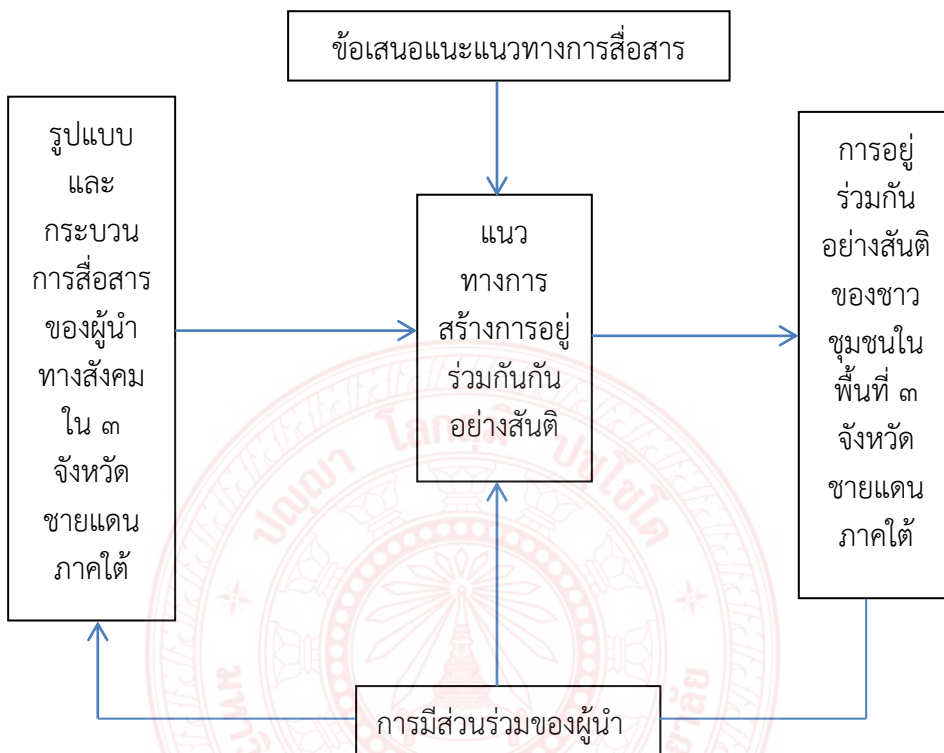
พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม,ดร. และคณะ (๒๕๖๐ : บทคัดย่อ) ศึกษาการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย : กรณีศึกษาสังคมพหุวัฒนธรรมในอำเภोजังหวัดเชียงใหม่ จากผลการศึกษาพบว่า ๑) การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในชุมชนประตูท่าแพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ดำเนินไปได้ดีด้วยการสร้างให้ประชาชนในชุมชนประตูท่าแพ เข้าใจและยอมรับซึ่งความแตกต่างในเรื่องของแนวคิดวัฒนธรรมประเพณีและความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ลัทธิความเชื่อ และ ๒) ความสอดคล้องของหลักการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมเป็นไปตามหลักการของแต่ละศาสนา คือการอยู่ร่วมกันของชุมชนชาวพุทธ คือ การรักษาศีล ๕ พุดจาเพราะไม่สร้างความแตกแยกให้เกิดในชุมชน ทำตนให้เป็นประโยชน์ ชุมชนชาวคริสต์ ส่งเสริมให้มีการพัฒนาเปิดกว้างแต่ละชุมชนสู่สังคมอย่างเท่าเทียมกัน ให้ทุกคนในสังคมหันมาเข้าใจความแตกต่าง และสนใจเรียนรู้ความแตกต่างกับความรู้ที่มีอยู่

พระมหาอุทตนา นรเชฎฐ (๒๕๖๐ : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า หลักการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย ตามหลักการของศาสนาที่สำคัญในประเทศไทย คือ พระพุทธศาสนา ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ ศาสนาพราหมณ์ และศาสนาซิกข์ มีความสอดคล้องกัน คือ การอยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เกื้อกูลกัน เคารพในความแตกต่างของกันและกัน และการมีกิจกรรมร่วมกันอย่างสร้างสรรค์และต่อเนื่อง หลักการอยู่ร่วมกันของชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทยตามหลักการทางศาสนาและหลักสิทธิมนุษยชน เป็นไปในทิศทางเดียวกันคือหลักการอยู่ร่วมกันของแต่ละศาสนาแม้จะมีลักษณะเฉพาะคำสอนที่แตกต่างกัน แต่มีหลักการที่ใกล้เคียงกัน เช่น หลักศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา บัญญัติ ๑๐ ประการในศาสนาคริสต์ หลักศรัทธา ๖ ประการในศาสนาอิสลาม เป็นต้น ขณะที่หลักการอยู่ร่วมกันจากโครงการย่อยทั้ง ๕ พื้นที่วิจัยมีผลการวิจัยสอดคล้องกัน คือการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนในศาสนาของตน การเคารพในสิทธิเสรีภาพของกันและกัน และการมีกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่องระหว่างคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับหลักการสิทธิมนุษยชนนั้นที่เน้นการเคารพในสิทธิและเสรีภาพของกันและกันในฐานะที่ทุกคนเป็นมนุษย์ด้วยกัน โดยทุกคนในสังคมต้องให้ความสำคัญต่อสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์และพลเมือง ตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ ในประเด็นสุดท้าย หลักการและวิธีการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย ก็คือการสร้างมั่นคงทางสังคม จึงตั้งอยู่บนแนวทางที่พึงประสงค์สำหรับการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย คือการอยู่ร่วมกันอย่างสันติไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน การอยู่ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์และมีกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขเกิดขึ้น

แก่คน องค์กรและส่วนรวมในสังคม โดยคำนึงถึงความเจริญ ความสงบสุขของประเทศชาติและประชาชนเป็นสำคัญ

อนงค์นาฏ แก้วไพฑูรย์ และคณะ (๒๕๕๘ : บทคัดย่อ) ศึกษา การเสริมสร้าง ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชนในอาเซียน ผลการศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ผลการ ศึกษาวิจัยความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมระดับชุมชนในอาเซียนโดยภาพรวมทั้ง ๔ ประเทศ คือ เมียนมาร์ กัมพูชา ลาว ไทย ที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนในจังหวัดนครสวรรค์ นั้น ชาวเมียนมาร์ กัมพูชา ลาว รวมทั้งคนไทยที่มาทำงานในจังหวัดนครสวรรค์นั้นส่วนใหญ่มีอาชีพ รับจ้างทั่วไป ซึ่งวิถีการดำเนินชีวิตของชาวเมียนมาร์กัมพูชา ลาว ไทย กลุ่มตัวอย่างเหล่านี้อาศัยอยู่ ชุมชนในเขตเทศบาลนครนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ความสัมพันธ์ทางสังคมและ วัฒนธรรมระดับชุมชนไม่ว่าจะเป็นไทย กัมพูชา ลาว เมียนมาร์ ก็ตามทั้งทางด้านภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ความเป็นอยู่ที่คล้ายกันและแตกต่างกันนั้น แต่เมื่อมาอยู่ร่วมกันในชุมชนในจังหวัด นครสวรรค์ ชาวเมียนมาร์ กัมพูชา ลาว และคนไทยต่างให้ความเคารพซึ่งกันและกันมีสังคมและ วัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน จะมีในส่วนของภาษาและสังคม วัฒนธรรมบางอย่างที่ทำให้เกิดปัญหา เล็กน้อย เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนเนื่องจากต่างเชื้อชาติประกอบกับมาอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนทำให้เกิด ปัญหาขึ้นเป็นบางส่วน ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่มากนักใช้กระบวนการที่เสริมสร้างความสัมพันธ์ทาง สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนคือการนำหลักทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางปฏิบัติทั้งคนที่อยู่ใน ชุมชนที่เป็นคนไทยและคนต่างเชื้อชาติแล้วเป็นการง่ายที่จะนำหลักธรรมเข้ามาในการสมัครสมาน สามัคคี เพราะคนในชุมชนไม่ว่าจะเป็นคนไทย เมียนมาร์ กัมพูชา ลาว ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ เมื่อนำหลักทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ในชุมชน ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคี ของคนในชุมชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง สังคมและวัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา ที่คล้ายคลึงกันและใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นแนวทางการ เสริมสร้างความสัมพันธ์ให้คนไทย เมียนมาร์ กัมพูชา ลาว ได้อยู่อย่างสงบ และหล่อหลอม ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่ดีต่อกัน เกิดความเมตตาต่อกัน ซึ่งหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาคือหลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นหลักแห่งการครองใจคน เป็นหลักสังคมสงเคราะห์ ประสาน ใจคนทั้งหลายไม่ว่าชนชาติไหน การใช้ภาษาสื่อสารด้วยความเมตตาและเข้าใจ ได้รับความรู้สึกด้วย หัวใจแห่งการให้ และมีวาจาแห่งความเป็นมิตร การใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทาง ในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชนในอาเซียน ทำให้เป็นการแก้ไขการอยู่ ร่วมกันของคนในสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืนตลอดไป

๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

แผนภาพที่ ๑ แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกการสังเกต และการวิเคราะห์เชิงพรรณนาโดยใช้ผลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและแนวคิดที่เกี่ยวข้องมา ศึกษาวิเคราะห์ร่วมกับการเก็บข้อมูลจากการลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์และสังเกต ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยผู้วิจัยได้ใช้วิธีการศึกษาดังต่อไปนี้

๓.๑.๑ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารเพื่อค้นหาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร กระบวนการสร้างสันติสุข สิทธิและเสรีภาพ และการมีส่วนร่วม

๓.๑.๒ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาในภาคสนามด้วยวิธีการ คือ

๑) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยที่ผู้วิจัยได้มีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำทางสังคมของทั้ง ๒ ศาสนา คือ พุทธกับอิสลาม

๒) สังเกต ถึงบรรยากาศสภาพความเป็นไปของกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ว่ามีความเป็นไปอย่างไร

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก

ในการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลด้านการสัมภาษณ์ซึ่งเป็นชาวชุมชนใน ๓ อำเภอของ ๓ จังหวัด ออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

๑) ผู้นำระดับสูง ได้แก่

ผู้นำฝ่ายศาสนาพุทธ คือ เจ้าคณะจังหวัดหรือรองเจ้าคณะจังหวัด ๓ จังหวัด

ผู้นำฝ่ายศาสนาอิสลาม คือ คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ๓ จังหวัด จังหวัด

ละ ๑ คน

๒) ผู้นำชุมชน ได้แก่

ผู้นำชุมชนที่เป็นเจ้าคณะพระสังฆาธิการจังหวัด ละ ๒ รูป

โต๊ะอิหม่ามจังหวัดละ ๑ คน

กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นตัวแทนชาวไทยพุทธ ๑ คน และเป็นตัวแทนชาวไทยมุสลิม ๑ คน ต่อ ๑ จังหวัด

ตารางที่ ๑ แสดงรายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้นำระดับสูงฝ่ายศาสนา พุทธที่เป็นพระสงฆ์

ลำดับที่	ชื่อ ฉายา/นามสกุล	ตำแหน่ง	วันที่สัมภาษณ์
๑	พระสิริจิริยาลังการ	เจ้าคณะจังหวัดปัตตานี	๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑
๒	พระราชปัญญาภุมณี	เจ้าคณะจังหวัดยะลา	๑๒ สิงหาคม ๒๕๖๑
๓	พระเทพศีลวิสุทธิ	เจ้าคณะจังหวัดนราธิวาส	๑๕ เมษายน ๒๕๖๒
๔	พระครูศรีธรรมรัช	เจ้าคณะอำเภอเมืองยะลา	๑๒ สิงหาคม ๒๕๖๒
๕	พระสิริปัญญาคุณ	เจ้าคณะอำเภอยะหา จ.ยะลา	๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๑
๖	พระครูบริหารสังฆานูวัตร	เจ้าคณะอำเภอสู่หนิงปาดิ จ. นราธิวาส	๑๕ เมษายน ๒๕๖๒
๗	พระครูพิพัฒน์บุญเขต	เจ้าคณะอำเภอเมืองนราธิวาส	๑๖ เมษายน ๒๕๖๒
๘	พระครูอุดมธรรมมาทร	เจ้าคณะอำเภอยะหริ่ง จ.ปัตตานี	๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑
๙	พระสุนทรปริยัติวิธาน	เจ้าคณะอำเภอโคกโพธิ์ จ.ปัตตานี	๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

ตารางที่ ๒ แสดงรายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้นำระดับสูงฝ่ายศาสนาอิสลาม

ลำดับที่	ชื่อ ฉายา/นามสกุล	ตำแหน่ง	วันที่สัมภาษณ์
๑	นายเจษฎูเซ็น เจะอุบง	รองประธานคณะกรรมการ อิสลามประจำจังหวัดปัตตานี	๕ ตุลาคม ๒๕๖๑
๒	นายอารีฟิน เจ๊ะแม	รองประธานคณะกรรมการ อิสลามประจำจังหวัดยะลา	๔ มีนาคม ๒๕๖๒
๓	นายอับดุลการิม การ์รี	รองประธานคณะกรรมการ อิสลามประจำจังหวัด นราธิวาส	๕ ตุลาคม ๒๕๖๒
๔	นายสุทธิมาตร มาหามัด	โต๊ะอิหม่ามประจำมัสยิดกลาง ตำบลยะหา อำเภอยะหา จังหวัดยะลา	๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑
๕	นายอาแว มามะ	โต๊ะอิหม่ามประจำมัสยิด ตำบลปายามมิ่ง อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี	๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๑
๖	นายมะแอ บาราเฮง	โต๊ะอิหม่ามประจำมัสยิด	๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

	อ.เมือง จ.นราธิวาส	
--	--------------------	--

ตารางที่ ๔ แสดงรายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้นำชุมชนทั้งฝ่ายศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม

ลำดับที่	ชื่อ ฉายา/นามสกุล	ตำแหน่ง	วันที่สัมภาษณ์
๑	นายสุกิจ นิลอินจันทร์	ผู้ใหญ่บ้าน ม.๓ ต.ตะโละ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี	๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๒
๒	นายอะสะแม ลาเตะ	ผู้ใหญ่บ้าน ม.๑ ต.ตะโละ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี	๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.
๓	นายสมาน สี่ปูเต๊ะ	กำนันตำบลทรายขาว อ.โคกโพธิ์ จ.ปัตตานี	๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑
๔	นายประทีป จุลกิจ	ผู้ใหญ่บ้าน ม.๑ ต.ยะหา อ.ยะหา จ.ยะลา	๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒
๕	นายรอมลี ตีมาแน	ผู้ใหญ่บ้าน ม. ๒ ต.ยะหา อ.ยะหา จ.ยะลา	๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒
๖	นายชนาธิป พรหมชื่น	กำนันตำบลสุโหงปาดี อ.สุโหงปาดี จ.นราธิวาส	๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑
๗	นายอภิชาติ บินมามะ	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ต.สุโหงปาดี อ.โหวงปาดี จ.นราธิวาส	๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๓.๑ แบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยได้ใช้แบบสัมภาษณ์เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีทั้งแบบสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ (Informal Interview) และอย่างไม่เป็นทางการ (Non-formal Interview) โดยกำหนดประเด็นการสัมภาษณ์ไว้ดังนี้

๑) มิติการอยู่ร่วมกันทางสังคม การมีปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและศาสนาของชาวมุสลิมทั้ง ๒ ศาสนาในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

๒) รูปแบบหรือกระบวนการสื่อสารของผู้นำทางสังคมเพื่อสร้างเสริมสันติใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

๓) ลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมของประชาชนทั้ง ๒ ศาสนิกทั้งระดับผู้นำและระดับชาวบ้านใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

๔) ข้อเสนอแนะสำหรับการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

๓.๓.๒ การสังเกต

ผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตเพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการเข้าร่วมสังเกตการณ์ถึงสภาพการณ์ความเป็นไปทางสังคม โดยเฉพาะในกรณีที่มีการประชุมสัมมนาหรือพบปะพูดคุยระหว่างผู้นำของศาสนิกทั้ง ๒ ในโอกาสต่าง ๆ

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

งานวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

๓.๔.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง อันเป็นส่วนที่เป็นแนวคิดหรือทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ร่วมกันในสังคม การสื่อสารเพื่อสันติ ที่อยู่นอกเหนือจากการได้มาจากการสัมภาษณ์

๓.๔.๒ การสัมภาษณ์

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น ๒ แบบคือ แบบเป็นทางการ (Informal Interview) และแบบไม่เป็นทางการ (Non-formal Interview) โดยแต่ละแบบมีการดำเนินการดังนี้

๑) แบบเป็นทางการ โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการเป็น ๒ ขั้นตอน คือ

ก. *ขั้นเตรียมการ* ได้แก่ ก่อนลงพื้นที่เป้าหมายเพื่อรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้มีการกำหนดประเด็นที่จะสัมภาษณ์ จากนั้นจึงทำการนัดหมายวัน เวลา สถานที่กับกลุ่มประชากรเป้าหมายเพื่อการสัมภาษณ์ และในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้เลือกใช้เครื่องมือช่วยเหลือในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือสมุดบันทึกและเครื่องบันทึกเสียงเป็นหลัก

ข. *ขั้นดำเนินการ* ได้แก่ การลงพื้นที่เพื่อพบกับกลุ่มประชากรเป้าหมายโดยมีการดำเนินการ คือ แนะนำตัวเองเป็นเบื้องต้นพร้อมกับชี้แจงความเป็นมา วัตถุประสงค์ในการขอสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง จากนั้นจึงขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสื่อสารเพื่อเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้พร้อมขออนุญาตในการบันทึกข้อมูลต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริง และได้อาศัยผู้ช่วยในการเก็บข้อมูลด้านการบันทึกข้อมูลและบันทึกภาพในบางโอกาส

๒) แบบไม่เป็นทางการ โดยผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง โดยไม่ได้มีการนัดหมาย เช่น การพบปะกันโดยบังเอิญในโอกาสต่าง ๆ หรือการลงพื้นที่เพื่อเข้าไปร่วมในกิจกรรมของชาวชุมชนบางกิจกรรมแล้วถือโอกาสสัมภาษณ์ชาวชุมชน

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา โดยผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นในการศึกษาที่สอดคล้องกับกรอบของวัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่

๔.๑ บริบทพื้นที่จังหวัดปัตตานี ยะลาและนราธิวาส

๔.๒ ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

๔.๓ ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

๔.๔ เสนอแนะแนวทางในการสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๔.๑ บริบทพื้นที่จังหวัดปัตตานี ยะลาและนราธิวาส

๑) ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับจังหวัดปัตตานี ยะลาและนราธิวาส

พื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้คือจังหวัดปัตตานี ยะลาและนราธิวาสเป็นพื้นที่ที่มีเอกลักษณ์และอัตลักษณ์เฉพาะตนมาอย่างยาวนาน เป็นที่อาศัยอยู่ของคนท้องถิ่นที่เรียกตัวเองว่าชาวมลายูหรือตานี (tani) และเบอร์ตานี (bertani) ที่หมายถึงการทำนาหรือเกษตรกรรม^๑ เป็น ๓ จังหวัดที่อยู่ทางตอนใต้หรือภาคใต้ของประเทศไทยที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนานนับพันปีซึ่งอยู่ในยุคอาณาจักรศรีวิชัยอันรุ่งเรืองในอดีต เพราะเหตุนี้เองนักวิชาการบางท่านจึงกล่าวว่าจังหวัดปัตตานี ยะลาและนราธิวาสมีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนานกว่าอาณาจักรสุโขทัย เพราะดินแดนแถบนี้มีร่องรอยแห่งการเป็นเมืองมาก่อนโดยรวมเรียกว่า “ลุ่มน้ำปัตตานี”^๒

บริเวณพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้โดยเฉพาะจังหวัดปัตตานีในอดีตได้ชื่อว่าเป็นหัวเมืองฝ่ายใต้ปลายแหลมมลายูที่สำคัญของประเทศไทยหรือสยามประเทศในอดีต ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถและกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาต่อ ๆ มา อย่างไรก็ตาม ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ก็มีการระบุว่า เจ้าเมืองปัตตานีที่เรียกว่าตนเองว่า “พระยาตานี” ในยุคสมัยที่ขึ้นกับ

^๑ ประพนธ์ เรืองณรงค์,เรื่องเล่าจากปัตตานี, (กรุงเทพมหานคร : ฟ่องพัฒน์การพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒.

^๒ สุจิตต์ วงศ์เทศ, (บทบรรณาธิการ), รัฐปัตตานีใน “ศรีวิชัย” เก่าแก่กว่ารัฐสุโขทัยในประวัติศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๘), หน้า ๗.

กรุงศรีอยุธยาที่พยายามที่จะแยกตนเองปกครองอย่างอิสระจากกรุงศรีอยุธยาหลายครั้ง ดังเช่น ในปี พ.ศ. 2092 ในรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พม่าได้ยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา พระยาตานีศรีสุลต่านได้นำกองทัพเรือประกอบด้วยเรือห้าหีบ ๒๐๐ ลำ ไปช่วยราชการสงคราม แต่เมื่อเห็นวาทกองทัพแห่งกรุงศรีอยุธยาเสียที่แก่งพม่า จึงถือโอกาสทำการขบถยกกำลังบุกเข้าไปในพระบรมมหาราชวัง สมเด็จพระมหาจักรพรรดิหนีข้ามฟากไปประทับบนเกาะมหาพราหมณ์ จนเมื่อกองทัพไทยรวบรวมกำลังได้แล้ว จึงยกทัพเข้าโอบล้อมตีกองทัพเมื่อนานจนแตกพ่าย^๖ กระนั้นความพยายามดังกล่าวก็ไม่สัมฤทธิ์ผล จนเจ้าเมืองปัตตานีต้องยกเลิกความพยายามดังกล่าวไปโดยปริยาย

บริเวณ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ในอดีตมีการติดต่อสื่อสารโดยเฉพาะการติดต่อด้านการค้ากับต่างชาติหลายชาติ เช่น โปรตุเกส จีน ญี่ปุ่น เป็นต้น ดังคำกล่าวของพ่อค้าชาวโปรตุเกสผู้หนึ่งนามว่า “ปินโต” (Pinto) ที่ได้เข้ามาค้าขายในจังหวัดปัตตานีในปี ค.ศ. 1538 และได้บันทึกไว้ในหนังสือเพื่อความทรงจำว่า “ ในขณะที่ข้าพเจ้าเดินทางมาถึงเมืองปัตตานี ได้พบชาวโปรตุเกสประมาณ 300 คน อาศัยอยู่ในเมืองนี้ นอกจากนั้น ยังมีชาวตะวันออก อันได้แก่ชาวสยาม จีน และญี่ปุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวญี่ปุ่นได้เปิดกิจการค้าขายในเมืองนี้อย่างกว้างขวางเช่นกัน”^๗

๒) ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดปัตตานียะลาและนราธิวาส

พื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ปัตตานี ยะลาและนราธิวาสเป็นพื้นที่พิเศษทั้งในเชิงกลยุทธ์และพิเศษในเชิงภูมิศาสตร์ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรทางธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านภูมิศาสตร์ที่มีลักษณะพิเศษที่นอกเหนือจากจะมีลักษณะเป็นเช่นเดียวกับพื้นที่ภาคใต้พื้นที่อื่น ๆ แล้วยังมีความแตกต่างในบางส่วนไปจากพื้นที่โดยรวมของภาคใต้อีกด้วย ซึ่งสามารถกล่าวถึงได้ในประเด็นดังต่อไปนี้

๑. ด้านพื้นที่และอาณาเขต

จังหวัดปัตตานี ยะลาและนราธิวาสตั้งอยู่ริมฝั่งทะเลด้านตะวันออกของภาคใต้มีพื้นที่ติดต่อกับอ่าวไทย ทิศเหนือและทิศตะวันออกมีอาณาเขตติดกับทะเลอ่าวไทย ทิศใต้และทิศตะวันตกมีอาณาเขตเชื่อมต่อประเทศมาเลเซียโดยแต่ละจังหวัดมีพื้นที่ดังนี้

- ๑) จังหวัดปัตตานีมีพื้นที่ ๑,๙๔๐,๓๕๖ ตารางกิโลเมตร
- ๒) จังหวัดยะลามีพื้นที่ ๔,๕๒๑.๐๗๘ ตารางกิโลเมตร
- ๓) จังหวัดนราธิวาสมีเนื้อที่ประมาณ ๔,๔๗๕.๔๓ ตารางกิโลเมตร

๒. ด้านประชากร

จังหวัดปัตตานี ยะลาและนราธิวาสมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอย่างยาวนาน มีการติดต่อค้าขายกับชาวต่างชาติในอดีตดังนั้นในปัจจุบันจึงเป็นแหล่งศูนย์รวมของประชากรหลากหลายเชื้อชาติศาสนามาตั้งแต่ในอดีต ปัจจุบันจึงมีชาวปัตตานี ยะลาและนราธิวาสเชื้อสายต่าง ๆ อยู่เป็น

^๖ทัศนีย์ เทพไชยและวรรณยุทธ ฦ วิชาส, วัดช้างให้ ประวัติและการบูรณปฏิสังขรณ์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์สมาพันธ์ จำกัด,๒๕๔๙), หน้า ๒๕.

^๗อิบรอฮิม ชุกรี หะสัน หมัดหมาน แบล, ประพนธ์ เรืองณรงค์ เรียบเรียง, ตำนานเมืองปัตตานี, หน้า ๑๖.

จำนวนมากทั้งเชื้อชาติไทย มลายู จีน อาหรับ เปอร์เซีย อินเดีย ญี่ปุ่น ฯลฯ เมื่อพิจารณาข้อมูลทางด้านชาติพันธุ์วิทยา จึงน่าสนใจศึกษาเป็นอย่างมาก นอกจากนั้นชนพื้นเมืองดั้งเดิมเผ่าเซม้ง – ซาไก ก็เคยมีถิ่นที่อยู่บริเวณจังหวัดปัตตานี ยะลาและนราธิวาสด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะแถบภูเขาและลุ่มน้ำปัตตานีต่อเนื่องไปตลอดถึงประเทศมาเลเซีย^๕

ข้อมูลด้านประชากรในจังหวัดปัตตานี ยะลาและนราธิวาสสามารถแจกแจงได้ดังนี้

๑. **ด้านจำนวน** จำนวนประชากรของจังหวัดปัตตานี ยะลาและนราธิวาสในปัจจุบันมีจำนวนรวมกันทั้งหมด ๑,๔๒๔,๗๒๘ คน โดยจำแนกได้ดังนี้

๑) จังหวัดปัตตานี มีจำนวนประชากรมากที่สุด ๕๒๙,๗๒๖ คน

๒) จังหวัดยะลา มีจำนวนประชากรน้อยที่สุด ๔๑๖,๖๒๘ คน

๓) จังหวัดนราธิวาส มีจำนวนประชากร จำนวน ๗๙๖,๒๓๙ คน

๒. **ด้านเพศ** ประชากรใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นเพศชาย ๖๙๓,๕๓๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๖๘ และเป็นเพศหญิง ๗๓๑,๑๙๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๓๒ โดยทั้ง ๓ จังหวัด มีสัดส่วนเพศชายและเพศหญิงใกล้เคียงกัน

๓. **ด้านอายุ** มีช่วงอายุต่ำกว่า ๑๘ ปี จำนวน ๔๗๖,๓๓๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๔๓ มีช่วงอายุระหว่าง ๑๘ -๔๕ ปี จำนวน ๖๔๗,๑๗๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๔๓ มีช่วงอายุ ๔๖ ปีขึ้นไป จำนวน ๓๐๑,๒๒๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๑๔

๔. **ด้านการนับถือศาสนา** นับถือศาสนาอิสลามมากที่สุด จำนวน ๑,๒๑๓,๓๘๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๕.๑๖ นับถือศาสนาพุทธ จำนวน ๒๐๗,๐๓๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๕๓ จังหวัดนราธิวาส มีอัตราส่วนประชากรนับถือศาสนาพุทธมากที่สุด จำนวน ๔๒๔,๔๐๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๘.๗๒ จังหวัดยะลา มีอัตราส่วนประชากรที่นับถือศาสนาพุทธมากที่สุด จำนวน ๗๓,๗๐๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๖๙^๖

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นลำดับ ดังเช่นข้อมูลด้านประชากรของจังหวัดปัตตานีที่ปรากฏความเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน กล่าวคือ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๑^๗ จังหวัดปัตตานีมีประชากรรวมทั้งสิ้น ๕๘๘,๑๒๘ คน เป็นประชากรชาย ๒๙๒,๐๑๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๖๕ และประชากรหญิง ๒๙๖,๑๑๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๓๔ อำเภอที่มีประชากรมากที่สุดคือ อำเภอเมือง จำนวน ๑๑๑,๙๗๒ คน อำเภอที่มีประชากรน้อยที่สุด คือ อำเภอไม้แก่น จำนวน ๑๐,๑๒๘ คน อำเภอที่มีประชากรหนาแน่นมากที่สุด คือ อำเภอเมือง มีประชากร ๑,๑๕๖ คน ต่อตารางกิโลเมตร อำเภอที่มีประชากรหนาแน่นน้อยที่สุด คือ อำเภอแม่ลาน มีประชากร ๑๒๔ คน ต่อตารางกิโลเมตร อัตราการเพิ่มของประชากรเฉลี่ยทั้งจังหวัดประมาณร้อยละ ๑.๖๗ ต่อปี แต่จากการสำรวจข้อมูลสำมะโนประชากรในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ในสมัยรัฐบาล พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร จังหวัดปัตตานีกลับมีประชากร ๕๒๙,๗๒๖ คน^๘

^๕ อ่างแล้ว, อิบรอฮิม ชูรี หะสัน , หน้า ๑๙ - ๒๐.

^๖ <https://www.ryt9.com/s/cabt/146831> (ออนไลน์). วันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๑.

^๗ ข้อมูลถึงวันที่ 31 ธันวาคม ๒๕๔๑.

^๘ ทศนีย์ เทพไชยและวรรณยุท ฦ วิชาส, วัดช้างให้ ประวัติและการบูรณปฏิสังขรณ์, หน้า ๑๙-๒๐.

^๙ www.ryt9.com/s/cabt/146831 (ออนไลน์) วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

จังหวัดปัตตานีในปัจจุบันนอกจากจะเป็นที่อยู่อาศัยของผู้เป็นเจ้าของพื้นที่แล้ว ยังเป็นที่อยู่อาศัยแบบไม่ประจำหรืออยู่เพื่อการประกอบอาชีพของคนจากพื้นที่หรือภาคอื่น ๆ อีก จำนวนถึง ๕๔,๐๔๓ คน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ ๓.๘๐^{๑๐} ของประชากรทั้งหมด

๓. ด้านอาชีพและเศรษฐกิจ

ประชากรในจังหวัดปัตตานี ยะลาและนราธิวาสมีการประกอบอาชีพอย่างหลากหลายแบบคละกันไปอาจเป็นเพราะมีวัฒนธรรมอย่างหลากหลาย จึงมีการประกอบอาชีพอย่างหลากหลายตามไปด้วย เช่น มีทั้งประกอบอาชีพรับราชการ ค้าขาย เกษตรกร รับจ้าง มีการประกอบการด้านโรงแรม โรงงานอุตสาหกรรมช่างตีเหล็ก ทำกริช เลี้ยงนกเขาชะวาและนกกรงหัวจุก และทำกรงนกเพื่อการค้าขาย ทำเครื่องปั้นดินเผา และเพราะความเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดปัตตานีและนราธิวาสที่มีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเลที่สามารถประกอบอาชีพประมงและอาชีพอันสืบเนื่องจากการทำประมงได้ เช่น ต่อเรือกอและ ทำนํ้าบูดู ทำข้าวเกรียบปลา เป็นต้นสำหรับการประมงถือเป็นอาชีพที่สามารถทำรายได้ให้กับผู้ประกอบการนับเป็นจำนวนมากตลอดทั้งระดับผู้ประกอบการรายใหญ่และระดับชุมชน

เนื่องจากมีพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ อาชีพที่สำคัญของชาวชุมชนใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่จึงมีอาชีพเพาะปลูกเป็นส่วนใหญ่อันได้แก่ ยางพารา สวนผลไม้ข้าว ไม้ยืนต้น ดังที่ทัศนีย์ เทพไชยและวรรณยุทธ ฦ วิชาสได้กล่าวถึงเศรษฐกิจและอาชีพของประชากรเฉพาะในพื้นที่จังหวัดปัตตานีไว้ในหนังสือวัดช้างให้ ประวัติและการบูรณปฏิสังขรณ์ว่ามี ๔ ประเภท ได้แก่^{๑๑}

ยางพาราซึ่งข้อมูลในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ระบุว่าพื้นที่เพาะปลูก ๓๒๖,๙๑๘ ไร่ ส่วนใหญ่อยู่ในเขตอำเภอโคกโพธิ์ ยะรัง มายอ ทุ่งยางแดง และกะพ้อ

ข้าว ฤดูทำนา ปี พ.ศ. ๒๕๓๘-๒๕๓๙ ทำทั้งนาปีและนาปรัง รวมเนื้อที่ ๓๔๑,๐๖๘ ไร่ รวมผลผลิตข้าวทั้งหมด ๑๑๗,๗๔๑ ตัน มูลค่าผลผลิต ๕๓๑ ล้านบาท เกษตรกรที่ทำนา ๔๒,๙๐๑ ครัวเรือน พื้นที่เพาะปลูกส่วนใหญ่อยู่ในเขตอำเภอโคกโพธิ์ หนองจิก ยะรัง มายอ และปะนาเระ

ไม้ผล พื้นที่เพาะปลูกประมาณ ๓๗,๓๙๓ ไร่ มูลค่าผลผลิต ๕๔๔ ล้านบาท ประเภทผลไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ลองกอง ทุเรียน สะตอ ขนุน และมังคุด ส่วนใหญ่เป็นแปลงไม้ผลขนาดเล็กและนิยมปลูกคละกันหลายชนิดในแปลงเดียวกัน พื้นที่เพาะปลูกส่วนใหญ่อยู่ในเขตอำเภอยะรัง โคกโพธิ์ และมายอ

ไม้ยืนต้น ได้แก่ มะพร้าว หยี และมะม่วงหิมพานต์ จำนวนพื้นที่เพาะปลูกรวมกันประมาณ ๘๘,๐๐๐ ไร่ มูลค่าผลผลิตประมาณ ๒๑๙ ล้านบาท พื้นที่เพาะปลูกเป็นส่วนใหญ่อยู่ในเขตอำเภอหนองจิก ยะหริ่ง ปะนาเระ สายบุรี และไม้แก่น ยกเว้นหยี อยู่ในเขตอำเภอยะรังเป็นส่วนใหญ่

ในด้านเศรษฐกิจของจังหวัดปัตตานี กล่าวได้ว่าในอดีตช่วงก่อนเกิดเหตุรุนแรงเมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๕๔๗ นั้นอยู่ในระดับที่ดีพอสมควร เพราะเศรษฐกิจของจังหวัดปัตตานีถูกขับเคลื่อนด้วยปัจจัยหลาย ๆ อย่าง เช่น ผลผลิตที่เกิดจากอาชีพของคนในพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นด้านพืชสวนหรือพืชผลทาง

^{๑๐}อ้างแล้ว, www.ryt9.com/s/cabt/ 146831 ออนไลน์วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๑๑}ทัศนีย์ เทพไชยและวรรณยุทธ ฦ วิชาส, วัดช้างให้ ประวัติและการบูรณปฏิสังขรณ์, หน้า ๑๖-๑๗.

การเกษตรต่าง ๆ เช่น สวนผลไม้ที่สามารถส่งไปจำหน่ายในพื้นที่อื่น ๆ นอกจังหวัดปัตตานี สวนยางพารา ซึ่งนอกจากพืชผลต่าง ๆ แล้ว ก็ยังมีอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยมีสถานที่ท่องเที่ยวที่หลากหลาย ซึ่งอาจจำแนกได้ คือ

สถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น ศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว ซึ่งเป็นที่นิยมของชาวไทยและชาวต่างชาติเชื้อสายจีนวัดช้างให้หลวงพ่อดาว ซึ่งเป็นที่นิยมในหมู่ชาวไทยและชาวต่างชาติที่นับถือพระพุทธศาสนา มัสยิดกลางหรือมัสยิดกรือเซะ ซึ่งเป็นที่นิยมในหมู่ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม

สถานที่ท่องเที่ยวแนวธรรมชาติ เช่น น้ำตกทรายขาว ชายหาดต่าง ๆ เช่น หาดแห่หาดตะโลละกะโป เป็นต้น

สถานที่ท่องเที่ยวแนวประวัติศาสตร์ เช่น วังเก่าเจ้าเมืองหนองจิก เมืองเก่ายะรัง วังเจ้าเมืองยะหริ่ง มัสยิดกรือเซะและสถานที่ฝังศพของเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวซึ่งได้ตั้งอยู่ใกล้กัน เป็นต้น

แต่นับตั้งแต่มีเหตุการณ์การก่อความไม่สงบเมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นต้นมาจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งที่เป็นคนไทยและชาวต่างชาติมีความกลัวที่จะเดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้^{๑๒}

๔.๒ กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

การสื่อสารถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญต่อการแสดงความเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคม การสร้างสัมพันธ์ของคนในสังคมนั้นเกิดขึ้นได้ทั้งจากการพูด การเขียน การใช้ภาพ การแสดงท่าทางหรือใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่สามารถสื่อสารกันได้เข้าใจและไม่จำเป็นต้องเกิดการโต้ตอบกันในทันที เพราะผู้สื่อสารอาจไม่อยู่ในสถานการณ์ที่สามารถแสดงผลของการสื่อสารได้ในขณะนั้น หรือผู้สื่อสารอาจต้องพิจารณาข้อมูลที่ได้รับก่อนเพื่อประกอบการตัดสินใจและนำไปสู่การดำเนินการขั้นตอนอื่น ๆ ต่อไป เพราะหากข้อมูลที่มีอยู่ไม่ถูกต้องหรือไม่เพียงพอต่อการพิจารณา ก็อาจไม่ได้รับการตอบสนองหรือเมื่อข้อมูลที่ได้รับขาดความสมบูรณ์ เมื่อนำไปถ่ายทอดสู่บุคคลอื่นก็อาจเกิดความบกพร่องตามไปด้วย ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของบุคคล เช่น การนินทาว่าร้ายผู้อื่น อาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดกันได้^{๑๓} ด้วยเหตุนี้ การสื่อสารจึงมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในทุก ๆ ด้านและสามารถเป็นเครื่องมือสำหรับการสร้างสรรค์หรือทำลายก็ได้

การศึกษาถึงกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นการศึกษาในมิติที่อยู่บนฐานคิดแห่งการสร้างสังคมสันติสุขผ่านกระบวนการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ที่มีรูปแบบอย่างหลากหลาย การสื่อสารที่ดีหรือสร้างสรรค์ ไม่ได้มีลักษณะเพียงแค่การพูดดี พูดถูกต้อง หรือพูดบนพื้นฐานของความรักความปรารถนาดีต่อกัน เป็นต้น และไม่ได้มีลักษณะเป็นแบบสื่อสารทางเดียวเท่านั้น แต่การสื่อสารที่ดีต้องมีความหมายที่ขยายไปถึงการให้โอกาสในการ

^{๑๒} สันติ อัลอิสรุส, พ.ศ.ท., *หมากรุกชีวิต 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้*, (นนทบุรี : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ๑๗๙ การพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๘๘.

^{๑๓} กอบกาญจน์ วงศ์วิสิทธิ์, *ทักษะภาษาเพื่อการสื่อสาร*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โอ เอสพรีนติ้งเฮาส์, ๒๕๕๕), หน้า ๖.

สื่อสารแก่คนฟังอีกด้วยหรือที่เรียกว่าการสื่อสารสองทางยิ่งหากเป็นการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติให้เกิดขึ้นในสังคมด้วยแล้ว การสื่อสารแบบทางเดียวไม่สามารถที่จะนำไปสู่การเป็นสังคมสันติสุขได้ เพราะการสื่อสารแบบทางเดียวเป็นการสื่อสารที่อาจจะมีผู้รับ หรือหากมีผู้รับแต่ผู้รับอาจไม่ได้อยู่ในฐานะที่จะสามารถสื่อสารโต้ตอบกลับคืนได้ หรือหากผู้รับสามารถสื่อสารตอบกลับคืนไปได้ก็อาจจะไม่สัมฤทธิ์ผลเพราะเหตุว่าอาจไม่ทันกับเงื่อนไขด้านเวลาที่เหมาะสมนั่นเอง ในขณะที่การสื่อสารแบบสองทางถือว่ามีผลสำคัญเป็นอย่างยิ่งในกระบวนการสร้างสังคมสันติสุข เพราะการสื่อสารแบบสองทาง (ซึ่งในที่นี้หมายถึงการสื่อสารแบบมีคู่สื่อสารในช่วงเวลาเดียวกัน) คือการสื่อสารที่ผู้ส่งสารสามารถแสดงความรู้สึกหรือความต้องการของตนให้คู่สื่อสารได้รับรู้และสื่อสารตอบกลับคืนมาได้อย่างทันที การสื่อสารแบบสองทางจึงมีลักษณะเป็นแบบมีผู้พูดและมีผู้ฟังในช่วงเวลาขณะนั้น ซึ่งการสื่อสารแบบสองทางนี้อาจมีคู่สื่อสารแบบหนึ่งต่อหนึ่งหรือมากกว่าก็ได้ที่สำคัญคือ การสื่อสารแบบสองทางคือการสื่อสารที่มีผู้ฟังคอยรับสารและสามารถแสดงปฏิกิริยาสื่อสารกลับคืนมาได้เพื่อให้ผู้ส่งสารได้รับรู้ถึงความต้องการของตนดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าหลักคิดสำคัญของการสื่อสารเพื่อสันติภาพคือการสื่อสารบนฐานแนวคิดเรื่องการ “เพิ่มคนฟัง” มากกว่าคนพูดเนื่องจากการคลี่คลายความขัดแย้งและการสร้างสันติภาพนั้นจำเป็นต้องสร้างบรรยากาศของการ “รับฟังกันและกัน” ไม่มีใครผูกขาดอำนาจการส่งสารเพียงฝ่ายเดียวและการเพิ่มบทบาทของนักปฏิบัติการสื่อสารในระดับพื้นที่โดยเฉพาะภาคประชาชน และชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในพื้นที่การสื่อสารและกระบวนการสร้างสันติภาพ^{๑๔} การสื่อสารแบบสองทางดังกล่าวเท่านั้นจะเป็นปัจจัยก่อให้เกิดบรรยากาศแห่งความสมานฉันท์หรือสันติสุขอย่างแท้จริง เนื่องจากการสื่อสารแบบสองทางจะเป็นการเปิดช่องทางให้ทั้งสองฝ่ายหรือแต่ละฝ่ายได้เปิดเผยความต้องการของตนหรือกลุ่มของตนให้อีกฝ่ายได้เข้าใจ

การสื่อสารแบบสองทางดังที่ได้กล่าวข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของการสื่อสาร ๕ ประการ คือ **ผู้ส่งสาร** **ตัวสาร** **ตัวสื่อ** **ผู้รับสาร** และ **การสื่อสารสำเร็จผล** ว่ามีความสำคัญต่อบรรยากาศแห่งการสื่อสารระหว่างบุคคลหรือกลุ่ม นั่นคือบรรยากาศแห่งการสื่อสารจะเป็นไปในทิศทางที่ดีที่พึงประสงค์ได้ก็ต่อเมื่อสถานการณ์แห่งการสื่อสารนั้นไม่ได้มีแต่ตัวผู้ส่งสารแต่เพียงฝ่ายเดียวโดยไม่มีผู้รับสารแสดงความคิดเห็นหรือมีส่วนร่วมกิจกรรมการสื่อสารนั้น แต่การสื่อสารจะเกิดบรรยากาศที่ดีก็ต่อเมื่อการสื่อสารนั้นเป็นการสื่อสารแบบสองทาง นั่นคือ มีผู้ส่งสารหรือผู้แสดงความต้องการ ความรู้สึกหรือแสดงเจตนาของตนให้ผู้รับสารได้ทราบ ในขณะที่เดียวกันก็มีผู้คอยรับสารหรือผู้รับข้อมูลความต้องการของผู้ส่งสารและแสดงปฏิกิริยาสะท้อนกลับหรือตอบสนองต่อข้อมูลที่ผู้ส่งสารส่งมาซึ่งองค์ประกอบของการสื่อสารทั้ง ๕ ประการข้างต้นนั้นได้แสดงให้เห็นถึงหลักการพื้นฐานของการสื่อสารของมนุษย์ได้เป็นอย่างดี และเป็นหลักที่แสดงให้เห็นว่าคุณค่าและความหมายของการสื่อสารอยู่ที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีการสื่อสารโต้ตอบกันเพื่อแสดงความรู้สึกหรือความต้องการของกันและกันอันจะนำไปสู่เป้าหมายคือความสำเร็จประโยชน์หรือความสุขกันทั้งสองฝ่าย

^{๑๔} ปวีญาชนะการณ และคณะ, การสื่อสารเพื่อสันติภาพ: แนวคิดและข้อเสนอสำหรับการออกแบบหลักสูตรในระดับบัณฑิตศึกษาคณะวิทยาการสื่อสารมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี, (วารสารวิทยบริการมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๖๑), หน้า ๑๕๓.

ดังนั้น หากพิจารณาถึงประเด็นศึกษาเรื่องกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ก็จะได้เห็นถึงความสำคัญของการสื่อสารที่อยู่บนฐานคิดเรื่ององค์ประกอบด้านการสื่อสารทั้ง ๕ ประการข้างต้นได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ การสื่อสารของผู้นำที่จะนำไปสู่การสร้างสรรค์สันติสุขให้เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นจะต้องมีรูปแบบการสื่อสารแบบสองทาง นั่นคือ กลุ่มผู้นำของทั้งสองกลุ่มชนจำเป็นจะต้องมีการสื่อสารในลักษณะที่ทั้งผู้ส่งและผู้รับสามารถแสดงปฏิกิริยาตอบสนองความต้องการของกันและกันได้ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ากระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้จำเป็นที่จะต้องอาศัยองค์ประกอบของการสื่อสารทั้ง ๕ ประการข้างต้นเพื่อเป้าหมายคือสันติสุขอันจะเกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ กล่าวคือ สันติสุขไม่อาจเกิดขึ้นได้ในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้หากกลุ่มผู้นำทั้งสองกลุ่มชนมีความพยายามส่งสารถึงกันแต่ปราศจากผู้รับสารหรือผู้อยู่ในฐานะเป็นผู้รับสารไม่สามารถส่งสารที่แสดงถึงความรู้สึกของตนคืนกลับไปได้

อนึ่ง ในการนำเสนอถึงประเด็นกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้นี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่งจะได้นำเสนอในลักษณะการวิเคราะห์ถึงรูปแบบกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วงเวลานับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ อันเป็นช่วงเริ่มต้นเกิดเหตุรุนแรงในพื้นที่เป็นต้นมา ซึ่งเป็นช่วงเวลาของกลุ่มผู้นำทางสังคมทั้งฝ่ายไทยพุทธและมุสลิมมีความคิดเห็นตรงกันถึงการไม่เห็นด้วยกับการเกิดเหตุรุนแรงในพื้นที่และมีความพยายามร่วมกันในการที่จะนำสันติสุขให้กลับคืนมาสู่พื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่วนที่สองจะเป็นการนำเสนอข้อมูลจากการศึกษาโดยการสัมภาษณ์ถึงทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารเพื่อสันติของผู้นำทางสังคมทั้งฝ่ายไทยพุทธและมุสลิม ดังนี้

ในส่วนที่หนึ่ง ผู้วิจัยพบว่า รูปแบบกิจกรรมการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติระหว่างกลุ่มผู้นำทางสังคมเกิดขึ้นได้โดยอาศัยประเด็นที่สำคัญทั้ง ๕ ดังนี้

- ๑) การมีทัศนคติที่ตรงกันของกลุ่มผู้นำ
 - ๒) การมีบุคคลซึ่งเป็นตัวกลางในการทำหน้าที่ประสาน
 - ๓) การมีการดำเนินกิจกรรมเสวนา
 - ๔) การดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง
 - ๕) การติดตามผล
- ๑) การมีทัศนคติที่ตรงกันของกลุ่มผู้นำ

เหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อด้านลบต่อกลุ่มชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นการเฉพาะแต่ได้ส่งผลกระทบต่อทุกกลุ่ม แม้ว่าจะเกิดจากการกระทำของคนไม่กี่คนแต่ผลที่เกิดขึ้นได้ส่งผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่ที่ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่ ซึ่งจากผลกระทบดังกล่าวนี้เป็นเหตุให้กลุ่มผู้นำทางสังคมโดยเฉพาะกลุ่มชาวไทยพุทธและมุสลิมมีทัศนคติที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันว่าควรมีการพูดคุยทำความเข้าใจกันเกี่ยวกับสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นทั้งนี้เพื่อการประคับประคองความรู้สึกของกันและกันและเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา ร่วมกันตามแนวทางสันติวิธี

จากการศึกษาเชิงข้อมูลตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นต้นมาพบว่าเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นได้ก่อให้เกิดผลกระทบในวงกว้างต่อประชาชนผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่ ทำให้หลาย ๆ ฝ่ายมีความกังวลต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของผู้คน และเป็นเหตุให้เกิดแนวคิดสร้างสมานฉันท์ระหว่างกันของกลุ่มชน แม้ว่าเหตุรุนแรงที่เกิดขึ้นจะเกิดจากกลุ่มคนเพียงไม่กี่คน แต่ภาระหน้าที่อันเป็นความพยายามทำให้เหตุการณ์ความรุนแรงสงบลงและนำสันติสุขกลับคืนมาก็คือเป็นหน้าที่ของทุกคนหรือทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชนผู้เป็นผู้นำทางสังคมของแต่ละฝ่าย ซึ่งจากการศึกษาพบว่ากลุ่มผู้นำทางสังคมทั้งฝ่ายไทยพุทธและมุสลิมก็มีทัศนคติสอดคล้องกันว่าไม่ยากเห็นความรุนแรงเกิดขึ้นในพื้นที่ดังกล่าวของพระครูอุดมธรรมาทรที่ได้กล่าวว่า

“ไทยพุทธกับมุสลิมอยู่ด้วยกันมาอย่างยาวนานแบบไม่มีปัญหาอะไรที่รุนแรง อาจจะมีความขัดแย้งกันบ้างในกรณีเล็ก ๆ ซึ่งก็เป็นเรื่องธรรมดาแต่โดยรวมก็ไม่เคยมีปัญหา เพราะฉะนั้น ก็ไม่ยากให้เกิดความขัดแย้งขึ้น ทะเลาะกันก็มีแต่ความสูญเสีย ชีวิตก็ไม่มีความสุข ทำมาหากินก็ลำบาก ไม่มีประโยชน์อะไร เพราะฉะนั้น ผู้นำของแต่ละฝ่ายควรที่จะพูดคุยหรือกันบ้าง”^{๑๕}

คำกล่าวของพระครูอุดมธรรมาทรข้างต้นมีความสอดคล้องกับนายอาแว มามะ ที่ได้กล่าวว่า

“เหตุรุนแรงที่เกิดขึ้นเป็นการกระทำของคนกลุ่มน้อยที่ต้องการให้คนกลุ่มใหญ่ แยกแยกกัน ไม่มีใครอยากเห็นความสูญเสีย ไม่มีใครอยากมีชีวิตอย่างมีความสุข เราอยู่ร่วมชุมชนมานาน ไม่เคยมีปัญหาอะไร รู้จักมักคุ้นกันดี เพราะฉะนั้น จึงไม่เห็นด้วยกับความรุนแรงที่เกิดขึ้น”^{๑๖}

อาจกล่าวได้ว่า การมีทัศนคติที่ตรงกันของกลุ่มผู้นำทางสังคมถือเป็นจุดเริ่มต้นที่จะเป็นปัจจัยนำไปสู่สังคมสันติสุขที่สำคัญ เพราะกลุ่มผู้นำคือกลุ่มคนที่มีอิทธิพลต่อผู้คนในสังคมที่สามารถแสดงบทบาทในการสร้างสังคมแห่งสันติได้

๒) การมีบุคคลซึ่งเป็นตัวกลางในการทำหน้าที่ประสาน

ทัศนคติที่ไม่เห็นด้วยกับความรุนแรงที่เกิดขึ้นและแนวทางเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในพื้นที่ที่ตรงกันของกลุ่มผู้นำทางสังคมข้างต้นกล่าวได้ว่าเป็นปฐมบทที่สำคัญในการเหตุให้สันติสุขเกิดขึ้นในพื้นที่ เพราะทัศนคติที่ไม่เห็นด้วยกับความรุนแรงและเห็นด้วยที่จะมีการเสวนาเชิงสันติเป็นเสมือนประตูแห่งสันติสุข แต่ปฐมบทดังกล่าวจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้หากขาดบุคคลหรือหน่วยงานที่เป็นตัวกลางในการประสานให้กลุ่มผู้นำได้พบปะพูดคุยสื่อสารกัน ดังนั้น กิจกรรมการพูดคุยเพื่อสร้างเสริมสันติในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดขึ้นได้ก็ด้วยอาศัยบุคคลผู้เป็นตัวกลางคอยประสานหรือดำเนินการให้เกิดมีการพบปะหรือเสวนากันในกลุ่มผู้นำทางสังคม นั่นคือ การเสวนาเพื่อหาทางออกของปัญหา นอกจากจะเกิดขึ้นได้เพราะกลุ่มผู้นำทางสังคมมีเจตนารมณ์ที่ตรงกันแล้ว กลุ่มหน่วยงานโดยเฉพาะภาครัฐที่กำกับดูแลด้านความมั่นคงถือว่ามิบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการทำให้

^{๑๕} สัมภาษณ์พระครูอุดมธรรมาทร เจ้าคณะอำเภอยะหริ่ง จ.ปัตตานี ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายอาแว มามะ โตะอิหม่ามประจำมัสยิดตำบลปิยามูมิ่ง อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๑.

กิจกรรมการสื่อสารเพื่อสันติได้เกิดขึ้นในพื้นที่ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า สื่อกลางผู้ทำหน้าที่ประสานกลุ่มผู้นำทั้งสองกลุ่มที่สำคัญคือภาครัฐฝ่ายปกครองรวมถึงองค์กรเอกชนต่าง ๆ ที่ขับเคลื่อนกิจกรรมด้วยมุ่งหวังให้สันติสุขเกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

๓) การมีการดำเนินกิจกรรมการเสวนา

กิจกรรมที่สำคัญในการสร้างเสริมสันติสุขให้เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้คือ ขั้นตอนของการสื่อสารหรือการเสวนา พบปะพูดคุยเพื่อทำความเข้าใจอันเป็นบ่อเกิดแห่งความสมานฉันท์ระหว่างกัน การพบปะเจรจาจากนั้นจะเป็นการปรึกษาหารือกันระหว่างกลุ่มหรือบุคคลที่เป็นคู่พิพาท เพื่อแสดงออกในข้อเสนอที่ต้องการให้ได้รับการตกลงบนพื้นฐานร่วมกัน^{๑๗} โดยเฉพาะการพบปะพูดคุยกันในระหว่างผู้นำทางสังคมของทั้งสองชุมชน กิจกรรมการเสวนาเป็นกิจกรรมที่มีความจำเป็นและสำคัญยิ่งต่อการสร้างสังคมสันติสุข เพราะเป็นการสื่อสารแบบสองทางโดยที่คู่หรือกลุ่มสนทนาได้ทำการสื่อสารกันในเวลาและสถานที่เดียวกัน นั่นคือ กลุ่มผู้นำทางสังคมมีการพบปะพูดคุยกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในสถานที่และเวลาเดียวกันซึ่งจะสามารถทำให้ทั้งสองฝ่ายมีความเข้าใจตรงกันมากกว่าการสื่อสารแบบอื่น ๆ เช่น การสื่อสารผ่านเครื่องมือสื่อสารอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งอาจจะไม่ทันกับสถานการณ์ความต้องการที่จะแสดงความรู้สึกของแต่ละฝ่าย ดังนั้น กิจกรรมการเสวนาจึงถือได้ว่าเป็นมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะไม่เพียงแต่จะมีลักษณะเป็นการสื่อสารแบบสองทางที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในการสื่อสารเท่านั้น แต่กิจกรรมการเสวนายังก่อให้เกิดประโยชน์อย่างลึกซึ้งตามมาอีกหลายประการ เช่น การที่คู่สนทนาได้มีโอกาสแสดงความรู้สึกของตนอย่างลึกซึ้งเพื่อความเข้าใจอันดีต่อกัน การได้สร้างความคุ้นเคย ทำความรู้จักกันคุ้นกัน การได้ทำข้อตกลงบางประการกัน เป็นต้น

จากการศึกษาถึงลักษณะกิจกรรมการเสวนาเพื่อสร้างสังคมสันติสุขของกลุ่มผู้นำทางสังคมในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่ากิจกรรมการเสวนาเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในพื้นที่ของบรรดากลุ่มผู้นำทางสังคมได้มีการจัดขึ้นหลายครั้งโดยองค์กรต่าง ๆ ของรัฐและอื่น ๆ เช่น ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) มหาวิทยาลัยของรัฐ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาและขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมจังหวัดปัตตานี เป็นต้น ที่ได้เห็นความสำคัญของการเปิดเวทีเจรจาหรือพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันของภาคประชาชนเพื่อเป็นทางนำไปสู่การสร้างเสริมสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้นำทางสังคม เพราะกลุ่มผู้นำทางสังคมถือเป็นกลุ่มคนที่มีอิทธิพลและมีบทบาทต่อชุมชนของตน สามารถชี้นำทางความคิดแก่กลุ่มคนที่อยู่ในการปกครองหรือดูแลของตนได้ ดังนั้น กิจกรรมการเสวนาระหว่างผู้นำทางสังคมจึงถูกจัดให้มีขึ้นในหลาย ๆ ครั้งและหลายโอกาสด้วยความคาดหวังว่าการที่กลุ่มผู้นำทางสังคมต่าง ๆ ได้มีโอกาสพบปะเสวนากัน เป็นการเปิดโอกาสให้มีการแสดงความรู้สึกหรือความคิดเห็นที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ได้ เวทีแห่งการเสวนาระดับผู้นำจึงเป็นเสมือนฐานหรือหน่วยย่อยเล็กที่มีส่วนร่วมในการทำหน้าที่แก้ปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

^{๑๗} พระมหาพรชชา ธมฺมาหาโส, พุทธสันติวิธี การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๒๒๐.

ภาพที่ ๑ กิจกรรมการเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำทางสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

๔) การดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

ในกระบวนการแก้ปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งจำเป็นที่จะต้องมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องและจริงจัง การดำเนินการอย่างต่อเนื่องและจริงจังถือเป็นการแสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะเผชิญหน้าและต่อสู้กับปัญหานั้น ๆ ด้วยความจริงใจและมุ่งมั่นที่จะเอาชนะปัญหาที่เกิดขึ้น การแก้ปัญหาโดยเฉพาะปัญหาทางสังคมจึงมักจะอยู่บนฐานแนวคิดเรื่องความต่อเนื่องของการดำเนินการ ดังนั้น แนวคิดในการขับเคลื่อนสันติสุขในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้จึงมีความจำเป็นต้องอาศัยความต่อเนื่องของกิจกรรม การดำเนินการอย่างต่อเนื่องอาจมีการดำเนินลักษณะกิจกรรมในหลาย ๆ ลักษณะ เช่น มีการติดตามความเคลื่อนไหวของปัญหาอยู่ตลอดเวลาเพื่อเก็บเป็นข้อมูลในการนำมาสู่การหารือในเวทีเสวนาในแต่ละครั้ง หรือการจัดให้มีการเสวนาเพื่อระดมกำลังความคิดของกลุ่มผู้นำต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งจากการศึกษาแนวทางการแก้ปัญหาความรุนแรงเพื่อเสริมสร้างสันติสุขที่เกิดขึ้นในพื้นที่ในช่วงเวลาที่ผ่านมาถึงปัจจุบันพบว่าการดำเนินกิจกรรมการเสวนาเพื่อสร้างเสริมสันติในพื้นที่ของผู้นำทางสังคมอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้นำแต่ละคนซึ่งเป็นผู้เข้าใจถึงมิติของปัญหาได้แสดงความรู้สึก มุมมองที่เห็นต่อสิ่งที่เกิดขึ้นและเป็นการระดมความคิด หาแนวทางในการแก้ปัญหาจากกลุ่มผู้นำทางสังคมของแต่ละกลุ่ม อีกทั้งเพื่อให้สอดคล้องกับช่วงเวลาของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ๆ ด้วย

ดังนั้น กิจกรรมการสื่อสารหรือเสวนาระหว่างผู้นำทางสังคมในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้จึงมีความจำเป็นต้องทำให้เกิดขึ้นและดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อเป็นการเกาะติดปัญหา อันหมายถึงการเฝ้าติดตาม วิเคราะห์ พุดคุย หาวิธีการแก้ไขที่เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นร่วมกัน เพราะกิจกรรมการพุดคุยเจรจาถือเป็นแนวทางที่ถูกต้องและเหมาะสมที่สุดในกระบวนการสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ อาจกล่าวได้ว่ากิจกรรมการเสวนาหรือพุดคุยถึงปัญหาที่เกิดขึ้นถือเป็นกระบวนการวิธีที่มีประสิทธิภาพและได้รับการยอมรับโดยทั่วไปว่าจะสามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งทางสังคมของมนุษย์

ภาพที่ ๒ กิจกรรมการเสวนาเพื่อสร้างเสริมสันติภาพการดำเนินการอย่างต่อเนื่องโดยหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ

๕) การติดตามผล

การติดตามผลถือเป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการแก้ปัญหา ทั้งนี้เพื่อตรวจสอบผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นว่าเป็นอย่างไร สำเร็จมากน้อยเพียงใดหรือเป็นไปตามเป้าหมายหรือไม่เพื่อเป็นการประเมินผลอันจะนำไปสู่การทบทวนกระบวนการในการแก้ปัญหานั้นต่อไป การติดตามผลอาจมีหลายลักษณะ เช่น การออกแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การเสวนา การพบปะพูดคุย เป็นต้น ซึ่งแต่ละลักษณะล้วนแล้วแต่มีวัตถุประสงค์เดียวกันคือการประเมินผลเพื่อความสำเร็จของกิจกรรม

ลักษณะการติดตามผลกิจกรรมการเสวนาหรือพบปะพูดคุยระหว่างผู้นำทางสังคมในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นกิจกรรมที่เกิดร่วมกับกิจกรรมในข้อที่ ๔ ข้างต้น นั่นคือ ในการจัดให้มีกิจกรรมการเสวนาพูดคุยแต่ละครั้ง (ซึ่งเป็นกิจกรรมในขั้นตอนที่ ๔ ข้างต้น) จะมีการนำเอาข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ณ เวลาขณะนั้นมาตรวจสอบหรือยกเป็นประเด็นในการเสวนาเพื่อเป็นการติดตามผลสัมฤทธิ์ไปในตัวด้วย ในขณะเดียวกัน ในกิจกรรมการเสวนาระหว่างผู้นำทางสังคมแต่ละวาระก็มีการนำเสนอถึงกระบวนการวิธีแก้ปัญหาของผู้นำทางสังคมทั้งสองกลุ่มแทรกอยู่ด้วยเช่นกัน การเสวนาในแต่ละโอกาสหรือแต่ละวาระจึงมีลักษณะที่ครอบคลุม

ขั้นตอนของกระบวนการแก้ปัญหาถึง ๒ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการเสวนา พูดคุยเพื่อระดมความคิดในการแก้ปัญหา และขั้นตอนการติดตามผลการดำเนินการแก้ปัญหา อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากิจกรรมการเสวนาแต่ละครั้งจะไม่ได้มีลักษณะหรือเป็นไปเพื่อการติดตามผลการแก้ปัญหาโดยตรง แต่ก็อาจกล่าวได้ว่าในการดำเนินกิจกรรมการเสวนาหรือพบปะพูดคุยระหว่างผู้นำทางศาสนาที่ดีหรือผู้นำทางสังคมที่ดีในแต่ครั้งล้วนแล้วแต่มีการตรวจสอบ ติดตามและทบทวนถึงสถานการณ์ ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ทุกครั้งอันแสดงให้เห็นว่าลักษณะกิจกรรมดังกล่าวนี้ถือเป็นการติดตามและประเมินผลไปในตัว

ภาพที่ ๓ กิจกรรมการเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำทางสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ถูกจัดขึ้นอย่างต่อเนื่องในหลาย ๆ โอกาสและสถานที่

ในส่วนที่สอง ผู้วิจัยจะได้ใช้วิธีการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แล้วนำเสนอพร้อมกับการวิเคราะห์เป็นหลักเพื่อให้เห็นถึงภาพรวมของกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งจากการลงพื้นที่เป้าหมายและดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำทางสังคมโดยแบ่งเป็นผู้นำของสังคมชาวพุทธและผู้นำของสังคมมุสลิม สามารถพรรณนาได้โดยประมวลประเด็นได้ดังต่อไปนี้

จากการศึกษาโดยการลงพื้นที่สัมภาษณ์กลุ่มผู้นำทางสังคมในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้กลุ่มผู้นำได้มีทัศนะเกี่ยวกับกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติให้เกิดขึ้นในพื้นที่อย่างหลากหลาย โดยสามารถจัดแยกเป็นประเด็นได้ดังนี้

๑) ความสำคัญของกระบวนการสื่อสารหรือการพูดคุย

การพูดคุยหรือการสื่อสารมีความสำคัญต่อสังคมมนุษย์ การสื่อสารเป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่เป้าหมายต่าง ๆ บุคคลและสังคมจะเกิดการพัฒนาดได้ ส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากมีกระบวนการสื่อสารที่ดี จะสังเกตเห็นได้ว่าการสื่อสารเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของคนเราตลอดเวลา ทั้งในขณะเมื่อเราทำกิจกรรมเพียงลำพังหรือเมื่อประสานสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ดังนั้น การสื่อสารจึงเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มในสังคม ช่วยให้คนในสังคมสามารถติดต่อสื่อสารกันได้และ

นำไปสู่หนทางของการพัฒนาในทุกด้าน^{๑๘} การสื่อสารจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการติดต่อสัมพันธ์เพราะเป็นเครื่องมือถ่ายทอดข้อมูล อารมณ์ความรู้สึก ความคิดและความต้องการเพื่อให้อีกฝ่ายเกิดความเข้าใจ เกิดความรู้สึกพึงพอใจอันจะนำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้บรรลุเป้าหมาย^{๑๙} จึงอาจจะสรุปได้ว่าการพูดคุยหรือการสื่อสารถือว่ามีบทบาทหรือเป็นเครื่องมือในการดำเนินกิจกรรมทุก ๆ ด้านของมนุษย์ ซึ่งจากการลงพื้นที่ศึกษาพบว่ากลุ่มผู้นำทางสังคมของชาวพุทธและมุสลิมต่างมีความเห็นไปในทำนองเดียวกันว่าในสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ การพูดคุยกันเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจมีความสำคัญมาก เพราะการพูดคุยกันจะเป็นปัจจัยเหนี่ยวนำความเห็นผิดให้กลับมาสู่ความเห็นที่ถูกต้องได้และสามารถนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้ในที่สุด ดังคำกล่าวของพระสิริจิริยาลังการ เจ้าคณะจังหวัดปัตตานีที่ว่า

“ความขัดแย้งไม่สามารถที่จะทำให้หยุดได้ด้วยการใช้ความรุนแรงตอบโต้ เพราะเหมือนกับเอาน้ำมันไปราดในกองไฟซ้ำ แต่ความขัดแย้งสามารถยุติลงได้ด้วยการเจรจาพูดคุย สร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน การพูดคุยนอกจากจะเป็นเหตุนำมาซึ่งความเข้าใจที่ตรงกันแล้วยังเป็นเหตุนำมาซึ่งความสัมพันธ์ที่ดีอีกด้วยเพราะได้ทำความเข้าใจกันด้วยวาจา มีตัวอย่างมากมายที่แสดงให้เห็นว่าการใช้ความรุนแรงตอบโต้ไม่สามารถนำไปสู่การยุติปัญหาได้ แม้ว่าความรุนแรงยังคงดำเนินไปอยู่ แต่แนวทางของการแก้ปัญหาที่ดีที่สุดก็ยังคงอยู่ที่พยายามพูดคุยกัน การได้เจรจาพูดคุยกันจึงมีความสำคัญมาก”^{๒๐}

ในขณะที่นายอับดุลการิม การี กรรมการอิสลามประจำจังหวัดนราธิวาสได้กล่าวเช่นเดียวกันว่า

“การพูดคุยกันคือแนวทางที่ดีที่สุดในการยุติความขัดแย้งทุกชนิดทุกประเภท แม้ว่าในการยุติความขัดแย้งจะสามารถใช้กระบวนการทางกฎหมายก็ได้แต่ก็ยังไม่ยั่งยืนเหมือนกับการพูดคุยไกล่เกลี่ย อย่างปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ แม้ว่าจะยังคงเกิดความรุนแรงอย่างต่อเนื่อง แต่ผมก็คิดว่าเราต้องคุยกันให้เยอะ ๆ ในลักษณะการหารือกันเรื่องการหาทางออกหรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เราจำเป็นที่จะต้องร่วมมือกัน ซึ่งการร่วมมือกันที่ดีคือการพูดคุยที่จะสามารถนำไปสู่การปฏิบัติร่วมกันได้ ถ้าดูจากตรงนี้ก็เห็นได้ว่าการพูดคุยหรือเจรจามีความสำคัญมากในการแสวงหาแนวทางร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหา”^{๒๑}

เช่นเดียวกับนายนายสุกิจ นิลอินจันทร์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ในเขตตำบลตะโล๊ะ พื้นที่อำเภอยะหริ่งที่ได้กล่าวว่า

^{๑๘} กอบกาญจน์ วงศ์วิสิทธิ์, *ทักษะภาษาเพื่อการสื่อสาร*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โอ เอสพรีนติ้ง เฮาส์, ๒๕๕๕), หน้า ๕.

^{๑๙} สมพร สุทัศนีย์, *มนุษย์สัมพันธ์*, หน้า ๒๘๔.

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระสิริจิริยาลังการ เจ้าคณะจังหวัดปัตตานีวันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายอับดุลการิม การีรองประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดนราธิวาส วันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๖๒.

“ผมเห็นด้วยกับการพูดคุยในการแก้ปัญหา เพราะผมเห็นว่าการพูดคุยกัน สามารถสร้างความคุ้นเคยรู้จักกันและนำไปสู่ความสนิทกันได้ เมื่อสนิทกันก็สามารถ ค่อยกันรู้เรื่อง อย่างในชุมชนของผมที่ดูแลอยู่ เราก็อยู่กับด้วยความเข้าใจบนพื้นฐาน ของการรู้จักมักคุ้นกัน พอรู้จักมักคุ้นกันก็มีความรู้สึกเหมือนกับญาติคนหนึ่ง สามารถ พึ่งพาอาศัยกันได้ ช่วยเหลือกันได้ มึงงานมีการก็สามารถให้การช่วยเหลือ เอื้อเพื่อเอื้อแก่กันได้ ความสำคัญมันอยู่ตรงนี้ ผมเชื่อว่าการพูดคุยกันคือแนวทางการ แก้ปัญหาอย่างยั่งยืน เราอาจแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่าง ๆ นอกจากการพูดคุยแต่ผม คิดว่ามันไม่ดีเท่ากับการพูดคุยกันอย่างแนบเนียน การพูดคุยกันจึงมีประโยชน์มหาศาล ในแง่ของการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขได้”^{๒๒}

คำกล่าวของนายสุกิจ นิลอินจันทร์ข้างต้นมีความสอดคล้องกับนายอะสะแม ลาเตะ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๒ ต.ตะโลละ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานีที่ว่า

“ผมเป็นเพื่อนกับผู้ใหญ่สุกิจ นิลอินทร์และมีความเห็นด้วยกับคำกล่าวของ ผู้ใหญ่สุกิจเพราะที่ผ่านมาในชุมชนของเรา เราได้ใช้การพูดคุยเป็นหลัก การพูดคุยกัน ของชาวชุมชนเราจะมีตามโอกาสต่าง ๆ เช่น ร่วมกิจกรรมของหมู่บ้านซึ่งแต่ละปีชาว พุทธกับมุสลิมก็จะได้ร่วมกันบ่อย ๆ กิจกรรมของชุมชนเป็นเสมือนสะพานเชื่อม ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องชาวพุทธและมุสลิม ซึ่งในการร่วมกิจกรรมดังกล่าวมันทำให้ เราทั้งสองฝ่ายได้พูดคุยกันตามประสานชุมชนเดียวกันอยู่บ่อย และผมคิดว่ามัน เป็นเรื่องที่ดีที่เราได้ทำกิจกรรมร่วมกันอย่างนี้ เพราะจะได้มีความกลมเกลียวกัน สมัยครุสमानสามัคคีกัน”^{๒๓}

กล่าวโดยสรุปคือ จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำทางสังคม ๒ กลุ่มคือ ผู้นำของกลุ่มชาวไทย พุทธและผู้นำของกลุ่มชาวไทยมุสลิมทำให้ทราบได้ว่ากลุ่มผู้นำส่วนใหญ่มีความคิดเห็นไปในทาง เดียวกันว่ากระบวนการสื่อสารหรือพูดคุยกันของกลุ่มผู้นำมีความจำเป็นมาก ด้วยเหตุที่สังคมทุกสังคม ย่อมมีผู้นำทำหน้าที่นำพากลุ่มชนไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ การที่ผู้นำมีทัศนคติที่ดีต่อกันผ่านการพูดคุย ดังกล่าวแล้ว ก็ถือเป็นเบื้องต้นของความสามารถอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขได้ เพราะเมื่อกลุ่มผู้นำ สามารถพูดคุยสื่อสารกันได้ก็ย่อมส่งผลต่อทัศนคติของกลุ่มผู้ตามด้วยเช่นกัน

^{๒๒} สัมภาษณ์ นายสุกิจ นิลอินจันทร์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ต.ตะโลละ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายอะสะแม ลาเตะ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๒ ต.ตะโลละ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

ภาพที่ ๔ กิจกรรมการเสวนาเพื่อสันติที่ผู้นำทางสังคมในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้มักให้
ความสำคัญ

๒) การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์

จากการศึกษาโดยการสังเกตและสัมภาษณ์ผู้นำทางสังคมทั้งฝ่ายชาวพุทธและมุสลิมพบว่า ผู้นำทางสังคมในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้มีความคิดเห็นว่าการสื่อสารที่มีความสำคัญคือการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ กล่าวคือ แม้ว่าเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้จะสามารถยุติลงได้ด้วยการการพูดคุย แต่เหตุการณ์จะไม่สามารถสงบลงได้ด้วยการพูดคุยในเชิงลบ เช่น การเจรจากันบนพื้นฐานของการมีอคติ เกรงจากันบนพื้นฐานของผลประโยชน์ ตรงกันข้าม ความขัดแย้งจะสามารถยุติลงได้ด้วยการเจรจาอย่างสร้างสรรค์การเจรจาพูดคุยกันอย่างสร้างสรรค์จะสามารถนำพาชาวชุมชนไปสู่ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ได้ พลังอำนาจของการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์นั้นถือว่าพลังอำนาจมากสามารถเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ต่าง ๆ ดังคำกล่าวของผู้นำชาวพุทธและมุสลิมที่ประมวลได้ดังต่อไปนี้

พระพระราชบัญญัติ พระเจ้าคณะจังหวัดยะลา ได้กล่าวในประเด็นการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ว่า

“การพูดคุยเจรจากันเป็นสิ่งที่ดีสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคม แต่การพูดคุยกันที่ว่าต้องเป็นการพูดคุยกันอย่างสร้างสรรค์ ไม่ใช่คุยกันบนพื้นฐานของอคติ มีความลำเอียงเป็นที่ตั้งก็ไม่ถูกต้อง หากจะพูดคุยเจรจากันก็ต้องกำจัดอคติไปให้หมดจากจิตใจก่อนแล้วมาคุยกัน คนส่วนใหญ่เวลาคุยกันก็มักจะลำเอียงเข้าข้างตนเองเป็นอันดับแรก พอคุยกับคนอื่นก็คุยกันไม่รู้เรื่องเพราะเอาตัวเองเป็นใหญ่ อย่างนี้ก็ไม่ต้องหวังความสำเร็จที่จะพึงบังเกิดจากการคุยกัน หากจะคุยเพื่อให้บรรลุถึงประโยชน์ร่วมกันก็ต้องคุยกันอย่างไม่มีอคติ อาตมาเห็นด้วยว่าหากจะให้เหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ยุติลงก็ต้องคุยกันอย่างสร้างสรรค์”^{๒๔}

ในขณะที่นายนายอารีฟิน เจ๊ะแม คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดยะลา ได้กล่าวถึงความสำคัญของการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ว่า

“การพูดคุยอย่างสร้างสรรค์คือทางออกที่ดีของปัญหาหลาย ๆ อย่าง โดยเฉพาะปัญหาทางสังคม ในปัจจุบันสังคมหันมาให้ความสำคัญกับการเจรจาไกล่เกลี่ยกันมากเพราะมีประโยชน์มาก แต่ในการสื่อสารเพื่อความเข้าใจนั้นจะต้องพูดคุยอย่างสร้างสรรค์ การพูดคุยอย่างสร้างสรรค์คือการพูดดีมีเจตนาดีและอยู่บนพื้นฐานของความรักความเข้าใจ เพราะความรักความเข้าใจเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการแสดงออกทางคำพูด ความรักย่อมมาจากจิตใจ เมื่อจิตใจมีความรักเป็นพื้นฐานการแสดงออกทางวาจาก็ออกมาอย่างสร้างสรรค์ได้”^{๒๕}

เช่นเดียวกับคำกล่าวของนายรอมลี ตีมาแน ที่ได้กล่าวในลักษณะเดียวกับนายอารีฟิน เจ๊ะแมที่ว่า

“การคุยกันคือการทางออกของปัญหาที่ดีที่สุด มีตัวอย่างให้เห็นมากมายถึงการคุยกันอย่างเข้าใจนำไปสู่การตกลงกันได้และเป็นทีพอใจของทุกฝ่าย การคุยกันคือจุดเริ่มต้นที่ดีของการแก้ปัญหาทุกอย่าง แต่คิดจะคุยหรือเจรจากันก็เป็นนิมิตหมายที่ดีในการแก้ปัญหา ปัญหาไม่ว่าเล็กหรือใหญ่แค่ไหน ถ้าเป็นปัญหาของคนก็ยอมหาทางออกได้ด้วยความคิดของคน นั่นคือ การคุยกันอย่างสร้างสรรค์เพราะการคุยอย่างสร้างสรรค์คือการคุยกันถึงประโยชน์สุขที่จะเกิดขึ้นแก่ทั้งไทยพุทธและมุสลิมในพื้นที่ ที่ผ่านมามีเหตุรุนแรง สังเกตดูจะมีคนออกมาพูดกันต่าง ๆ นานา โดยไม่รู้ความจริง บางคนปล่อยข่าวลวงกันจนผู้คนหวาดกลัว อย่างนี้ถือว่าไม่

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระราชบัญญัติพระเจ้าคณะจังหวัดยะลา วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๖๑

^{๒๕} สัมภาษณ์ นายนายอารีฟิน เจ๊ะแม รองประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดยะลา ๔ มีนาคม ๒๕๖๒

สร้างสรรค์ นอกจากไม่สร้างสรรค์แล้วยังเป็นอันตรายอีกด้วย เพราะทำให้สังคมแตกแยก”^{๒๖}

ในขณะที่นายชนาธิป พรหมชื่นกำนันตำบลสุโหงปาตีจังหวัดนครราชสีมาได้กล่าวในทำนองเดียวกับคำกล่าวของบุคคลข้างต้นว่า

“เหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ ๓ จังหวัดภาคใต้ถือว่าน่ากลัวแล้ว คำพูดของคนที่ไม่สร้างสรรค์ถือว่าน่ากลัวกว่า เพราะนอกจากจะไม่ทำให้คนรักกันแล้ว ยังทำให้คนในพื้นที่แตกแยกกันด้วย ผมจึงเห็นว่าการใช้คำพูดอย่างสร้างสรรค์ถือเป็นเหตุนำมาซึ่งความดีทั้งหลายอย่างที่ผ่านมาเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่ที่คนไทยพุทธและมุสลิมยังอยู่ร่วมกันได้เพราะต่างฝ่ายต่างเข้าใจพยายามรักษาน้ำใจกันสำหรับคนที่รู้จักคุ้นเคยกัน พยายามพูดในทางที่ดีต่อกัน ให้กำลังใจกันตามฐานะ ผมก็มองว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง แต่ก็ต้องยอมรับว่ามีคนบางส่วนที่พยายามพูดในทางที่ไม่สร้างสรรค์ พยายามสร้างความแตกแยกให้เกิดขึ้น”^{๒๗}

๓) การสื่อสารที่ดีต้องต่อยอดไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลลัพธ์ที่ดี

จากการศึกษาโดยการสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยพบว่าในกระบวนการสื่อสารของผู้นำของสังคมไทยพุทธและมุสลิมนั้น ผู้นำทางสังคมมีทัศนะว่าการสื่อสารที่ดีจะต้องนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูปธรรม เพราะหากมีเพียงการพูดคุยแต่ไม่มีการนำไปปฏิบัติก็ไร้ประโยชน์ ดังนั้น การสื่อสารที่ดีควรพัฒนาไปสู่การนำไปปฏิบัติให้เกิดผลลัพธ์ที่ดี กระบวนการสื่อสารที่ดีต้องสนับสนุนต่อการนำไปต่อยอดในลักษณะของการปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลดีแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง ดังคำกล่าวของกลุ่มผู้นำที่ประมวลได้ดังต่อไปนี้

พระเทพศีลวิสุทธิ เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมาได้กล่าวถึงการสื่อสารที่ดีว่า

“การสื่อสารที่ดีต้องเป็นเหตุทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่ผู้พูด การสื่อสารเป็นเบื้องต้นที่สุดของการแสวงหาทางออกร่วมกันของปัญหาต่าง ๆ แต่การพูดคุยเจรจกันที่ดีเลิศ คือการพูดคุยกันแล้วสามารถนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูปธรรมออกมา โดยเฉพาะผลลัพธ์ที่ดีของการปฏิบัติร่วมกันนั้นคือ การเจรจาพูดคุยกันจะต้องไปจบที่การร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกันดำเนินการ ปฏิบัติร่วมกัน ทำร่วมกันในเชิงสร้างสรรค์ เพื่อประโยชน์สูงสุดคือความสุขของสังคมโดยรวม”^{๒๘}

^{๒๖} สัมภาษณ์นายนายอรอมลี ตีมาแน ผู้ใหญ่บ้าน ม. ๒ ต.ยะหา อ.ยะหา จ.ยะลา ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายชนาธิป พรหมชื่น กำนันตำบลสุโหงปาตี อ.สุโหงปาตี จ.นครราชสีมา ๑๕ ธันวาคม

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระเทพศีลวิสุทธิ เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา วันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๖๒.

พระครูอุมธรรมาทรเจ้าคณะอำเภอยะหริ่งได้กล่าวถึงการสื่อสารที่พึงประสงค์ที่จะนำ
ประโยชน์มาแก่คนหมู่มากว่า

“อาตมามีความคุ้นเคยกับผู้นำศาสนาในชุมชนเป็นอย่างดี การได้มี
ความสัมพันธ์กับผู้นำทางศาสนาอิสลามในพื้นที่ใกล้เคียงอยู่อย่างสม่ำเสมอทำให้เกิด
ความคุ้นเคยสนทนาพูดคุยกันอย่างเป็นกัน อาตมาจึงมีความคิดว่าบางครั้งการพูดคุย
กันอย่างเดียวก็ไม่เกิดประโยชน์อะไรมาก แต่หากได้นำเอาสิ่งที่พูดคุยกันไปปฏิบัติ
ให้เกิดผลเป็นรูปธรรมก็เป็นการดี ที่ผ่านมามีผลการทำงานที่ต่างฝ่ายต่างมีปฏิสัมพันธ์กันเป็น
อย่างดี ก็เกิดเป็นอานิสต์แก่ทั้งสองฝ่าย คือผู้นำอิสลามที่มีความคุ้นเคยกับเรา เขาก็
ไปบอกไปกล่าวกับคนในชุมชนของเขาถึงความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเรากับเขา ก็เป็น
เหตุ นำความเข้าใจกัน ชาวพุทธกับมุสลิมในชุมชนก็อยู่ด้วยกันอย่างไม่มีปัญหา
แต่อย่างไร”^{๒๙}

ในขณะที่นายดลฮาลฟ สาหล่าสุหรีโต๊ะอิหม่ามประจำมัสยิด ได้กล่าวในเชิงให้
ข้อเสนอแนะสำหรับการสื่อสารที่ดีที่ชาวไทยพุทธและมุสลิมควรมีต่อกันว่า

“หากกล่าวถึงสถานการณ์ความไม่สงบในชายแดนภาคใต้ที่เกิดขึ้นทุกคนก็รู้
ว่ามีผลกระทบต่อคนในพื้นที่ทั้งไทยพุทธและมุสลิมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่เหตุการณ์
ที่เกิดขึ้นหลาย ๆ ครั้งก็ได้รับการแก้ไขด้วยการพูดคุยกันระหว่างผู้นำ ก็ถือเป็นเรื่อง
ดีที่มีการพูดคุยกัน ทำความเข้าใจกัน สิ่งนี้จะเป็นสิ่งที่จะประคับประคองให้สังคมใน
พื้นที่ ๓ จังหวัดภาคใต้ดำรงอยู่ได้ แต่การพูดคุยกันในบางเรื่องจะเกิดผลดีก็ต่อเมื่อ
ต้องนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่คนใน ๓ จังหวัดอย่างแท้จริงถึงจะเรียกว่าบรรลุ
หรือการสื่อสารจะเรียกว่าดีได้ก็ควรนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ระหว่างชาวพุทธ
และมุสลิม”^{๓๐}

๔) การสื่อสารที่ดีต้องอยู่บนฐานความเข้าใจถึงวัฒนธรรมของกันและกัน

การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัด
ชายแดนภาคใต้ได้อาจกล่าวได้ว่าเป็นการศึกษาถึงกระบวนการสื่อสารของบุคคลระหว่างวัฒนธรรมคือ
วัฒนธรรมพุทธกับวัฒนธรรมอิสลาม ซึ่งการศึกษาถึงการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมนี้กล่าวได้ว่ามี
ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะความแตกต่างหลากหลายวัฒนธรรม (cultural differences or
cultural diversity) ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของภูมิหลัง ประสบการณ์ แนวคิด โลกทัศน์ การใช้ภาษา หรือ
อวัจนภาษา และสมมุติฐานต่างๆ ในการตีความประสบการณ์ในชีวิตในบริบทต่างๆ นั้นอาจก่อให้เกิด
ปัญหาทางการสื่อสารได้หากไม่มีการสร้างการตระหนักรู้ทางด้านของวัฒนธรรม (cultural
awareness) และผลกระทบทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อกระบวนการและพฤติกรรมในการสื่อสารในสังคม

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระครูอุมธรรมาทรเจ้าคณะอำเภอยะหริ่ง จ.ปัตตานี ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

^{๓๐} สัมภาษณ์ นายดลฮาลฟสาหล่าสุหรีโต๊ะอิหม่ามประจำมัสยิดโต๊ะอิหม่ามประจำมัสยิด ตำบลทรายขาว
อำเภอโคกโพธิ์จังหวัดปัตตานี๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

นั้นๆ^{๓๑} ดังนั้น ในการศึกษาถึงกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมนี้จึงต้องศึกษาบนพื้นฐานของความเข้าใจถึงภูมิหลังทางวัฒนธรรมของบุคคลเป็นสำคัญ

จากการศึกษาโดยการลงพื้นที่สัมภาษณ์กลุ่มผู้นำทางสังคม ผู้วิจัยพบว่าในกระบวนการสื่อสารของผู้นำของสังคมไทยพุทธและมุสลิมนั้น ผู้นำทางสังคมมีทัศนะว่าการสื่อสารที่ดีนอกจากจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบโดยทั่วไปของการสื่อสารที่ถูกต้องแล้วควรจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบบางประการที่ในบางครั้งผู้ส่งสารเองควรตระหนักถึงนั้นคือความเข้าใจถึงภูมิหลังทางวัฒนธรรมของผู้รับสาร เพราะความเข้าใจถึงภูมิหลังทางวัฒนธรรมของผู้รับสารจะทำให้ผู้ส่งสารสามารถคิดวิเคราะห์และตัดสินใจในการส่งสารอย่างถูกต้องและเหมาะสมกับภูมิหลังของผู้รับสารและทำให้กระบวนการสื่อสารสัมฤทธิ์ผลอย่างน่าพอใจ ดังคำกล่าวของกลุ่มผู้นำที่ประมวลได้ดังต่อไปนี้

พระเทพศีลวิสุทธได้กล่าวว่า

“ไทยพุทธกับมุสลิมอยู่ด้วยกันมานานในพื้นที่ชายแดนใต้ บางคนบางกลุ่มนับถือศาสนาคนละศาสนาแต่รักใคร่สนิทสนมกันเหมือนญาติ เพราะต่างฝ่ายต่างเข้าใจกันและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน บางคนบางกลุ่มก็มีญาติตามสายโลหิตเดียวกันแต่มาเปลี่ยนศาสนาทีหลังแต่ก็ยังมีความผูกพันกันเหมือนเดิม ความเข้าใจกันและกันก็ไม่มีปัญหาแต่อย่างใด ทั้ง ๆ ที่ถือศาสนาต่างกัน การที่ไทยพุทธกับมุสลิมยังสามารถอยู่ร่วมกันพบปะพูดคุยกัน เป็นเพื่อนกันได้ เพราะต่างฝ่ายต่างให้เกียรติกันเพราะเข้าใจในวัฒนธรรมของอีกฝ่ายเอาตามได้เข้าร่วมกิจกรรมกับผู้นำอิสลามนับไม่ถ้วน เวลาเจอกันเราก็พูดคุยแลกเปลี่ยนทัศนะทางศาสนากันอยู่เป็นประจำ ก็ไม่ได้มีปัญหาอะไร เพราะต่างฝ่ายต่างเข้าใจ สามารถแยกแยะในสิ่งที่เราพูดคุยกันได้”^{๓๒}

เช่นเดียวกับนายนายอภิชาติ บินมามะที่ได้กล่าวในทำนองเดียวกันว่า

“ชาวพุทธกับมุสลิมเราอยู่ร่วมกันได้เพราะความเข้าใจกันและกัน เราพูดคุยกันรู้เรื่อง เพราะต่างฝ่ายต่างให้เกียรติกัน ไม่ก้าวก่ายสิทธิ์และเรื่องความเชื่อของกันและกัน เราคบหาสมาคมกันได้โดยไม่เกี่ยวกับศาสนา ต่างฝ่ายต่างมีวัฒนธรรมที่เป็นของตน พุทธกับมุสลิมสามารถทำงานหรือดำเนินชีวิตร่วมกันได้อย่างไม่มีปัญหาเพราะเราต่างเข้าใจกันและกัน ที่เราสามารถอยู่ร่วมกันได้มาเป็นเวลานานนับแต่อดีตเพราะเราต่างอยู่ด้วยกันบนพื้นฐานความเข้าใจ ยิ่งในระดับผู้นำของทั้งสองฝ่ายด้วยแล้ว เราต่างก็เป็นผู้นำที่ต้องมีหน้าที่ชักนำผู้ตามให้มีความเข้าใจอย่างถูกต้องในเรื่องการที่จะพูดคุยกับพี่น้องต่างศาสนา”^{๓๓}

ในขณะที่นายนายประทีป จุลกิจได้กล่าวเช่นเดียวกันว่า

“ถ้าจะกล่าวถึงการอยู่ร่วมกันระหว่างพุทธกับมุสลิมในจังหวัดนราธิวาส ก็พูดได้ว่าที่เราทั้งไทยพุทธและมุสลิมสามารถอยู่ร่วมกันได้เพราะเราต่างรู้จักกัน รู้จักในที่นี้คือรู้วัฒนธรรม

^{๓๑} จุฑาพรรธ (จามจุรี) ผดุงชีวิต, วัฒนธรรม การสื่อสาร และอัตลักษณ์, หน้า 46.

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระเทพศีลวิสุทธ เจ้าคณะจังหวัดนราธิวาส วันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๖๒

^{๓๓} สัมภาษณ์ นายนายอภิชาติ บินมามะ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ต.สุโหงปาตี อ.โหงปาตี จ.นราธิวาส วันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑

ของกันและกันเป็นอย่างดี ความเข้าใจกันและกันนี้มีในคนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับชาวบ้าน จนถึงระดับผู้นำ โดยเฉพาะกลุ่มผู้นำที่ต่างฝ่ายต่างมีความเข้าใจถึงวัฒนธรรมของกันและกันจึง สามารถแจ้งผู้ตามให้เข้าใจในความแตกต่างของกันและกัน นี่คือนิยามของผู้นำที่เมื่อตนเอง มีความเข้าใจแล้วก็ถ่ายทอดให้ผู้ตามให้เห็นตามตนด้วย”^{๓๔}

กล่าวโดยสรุปถึงทัศนะเกี่ยวกับความสำคัญของการสื่อสารของกลุ่มผู้นำได้ว่าการสื่อสารที่ดีทุกประการจะต้องตั้งอยู่บนฐานใหญ่คือถือ “หลักวจีสุจริต” คือการพูดดีที่มาจากจิตใจ หรือทัศนคติที่ถูกต้อง ปราศจากอคติเป็นหลัก การตั้งจิตหรือเจตนาอันประกอบไปด้วยสุจริตเป็นหลัก ย่อมนำมาซึ่งประโยชน์ด้านบวก แม้ว่าในขั้นตอนของการสื่อสารบางขั้นตอนจะอาจเป็นเหตุให้เกิดผลที่ไม่พึงประสงค์กับบุคคลบางคนหรือบางกลุ่ม แต่ผู้รับสารก็อาจจะมีความเข้าใจหรือยอมรับได้กับสารที่ถูกส่งมานั้น

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาโดยการลงพื้นที่สัมภาษณ์กลุ่มผู้นำทางสังคมทั้งชาวไทยพุทธ และมุสลิม ผู้วิจัยได้ค้นพบลักษณะของกระบวนการสื่อสารของกลุ่มผู้นำที่ประกอบไปด้วยประเด็นต่าง ๆ อันแสดงถึงบรรยากาศของการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติสุขให้เกิดขึ้นในพื้นที่ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมคือการเปิดโอกาสให้กลุ่มผู้นำทางสังคมทั้งไทยพุทธและมุสลิมได้แสดงออก ในโอกาสต่างๆ เพื่อเสนอถึงความรู้สึกหรือความต้องการของตนหรือกลุ่มของตนให้อีกฝ่ายได้ทราบหรือรับรู้ การมีส่วนร่วมถือเป็นสิ่งสำคัญและก่อให้เกิดประโยชน์หลายประการ เป็นต้นว่า

- ๑) ทำให้แต่ละฝ่ายได้แสดงทัศนะอย่างเปิดเผยอันนำไปสู่แนวทางการสร้างความเข้าใจกันและกัน
- ๒) ทำให้ทราบถึงข้อเท็จจริงบางประการอันจะนำไปสู่การคลี่คลายความเข้าใจผิดต่อกัน
- ๓) ทำให้เกิดบรรยากาศแห่งความคุ้นเคยกัน
- ๔) ทำให้แต่ละฝ่ายร่วมกันหาแนวทางในการสร้างเสริมสันติสุขให้เกิดขึ้นในพื้นที่
- ๕) เป็นเวทีแห่งการพบปะพูดคุยสร้างความรู้จักมักคุ้นเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน

กิจกรรมการมีส่วนร่วมนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญคือเพื่อให้กลุ่มผู้นำได้สื่อสารหรือพูดคุยกัน อย่างใกล้ชิดซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายอันพึงประสงค์ที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจของทั้งสองฝ่าย ดังที่พระสิริปัญญาคณบดีกล่าวว่า

“การจะสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในพื้นที่ได้ ผู้นำมีความสำคัญมาก ทั้งไทยพุทธและมุสลิมควรหันหน้าเข้าหากัน พูดคุยกันให้มาก ๆ หรือกำหนดกิจกรรมให้ผู้นำได้พบปะกันบ่อย ๆ เป็นการสร้างความคุ้นเคยกัน ปรัชญาหรือกัน อาตมาเชื่อว่าไม่มีใครอยากให้เกิดความ

^{๓๔}สัมภาษณ์ นายนายประทีป จุลกิจ ผู้ใหญ่บ้าน ม.๑ ต.ยะหา อ.ยะหา จ.ยะลา วันที่ ๒๐ มีนาคม

รุนแรง ทุกคนต้องการความสุขเหมือนกัน ถ้าผู้นำคุยกันรู้เรื่องก็เชื่อว่าจะเป็นตัวแปรสำคัญที่จะนำไปสู่สันติสุขในพื้นที่”^{๓๕}

๒. การสื่อสารเชิงสันติ

การสื่อสารเป็นเครื่องมือที่ทำให้มนุษย์สำเร็จประโยชน์โดยการมีปฏิสัมพันธ์ในลักษณะการแลกเปลี่ยนข้อมูลกับผู้อื่น แม้ว่าการสื่อสารจะมีองค์ประกอบของความสำเร็จในการสื่อสารอย่างพื้นฐาน ๕ ประการ คือ ผู้ส่งสาร ตัวสาร สื่อที่ใช้ ผู้รับสาร และการสื่อสารสำเร็จผล แต่ความสำเร็จตามองค์ประกอบทั้ง ๕ ประการดังกล่าวนี้ก็แค่ความสำเร็จในแง่การบรรลุวัตถุประสงค์ของการสื่อสารที่ไม่ได้ครอบคลุมถึงคุณค่าหรือผลกระทบจากการสื่อสารว่าดีหรือไม่ดี เป็นประโยชน์หรือไม่เป็นประโยชน์ต่อผู้ส่งและผู้รับอย่างไรอันหมายความว่าความสำเร็จของการสื่อสารดังที่กล่าวมาวัดความสำเร็จกันที่มีผู้ส่งสารได้ส่งตัวสารผ่านเครื่องมือหรือสื่อที่ใช้ไปยังผู้รับสาร เมื่อมีผู้รับสารก็ถือว่าการสื่อสารสำเร็จผล แต่การสื่อสารในเชิงสันติมีความหมายมากกว่าความสำเร็จของกระบวนการสื่อสารที่เพียงแค่ประกอบไปด้วยองค์ประกอบทั้ง ๕ ประการ กล่าวคือ การสื่อสารเชิงสันติจะต้องวัดความสำเร็จของการสื่อสารกันที่คุณค่าว่ามีคุณมีโทษหรือไม่เพียงไร นั่นคือ การสื่อสารเชิงสันติ จะต้องเป็นการสื่อสารที่ส่งผลดี เป็นประโยชน์ เป็นเหตุนำพาซึ่งความสุขสงบบมายังบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่อยู่ในกระบวนการสื่อสารนั้น ดังที่นายอับดุลการิม การี ได้กล่าวว่า

“การที่ผู้นำได้พบปะพูดคุยกัน ได้เสวนากันบ้างตามโอกาสถือเป็นเรื่องที่ดีที่ได้ตอบสนองความต้องการของสังคมที่อยากเห็นคนระดับผู้นำได้ปรึกษาหารือเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันบ้าง แต่การได้พบปะพูดคุยกันควรจะเป็นเรื่องที่ดี คือหมายความว่าเมื่อทั้งผู้นำฝ่ายพุทธและมุสลิมได้มีโอกาสพูดคุยกันก็ควรคุยหรือเสวนากันอย่างสร้างสรรค์คือทำความเข้าใจกัน แลกเปลี่ยนทัศนคติกันอันเป็นเหตุให้เราเข้าใจกันสามารถอยู่ร่วมกันได้ ไม่ใช่แค่สนองความต้องการของใครที่อยากเห็นเราผู้เป็นผู้นำพบปะพูดคุยกัน”^{๓๖}

ในขณะที่เทพศิวิสุทธิก็ได้กล่าวในทำนองเดียวกันว่า

“ในพื้นที่ของอาตมา ไม่มีปัญหาเรื่องความขัดแย้ง เพราะทั้งระดับชาวบ้านและระดับผู้นำเราทำกิจกรรมร่วมกันบ่อย เวลามีงานในวัด มุสลิมก็มาช่วย เวลาชุมชนมุสลิมมีงานอาตมาก็ไปช่วยเช่นกัน โดยเฉพาะในระดับผู้นำ แม้ว่าเราคุยคนละภาษากัน แต่ใจเราถึงกัน เข้าใจกันเป็นอย่างดี การคุยกันควรจบลงที่ความสุขใจ พอใจของทั้งสองฝ่าย ถึงจะเรียกว่าสันติภาพ”^{๓๗}

๓. การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำ

การดำเนินการขับเคลื่อนกระบวนการสร้างสันติสุขของผู้นำทางสังคมในประเด็นของตัวผู้นำในที่นี้มุ่งเน้นถึงตัวผู้นำทางศาสนาเป็นเบื้องต้น เพราะผู้นำทางศาสนาถือได้ว่าเป็นผู้ที่มิบทบาทใน

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระสิริปัญญาคุณ เจ้าคณะอำเภอเยาะหา จ.ยะลา วันที่ ๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๑

^{๓๖} สัมภาษณ์ นายอับดุลการิม การี รองประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดนราธิวาส วันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระเทพศิวิสุทธิ เจ้าคณะจังหวัดนราธิวาส ๑๕ เมษายน ๒๕๖๒

สังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมชาวพุทธสังคมชาวมุสลิมหรือศาสนาอื่นก็ตาม ประชาชนในสังคมย่อมให้ความเคารพนับถือต่อตัวของผู้นำเป็นอย่างยิ่ง การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำคือการแสดงถึงบรรยากาศแห่งการสื่อสารระหว่างกัน ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง อาจอยู่ในรูปแบบของการนั่งพูดคุยกันหรือการเสวนาทางศาสนา สังคมหรือวัฒนธรรมกันแบบเฉพาะหน้า หรืออาจจะมีลักษณะส่งสารถึงกันในรูปแบบอื่น ๆ นอกจากการได้พบปะพูดคุยกันแบบซึ่งหน้า เช่น การสื่อสารถึงกันผ่านเครื่องมือสื่อสารอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่อยู่ภายใต้การสื่อสารกันอย่างเข้าใจกัน เป็นมิตรกัน ซึ่งการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำผ่านการสื่อสารอย่างเหมาะสมทั้งส่วนของเนื้อหาและรูปแบบของการสื่อสารย่อมเป็นเหตุนำมาซึ่งความสันติสุขในพื้นที่ได้ ดังคำกล่าวของพระสุนทรปริยัติวิธานที่ได้กล่าวไว้ว่า

“จริง ๆ แล้วระดับผู้นำควรสร้างสัมพันธ์กันเยอะ ๆ โดยเฉพาะการเพิ่มโอกาสในการได้พบปะพูดคุยกัน เพราะการได้พูดคุยกันจะช่วยให้เกิดความคุ้นเคยกัน ใกล้ชิดสนิทสนมกัน เมื่อระดับผู้นำมีความใกล้ชิดรู้จักมักคุ้นกันดี เราก็คุยกันรู้เรื่อง คำว่ารู้เรื่องในที่นี้คือ เข้าใจกัน การได้พูดคุยกันบ้างถือเป็นเรื่องดี ไม่จำเป็นต้องเป็นทางการ คุยแบบสบาย ๆ อาตมาคิดว่าปัญหาความไม่สงบใน ๓ จังหวัดชายแดนใต้ที่เกิดต่อเนื่อง ส่วนหนึ่งคือ คนที่เป็นผู้นำไม่ค่อยได้คุยกัน ผู้นำถือว่าเป็นบุคคลที่มีส่วนสำคัญในการแก้ปัญหาสังคมอยู่แล้ว ถ้าได้คุยกันบ้าง ปัญหาบางอย่างอาจจะเบาบางลงก็เป็นได้”^{๓๘}

เช่นเดียวกับนายอับดุลอาซิส เจ๊ะมามะ รองประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดนราธิวาส ที่ได้แสดงความเป็นห่วงต่อเหตุรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้และได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ที่ตึงเครียดระหว่างผู้นำทางศาสนาในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสว่า “เราพูดคุยหารือกันตลอด โดยเฉพาะในสถานการณ์เช่นนี้ ท่านเจ้าคณะจังหวัดก็ดีมากกับพวกเรามุสลิม”^{๓๙}

กล่าวโดยสรุปคือ กลุ่มผู้นำทั้งไทยพุทธและมุสลิมมีทัศนคติตรงกันว่าในท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ผู้นำของทั้งกลุ่มไทยพุทธและมุสลิมในฐานะเป็นกลุ่มบุคคลผู้มีอิทธิพลต่อสังคมของตนควรแสดงบทบาทอย่างสร้างสรรค์โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้กระบวนการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการสร้างเสริมสันติ

๔.๓ ปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

จากการศึกษาโดยการสัมภาษณ์และสังเกตในประเด็น ปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ทำให้ทราบว่า ในสถานการณ์แห่งความรุนแรงที่เกิดขึ้นใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนหนึ่งเกิดจากกระบวนการสื่อสารที่ไม่สำเร็จเท่าที่ควร ด้วยปัจจัยหรือข้อจำกัดบางประการที่ไม่สามารถทำให้กระบวนการสื่อสารเพื่อสันติบรรลุได้ ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นได้ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยพุทธและมุสลิมในระดับหนึ่งซึ่งหากพิจารณาจากสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าในอดีตก่อน

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระสุนทรปริยัติวิธาน เจ้าคณะอำเภอโคกโพธิ์ จ.ปัตตานี วันที่ ๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

^{๓๙} <https://www.bbc.com/thai/thailand-47013164> ออนไลน์วันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๒.

ต้นปี พ.ศ. ๒๕๔๗ ซึ่งเป็นปีเริ่มต้นแห่งการเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในชายแดนภาคใต้ ความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิมในทุกพื้นที่ก็กล่าวได้ว่าอยู่ในระดับที่ดี ปฏิสัมพันธ์เชิงสังคมของทั้งสองกลุ่มชนดำเนินไปด้วยดี อยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีการช่วยเหลือร่วมแรงร่วมใจกันทำกิจกรรมต่าง ๆ สามารถไปมาหาสู่ระหว่างกันตั้งแต่ระดับบุคคลจนถึงระดับชุมชนได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งทั้งสองกลุ่มชนต่างอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานแห่งความปราศจากความหวาดระแวงต่อกันแต่หลังจากต้นปี พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นต้นมา ความสัมพันธ์ทางสังคมของทั้งสองในทุกพื้นที่ก็กล่าวได้ว่าอยู่ในระดับที่ไม่ค่อยดีนัก ต่างฝ่ายต่างหวาดระแวงไม่ไว้ใจกัน เพราะทุกพื้นที่ล้วนเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงจนเป็นเหตุให้ต้องสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินตั้งค้ำกล่าวของนายมุฮัมมัด มีนาชาวบ้านคนหนึ่งในการชุมนุมคือเหนือในเขตอำเภอโคกโพธิ์ที่ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่ชาวไทยพุทธคนหนึ่งถูกฆ่าในพื้นที่ว่า

“แต่วันนี้เหตุการณ์เริ่มเข้าสู่หมู่บ้านแล้ว มันทำให้ชาวบ้านหวาดกลัวจนเริ่มระแวงซึ่งกันและกัน ค่ำคืนไม่กล้าที่จะเดินทางออกไปไหน ไม่รู้ว่าใครเป็นใคร”^{๕๐}

คำกล่าวของนายมุฮัมมัดสอดคล้องกับคำกล่าวของนางกาญจนา (สงวนนามสกุล) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านหลวงจันทร์ซึ่งเป็นชาวไทยพุทธที่ได้กล่าวถึงเหตุการณ์เดียวกันว่า

“สิ่งที่เกิดขึ้นในครั้งนี้เป็นเรื่องยากที่จะหักห้ามชาวบ้านไม่ให้มีความรู้สึกหวาดกลัวและระแวงต่อกัน เพราะสิ่งที่คนร้ายกระทำนั้นเป็นความป่าเถื่อน โหดเหี้ยมมาก”^{๕๑}

เมื่อเป็นเช่นนี้ ต่างฝ่ายก็ต่างมีการระมัดระวังตัวโดยเฉพาะฝ่ายที่คิดว่าตนเองเป็นฝ่ายถูกกระทำถึงกระนั้นฝ่ายที่กระทำเองก็มีการระมัดระวังตัวเช่นกันเพราะเกรงว่าจะถูกกระทำตอบจากฝ่ายที่ถูกกระทำผนวกกับเพราะมีความพยายามที่จะทำลายความสัมพันธ์อันดีต่อกันระหว่างชาวพุทธกับมุสลิมจากกลุ่มผู้ไม่ประสงค์ดี จึงยิ่งทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองกลุ่มเลวร้ายยิ่งขึ้นเพราะต่างฝ่ายต่างก็มีความหวาดกลัว บางครอบครัวหรือบางชุมชนที่เคยมีความสัมพันธ์ที่ดีมีความเข้าใจต่อกันแม้จะนับถือศาสนาต่างกัน แต่ครั้งเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบขึ้นก็ไม่กล้าที่จะไปมาหาสู่กันเช่นแต่ก่อนกลายเป็นความเหินห่างกันที่สุดในที่สุด^{๕๒} สอดคล้องกับคำกล่าวของนายประทีป จุลกิจที่ได้กล่าวว่า

“เมื่อก่อนไทยพุทธกับมุสลิมมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมาก เวลาในงานในชุมชนของฝ่ายใด อีกฝ่ายหนึ่งก็จะไปช่วยเหลือกัน สามารถไปนอนค้างคืนในชุมชนของอีกฝ่ายได้เลยโดยไม่ต้องกังวลเรื่องความปลอดภัย แต่พอเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบขึ้นต่างฝ่ายต่างห่างเหินออกจากกัน ไม่กล้าที่จะไปมาหาสู่กันประเพณีลาซังที่เคยทำร่วมกันก็แยกกันทำ เพราะต่างฝ่ายต่างระแวง”^{๕๓}

^{๕๐} วัฒนพรรณ ปิตธวัชชัย, เมื่อฟ้าหม่น เจดีย์หักที่ปักษ์ใต้, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงเทพ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕๑.

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๒.

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๓.

^{๕๓} สัมภาษณ์นายประทีป จุลกิจ ผู้ใหญ่บ้าน ม.๑ ต.ยะหา อ.ยะหา จ.ยะลา ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒

แม้ว่าความสัมพันธ์อันดีของทั้งสองกลุ่มคนจะได้รับการฟื้นฟูอย่างต่อเนื่องด้วยวิธีการในโอกาสต่าง ๆ แต่ก็ไม่สามารถทำลายความหวาดระแวงที่ทั้งสองกลุ่มมีต่อกันให้หมดสิ้นไปได้ซึ่งจากเหตุการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นแม้จะเป็นการกระทำของกลุ่มคนเพียงเล็กน้อย แต่ก็สามารถทำให้เกิดผลกระทบในเชิงลบต่อคนกลุ่มใหญ่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

สภาพการณ์เชิงลบทางสังคมดังที่กล่าวมาได้เริ่มก่อตัวและดำเนินไปพร้อมกับเหตุการณ์ความรุนแรงตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. ๒๕๔๗ จนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นสภาพการณ์ที่แสดงถึงค่ากลางแห่งความแตกแยกทางสังคมระหว่างชาวไทยพุทธกับมุสลิม ซึ่งจากคำกล่าวของชาวชุมชนข้างต้น ได้แสดงให้เห็นถึงประเด็นที่จะเป็นปัญหาและอุปสรรคในการสื่อสารของกลุ่มผู้นำทางสังคม กล่าวคือ เมื่อต่างฝ่ายต่างอยู่ในสถานการณ์ที่หวาดระแวงต่อกันจึงทำให้เกิดปัญหาและอุปสรรคในการสื่อสารที่พอประมวลได้ดังนี้

นายสุทธิมาตร มาหามัดโต๊ะอิหม่ามประจำมัสยิดกลางในอำเภอยะหาได้กล่าวถึงปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการสื่อสารเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างชาวไทยพุทธและมุสลิมว่า

“ตั้งแต่ปี ๒๕๔๗ เป็นต้นมา อันเป็นช่วงเวลาแห่งการเริ่มเกิดขึ้นของเหตุการณ์ความไม่สงบ ก็ต้องยอมรับว่าสังคมชาวไทยพุทธกับสังคมชาวมุสลิมเริ่มมีความสัมพันธ์ที่สั่นคลอนไปบ้าง เพราะต่างฝ่ายต่างหวาดระแวงต่อกัน ยิ่งคนที่ได้ประสบเหตุหรือได้รับผลกระทบโดยตรงด้วยแล้วยิ่งมองมุสลิมด้วยท่าทีอคติ สิ่งนี้ผมคิดว่าเป็นปัญหาใหญ่ หากจะมองไปถึงเรื่องการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในพื้นที่ เราในฐานะเป็นผู้นำชุมชนก็พยายามทำเท่าที่จะทำได้ แต่ก็บางทีก็ไม่อาจทำให้สำเร็จได้ เพราะมีข้อจำกัดและปัจจัยหลาย ๆ อย่างมาขัดขวาง ความไม่ไว้วางใจกันแม้จะอยู่ร่วมสังคมเดียวกัน ถือเป็นสิ่งที่น่ากังวล เพราะผู้ไม่หวังดีอาจจะนำไปเป็นเครื่องมือต่อยอดไปเป็นการสร้างความแตกแยกได้เหมือนกัน”^{๔๔}

ในขณะที่นายสมาน สีปูเต๊ะ กำนันตำบลทรายขาว อ.โคกโพธิ์ จ.ปัตตานี ได้กล่าวถึงปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการสื่อสารระหว่างชาวไทยพุทธและมุสลิมในท่ามกลางสถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ว่า

“จากเหตุการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ได้ส่งผลกระทบด้านความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยพุทธและมุสลิมเป็นอย่างมากอย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน แม้ว่าในพื้นที่บ้านทรายขาวจะเป็นไม่ค่อยมีเหตุรุนแรงเพราะชาวชุมชนบ้านทรายขาวทั้งพุทธและมุสลิมอยู่ด้วยกันอย่างรักใคร่ แต่ก็ได้รับผลกระทบด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะเวลาเดินทางออกนอกพื้นที่ที่ทรายขาว นำเป็นห่วงก็แต่ในพื้นที่อื่นใน ๓ จังหวัดภาคใต้ชายแดนเพราะตั้งแต่เกิดเหตุการณ์ความรุนแรงก็เห็นได้ชัดว่าไทยพุทธกับมุสลิมมีปัญหาด้านความสัมพันธ์กัน ปัญหานี้ถือเป็นอุปสรรคในการที่จะนำไปสู่การพูดคุยกัน เพราะเมื่อต่างฝ่ายต่างหวาดระแวง ก็ไม่อยากจะใกล้ชิดกัน ทำให้ห่าง

^{๔๔} สัมภาษณ์ นายสุทธิมาตร มาหามัดโต๊ะอิหม่ามประจำมัสยิดกลางในอำเภอยะหา อ.ยะหา จ.ยะลา ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

เห็นกัน แม้แต่ในกลุ่มคนที่เคยรู้จักมักคุ้นกันมาก่อนก็เริ่มที่จะไม่ไว้ใจกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าเป็นห่วงเป็นอย่างมากหากจะหวังให้ความสงบกลับมายังพื้นที่ภาคใต้อย่างเช่นแต่ก่อน”^{๕๕}

เช่นเดียวกับนายภราดร เพชรศรีผู้ใหญ่บ้าน ม. ๓ ต.ทรายขาว อ.โคกโพธิ์ จ.ปัตตานีที่ได้กล่าวในทำนองเดียวกันว่า

“ในพื้นที่ทรายขาวยังไม่เคยเกิดเหตุรุนแรงเพราะฉะนั้นก็ไม่ค่อยน่าเป็นห่วง เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธกับมุสลิม เพราะเราได้ชื่อว่าเป็นชุมชนเข้มแข็งทางพหุวัฒนธรรมคือเป็นหมู่บ้านที่มีสภาพลักษณะที่ดีด้านความสัมพันธ์ระหว่างไทยพุทธกับมุสลิม แต่ในพื้นที่นอกทรายขาวก็มีสถานการณ์ที่น่าเป็นห่วงไม่น้อย เพราะเกิดเหตุรุนแรงบ่อยครั้ง จนทำให้สังคมชาวพุทธกับมุสลิมมีปัญหา ซึ่งหากจะใช้วิธีการพูดคุยเพื่อสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสถานการณ์ปัจจุบันก็ถือว่าลำบากเพราะต่างฝ่ายต่างอยู่ด้วยกันอย่างหวาดระแวง ไม่ไว้ใจกัน สิ่งนี้ถือเป็นปัญหาใหญ่และเป็นอุปสรรคขัดขวางในการพูดคุยเพื่อสร้างสันติภาพ เพราะต่างฝ่ายต่างมีอคติต่อกัน อคติคือความลำเอียงนี้แหละจะเป็นกำแพง”^{๕๖}

นายอับดุลการิม การี ได้กล่าวถึงปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการสื่อสารเพื่อสันติว่า

“ต้องยอมรับว่าเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้คือ ปัตตานี ยะลาและนราธิวาสนั้นได้ส่งผลเสียต่อสังคมของชาวพุทธและมุสลิมในพื้นที่เป็นอย่างมาก เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น สังคมมุสลิมถูกมองในภาพวงกว้างว่าไม่ดี แต่จริง ๆ แล้วเป็นเรื่องของคนส่วนน้อย และที่สำคัญเราก็ไม่ทราบว่ามีใครเป็นผู้กระทำ ข้อมูลข่าวสารที่ออกมาในพื้นที่ ๓ จังหวัดเองก็มีความน่าเชื่อถือน้อย แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าส่งผลกระทบต่อความรู้สึกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผู้คนในพื้นที่ก็ต่างพากันหวาดกลัวและหวาดระแวงต่อกัน และด้วยความที่ทั้งพุทธและมุสลิมต่างก็มีวัฒนธรรมที่ต่างกันจึงดูเหมือนว่าบางเรื่องจะมีปัญหาต่อการสื่อสารให้เข้าใจกัน”^{๕๗}

จากคำกล่าวของกลุ่มตัวอย่างข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีทัศนะเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการสร้างสันติของผู้นำทางสังคมเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

๑. การมีวัฒนธรรมที่ต่างกัน

แม้ว่าในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้อันได้แก่ ปัตตานี ยะลาและนราธิวาสจะเป็นพื้นที่ที่ได้ชื่อว่าพหุวัฒนธรรม คือพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมมีมิติการดำเนินชีวิตที่หลากหลาย

^{๕๕} สัมภาษณ์ นายสมาน สีปุเต๊ะ กำนันตำบลทรายขาว อ.โคกโพธิ์ จ.ปัตตานี วันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑

^{๕๖} สัมภาษณ์ นายภราดร เพชรศรี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒ ต.ทรายขาว อ.โคกโพธิ์ จ.ปัตตานี เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๕๗} สัมภาษณ์ นายอับดุลการิม การี อิหม่ามประจำมัสยิดกลาง อ.เมือง จ.นราธิวาส วันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๖๒.

อันประกอบไปด้วยผู้คน ๓ ชนชาติหลักอันได้แก่ไทยพุทธ ไทยมุสลิม และไทยจีน โดยมี ๒ ไทยมุสลิม เป็นชนกลุ่มใหญ่และมีไทยพุทธและจีนเป็นชนกลุ่มน้อย แต่การมีลักษณะเป็นพหุวัฒนธรรมก็มีช่องว่างที่ทำให้ผู้คนในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนใต้ห่างกันในแง่ความรู้สึก ลักษณะที่เป็นพหุวัฒนธรรมเป็นมิติทางสังคมที่ถูกกำหนดขึ้น แต่โดยความเป็นจริงในอีกด้านหนึ่งคำว่าพหุวัฒนธรรมคือสัญลักษณ์ของช่องว่างที่ทำให้ประชาชนในพื้นที่ยังเข้ากันไม่ได้ แม้จะถูกมองว่าพหุวัฒนธรรมคือความงดงามทางวัฒนธรรม แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าความเป็นพหุวัฒนธรรมในที่นี่ไม่ได้หมายถึงการเข้ากันได้ทางวัฒนธรรม ดังนั้น สิ่งที่เรียกว่าพหุวัฒนธรรม โดยข้อเท็จจริงแล้วคือความแตกต่างทางวัฒนธรรม และความแตกต่างทางวัฒนธรรมนี้ก็ถือเป็นปัญหาและอุปสรรคอย่างหนึ่งในการทำหน้าที่ปิดกั้นกระบวนการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นในพื้นที่ อนึ่ง เนื่องจากการมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่ต่างกันจึงส่งผลต่อวิถีคิดของผู้นำทางสังคมให้มีความต่างกันด้วย เมื่อมีวิถีคิดที่ต่างกัน จึงอาจกล่าวได้ว่าในกระบวนการสื่อสารก็อาจเกิดความคลาดเคลื่อนด้วยเช่นกัน

๒. การมีอคติต่อกัน

แม้ว่าสภาพความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยพุทธและมุสลิมในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้โดยรวมในปัจจุบันจะอยู่ในระดับดี แต่ด้วยเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ที่มีผลกระทบทั้งทางร่างกาย จิตใจและสังคมของผู้คนใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างรุนแรงโดยเฉพาะสังคมชาวพุทธ เพราะเป็นชนกลุ่มน้อยในพื้นที่และตกเป็นเป้าหมายของการกระทำจากผู้ไม่ประสงค์ดีอยู่อย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งข้อมูลข่าวสารเชิงข่มขู่ที่แพร่กระจายในพื้นที่ที่ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของชาวไทยพุทธอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้นี้ ได้เป็นฐานของความรู้สึกหวาดระแวง ซึ่งเป็นบ่อเกิดของการมีอคติอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จำนวนเหตุร้ายที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นเสมือนการตอกย้ำถึงความรู้สึกหวาดกลัวจนนำไปสู่การไม่เป็นกลางทางความคิดในการตัดสินใจต่าง ๆ รวมถึงการใช้ความคิดในการดำเนินชีวิตและการมีปฏิสัมพันธ์กับคนต่างศาสนาอีกด้วย แม้ว่าการสร้างสถานการณ์ความรุนแรงจะมาจากคนบางคนหรือบางกลุ่มซึ่งเป็นผู้ไม่ประสงค์ดีต่อการอยู่ร่วมกันของชาวไทยพุทธและมุสลิม แต่การเกิดเหตุรุนแรงแต่ละครั้งก็เป็นสาเหตุให้ทั้งชาวไทยพุทธและมุสลิมเกิดช่องว่างด้านความสัมพันธ์และเป็นสาเหตุเล็ก ๆ ที่ทำให้ต่างฝ่ายต่างเกิดความลำเอียงทางความรู้สึกนึกคิด อันหมายความว่าเมื่อมีความลำเอียงทางความรู้สึกนึกคิดเป็นฐานแล้วการจะให้กลุ่มชาวไทยพุทธและไทยมุสลิมเข้าสู่กระบวนการสื่อสารเพื่อสันตินั้นก็เป็นเรื่องยากอย่างยิ่ง ภาวะการมีอคตินี้ได้ปรากฏกระจายอยู่ในตัวบุคคลบางคนหรือบางกลุ่มเป็นเหตุให้ทั้งชาวไทยพุทธและมุสลิมบางคนบางกลุ่มมีความรู้สึกไม่ไว้วางใจหรือหวาดระแวงต่อกัน โดยเฉพาะกับบุคคลที่เคยมีประสบการณ์กับเหตุร้ายด้วยตนเอง ดังนั้น หากจะให้กระบวนการสื่อสารเกิดผลสัมฤทธิ์ที่ดีที่พึงประสงค์ ก็มีความจำเป็นที่จะต้องทำลายความมีอคติต่อกันเป็นเบื้องต้น

๓. การมีความรู้สึกถึงความเป็นพวกเขาพวกเรา

แม้ว่ากลุ่มชาวไทยพุทธและมุสลิมในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้จะมีประวัติศาสตร์การอยู่ร่วมกันมาอย่างยาวนานนับหลายศตวรรษและได้ชื่อว่าเป็นประชากรไทยเหมือนกัน แต่ความรู้สึกสำนึกถึงความเป็นชาติพันธุ์ของตัวเองและความรู้สึกสำนึกถึงความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตนในกลุ่มชาวไทยมุสลิมยังปรากฏมีอยู่อย่างเหนียวแน่น ความรู้สึกถึงความเป็นมลายูนี้มีการผูกติดอยู่กับการเป็นอิสลาม

กชน^{๔๔}ที่ทำให้เกิดความรู้สึกถึงความแปลกแยกจากกลุ่มคนอื่นกลุ่มคือกลุ่มชาวไทยพุทธ ในขณะที่กลุ่มชาวไทยพุทธเองก็มีความรู้สึกนึกคิดถึงความเป็นพวกตน อย่างไรก็ตาม การมีความรู้สึกถึงความเป็นพวกเขาพวกเรานี้เกิดจากการมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่ต่างกันเป็นสำคัญด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของคำว่า “พหุวัฒนธรรม” ที่ปรากฏในพินที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ การมีความรู้สึกถึงการแบ่งพวกนี้ส่งผลเป็นปัญหาและอุปสรรคในการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติสุขในพื้นที่

๔. การมีความหวาดระแวงต่อกัน

เหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ส่งผลกระทบต่ออย่างมากมายต่อวิถีชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ นับตั้งแต่ต้นปี ๒๕๕๗ เป็นต้นมาชาวไทยพุทธและมุสลิมต่างมีความหวาดระแวงต่อกัน แม้ว่าสภาพการณ์ในปัจจุบันอันเป็นช่วงเวลาที่เหตุการณ์ความรุนแรงเริ่มลดลงอันเป็นเหตุให้ชาวไทยพุทธและมุสลิมได้คลายความหวาดระแวงต่อกันลงไปบ้าง แต่ด้วยภาพความรุนแรงยังคงปรากฏอยู่ในปัจจุบันจึงยังคงทำให้กลุ่มชนทั้งสองไม่สามารถจัดความหวาดระแวงที่มีต่อกันออกไปได้หมดสิ้น ต่างฝ่ายต่างยังมีความรู้สึกหวาดระแวงต่อกัน ปรากฏการณ์ที่เป็นอยู่ดังกล่าวข้างต้นถือเป็นปัญหาและอุปสรรคในการสื่อสารให้สัมฤทธิ์ผลในแง่บวก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มชนผู้เป็นผู้นำในฐานะเป็นผู้มีอิทธิพลต่อกลุ่มชนในสังคมของตน หากมีทัศนคติที่แฝงด้วยความหวาดระแวงต่อกันแล้วก็เป็นที่ยากที่จะเป็นทางนำไปสู่การสร้างสรรค์สังคมสันติสุขในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ดังคำกล่าวของนายชนาธิป พรหมชื่นที่ได้กล่าวว่า

“ด้วยความต่างกันทางวัฒนธรรมประกอบกับการสร้างสถานการณ์จากกลุ่มคนผู้ไม่ประสงค์ดี ต้องการสร้างความแตกแยกให้เกิดขึ้นระหว่างชาวพุทธกับมุสลิม ชาวพุทธกับมุสลิมจึงมีความหวาดระแวงกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ความสูญเสียได้เกิดขึ้นกับทั้งสองฝ่าย ยิ่งบางกรณีกลุ่มคนผู้ไม่หวังดีก็สร้างสถานการณ์ให้สังคมได้รับรู้ว่าการก่อเหตุในครั้งนี้เป็น การแก้แค้นฝ่ายตรงข้าม ก็ยิ่งทำให้ต่างฝ่ายต่างหวาดระแวงกันมากขึ้น”^{๔๕}

๕. ความหวาดกลัวที่จะได้รับผลกระทบจากสถานการณ์

ความหวาดกลัวที่จะได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ถือเป็นประเด็นที่สำคัญอีกประเด็นหนึ่งที่เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติให้เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้วยเหตุที่ว่าผู้นำทางสังคมบางส่วนมีความกังวลว่าตนเองอยู่ในฐานะที่วางตนลำบากต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เพราะท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบย่อมมีสองฝ่ายที่เกี่ยวข้องโดยตรงคือฝ่ายที่สร้างปัญหาฝ่ายที่พยายามจะแก้ปัญหา ดังนั้น หากตนเองแสดงบทบาทของการเป็นผู้นำถูกใจฝ่ายหนึ่งแต่กลับไม่เป็นที่พอใจของอีกฝ่ายหนึ่ง ตนเองก็อาจจะไม่ได้รับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินได้ อันอาจเป็นเหตุนำไปสู่ความไม่ต้องการที่จะมีส่วนร่วมในการเจรจาหรือร่วมกิจกรรมการ

^{๔๔} มูฮัมหมัด ไลซูรี, *ข้าคือคนไทยเชื้อสายมลายู*, ในหนังสือวิชาการฉบับสมานฉันท์, งานเมาลิดกลางแห่งประเทศไทย ฮ.ศ.๑๔๒๖ ๑๙-๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.สมาน อุ้งามสิน บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : บริษัทออฟเซ็ทเพรส จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๓๙๑.

^{๔๕} สัมภาษณ์ นายชนาธิป พรหมชื่น กำนันตำบลสุไหงปาตี อ.สุไหงปาตี จ.นราธิวาส วันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑

สื่อสารเพื่อขับเคลื่อนสันติได้หรือหากเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพูดคุยเจรจาเพื่อสันติก็อาจจะแสดงออกบนฐานความรู้สึกร่วมกันแห่งความกังวล ซึ่งจากการศึกษาพบว่ากลุ่มผู้นำทางสังคมบางส่วนมีความกังวลที่จะได้รับผลกระทบต่อนตนเองและครอบครัว ดังคำกล่าวของนายอับดุลอาซิส เจ๊ะมามะ รองประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดนราธิวาสที่ได้กล่าวว่า

“ในฐานะที่เป็นผู้นำของมุสลิมในพื้นที่ ก็ไม่รู้สึกว่าตัวเองจะปลอดภัย เปรียบเหมือนเป็นลูกแดงโม ที่วางไว้ระหว่างกลางทุเรียนสองลูก ซึ่งหมายถึงฝ่ายกองกำลังที่เคลื่อนไหวในพื้นที่ กับฝ่ายรัฐบาล เรวางตัวลำบาก หากว่าเราทำอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว อีกฝ่ายคิดว่าเราอยู่ข้างอีกฝ่าย เราก็จะไม่ปลอดภัยได้ ผู้นำศาสนาอย่างผม ก็ต้องมีความกังวลเหมือนกัน ไม่ใช่แค่ชาวพุทธเท่านั้น ผมก็มีลูกหลานมีครอบครัว และผมก็ไม่มีเวรยาม ไม่มีปรก.ใด ๆ ด้วย ความเสี่ยงของเราก็มีสูง”^{๕๐}

จากคำกล่าวข้างต้นได้เป็นภาพสะท้อนให้เห็นว่า แม้ว่าผู้นำทางสังคมส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีและพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติสุขและพร้อมที่จะขับเคลื่อนสังคมสันติสุขให้เกิดขึ้นในพื้นที่ แต่ด้วยปัญหาความกลัวที่จะได้รับความเดือดร้อนหรือได้รับผลกระทบจากการทำหน้าที่ในฐานะผู้นำก็อาจส่งผลเป็นปัญหาและอุปสรรคในการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติได้เช่นกัน

กล่าวโดยสรุปประเด็นปัญหาและอุปสรรคในการสื่อสารเพื่อสร้างสันติของผู้นำทางสังคมในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้คือ หากวิเคราะห์ถึงปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการสื่อสารบนฐานแนวคิดเรื่ององค์ประกอบของการสื่อสาร ๕ ประการและตามแนวคิดเรื่องการสื่อสารเชิงสันติแล้ว ก็อาจกล่าวได้ว่าการสื่อสารอาจไม่สัมฤทธิ์ผลเพราะผู้ส่งสารกับผู้รับสารไม่มีความพร้อมที่จะสื่อสารเพราะต่างฝ่ายต่างมีความแตกต่างกันด้านวิถีคิด อีกทั้งเป้าหมายเชิงคุณค่าของการสื่อสารก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้หากผู้ส่งสารและผู้รับสารไม่มีความพร้อมที่สื่อสาร กล่าวคือ หากต่างฝ่ายต่างยังมีความหวาดระแวง มีทัศนคติที่แฝงด้วยอคติ เป็นต้น ก็เป็นการยากที่จะมีการสื่อสารเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๔.๔ การเสนอแนะแนวทางในการสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

วัตถุประสงค์ของการศึกษาในข้อที่ ๓ คือการเสนอแนะแนวทางในการสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ของงานวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเพื่อตอบสนองยุทธศาสตร์ชาติภายใต้แผนย่อยของแผนแม่บทด้านความมั่นคงของประเทศ โดยในแผนแม่บทดังกล่าวได้ปรากฏข้อความดังนี้

“การรักษาความสงบภายในประเทศเป็นการเสริมสร้างความสงบเรียบร้อยและสันติสุขให้เกิดขึ้นกับประเทศชาติบ้านเมืองให้สถาบันหลักมีความมั่นคงเป็นจุดศูนย์รวมจิตใจอย่าง

^{๕๐} <https://www.bbc.com/thai/thailand-47013164> ออนไลน์วันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๒

ยังยืนประชาชนอยู่ดีมีสุขมีความมั่นคงปลอดภัยทั้งในชีวิตและทรัพย์สินสังคมมีความเข้มแข็งสามัคคีปรองดองและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันพร้อมที่จะร่วมแก้ไขปัญหาของชาติมีการพัฒนาเสริมสร้างการเมืองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่มีเสถียรภาพและมีธรรมาภิบาลมีการพัฒนาและเสริมสร้างกลไกที่สามารถป้องกันและขจัดสาเหตุของประเด็นปัญหาความมั่นคงที่สำคัญเพื่อให้ประเทศชาติมีกลไกเฉพาะเจาะจงที่มีประสิทธิภาพสามารถแก้ไขต้นเหตุที่เป็นรากเหง้าของปัญหาภายในประเทศทั้งปวงให้หมดไปอย่างแท้จริงโดยมีกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ.รมน.) และกระทรวงกลาโหมเป็นเจ้าภาพการดำเนินการในภาพรวม”^{๔๑}

ข้อความที่ปรากฏในแผนแม่บทด้านความมั่นคงข้างต้น ได้แสดงให้เห็นถึงเจตนารมณ์ของรัฐที่ต้องการให้คนในชาติทุกภาคส่วนอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขปราศจากความขัดแย้งทั้งหลายทั้งปวงอันนำไปสู่การเกิดเสถียรภาพทางสังคมและต่อยอดหรือส่งต่อไปยังมิติอื่นในทุก ๆ ด้าน ซึ่งการจะทำให้ประเทศชาติบรรลุถึงเป้าหมายดังกล่าวได้นั้น ประชาชนคนในชาติจะต้องมีลักษณะที่สำคัญทางสังคมคือสามัคคีภาพ ภูมิตระกูล เอกราชภาพและสันติภาพในตัวเอง

จากการศึกษาโดยการลงพื้นที่สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้นำทางสังคมของชาวไทยพุทธและมุสลิมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้คือ ปัตตานี ยะลาและนราธิวาสทำให้คณะผู้วิจัยได้ทราบถึงแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมของทั้งสองกลุ่มชนอันนำมาสู่การนำเสนอถึงข้อเสนอแนะในการใช้เป็นกระบวนการสื่อสารเพื่อสันติของผู้นำของทั้งสองกลุ่มเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

๑. การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม
๒. การมีส่วนร่วมทางสังคม
๓. การให้ความรู้
๔. การเรียนรู้สังคมพหุวัฒนธรรม
๕. การสื่อสารเชิงสันติ
๖. การสร้างสัมพันธระหว่างผู้นำ

รูปแบบการสื่อสารเพื่อสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม

การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม คือ สถานการณ์ใด ๆ ก็ตามที่บุคคลจากต่างภูมิหลังหรือพื้นเพทางวัฒนธรรมทำการติดต่อสื่อสารกัน ดังนั้น ความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของภูมิหลัง ประสบการณ์ แนวคิด โลกทัศน์ การใช้ภาษาหรืออวัจนภาษา และสมมุติฐานต่าง ๆ ในการตีความประสบการณ์ในชีวิตในบริบทต่าง ๆ นั้นอาจก่อให้เกิดปัญหาทางการสื่อสารได้ หากไม่มีการสร้างการตระหนักรู้ทางด้านของวัฒนธรรมและผลกระทบทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อกระบวนการ

^{๔๑} แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (๑) ประเด็นความมั่นคง (พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐). <http://nscr.nesdb.go.th/> (ออนไลน์). ๒๐ มกราคม ๒๕๖๒.

และพฤติกรรมในการสื่อสารในสังคมนั้น ๆ^{๕๒} การสื่อสารทางวัฒนธรรมจึงจำเป็นต้องตระหนักรู้ถึงเบื้องหลังชีวิต ความคิดของคนที่มีวัฒนธรรมต่างจากตน

กระบวนการสื่อสารที่พึงประสงค์จะก่อให้เกิดสันติในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้คือ ปัตตานี ยะลาและนราธิวาสก็เช่นเดียว กลุ่มผู้นำจะต้องศึกษาเรียนรู้ซึ่งกันและกันโดยเฉพาะอย่างยิ่ง วัฒนธรรมของฝ่ายตรงข้ามว่ามีวัฒนธรรมทางความคิด ความเชื่อเป็นอย่างไร จะต้องสื่อสารอย่างไรถึงจะไม่ไปกระทบต่อทัศนคติ ความเชื่อหรือความคิดของเขา และต้องสื่อสารอย่างไรถึงจะก่อประโยชน์ และสร้างความเข้าใจกัน ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีให้เกิดขึ้น ผู้นำจะต้องตระหนักรู้ถึงความสำคัญเหล่านี้ การสื่อสารจำเป็นที่จะต้องศึกษาเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่ต่างวัฒนธรรมจากตน เพราะพื้นที่ดังกล่าวนี้เป็นที่อาศัยอยู่ของผู้คนต่างวัฒนธรรมโดยเฉพาะชาวไทยมุสลิมที่ถือเป็นชนกลุ่มใหญ่ในพื้นที่ที่มีวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนสูงและมีความหลากหลาย โดยวัฒนธรรมเหล่านั้นส่วนใหญ่เป็นผลสืบเนื่องมาจากคำสอนทางศาสนา

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าชาวไทยมุสลิมจะเป็นชนกลุ่มใหญ่ในพื้นที่แต่การสื่อสารเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติกับชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ ก็มีความสำคัญและจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ดังคำกล่าวของนายอภิชาติ บินมามะที่ได้กล่าวว่า

แม้ว่าในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนใต้ ชาวมุสลิมจะเป็นชนกลุ่มใหญ่ แต่การอยู่ร่วมกันกับพี่น้องต่างศาสนาก็มีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาวัฒนธรรมของกันและกันทั้งนี้เพื่อการสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข”^{๕๓}

๒) การมีส่วนร่วมทางสังคม

การสื่อสารเพื่อสร้างสันติสุขในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ของผู้นำทางสังคมชาวพุทธและมุสลิมจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยกิจกรรมหลาย ๆ รูปแบบและหลาย ๆ อย่าง ซึ่งหนึ่งในหลายประการนั้นคือการให้ทั้งสองฝ่ายได้มีส่วนร่วมทางสังคมในโอกาสต่าง ๆ เพื่อให้กลุ่มผู้นำได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งลักษณะของการมีส่วนร่วมอาจอยู่ในลักษณะดังต่อไปนี้

๑) การมีส่วนร่วมในการวางแผน (Planning) คือการที่ชุมชนทั้ง ๒ ได้มีส่วนร่วมในการวางแผนในการดำเนินงานของชุมชน เพื่อที่จะได้มีโอกาสในการทำงานที่สอดคล้องกับปัญหาของทางชุมชนที่อยู่อาศัย

๒) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) คือการที่ให้ชุมชนทั้ง ๒ ได้มีโอกาสที่จะตัดสินใจในกิจกรรมหรือโครงการที่ทางชุมชนได้ทำ หรือได้จัดขึ้นเพื่อที่จะเป็นช่องทางในการช่วยเหลือหรือการเป็นปากเป็นเสียงให้ชาวชุมชน มีการสอบถามถึงความต้องการหรือสิ่งที่ชาวชุมชนต้องการ อันจะส่งผลต่อการเป็นอยู่ของชาวชุมชน อีกทั้งในการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนนี้ทำให้เห็นว่าทางผู้นำของทั้ง ๒ ชุมชนได้มีโอกาสให้ชาวชุมชนมีการแสดงความคิดเห็น ได้แสดงความรู้สึก และได้แสดงออกถึงสิ่งที่ตนเองปรารถนา ทั้งนี้ทางชุมชนทั้ง ๒ ก็ได้มีโอกาสได้ช่วยกันตัดสินใจในการ

^{๕๒} จุฑาพรรธน์ ผดุงชีวิต, วัฒนธรรม การสื่อสารและอัตลักษณ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๔๖.

^{๕๓} สัมภาษณ์ นายนายอภิชาติ บินมามะ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ต.สุโหงปาตี อ.โหวงปาตี จ.นราธิวาส วันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑

ดำเนินงานของชุมชน หรือกิจกรรมที่ทางชุมชนจะได้จัดทำขึ้น ได้มีโอกาสได้ตัดสินใจในการวางแผนการดำเนินงานของชุมชน เพื่อที่จะให้การทำงานนั้นเป็นไปในแนวทางที่ทางชาวชุมชนทั้ง ๒ ต้องการ

๓) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) คือในการดำเนินงานของชาวชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้มีการจัดสมาชิกของชุมชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานหรือให้ความร่วมมือในการดำเนินงานชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนด้านทรัพยากร การติดต่อประสานงานกับหมู่ชาวชุมชน การขอความช่วยเหลือในกิจกรรมต่าง ๆ ในการดำเนินงานของชาวชุมชน เพื่อสันติได้เห็นชาวชุมชนได้มีโอกาสในการดำเนินกิจกรรมโดยอาจจะเป็นตัวแทนของชาวชุมชนแต่ละหมู่บ้าน หรือแต่ละท้องที่ ในการที่จะทำงานร่วมกับทางชาวชุมชน

๔) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นในการดำเนินงานของชุมชนนั้น ไม่ได้มุ่งเน้นเรื่องของผลประโยชน์ทางตัวเงิน แต่เป็นผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นคือความสุข ความสันติสุขในชุมชน การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ความเข้าใจ

๕) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เป็นรูปแบบของการที่ให้ชาวชุมชนได้มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นหรือสะท้อนภาพของการดำเนินงานของสมาชิกในชุมชนที่ผ่านมาได้ผลเป็นอย่างไร หรือมีความต้องการที่จะปรับปรุงแก้ไขอย่างไรบ้างในการดำเนินงานต่อไป หรือผลที่เกิดขึ้นมาได้ผลเป็นอย่างไร ก็ได้ให้ชาวชุมชนทั้งพุทธและมุสลิมได้สะท้อนให้เห็นถึงผลที่เกิดขึ้น มีผลเป็นอย่างไรสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองหรือในหมู่สมาชิกชุมชนได้อย่างไรบ้าง

๓) การให้ความรู้

ในการสื่อสารเพื่อสร้างสันติสุขในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ของผู้นำทางสังคมชาวพุทธและมุสลิมนั้น การให้ความรู้ก็มีความจำเป็นในลำดับต้นของเครื่องมือสร้างความสามัคคีกันระหว่างกันของผู้นำ ในประเด็นนี้อาจจะต้องอาศัยภาครัฐเข้ามาดูแล้วหรือสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมแห่งการเรียนรู้ซึ่งกันและกันเพื่อให้งานด้านการสร้างสันติดำเนินไปได้ โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

๑. เพื่อให้ผู้นำทั้งฝ่ายพุทธและมุสลิมยึดมั่นในความดี จากความเดือนร้อนที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะการสูญเสียของทั้ง ๒ ฝ่าย เป็นสิ่งที่มนุษย์คนหนึ่งจะรับได้ยากยิ่งนัก ดังนั้นผู้นำของทั้ง ๒ ชุมชนควรระลึกหรือตระรูถึงความเดือนร้อนที่เกิดขึ้นและต่างฝ่ายก็ต่างได้รับร่วมกัน ผู้นำของทั้ง ๒ ชุมชนจึงควรระลึกถึงคำสอนทางศาสนาที่มีความสอดคล้องกับความดีสากล นั่นคือ การไม่ละเมิดต่อสิทธิในการมีชีวิตอยู่ของกันและกัน เป็นต้น

๒. เพื่อไม่ให้ผู้นำของทั้งสองชุมชนใช้อารมณ์ตัดสิน การให้อารมณ์หรือความรู้สึกที่เกิดขึ้นอย่างทันทีทันใดเป็นการสร้างความแตกแยกมากกว่าการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้น เพราะหากผู้นำใช้อารมณ์ในการตัดสินหรือคิดจะทำอะไรตามอารมณ์ก็มักจะปิดกั้นกระบวนการตามธรรมชาติ ซึ่งกระบวนการตามธรรมชาติ คือ การรับรู้ การเรียนรู้ การเข้าใจ ซึ่งจะไม่ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน การที่ไม่ใช้อารมณ์ตัดสิน จะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ ความรัก ความเข้าใจ สามารถเรียนรู้ความสำคัญของทุกคน และเข้าใจที่จะเรียนรู้ประสบการณ์ของผู้นำทุกคนก็มีความสำคัญ ในการที่จะสร้างความสัมพันธ์ร่วมกัน เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความสุข และเกิดเป็นพลังของความรักความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นภายในตนเองและส่งผลต่อชุมชนได้

๓. เพื่อให้ผู้นำรู้จักการรับฟังที่ดี การที่ผู้นำของทั้งไทยพุทธและมุสลิมได้ให้ความรู้หรือให้ข้อเสนอแนะในประเด็นของการรับฟังซึ่งกันเพื่อที่จะให้ประชาชนที่อยู่ร่วมกันเป็นชุมชนสังคมได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แก่กันและกัน จึงต้องมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แก่กัน ต้องมีการพูดคุยที่เน้นการรู้จักฟัง เพราะผู้อยู่ในฐานะผู้นำบางคนไม่ค่อยจะรับฟังเสียงของผู้อื่น ไม่ยอมเปิดใจให้กับผู้อื่น หรือได้ยินแต่ไม่ฟัง อย่างนี้อาจจะไม่เกิดความรู้สึกขึ้นแก่ตนเอง ซึ่งการที่เรารู้จักรับฟังคนอื่นอย่างตั้งใจและให้เกียรติ นับเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานอย่างหนึ่งเหมือนกัน และเป็นการให้ความเคารพต่อผู้ที่สนทนาหรือผู้ให้ความรู้แก่เรา

๔. เพื่อให้ผู้นำยึดสติตั้งมั่น ในท่ามกลางสถานการณ์ที่มีความหวั่นไหวอย่างยิ่งต่อความรู้สึกที่เกิดขึ้นนั้นคือความรู้สึกที่ผู้อยู่ในฐานะผู้นำเริ่มเกิดความไม่ไว้วางใจเชื่อใจต่อกัน มีความหวาดระแวงต่อกัน จึงทำให้ความรัก ความเข้าใจกัน ความเป็นมิตรภาพอย่างเก่าแก่ เริ่มห่างหายไปกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น สิ่งที่จะเป็นตัวเชื่อมให้คนยังคงรักและเข้าใจกันเป็นอย่างดีคือ การที่ผู้เป็นผู้นำมีความรู้สึกทางกาย วาจา ใจ ในทางที่ดีต่อกัน คือ จะกระทำอะไรก็มักต้องรู้สึกว่าการกระทำนั้นส่งผลอย่างไรบ้างต่อคนรอบข้าง ต่อสังคม หรือต่อคนที่ไม่ใช่คนศาสนาเดียวกันกับเรา เรียกว่าต้องคิดอย่างเสมอ ทางวาจានับได้ว่าเป็นตัวสำคัญอีกอย่างหนึ่ง เพราะการใช้คำพูดเป็นตัวหนึ่งที่ทำให้เรานั้นเกิดความริ้วรานกัน เกิดความแตกแยกกัน เกิดการไม่ไว้วางใจกัน ดังนั้นการมีสติจึงเป็นความงาม ความดี และความสุภาพที่ประชาชนในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ สามารถสร้างกันขึ้นมาได้เพื่อสันติสุขในพื้นที่

๕. เพื่อให้ผู้เป็นผู้นำเกิดความรู้สึกสามัคคี การสามัคคีถือได้ว่าได้เป็นหัวใจของสิ่งที่จำเป็นต้องมีในพื้นที่ หากคนยังไม่เกิดความรักความสามัคคีเป็นสิ่งที่ยากจะดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ชาวชุมชนทั้ง ๒ พยายามที่จะให้ความรู้เรื่องต่าง ๆ เพื่อที่จะให้คนในสังคมได้รู้จักสามัคคี มีความเข้าใจปรองดองกัน รู้จักพูดคุยกันไม่ว่าจะเป็นประชาชนที่นับถือศาสนาใด

การให้ความรู้เพื่อสร้างสันติสุขนี้เป็นแนวทางของการชี้แจงความจริงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อป้องกันความเข้าใจผิดให้กับประชาชนในพื้นที่ ดังคำกล่าวของพระเทพศีลวิสุทธิ เจ้าคณะจังหวัดนราธิวาสที่ว่า

“เหตุการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้น หลายครั้งสร้างความสับสนให้กับผู้คนในพื้นที่ เป็นเหตุให้ทั้งไทยพุทธและมุสลิมเกิดความเข้าใจผิด ดังนั้นทางการเองจึงควรเข้าถึงประชาชนแล้วให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่กลุ่มชาวไทยพุทธและมุสลิมได้เกิดความเข้าใจ ไม่สับสน อันจะเป็นบ่อเกิดของความเข้าใจอันดีต่อกัน”^{๔๔}

สรุปได้ว่า รูปแบบของการสร้างสันติสุขโดยการให้ความรู้แก่กลุ่มผู้นำของชุมชนใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นผลส่งต่อให้ประชาชนในพื้นที่เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกัน สามารถแยกสถานการณ์ที่เกิดขึ้นโดยความรู้เท่าทันต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ไม่เอาสถานการณ์มาเป็นตัวทำลายความสัมพันธ์ของความเป็นมิตรในชุมชน และพร้อมที่จะอยู่ร่วมกันอย่างอดีดีโดยการเรียนรู้การ

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระเทพศีลวิสุทธิ เจ้าคณะจังหวัดนราธิวาส วันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๖๑.

อยู่ร่วมกันอย่างเช่นคนในอดีตมีการแสดงออกถึงความห่วงใยต่อกันและพร้อมที่จะดูแลซึ่งกันและกันในชุมชนที่ตนเองอยู่อาศัย

๔) การเรียนรู้สังคมพหุวัฒนธรรม

การเรียนรู้หรือการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมพหุวัฒนธรรมในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นประเด็นหนึ่งที่เป็นปัจจัยทำให้เกิดความเข้าใจที่ติดต่อกันได้และก็ถือได้ว่าหากการที่คนในสังคมไม่มีความต้องการที่จะเรียนรู้การอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม ก็สามารถที่จะทำให้เกิดความแตกแยกกันของคนในสังคมได้เหมือนกัน ผู้นำทั้งไทยพุทธและมุสลิมจึงได้เห็นถึงความสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมว่าจะเป็นรูปแบบหนึ่งและเป็นรูปแบบที่สำคัญของการสร้างสันติสุขในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทางผู้นำทั้งไทยพุทธและมุสลิมจึงมีการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประชาชนในสังคม เพื่อที่จะให้เรียนรู้เกี่ยวกับสังคมพหุวัฒนธรรม ที่มีวัฒนธรรมอยู่กันอย่างหลากหลาย การที่ทางชาวไทยพุทธและมุสลิมได้จัดกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการร่วมกันทางประเพณีวัฒนธรรม หรือการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกัน เพื่อหวังที่จะให้ประชาชนชาวพุทธและมุสลิมได้มีความสัมพันธ์กันทางวัฒนธรรม โดยมีวัตถุประสงค์ คือ

๑. **เพื่อเรียนรู้ร่วมกัน** อันนับเป็นสิ่งสำคัญในการเชื่อมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้นำในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในการเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของกันและกัน การที่ผู้นำได้มีความตระหนักในการที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมทางด้านการเป็นอยู่ วัฒนธรรมทางด้านการแต่งกาย วัฒนธรรมทางด้านการกิน ซึ่งการเรียนรู้ร่วมกันทางด้านวัฒนธรรมของผู้นำ นับได้ว่าจะได้เป็นการสร้างความรัก ความผูกพัน ทำความเป็นมิตรที่ดีต่อกัน และยังก่อให้เกิดการเรียนรู้ และสามารถที่จะเป็นการพัฒนาความรู้ สติปัญญาทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ รวมทั้งการหล่อหลอมให้เกิดการใช้ความรู้ คุณธรรม จริยธรรม ในการอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข การเรียนรู้และเข้าใจวัฒนธรรมของผู้อื่น

๓. **เพื่อมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรม** อันเป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่จะมีการรับและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และเข้าใจร่วมกัน ซึ่งมักจะเกิดขึ้นกับผู้นำที่มีทัศนคติที่ดีต่อกัน เป็นผู้นำที่มีการยอมรับและเปิดใจกว้างในการยอมรับวัฒนธรรมของทางสังคมที่มีการผสมผสานกันอยู่อย่างปฏิเสธไม่ได้ว่าในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีการผสมผสานทางด้านวัฒนธรรมอยู่แล้ว แต่การที่จะให้ผู้นำนั้นเข้าใจและยอมรับร่วมกันเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในพื้นที่หรือบางชุมชนเท่านั้น ที่สามารถเห็นถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข หรือเป็นชุมชนที่มีการเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับวัฒนธรรมของแต่ละศาสนา จนทำให้สังคมหรือชุมชนนั้นได้รับการยกย่องจากหน่วยงานทางภาครัฐหรือจากประชาชนในชุมชนอื่นว่า เป็นชุมชนสันติสุขบ้าง เป็นชุมชนเข้มแข็งบ้าง

สรุปได้ว่า รูปแบบการสร้างสันติสุขโดยการที่ผู้นำเรียนรู้เกี่ยวกับสังคมพหุวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ประโยชน์อย่างยิ่งในการอยู่ร่วมกัน และเป็นการให้ความสำคัญ ให้ความสำคัญแก่กันและกันเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ การที่คนในสังคมได้เรียนรู้ และได้เข้าใจ ยอมรับเกี่ยวกับความแตกต่างกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ผ่านกระบวนการทางสังคมพหุวัฒนธรรม ทำให้ทุกคนที่อยู่ร่วมกันในสังคมต่างเข้าใจวิถีชีวิตของแต่ละคน ภาพที่เห็นคือการที่ประชาชนต่างศาสนาได้มีการช่วยเหลือกิจกรรมที่สามารถช่วยเหลือกันได้อย่างไม่ผิดต่อกฎระเบียบหรือวิถีปฏิบัติของแต่ละศาสนา มี

การไปมาหาสู่กัน มีการซื้อขายทางด้านเกษตรกรรมร่วมกัน โดยไม่ยึดติดว่าเป็นคนศาสนาใด ทำให้การดำเนินชีวิตก็เห็นภาพของการอยู่ร่วมกันอย่างเข้าใจ มีกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมก็สามารถร่วมกันได้โดยผ่านการเรียนรู้ทางด้านพหุวัฒนธรรมความเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมจะเห็นได้จากการดำเนินงานของแกนนำแต่ละพื้นที่ในการให้ความสำคัญเกี่ยวกับวัฒนธรรมเช่นภาพของการช่วยเหลือกันของชาวไทยพุทธมุสลิมที่ช่วยเหลือกันพัฒนาวัดบ่าง มัสยิดบ่าง ซึ่งภาพเหล่านี้ได้เกิดขึ้นและเป็นรูปหนึ่งสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นภายในพื้นที่

๕) การสื่อสารเชิงสันติ

หลายปีที่ผ่านมาความไม่สงบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ย่อมเป็นปัจจัยแห่งการไม่ไว้วางใจกันในหมู่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน หรือแม้กระทั่งเจอกันในบางครั้งก็เกิดความรู้สึกที่ไม่ค่อยไว้วางใจกันนั้น มักจะเกิดขึ้นภายในความรู้สึกของทั้งชาวพุทธและมุสลิม ทางชุมชนชาวพุทธและมุสลิมได้ตระหนักและเริ่มกล่าวถึงเครื่องมือที่จะเชื่อมประสานประชาชนในพื้นที่พื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้ได้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขมีความสุขดั้งเดิม มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และมีความเข้าใจที่ดีต่อกันดังคำกล่าวของพระสิริจิริยาลังการ ที่ว่า

“การแสวงหาสันติในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ต้องใช้เครื่องมือที่สำคัญคือการพูดคุยสื่อสารเชิงสร้างสรรค์เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนทั้งไทยพุทธและมุสลิมในพื้นที่ได้มีพื้นที่แสดงความเห็นเชิงสร้างสรรค์กันให้มาก ๆ ปัญหาที่เกิดขึ้น ส่วนหนึ่งเกิดจากความพยายามของผู้ไม่หวังดีหวังที่จะทำลายความสัมพันธ์ของชาวพุทธและมุสลิม หวังที่จะให้ทั้ง ๒ กลุ่มเกิดความเข้าใจผิด จึงควรให้ทั้งสองกลุ่มได้พบปะพูดคุยกัน แสดงความรู้สึกเป็นห่วงกันและกัน ในขณะเดียวกัน การพูดคุยกันก็เป็นไปเพื่อทำลายกำแพงคือความหวาดระแวงต่อกันระหว่างประชาชนทั้งไทยพุทธและมุสลิมด้วยอีกทางหนึ่ง”^{๕๕}

ข้อเสนอแนะของพระสิริจิริยาลังการข้างต้นมีความสอดคล้องกับคำกล่าวของพระราชปัญญามูณี เจ้าคณะจังหวัดยะลาที่ได้กล่าวว่า

“อาตมาคิดว่า การเปิดเวทีพูดคุยกันให้เข้าใจ ถือเป็นวิธีการในการสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกันอย่างหนึ่ง การพูดคุย ไม่เพียงแต่เป็นวิธีสร้างความเข้าใจกันเท่านั้น แต่ยังเป็น การเปิดโอกาสให้ทั้งสองได้ปรึกษาหารือเพื่อหาทางแก้ไขป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นด้วย การพูดคุยเป็นเครื่องมือที่สำคัญยิ่งในการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้น เป็นวิธีทางแบบสันติ”^{๕๖}

กระบวนการสร้างสันติสุขของผู้นำไทยพุทธและมุสลิมได้ใช้หลักของสันติวิธี (Peaceful means) ที่ว่าด้วยการสื่อสารเชิงสันติ เป็นการสื่อสารที่ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง โดยสื่อสารบนพื้นฐานข้อมูลที่เป็นจริงและเข้าใจความรู้สึกของอีกฝ่าย ดังเช่นคำกล่าวของนายอับดุลอาซิส เจ๊ะมามะ รองประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดนราธิวาสที่ได้แสดงความรู้สึกเป็นห่วงต่อเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นและได้กล่าวในเชิงต้องการที่จะสื่อให้กลุ่มชาวไทยพุทธได้ทราบตอนหนึ่งที่ว่า

“วันนี้ผมเป็นห่วงว่าอาจจะมีการเชื่อมระหว่างคนที่นับถือศาสนาพุทธ และมุสลิม

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระสิริจิริยาลังการ เจ้าคณะจังหวัดปัตตานี วันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๒.

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระราชปัญญามูณี เจ้าคณะจังหวัดยะลา วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

และกลัวคนพื้นที่จะตกหลุมพราง คือระแวงต่อกันและกันมากขึ้น ถ้าเราไม่สามารถจะสร้างพื้นที่สันติให้เกิดขึ้นมาได้”^{๕๗}

การสื่อสารในลักษณะอย่างนี้จะช่วยให้เกิดการหันหน้าเข้าหากันและร่วมมือกันในวันข้างหน้า โดยมุ่งเน้นที่การสานสัมพันธ์ผ่านการฟังอย่างตั้งใจ วิธีนี้จะเป็นประโยชน์ในการที่จะสามารถเข้าใจและแก้ไขความเข้าใจผิดได้อย่างสร้างสรรค์ทั้ง โดยไม่ต้องใช้ความรุนแรง และสามารถนำไปใช้ได้กับทุกที่ ไม่ว่าจะเป็นชุมชนใด นับได้ว่าเป็นปัจจัยแห่งการนำไปสู่สังคมที่สันติสุขได้ เพราะการสื่อสารในสังคมที่มีความรุนแรงหรือในสังคมที่ประชาชนในสังคมเริ่มเกิดการไม่ไว้วางใจต่อกันและกัน การที่จะสื่อสารหรือการที่แสดงอะไรออกไปทั้งทางกายก็ดี ทางวาจา ก็ดี และ ทางใจก็ดี นับได้ว่าเป็นตัวจุดประกายที่สำคัญในการสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกัน หรือการสร้างความแตกแยกกันก็ดี การสื่อสารในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีความสำคัญมากไม่ว่าจะเป็นทางสื่อต่าง ๆ ก็ดี การพูดคุยกันก็ดี ดังนั้นการสื่อสารสันติสุขเป็นการสื่อสารเพื่อช่วยลดความรู้สึกไม่ไว้วางใจต่อประชาชนในสังคมต้องเป็นผู้ที่เริ่มต้นในการพูดคุยทำความเข้าใจต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น การที่จะเรียนรู้ร่วมกัน ประชาชนในสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำทางสังคมต้องพร้อมที่จะเปิดใจพูดคุยสื่อสารทำความเข้าใจกัน การที่ทางชาวพุทธและมุสลิมได้ทำกิจกรรมทางต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการสื่อสารที่สำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความเข้าใจ เพื่อที่จะให้ประชาชนได้เข้าใจถึงประโยชน์ของการสื่อสารทางบวกที่ถูกต้องโดยชอบธรรม และโทษของการสื่อสารทางลบที่มีแต่ทำลายสังคม

๖) การสร้างสัมพันธ์ระหว่างผู้นำ

ความเป็นมิตรของผู้นำในที่นี้ ผู้วิจัยได้มุ่งเอาผู้นำทางศาสนาเป็นหลักในการวิเคราะห์ เพราะถือว่าผู้นำทางศาสนาเป็นผู้ที่มีบทบาทที่สำคัญและได้รับการเคารพนับถือจากประชาชนอย่างยิ่ง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาทั้งเอกสารและได้สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมทำให้สามารถวิเคราะห์ได้ว่า รูปแบบการสร้างสันติรูปแบบหนึ่งที่สามารถมองเห็นได้ถึงความรักและความสามัคคีและเป็นภาพที่สวยงามในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ นั่นคือการแสดงออกถึงความเป็นมิตรภาพที่ดีของผู้นำ โดยเฉพาะผู้นำทางด้านศาสนาพุทธและมุสลิมที่ได้มีขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นภาพที่เกิดขึ้นไม่มากและไม่ค่อยเห็นภาพเหล่านี้มากนัก แต่ในบางพื้นที่ก็ให้เห็นภาพของผู้นำที่ได้แสดงออกในลักษณะของความร่วมมือการร่วมกิจกรรมที่ดีต่อกันนั้นเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในพื้นที่ เพราะในบริบทของชุมชนผู้นำทางด้านศาสนานับได้ว่าเป็นผู้ที่มีอิทธิพลอย่างสูงต่อคนในชุมชน ไม่ว่าจะ เป็นทางศาสนาใดก็ตาม ผู้นำทางศาสนาถือได้ว่าเป็นบุคคลที่คนทั่วไปก็ดีหรือคนในพื้นที่ต่างให้ความเคารพนับถือ ให้ความมั่นใจและเชื่อใจเป็นพื้นฐาน ผู้นำทางศาสนาจึงจำเป็นต้องมีการจับมือกันร่วมแรงร่วมใจกันในการที่จะสร้างมิตรภาพที่ดีในชุมชน ลักษณะของผู้นำทางศาสนาจึงจำเป็นอย่างยิ่งในพื้นที่ หากผู้นำไม่มีภาพของความเป็นมิตรที่ดีนั้น ย่อมอาจจะเป็นปัจจัยที่จะสามารถสร้างความแตกแยกหรือความขัดแย้งเกิดขึ้นได้ภายในพื้นที่ ผู้วิจัยจึงได้วิเคราะห์ว่าผู้นำที่จะมีลักษณะที่จะสร้างความเป็นมิตรที่ดีให้เกิดขึ้นมาได้นั้น ต้องมีหลักดังต่อไปนี้

๑. **เมตตา** คือ การแสดงออกทางกาย ทางวาจาและทางใจด้วยความเมตตา ด้วยกิริยาอาการที่สุภาพเรียบร้อย อ่อนโยน แสดงไมตรีและความหวังดีต่อกัน ผู้นำทางศาสนาในพื้นที่ ๓ จังหวัด

^{๕๗} <https://www.bbc.com/thai/thailand-47013164> ออนไลน์วันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๒

ชายแดนภาคใต้ ควรมีการช่วยเหลือมีการให้ความร่วมมือเคารพในสิทธิและเสรีภาพของกันและกัน ร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยกัน โดยใช้มิติทางศาสนามาทำความเข้าใจกันและร่วมกันเพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้แก่ประชาชนของแต่ละศาสนา เพื่อไม่ให้ประชาชนเอาความแตกต่างในด้านต่าง ๆ มาเป็นตัวทำให้เกิดความแตกแยก การที่ผู้นำทางด้านศาสนาได้เป็นตัวตั้งในการทำงานร่วมกันด้วยความมีไมตรีต่อกันย่อมเป็นภาพที่ก่อให้เกิดความรักความเข้าใจที่ดีต่อกัน และจะทำให้ประชาชนแต่ละศาสนาก็จะมีการเรียนรู้และการเข้าใจที่ต่อกัน

๒. **กรุณา** คือ การแสดงออกทางกาย ทางวาจาและทางใจด้วยความกรุณา ความปรารถนาให้คนอื่นพ้นทุกข์ ความไม่สบายกายไม่สบายใจ และเกิดขึ้นจากปัจจัยหลายประการด้วยกัน พระพุทธองค์ทรงสรุปไว้ว่าความทุกข์มี 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ- ทุกข์โดยสภาวะ หรือเกิดจากเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติของร่างกาย เช่น การเกิด การเจ็บไข้ ความแก่และความตายสิ่งมีชีวิตทั้งหลายที่เกิดมาในโลกจะต้องประสบกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งรวมเรียกว่า กายิกทุกข์ ทุกข์จรหรือทุกข์ทางใจ อันเป็นความทุกข์ที่เกิดจากสาเหตุที่อยู่นอกตัวเรา เช่น เมื่อปรารถนาแล้วไม่สมหวังก็เป็นทุกข์ การประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก ก็เป็นทุกข์ รวมเรียกว่า เจตสิกทุกข์

๓. **มูทิตา** คือ ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี คำว่า "ดี" ในที่นี้ หมายถึง การมีความสุขหรือมีความเจริญก้าวหน้า ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีจึงหมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ไม่มีจิตใจริษยา ความริษยา คือ ความไม่สบายใจ ความโกรธ ความฟุ้งซ่านซึ่งมักเกิดขึ้นเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีกว่าตน เช่น เห็นเพื่อนแต่งตัวเรียบร้อยแล้วครุขมเขยก็เกิดความริษยาจึงแกล้งเอาเศษชอล์ก โคลน หรือหมึกไปป้ายตามเสื้อกางเกงของเพื่อนนักเรียนคนนั้นให้สกปรกและเอะอะผู้นำต้องหมั่นฝึกหัดตนให้เป็นคนที่มีมูทิตา เพราะจะสร้างไมตรีและผูกมิตรกับผู้อื่นได้ง่ายและลึกซึ้ง

๔. **อุเบกขา** คือ การรู้จักวางเฉย หมายถึง การวางใจเป็นกลางเพราะพิจารณาเห็นว่าใครทำดียอมได้ดี ใครทำชั่วยอมได้ชั่ว ตามกฎแห่งกรรม คือ ใครทำสิ่งใดไว้สิ่งนั้นย่อมตอบสนองคืนบุคคลผู้กระทำ เมื่อเราเห็นใครได้รับผลกรรมในทางที่เป็นโทษเราก็ไม่ควรดีใจหรือคิดซ้ำเติมเขาในเรื่องที่เกิดขึ้น ผู้นำควรมีความปรารถนาดี คือพยายามช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ในลักษณะที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

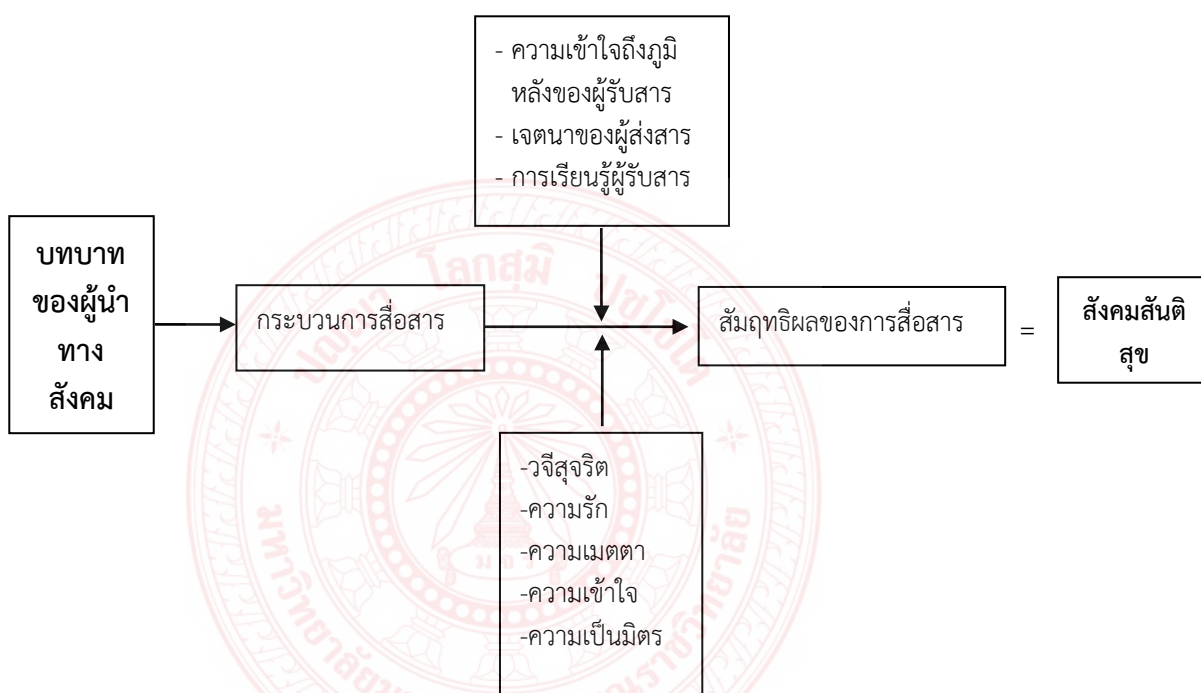
จากคุณสมบัติดังกล่าวตามที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์หลักธรรมทั้ง ๔ ประการข้างต้น เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญของลักษณะของการเป็นมิตรที่ดีต่อกันและระหว่างผู้นำของศาสนาแต่ละศาสนาซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างยิ่งในการสร้างความสันติสุขในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

กล่าวโดยสรุปได้ว่าการเสนอแนะแนวทางในการสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้แสดงให้เห็นว่าผู้นำมีความมุ่งมั่นที่จะเรียนรู้และสื่อสารระหว่างกันอย่างสันติหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมเชิงสังคม ทั้งนี้ก็เพื่อมุ่งหวังให้เกิดสันติสุขขึ้นกับสังคมชาวไทยพุทธและมุสลิมเป็นหลัก โดยการเสนอแนะแนวทางในการสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมนี้ได้แสดงให้เห็นถึงเจตนาที่บริสุทธิ์ที่อยากจะเห็นสันติสุขเกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้บนพื้นฐานคือ การที่ทุกฝ่ายก็ไม่อยากเห็นความรุนแรงเกิดขึ้นในสังคม เพราะความรุนแรงดังกล่าวไม่ได้เป็นเหตุก่อ

ความเดือดร้อนแก่คนใดคนหนึ่งหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่ทุกคนล้วนได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความสงบไม่มากก็น้อย

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องกระบวนการสื่อสารผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ สามารถนำเสนอเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๒ แสดงองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

แผนภาพดังกล่าวข้างต้นสามารถอธิบายเป็นประเด็นได้ดังต่อไปนี้

๑. บทบาทของผู้นำทางสังคมในการสร้างสันติภาพ

ธรรมชาติที่สำคัญอย่างหนึ่งของมนุษย์คือความต้องการที่จะอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นทั้งในส่วนที่เป็นกาลคือช่วงเวลาและเทศะคือสถานที่เพื่อทำกิจกรรมชีวิตร่วมกันในลักษณะต่าง ๆ เช่น สนทนา ปราศรัยกัน ประกอบอาชีพร่วมกัน ใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน แลกเปลี่ยนปัจจัยในการดำรงชีวิตกัน เป็นต้น เมื่อมีการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ความจำเป็นที่ตามมาโดยธรรมชาติคือ การมีผู้นำในการทำหน้าที่ดูแล กำกับตลอดถึงจัดระเบียบสังคมการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ดังนั้น ผู้นำคือบุคคลผู้มีบทบาทและอิทธิพลเป็นอย่างยิ่งต่อสังคมนับแต่อดีตถึงปัจจุบัน ทุกสังคมมนุษย์ย่อมมีผู้นำเป็นผู้คอยทำหน้าที่เป็นตัวแทนของกลุ่มชนในการนำพากลุ่มชนไปยังเป้าหมายที่พึงประสงค์ตามที่ตั้งไว้ ทิศทางสังคมแต่ละสังคมจะดำเนินไปอย่างไร ผู้นำมีส่วนสำคัญในการกำหนดทิศทางดังกล่าว ไม่ว่าจะในด้านสังคม การเมือง ศาสนา วัฒนธรรม หรือแม้แต่กลุ่มลัทธิหรือความเชื่อ อาจกล่าวได้ว่าผู้นำมีความสำคัญต่อ

สังคมมนุษย์ในทุกมิติ และด้วยความจำเป็นที่ทุกสังคมต้องมีผู้นำ สังคมมนุษย์จึงให้ความสำคัญกับตัวผู้นำและนำไปสู่การกำหนดเป็นโครงสร้างที่จำเป็นสำหรับสังคมมนุษย์

ในแง่สังคม อาจมีผู้นำในหลายระดับที่ทำหน้าที่ลดหลั่นกันไปในการนำพาสังคมไปสู่ทิศทางหรือเป้าหมายต่าง ๆ ที่สังคมนั้น ๆ ได้กำหนดหรือคาดหวังไว้ ทั้งนี้ทิศทางหรือเป้าหมายดังกล่าวอาจสรุปเป็นความหมายสั้น ๆ หรือรวมศูนย์อยู่ในคำว่า “ความสุขของมนุษย์” ผู้เป็นสมาชิกของสังคมนั้น ๆ นั้นเอง ซึ่งผู้นำในแต่ละระดับนั้นล้วนแล้วแต่มีความสำคัญและจำเป็นสำหรับสังคมทุกสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำทางสังคมในระดับฐานรากหรือระดับหน่วยย่อยที่มีความใกล้ชิดกับสมาชิกในสังคมนั้น ๆ มีความเข้าใจในธรรมชาติของสมาชิกในสังคมของตนเป็นอย่างดี ที่สำคัญคือผู้นำในระดับฐานรากส่วนใหญ่แล้วจะได้รับการยอมรับและนับถือจากสมาชิกในชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ เพราะมีฐานมาจากการรู้จักใกล้ชิด เมื่อผู้นำได้รับการยอมรับและนับถือจากสมาชิกในชุมชนหรือสังคมของตน ผู้นำจึงยอมมีอิทธิพลต่อความรู้สึกรักนึกคิดของสมาชิกในชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ ยิ่งหากเป็นผู้นำทางศาสนาด้วยแล้วก็มักจะได้รับเคารพและยอมรับนับถือจากผู้ตามซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมนั้น ๆ ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากการที่ผู้นำมีบทบาทและอิทธิพลต่อสังคมในทุกมิติแล้ว ก็จะได้เห็นได้ว่าในมิติด้านการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่สังคมก็จำเป็นที่ต้องอาศัยผู้นำในการแสดงบทบาทต่อการสร้างสรรค์สันติสุขให้เกิดขึ้นแก่สังคมซึ่งจากผลการศึกษาในครั้งนี้ทำให้เห็นถึงความสำคัญของผู้นำทางสังคมทั้งสังคมชาวพุทธและมุสลิมในการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคมในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ แม้ว่าในกระบวนการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้จะเป็นภารกิจของทุกคนที่ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่ แต่อาจกล่าวได้ว่าผู้นำคือตัวจักรหรือกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนภารกิจการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในพื้นที่เพราะกระบวนการทางสังคมต่าง ๆ ย่อมมีจุดเริ่มต้นจากผู้นำในการแสดงบทบาทและอิทธิพลทำให้เกิดขึ้น

๒.ความสำคัญของกระบวนการสื่อสารในการสร้างสันติสุข

การสื่อสารถือเป็นสิ่งที่มีบทบาทต่อสังคมมนุษย์ กิจกรรมความสัมพันธ์ทุกอย่างของมนุษย์ อาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือเพื่อเข้าถึงความต้องการของกันและกัน สร้างความเข้าใจต่อกัน สังคมหรือการอยู่ร่วมกันของมนุษย์มีความหมายขึ้นมาได้เพราะมีการสื่อสารเป็นตัวช่วยทำให้เกิดขึ้น กิจกรรมมุ่งความสำเร็จทุกอย่างของมนุษย์มีการสื่อสารเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการทำให้สำเร็จ การสื่อสารสามารถเป็นได้ทั้งเครื่องมือสำหรับการทำลายและการสร้างสรรค์ ความสำคัญของการสื่อสารดังกล่าวข้างต้นนี้ได้แสดงให้เห็นถึงการที่การสื่อสารเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมชีวิตของมนุษย์ในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์หรือเป็นคุณกับสังคมหรือการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ อย่างไรก็ตาม การสื่อสารมีความหมายขึ้นมาได้เพราะมีมนุษย์เป็นผู้ใช้ ดังนั้น แม้ว่าการสื่อสารจะมีคุณอนันต์ แต่หากมนุษย์สื่อสารอย่างไม่ระมัดระวังการสื่อสารก็อาจจะก่อโทษมหันต์ได้เช่นกัน การสื่อสารจึงเป็นเสมือนดาบสองคมที่พร้อมจะให้ทั้งคุณและโทษกับผู้ใช้เพราะหากมนุษย์นำไปใช้อย่างถูกต้องก็เป็นคุณกับผู้ใช้เองแต่หากนำไปใช้อย่างไม่ถูกต้องก็เป็นเหตุ นำโทษมาให้เช่นกันไม่ว่าการสื่อสารนั้นจะอยู่บนพื้นฐานเจตนาที่ดีก็ตาม

การสื่อสารมีความสำคัญและจำเป็นสำหรับสังคมมนุษย์อย่างมากมาย องค์กรด้านการพัฒนา ระดับสากล เช่น องค์กรสหประชาชาตินักวิชาการ นักวิจัย นักกิจกรรมทางสังคมและอื่น ๆ ต่างเห็น

ว่าการสื่อสารเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างสภาวะของความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคม ก่อให้เกิดกลไกการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความคิด และความหมายเพื่อป้องกันความขัดแย้ง ช่วยส่งเสริมสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และเป็นพลังการเปลี่ยนแปลงสังคม^{๕๕} อย่างมหาศาล หากมนุษย์รู้จักการนำการสื่อสารไปใช้อย่างถูกต้องอย่างน้อย ๔ ถูก คือ

๑) **ถูกเรื่อง** คือ การใช้การสื่อสารที่ถูกเรื่องถูกประเด็นบนพื้นฐานความเข้าใจถึงเรื่องที่จะสื่อสารนั้นว่าเป็นอย่างไรคืออะไร รู้เรื่องที่จะสื่อสาร รู้ความมุ่งหมายของการสื่อสาร รู้ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการสื่อสารนั้น

๒) **ถูกวิธี** คือ การใช้ทักษะและวิธีการสื่อสารที่ถูกต้องเหมาะสมกับเรื่อง บุคคลหรือสถานการณ์ที่ต้องการสื่อสารรู้หลักวิธีในการสื่อสารที่สอดคล้องกับผู้รับสาร

๓) **ถูกกาล** คือ การใช้การสื่อสารที่เหมาะสมสอดคล้องกับช่วงเวลา ได้แก่ รู้ว่าจะสื่อสารเรื่องอะไร ในเวลาไหน เรื่องที่จะสื่อสารนั้นเหมาะหรือควรที่จะสื่อสารในเวลานั้น ๆ หรือไม่

๔) **ถูกเทศ** คือ การใช้การสื่อสารที่เหมาะสมสอดคล้องกับสถานที่ ได้แก่ รู้ว่าจะสื่อสารเรื่องอะไรในสถานที่ไหน พิจารณาถึงความเหมาะสมระหว่างเรื่องกับสถานที่ที่จะสื่อสาร

ในแง่การใช้การสื่อสารเพื่อสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่สังคม ก็มีความจำเป็นที่ต้องอาศัย “ความถูกต้อง” อย่างน้อย ๔ ถูกข้างต้นมาเป็นหลักในการสื่อสารระหว่างกันของคนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชนระดับผู้นำผู้อยู่ในฐานะเป็นตัวแทนของกลุ่มชนของตนในการแสดงบทบาทสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งจากการศึกษาครั้งนี้พบว่าภาพของการสามารถอยู่ร่วมกันได้ของกลุ่มชาวไทยพุทธและมุสลิมเกิดขึ้นได้เพราะผู้นำทางสังคมของทั้งสองชุมชนใช้กระบวนการสื่อสารอย่างถูกต้องเหมาะสมต่อกัน ซึ่งจากผลการศึกษาได้พบอีกว่าสันติสุขจะเกิดขึ้นได้ในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้จะอาศัยกระบวนการหรือกลไกที่เกิดจากนโยบายของรัฐแต่เพียงอย่างเดียวไม่ได้ แต่จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการสื่อสารของชนชั้นผู้นำของชุมชนเป็นหลักเพราะปัญหาที่เกิดขึ้นชาวชุมชนทั้งไทยพุทธและมุสลิมเป็นผู้รู้และเข้าใจถึงบริบทของปัญหามากกว่ารัฐ ดังนั้นเมื่อทั้งสองกลุ่มชนทราบถึงบริบทเฉพาะของกันและกันก็เป็นเหตุนำไปสู่การสื่อสารอย่างถูกต้องเหมาะสมบนฐานของความเข้าใจกันและกันนั่นเอง

๓. องค์ประกอบของการสื่อสารเพื่อสันติสุข

องค์ประกอบของการสื่อสารที่สำคัญอันนำไปสู่สัมฤทธิ์ผลของการสื่อสารโดยทั่วไปมี ๕ ประการคือ **ผู้ส่งสาร สาร สื่อผู้รับสารและผลของการสื่อสาร** โดยทั้ง ๕ ประการนี้ถือเป็นองค์ประกอบหลักที่แสดงให้เห็นถึงการที่กระบวนการสื่อสารบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบของการสื่อสารทั้ง ๕ ข้างต้นนั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นเพียงแนวคิดด้านการสื่อสารที่แสดงถึงการวัดความสำเร็จในการกระบวนการสื่อสารเท่านั้น กล่าวคือ แนวคิดเรื่ององค์ประกอบของการสื่อสารทั้ง ๕ ประการข้างต้นได้แสดงถึงส่วนประกอบของสัมฤทธิ์ผลของการ

^{๕๕} Hoffmannอ้าง ถึงใน ปรัชญา ชนชากรรม และคณะ, **การสื่อสารเพื่อสันติภาพ: แนวคิดและข้อเสนอสำหรับกรออกแบบหลักสูตรในระดับบัณฑิตศึกษา คณะวิทยาการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี**, (วารสารวิทยบริการ, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๖๑), หน้า ๑๕๑.

สื่อสารเพียงมิติเดียวคือมิติของความสำเร็จในกระบวนการสื่อสารแต่ไม่ได้แสดงให้เห็นถึงมิติของสัมฤทธิ์ผลของกระบวนการสื่อสารว่าพึงประสงค์หรือไม่พึงประสงค์อย่างไร

ในกระบวนการสื่อสารเพื่อเป้าหมายเชิงสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป้าหมายอันเป็นประโยชน์สุขหรือสันติสุขของมนุษย์ การพิจารณาถึงผลสัมฤทธิ์ของการสื่อสารโดยเน้นถึงความครบถ้วนขององค์ประกอบของการสื่อสารทั้ง ๕ ยังคงไม่เพียงพอต่อเป้าหมายดังกล่าว แต่ผลสัมฤทธิ์ของการสื่อสารควรพิจารณาจากปัจจัยอื่นร่วมด้วย เช่น พิจารณาจากผลสัมฤทธิ์ของการสื่อสารว่าเป็นคุณหรือโทษแก่ผู้ส่งและผู้รับ เป็นประโยชน์หรือไม่เป็นประโยชน์แค่ไหนอย่างไร เป็นต้น อันหมายความว่าผลสัมฤทธิ์ของการสื่อสารในเชิงสังคมควรเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของมนุษย์ผู้อยู่ร่วมกันในสังคมเอง การหวังผลสัมฤทธิ์เชิงบวกดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยภายในตัวผู้สื่อสารซึ่งในที่นี้หมายถึงเอาคุณสมบัติที่จะเอื้อต่อผลการสื่อสารอันจะเป็นเหตุให้เกิดประโยชน์สุขแก่ทั้งผู้ส่งและรับสาร กล่าวคือ ผู้ส่งสารจำเป็นต้องคำนึงถึงผลด้านบวกของการสื่อสารโดยการสื่อสารอย่างระมัดระวังหรือคำนึงถึงประโยชน์สุขแก่ผู้รับสารมากที่สุดโดยหลีกเลี่ยงการสื่อสารที่อาจก่อให้เกิดความรู้สึกที่ไม่ดีหรือเป็นโทษต่อผู้รับสาร เป็นต้น ซึ่งการจะสื่อสารเพื่อให้เกิดผลลัพธ์เชิงบวกได้นั้นก็จำเป็นต้องอาศัยคุณสมบัติภายในบางประการของผู้ส่ง เช่น การมีมโนสุจริตเป็นที่ตั้งแล้วส่งต่อสื่อสารด้วยวิสุจริตก่อประโยชน์ให้แก่ผู้รับสารหรือสื่อสารด้วยมีเจตนาดีเป็นต้น เป็นต้น ในขณะที่สื่อสารก็ใช้สติ สัมปชัญญะคือความระลึกถึงหลักการสื่อสารด้วยความถูกต้องเหมาะสมมีปัญญาคือความฉลาดรู้ในการสื่อสารอย่างระมัดระวังและมีความเหมาะสมถูกต้อง รู้ว่าอะไรควรสื่อหรือไม่ควรสื่อ หลีกเลี่ยงจากการสื่อสารที่อาจกระทบต่อความรู้สึกของผู้รับสาร เป็นต้น ซึ่งหากพิจารณาจากการศึกษาเรื่องกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ก็จะเห็นได้ว่ากระบวนการสื่อสารของผู้นำทางสังคมไม่ได้มีแค่เพียงองค์ประกอบพื้นฐาน ๕ ประการด้านการสื่อสารเท่านั้น แต่สิ่งที่มีสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการสื่อสารของผู้นำทางสังคมคือการสื่อสารด้วยการมีมโนสุจริตเป็นที่ตั้งแล้วแสดงออกมาเป็นวิสุจริตต่อกันเป็นสำคัญ

๔. สัมฤทธิ์ผลของการสื่อสารในเชิงสันติ

กระบวนการสื่อสารในสังคมมนุษย์แต่ละครั้งย่อมมีเป้าหมายหลักคือทำให้เกิดผลของการสื่อสารอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ว่าผลนั้นจะเป็นไปในทางบวกหรือลบ เป็นคุณหรือเป็นโทษ เป็นประโยชน์หรือไม่เป็นประโยชน์ต่อผู้ส่งหรือผู้รับสารก็ตาม แต่ผลสัมฤทธิ์ของการสื่อสารในเชิงสังคม ควรเป็นผลสัมฤทธิ์ในเชิงคุณค่าคือมีผลสัมฤทธิ์ที่พึงประสงค์ เป็นเหตุนำประโยชน์สุขมาแก่ผู้รับและผู้ส่งหรือสังคมในภาพรวมหรือสร้างสรรค์สังคมทางเดียวเท่านั้น กล่าวคือ กระบวนการสื่อสารที่ถูกใช้เพื่อเป้าหมายคือการสร้างสรรค์สังคมให้เกิดสันติสุขจะต้องไม่เป็นเหตุแห่งการทำลายสังคม สร้างความแตกแยกให้เกิดขึ้นในหมู่มนุษย์ แต่จะต้องเกิดผลดีแก่บุคคลหรือสังคมเพียงทางเดียว ผู้ส่งสารจะต้องส่งเนื้อหาของการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ ใช้วิธีการสื่ออย่างถูกต้องเหมาะสม วิเคราะห์และเข้าใจในผู้รับสารว่าเป็นใคร และดำเนินการสื่อสารสำเร็จเป็นผลดีก่อประโยชน์ ความรักความสามัคคีให้เกิดขึ้นในสังคม หากกระบวนการสื่อสารไม่ก่อประโยชน์สุขให้แก่ผู้รับและผู้ส่งหรือเป็นโทษภัยแก่สังคม กระบวนการสื่อสารนั้น ๆ ก็ไร้คุณค่าและความหมาย มนุษย์มีการใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือเพื่อสื่อความหมายหรือความต้องการของกันและกัน แต่ในแง่ของการสร้างสรรค์สังคม สร้างสันติสุขให้เกิดขึ้น

ในสังคมแล้ว มนุษย์ผู้เป็นสมาชิกในสังคม ควรใช้การสื่อสารที่เน้นให้เกิดคุณค่าคือก่อประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นแก่บุคคลหรือสังคมเป้าหมาย ดังนั้น การวัดหรือการพิจารณาถึงความสำเร็จของกระบวนการสื่อสารจึงไม่ใช่อยู่ที่การครบองค์ประกอบของการสื่อสารทั้ง ๕ ประการ แต่ควรอยู่ที่ว่าการสื่อสารนั้นก่อให้เกิดประโยชน์และนำความสุขมาแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการสื่อสารนั้นหรือไม่ ดังนั้น หากพิจารณาจากประเด็นนี้ ก็อาจกล่าวได้ว่าประโยชน์สูงสุดหรือผลสัมฤทธิ์ของการสื่อสารจึงควรอยู่ที่ประโยชน์สุขของมนุษย์เป็นหลัก

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีการกำหนดวัตถุประสงค์ไว้คือ เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้และเพื่อเสนอแนะแนวทางในการสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้โดยมีสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ด้านการศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

ในด้านการศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้แก่ ปัตตานี ยะลาและนราธิวาส คณะผู้วิจัยได้นำเสนอแยกเป็น ๒ ส่วน คือ

ในส่วนที่หนึ่ง ผู้วิจัยพบว่า กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติระหว่างกลุ่มผู้นำทางสังคมเกิดขึ้นได้โดยอาศัยประเด็นที่สำคัญทั้ง ๕ ดังนี้

๑) การมีทัศนคติตรงกันของกลุ่มผู้นำ

เหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อด้านลบต่อกลุ่มชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นการเฉพาะแต่ได้ส่งผลกระทบต่อทุกกลุ่ม แม้ว่าจะเกิดจากการกระทำของคนไม่กี่คนแต่ผลที่เกิดขึ้นได้ส่งผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่ที่ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่ ซึ่งจากผลกระทบดังกล่าวนี้เป็นเหตุให้กลุ่มผู้นำทางสังคมโดยเฉพาะกลุ่มชาวไทยพุทธและมุสลิมมีทัศนคติที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันว่าควรมีการพูดคุยทำความเข้าใจกันเกี่ยวกับสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นทั้งนี้เพื่อการประคับประคองความรู้สึกของกันและกันและเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา ร่วมกันตามแนวทางสันติวิธี

จากการศึกษาเชิงข้อมูลตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นต้นมาพบว่าเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นได้ก่อให้เกิดผลกระทบในวงกว้างต่อประชาชนผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่ ทำให้หลาย ๆ ฝ่ายมีความกังวลต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของผู้คน และเป็นเหตุให้เกิดแนวคิดสร้างสมานฉันท์ระหว่างกันของกลุ่มชน แม้ว่าเหตุรุนแรงที่เกิดขึ้นจะเกิดจากกลุ่มคนเพียงไม่กี่คน แต่ภาระหน้าที่อันเป็นความพยายามทำให้เหตุการณ์ความรุนแรงสงบลงและนำสันติสุขกลับคืนมาก็ถือเป็นหน้าที่ของทุก

คนหรือทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชนผู้เป็นผู้นำทางสังคมของแต่ละฝ่าย ซึ่งจากการศึกษาพบว่า กลุ่มผู้นำทางสังคมทั้งฝ่ายไทยพุทธและมุสลิมก็มีทัศนะสอดคล้องกันว่าไม่ยากเห็นความรุนแรงเกิดขึ้นในพื้นที่

๒) การมีบุคคลซึ่งเป็นตัวกลางในการทำหน้าที่ประสาน

ทัศนะที่ไม่เห็นด้วยกับความรุนแรงที่เกิดขึ้นและแนวทางเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในพื้นที่ที่ตรงกันของกลุ่มผู้นำทางสังคมข้างต้นกล่าวได้ว่าเป็นปฐมบทที่สำคัญในการเหตุให้สันติสุขเกิดขึ้นในพื้นที่ เพราะทัศนะที่ไม่เห็นด้วยกับความรุนแรงและเห็นด้วยที่จะมีการเสวนาเชิงสันติเป็นเสมือนประตูแห่งสันติสุข แต่ปฐมบทดังกล่าวจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้หากขาดบุคคลหรือหน่วยงานที่เป็นตัวกลางในการประสานให้กลุ่มผู้นำได้พบปะพูดคุยสื่อสารกัน ดังนั้น กิจกรรมการพูดคุยเพื่อสร้างเสริมสันติในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดขึ้นได้ก็ด้วยอาศัยบุคคลผู้เป็นตัวกลางคอยประสานหรือดำเนินการให้เกิดมีการพบปะหรือเสวนากันในกลุ่มผู้นำทางสังคม นั่นคือ การเสวนาเพื่อหาทางออกของปัญหา นอกจากจะเกิดขึ้นได้เพราะกลุ่มผู้นำทางสังคมมีเจตนารมณ์ที่ตรงกันแล้ว กลุ่มหน่วยงานโดยเฉพาะภาครัฐที่กำกับดูแลด้านความมั่นคงถือว่ามิบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการทำให้กิจกรรมการสื่อสารเพื่อสันติได้เกิดขึ้นในพื้นที่ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า สื่อกลางผู้ทำหน้าที่ประสานกลุ่มผู้นำทั้งสองกลุ่มที่สำคัญคือภาครัฐฝ่ายปกครองรวมถึงองค์กรเอกชนต่าง ๆ ที่ขับเคลื่อนกิจกรรมด้วยมุ่งหวังให้สันติสุขเกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

๓) การมีการดำเนินกิจกรรมการเสวนา

กิจกรรมที่สำคัญในการสร้างเสริมสันติสุขให้เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้คือ ขั้นตอนของการสื่อสารหรือการเสวนา พบปะพูดคุยเพื่อทำความเข้าใจอันเป็นบ่อเกิดแห่งความสมานฉันท์ระหว่างกัน การพบปะเจรจากันนี้จะเป็นการปรึกษาหารือกันระหว่างกลุ่มหรือบุคคลที่เป็นคู่พิพาท เพื่อแสดงออกในข้อเสนอที่ต้องการให้ได้รับการตกลงบนพื้นฐานร่วมกัน^๑ โดยเฉพาะการพบปะพูดคุยกันในระหว่างผู้นำทางสังคมของทั้งสองชุมชน ซึ่งจากการศึกษา พบว่ากิจกรรมการเสวนาเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในพื้นที่ของบรรดากลุ่มผู้นำทางสังคมได้มีการจัดขึ้นหลายครั้งโดยองค์กรต่าง ๆ ของรัฐและอื่น ๆ เช่น ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) มหาวิทยาลัยของรัฐ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาและขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมจังหวัดปัตตานี เป็นต้น ที่ได้เห็นความสำคัญของการเปิดเวทีเจรจาหรือพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันของภาคประชาชนเพื่อเป็นทางนำไปสู่การสร้างเสริมสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้นำทางสังคม เพราะกลุ่มผู้นำทางสังคมถือเป็นกลุ่มคนที่มีอิทธิพลและมีบทบาทต่อชุมชนของตน สามารถชี้นำทางความคิดแก่กลุ่มชนที่อยู่ในการปกครองหรือดูแลของตนได้ ดังนั้น กิจกรรม

^๑ พระมหาพรหมชา ธมมหาโส, พุทธสันติวิธี การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๒๒๐.

การเสวนาระหว่างผู้นำทางสังคมจึงถูกจัดให้มีขึ้นในหลาย ๆ ครั้งและหลายโอกาสด้วยมีความคาดหวังว่าการที่กลุ่มผู้นำทางสังคมต่าง ๆ ได้มีโอกาสพบปะเสวนากัน เป็นการเปิดโอกาสให้มีการแสดงความรู้สึกหรือความคิดเห็นที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ได้ เวทีแห่งการเสวนาระดับผู้นำจึงเป็นเสมือนฐานหรือหน่วยย่อยเล็กที่มีส่วนร่วมในการทำหน้าที่แก้ปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

๔) การดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

ในกระบวนการแก้ปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งจำเป็นที่จะต้องมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องและจริงจัง การดำเนินการอย่างต่อเนื่องและจริงจังถือเป็นการแสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะเผชิญหน้าและต่อสู้กับปัญหานั้น ๆ ด้วยความจริงใจและมุ่งมั่นที่จะเอาชนะปัญหาที่เกิดขึ้น การแก้ปัญหาโดยเฉพาะปัญหาทางสังคมจึงมักจะอยู่บนฐานแนวคิดเรื่องความต่อเนื่องของการดำเนินการ ดังนั้น แนวคิดในการขับเคลื่อนสันติสุขในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้จึงมีความจำเป็นต้องอาศัยความต่อเนื่องของกิจกรรม การดำเนินการอย่างต่อเนื่องอาจมีการดำเนินลักษณะกิจกรรมในหลาย ๆ ลักษณะ เช่น มีการติดตามความเคลื่อนไหวของปัญหาอยู่ตลอดเวลาเพื่อเก็บเป็นข้อมูลในการนำมาสู่การหารือในเวทีเสวนาในแต่ละครั้ง หรือการจัดให้มีการเสวนาเพื่อระดมกำลังความคิดของกลุ่มผู้นำต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งจากการศึกษาแนวทางการแก้ปัญหาความรุนแรงเพื่อเสริมสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในพื้นที่ในช่วงเวลาที่ผ่านมาถึงปัจจุบันพบว่าการดำเนินกิจกรรมการเสวนาเพื่อสร้างเสริมสันติในพื้นที่ของผู้นำทางสังคมอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้นำแต่ละคนซึ่งเป็นผู้เข้าใจถึงมิติของปัญหาได้แสดงความรู้สึก มุมมองที่เห็นต่อสิ่งที่เกิดขึ้นและเป็นการระดมความคิด หาแนวทางในการแก้ปัญหาจากกลุ่มผู้นำทางสังคมของแต่ละกลุ่ม อีกทั้งเพื่อให้สอดคล้องกับช่วงเวลาของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ๆ ด้วย

๕) การติดตามผล

ลักษณะการติดตามผลกิจกรรมการเสวนาหรือพบปะพูดคุยระหว่างผู้นำทางสังคมในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นกิจกรรมที่เกิดร่วมกับกิจกรรมในข้อที่ ๔ ข้างต้น นั่นคือ ในการจัดให้มีกิจกรรมการเสวนาพูดคุยแต่ละครั้ง (ซึ่งเป็นกิจกรรมในขั้นตอนที่ ๔ ข้างต้น) จะมีการนำเอาข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ณ เวลาขณะนั้นมาตรวจสอบหรือยกเป็นประเด็นในการเสวนาเพื่อเป็นการติดตามผลสัมฤทธิ์ไปในตัวด้วย ในขณะเดียวกัน ในกิจกรรมการเสวนาระหว่างผู้นำทางสังคมแต่ละวาระก็มีการนำเสนอถึงกระบวนการวิธีแก้ปัญหาของผู้นำทางสังคมทั้งสองกลุ่มแทรกอยู่ด้วยเช่นกัน การเสวนาในแต่ละโอกาสหรือแต่ละวาระจึงมีลักษณะที่ครอบคลุมขั้นตอนของกระบวนการแก้ปัญหาถึง ๒ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการเสวนา พูดคุยเพื่อระดมความคิดในการแก้ปัญหา และขั้นตอนการติดตามผลการดำเนินการแก้ปัญหา อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากิจกรรมการเสวนาแต่ละครั้งจะไม่ได้มีลักษณะหรือเป็นไปเพื่อการติดตามผลการแก้ปัญหาโดยตรง แต่ก็อาจกล่าว

ได้ว่าในการดำเนินกิจกรรมการเสวนาหรือพบปะพูดคุยระหว่างผู้นำทางศาสนาที่ดีหรือผู้นำทางสังคมที่ดีในแต่ครั้งแล้วแต่มีการตรวจสอบ ติดตามและทบทวนถึงสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ทุกครั้งอันแสดงให้เห็นว่าลักษณะกิจกรรมดังกล่าวนี้ถือเป็นการติดตามและประเมินผลไปในตัว

ในส่วนที่สอง ผู้วิจัยจะได้ใช้วิธีการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แล้วนำเสนอพร้อมกับการวิเคราะห์เป็นหลักเพื่อให้เห็นถึงภาพรวมของกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งจากการลงพื้นที่เป้าหมายและดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำทางสังคมโดยแบ่งเป็นผู้นำของสังคมนิกายพุทธและผู้นำของสังคมนิกายมุสลิม สามารถพรรณนาได้โดยประมวลประเด็นได้ดังต่อไปนี้

จากการศึกษาโดยการลงพื้นที่สัมภาษณ์กลุ่มผู้นำทางสังคมในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้กลุ่มผู้นำได้มีทัศนะเกี่ยวกับกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติที่เกิดขึ้นในพื้นที่อย่างหลากหลาย โดยสามารถจัดแยกเป็นประเด็นได้ดังนี้

๑) ความสำคัญของกระบวนการสื่อสารหรือการพูดคุย

จากการลงพื้นที่ศึกษาพบว่ากลุ่มผู้นำทางสังคมของชาวมุสลิมและพุทธต่างมีความเห็นไปในทำนองเดียวกันว่าในสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ การพูดคุยกันเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจมีความสำคัญมาก เพราะการพูดคุยกันจะเป็นปัจจัยเหนี่ยวรั้งความเห็นผิดให้กลับมาสู่ความเห็นที่ถูกต้องได้และสามารถนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้ในที่สุด การพูดคุยกันเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการสื่อสารมีความสำคัญในกระบวนการสร้างสันติสุขในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้คือปัตตานี ยะลาและนราธิวาส เนื่องจากกระบวนการพูดคุยสามารถทำให้ผู้คนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำทางสังคม ๒ กลุ่มคือ ผู้นำของกลุ่มชาวไทยพุทธและผู้นำของกลุ่มชาวไทยมุสลิมทำให้ทราบได้ว่ากลุ่มผู้นำส่วนใหญ่มีความคิดเห็นไปในทางเดียวกันว่ากระบวนการสื่อสารหรือพูดคุยกันของกลุ่มผู้นำมีความจำเป็นมาก ด้วยเหตุที่สังคมทุกสังคมย่อมมีผู้นำทำหน้าที่นำพากลุ่มชนไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ การที่ผู้นำมีทัศนคติที่ดีต่อกันผ่านการพูดคุยดังกล่าวแล้ว ก็ถือเป็นเบื้องต้นของความสามารถอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขได้ เพราะเมื่อกลุ่มผู้นำสามารถพูดคุยสื่อสารกันได้อย่างย่อมส่งผลต่อทัศนคติของกลุ่มผู้ตามด้วยเช่นกัน ซึ่งจากการสัมภาษณ์ก็สามารถประมวลความคิดเห็นของกลุ่มผู้นำของทั้งชาวไทยพุทธและมุสลิมได้ว่ากลุ่มผู้นำมีความต้องการที่จะมีพื้นที่หรือเวทีของการเจรจาพูดคุยเพราะเป็นหนทางแห่งความเข้าใจกันและกัน ด้วยเหตุที่ปัญหาหลาย ๆ ประการเกิดขึ้นเพราะไม่เข้าใจกันและกันดังคำกล่าวของ นายอารีพิน เจ๊ะแม รองประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดยะลาที่ได้เสนอว่า

“พวกเราที่อยู่ร่วมกันใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ควรมีกิจกรรมการพบปะพูดคุยกันบ่อย ๆ เพื่อได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน จะได้เข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ตรงกัน เพราะที่ผ่านมาบางทีเกิดความเข้าใจผิดเพราะรับรู้เรื่องต่าง ๆ ไม่ตรงกัน”^๒

๒) การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์

จากการศึกษาโดยการสังเกตและสัมภาษณ์ผู้นำทางสังคมทั้งฝ่ายชาวพุทธและมุสลิมพบว่า ผู้นำทางสังคมในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้มีความคิดเห็นว่าการสื่อสารที่มีความสำคัญคือการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ กล่าวคือ แม้ว่าเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้จะสามารถยุติลงได้ด้วยการการพูดคุย แต่เหตุการณ์จะไม่สามารถสงบลงได้ด้วยการพูดคุยในเชิงลบ เช่น การเจรจากันบนพื้นฐานของการมีอคติ เสรจากันบนพื้นฐานของผลประโยชน์ ตรงกันข้ามความขัดแย้งจะสามารถยุติลงได้ด้วยการเจรจาอย่างสร้างสรรค์ การเจรจาพูดคุยกันอย่างสร้างสรรค์จะสามารถนำพาชาวชุมชนไปสู่ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ได้ พลังอำนาจของการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์นั้นถือว่าพลังอำนาจมากสามารถเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ต่าง ๆ ดังคำกล่าวของผู้นำชาวพุทธและมุสลิมที่ประมวลได้ดังต่อไปนี้

พระโสภณธรรมมณี เจ้าคณะจังหวัดยะลาได้กล่าวในประเด็นการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ว่า

“การพูดคุยเจรจากันเป็นสิ่งที่ดีสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคม แต่การพูดคุยกันที่ว่าต้องเป็นการพูดคุยกันอย่างสร้างสรรค์ ไม่ใช่คุยกันบนพื้นฐานของอคติ มีความลำเอียงเป็นที่ตั้งที่ไม่ถูกต้อง หากจะพูดคุยเจรจากันก็ต้องกำจัดอคติไปให้หมดจากจิตใจก่อนแล้วมาคุยกัน คนส่วนใหญ่เวลาคุยกันก็มักจะลำเอียงเข้าข้างตนเองเป็นอันดับแรก พอคุยกับคนอื่นก็คุยกันไม่รู้เรื่องเพราะเอาตัวเองเป็นใหญ่ อย่างนี้ก็ไม่ต้องหวังความสำเร็จที่จะพึงบังเกิดจากการคุยกัน หากจะคุยเพื่อให้บรรลุถึงประโยชน์ร่วมกันก็ต้องคุยกันอย่างไม่มีอคติ อาตมาเห็นด้วยว่าหากจะให้เหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ยุติลงก็ต้องคุยกันอย่างสร้างสรรค์”^๓

เช่นเดียวกับคำกล่าวของนายประทีป จุลกิจที่ได้กล่าวที่ว่า

“การคุยกันคือการทางออกของปัญหาที่ดีที่สุด มีตัวอย่างให้เห็นมากมายถึงการคุยกันอย่างเข้าอกเข้าใจนำไปสู่การตกลงกันได้และเป็นทีพอใจของทุกฝ่าย การคุยกันคือจุดเริ่มต้นที่ดีของการแก้ปัญหาทุกอย่าง แต่คิดจะคุยหรือเจรจากันก็เป็นนิมิตหมายที่ดีในการแก้ปัญหา ปัญหาไม่ว่าเล็กหรือใหญ่แค่ไหน ถ้าเป็นปัญหาของคน

^๒ นายอารีพิน เจ๊ะแม รองประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดยะลาวันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๖๒

^๓ สัมภาษณ์พระโสภณธรรมมณี เจ้าคณะจังหวัดยะลา วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๖๑

ก็ยอมหาทางออกได้ด้วยความคิดของคน นั่นคือ การคุยกันอย่างสร้างสรรค์เพราะ การคุยอย่างสร้างสรรค์คือการคุยกันถึงประโยชน์สุขที่จะเกิดขึ้นแก่ทั้งไทยพุทธและมุสลิมในพื้นที่ ที่ผ่านมามีเหตุรุนแรง สังเกตดูจะมีคนออกมาพูดกันต่าง ๆ นานา โดยไม่รู้ความจริง บางคนปล่อยข่าวลวงกันจนผู้คนหวาดกลัว อย่างนี้ถือว่าไม่สร้างสรรค์ นอกจากไม่สร้างสรรค์แล้วยังเป็นอันตรายอีกด้วย เพราะทำให้สังคมแตกแยก”^๔

๓) การสื่อสารที่ดีต้องต่อยอดไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลลัพธ์ที่ดี

จากการศึกษาโดยการสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยค้นพบว่าในกระบวนการสื่อสารของผู้นำของสังคมไทยพุทธและมุสลิมนั้น ผู้นำทางสังคมมีทัศนะว่าการสื่อสารที่ดีจะต้องนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูปธรรม เพราะหากมีเพียงการพูดคุยแต่ไม่มีการนำไปปฏิบัติก็ไร้ประโยชน์ ดังนั้น การสื่อสารที่ดีควรพัฒนาไปสู่การนำไปปฏิบัติให้เกิดผลลัพธ์ที่ดี ดังนั้น กระบวนการสื่อสารที่ดีจึงควรมีองค์ประกอบที่สำคัญคือการนำไปต่อยอดในลักษณะของการปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลดีแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง ดังคำกล่าวของกลุ่มผู้นำที่ประมวลได้ดังต่อไปนี้

พระเทพศีลวิสุทธิ เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา ได้กล่าวถึงการสื่อสารที่ดีว่า

“การสื่อสารที่ดีต้องเป็นเหตุทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่ผู้พูด การสื่อสารเป็นเบื้องต้นที่สุดของการแสวงหาทางออกร่วมกันของปัญหาต่าง ๆ แต่การพูดคุยเจรจาที่ดีเลิศ คือการพูดคุยกันแล้วสามารถนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูปธรรมออกมา โดยเฉพาะผลลัพธ์ที่ดีของการปฏิบัติร่วมกัน นั่นคือ การเจรจาพูดคุยกันจะต้องไปจบที่การร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกันดำเนินการ ปฏิบัติร่วมกัน ทำร่วมกันในเชิงสร้างสรรค์ เพื่อประโยชน์สูงสุดคือความสุขของสังคมโดยรวม”^๕

ในขณะที่นายดลฮาฟ สาหล่าสุหรี โต๊ะอิหม่ามประจำมัสยิด ได้กล่าวในเชิงให้ข้อเสนอแนะสำหรับการสื่อสารที่ดีที่ชาวไทยพุทธและมุสลิมควรมีต่อกันว่า

“หากกล่าวถึงสถานการณ์ความไม่สงบในชายแดนภาคใต้ที่เกิดขึ้นทุกคนก็รู้ว่า มีผลกระทบต่อคนในพื้นที่ทั้งไทยพุทธและมุสลิมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลาย ๆ ครั้งก็ได้รับการแก้ไขด้วยการพูดคุยกันระหว่างผู้นำ ก็ถือเป็นเรื่องที่ดีที่มีการพูดคุยกัน ทำความเข้าใจกัน สิ่งนี้จะเป็นสิ่งที่จะประคับประคองให้สังคมในพื้นที่ ๓ จังหวัดภาคใต้ดำรงอยู่ได้ แต่การพูดคุยกันในบางเรื่องจะเกิดผลดีก็ต่อเมื่อต้องนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่คนใน ๓ จังหวัดอย่างแท้จริงถึงจะเรียกว่าบรรลุ

^๔ สัมภาษณ์นายประทีป จุลกิจ ผู้ใหญ่บ้าน ม. ๒ ต.ยะหา อ.ยะหา จ.ยะลา ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒

^๕ สัมภาษณ์พระศีลวิสุทธิ เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา วันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๖๒

หรือการสื่อสารจะเรียกว่าดีได้ก็ควรนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ระหว่างชาวพุทธและมุสลิม”^๖

๔) การสื่อสารที่ดีต้องอยู่บนฐานความเข้าใจถึงวัฒนธรรมของกันและกัน

จากการศึกษาโดยการลงพื้นที่สัมภาษณ์กลุ่มผู้นำทางสังคม ผู้วิจัยพบว่าในกระบวนการสื่อสารของผู้นำของสังคมไทยพุทธและมุสลิมนั้น ผู้นำทางสังคมมีทัศนะว่าการสื่อสารที่ดีนอกจากจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบโดยทั่วไปของการสื่อสารที่ถูกต้องแล้วควรจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบบางประการที่ในบางครั้งผู้ส่งสารเองควรตระหนักถึงนั้นคือความเข้าใจถึงภูมิหลังทางวัฒนธรรมของผู้รับสาร เพราะความเข้าใจถึงภูมิหลังทางวัฒนธรรมของผู้รับสารจะทำให้ผู้ส่งสารสามารถคิดวิเคราะห์และตัดสินใจในการส่งสารอย่างถูกต้องและเหมาะสมกับภูมิหลังของผู้รับสารและทำให้กระบวนการสื่อสารสัมฤทธิ์ผลอย่างน่าพอใจ ดังคำกล่าวของกลุ่มผู้นำที่ประมวลได้ดังต่อไปนี้

พระเทพศีลวิสุทธิได้กล่าวว่า

“ไทยพุทธกับมุสลิมอยู่ด้วยกันมานานในพื้นที่ชายแดนใต้ บางคนบางกลุ่มนับถือศาสนาคนละศาสนาแต่รักใคร่สนิทสนมกันเหมือนญาติ เพราะต่างฝ่ายต่างเข้าใจกันและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน บางคนบางกลุ่มก็มีญาติตามสายโลหิตเดียวกันแต่มาเปลี่ยนศาสนาทีหลัง แต่ก็ยังมีความผูกพันกันเหมือนเดิม ความเข้าใจกันและกันก็ไม่มีปัญหาแต่อย่างใด ทั้ง ๆ ที่ถือศาสนาต่างกัน การที่ไทยพุทธกับมุสลิมยังสามารถอยู่ร่วมกันพบปะพูดคุยกัน เป็นเพื่อนกันได้ เพราะต่างฝ่ายต่างให้เกียรติกันเพราะเข้าใจในวัฒนธรรมของอีกฝ่ายเอาตามได้เข้าร่วมกิจกรรมกับผู้นำอิสลามนับไม่ถ้วน เวลาเจอกันเราก็พูดคุยแลกเปลี่ยนทัศนะทางศาสนากันอยู่เป็นประจำ ก็ไม่ได้มีปัญหาอะไร เพราะต่างฝ่ายต่างเข้าใจ สามารถแยกแยะในสิ่งที่เราพูดคุยกันได้”^๗

เช่นเดียวกับนายอารีพิน เจ๊ะแมที่ได้อธิบายในทำนองเดียวกันว่า

“ชาวพุทธกับมุสลิมเราอยู่ร่วมกันได้เพราะความเข้าใจกันและกัน เราพูดคุยกันรู้เรื่อง เพราะต่างฝ่ายต่างให้เกียรติกัน ไม่ก้าวก่าภัยสิทธิและเรื่องความเชื่อของกันและกัน เราคบหาสมาคมกันได้โดยไม่เกี่ยวกับศาสนา ต่างฝ่ายต่างมีวัฒนธรรมที่เป็นของตน พุทธกับมุสลิมสามารถทำงานหรือดำเนินชีวิตร่วมกันได้อย่างไม่มีปัญหาเพราะเราต่างเข้าใจกันและกัน ที่เราสามารถอยู่ร่วมกันได้มาเป็นเวลานานนับแต่อดีตเพราะเราต่างอยู่ด้วยกันบนพื้นฐานความ

^๖ สัมภาษณ์ นายดลฮาฟ สาหล่าสุหรี โต๊ะอิหม่ามประจำมัสยิดโต๊ะอิหม่ามประจำมัสยิด ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

^๗ สัมภาษณ์ พระเทพศีลวิสุทธิ เจ้าคณะจังหวัดนราธิวาส วันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๖๒

เข้าใจ ยิ่งในระดับผู้นำของทั้งสองฝ่ายด้วยแล้ว เราต่างก็เป็นผู้ที่จำเป็นต้องมีหน้าที่ชักนำผู้ตามให้มีความเข้าใจอย่างถูกต้องในเรื่องการที่จะพูดคุยกับพี่น้องต่างศาสนา”^๘

กล่าวโดยสรุปถึงทักษะเกี่ยวกับความสำคัญของกระบวนการสื่อสารของกลุ่มผู้นำได้ว่าการสื่อสารที่ดีทุกประการจะต้องตั้งอยู่บนฐานใหญ่คือถือ “หลักวจีสุจริต” คือการพูดดีที่มาจากจิตใจหรือทัศนคติที่ถูกต้อง ปราศจากอคติเป็นหลัก การตั้งจิตหรือเจตนาอันประกอบไปด้วยสุจริตเป็นหลัก ย่อมนำมาซึ่งประโยชน์ด้านบวก แม้ว่าในขั้นตอนของการสื่อสารบางขั้นตอนจะอาจเป็นเหตุให้เกิดผลที่ไม่พึงประสงค์กับบุคคลบางคนหรือบางกลุ่ม แต่ผู้รับสารก็อาจจะมีความเข้าใจหรือยอมรับได้กับสารที่ถูกส่งมานั้น

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาโดยการลงพื้นที่สัมภาษณ์กลุ่มผู้นำทางสังคมทั้งชาวไทยพุทธและมุสลิม ผู้วิจัยได้ค้นพบลักษณะของกระบวนการสื่อสารของกลุ่มผู้นำที่ประกอบไปด้วยประเด็นต่าง ๆ อันแสดงถึงบรรยากาศของการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติสุขให้เกิดขึ้นในพื้นที่ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมคือการเปิดโอกาสให้กลุ่มผู้นำทางสังคมทั้งไทยพุทธและมุสลิมได้แสดงออกในโอกาสต่างๆ เพื่อเสนอถึงความรู้สึกหรือความต้องการของตนหรือกลุ่มของตนให้อีกฝ่ายได้ทราบหรือรับรู้ การมีส่วนร่วมถือเป็นสิ่งสำคัญและก่อให้เกิดประโยชน์หลายประการ เป็นต้นว่า

๑. ทำให้แต่ละฝ่ายได้แสดงทัศนคติอย่างเปิดเผยอันนำไปสู่แนวทางการสร้างความเข้าใจกันและกัน
๒. ทำให้ทราบถึงข้อเท็จจริงบางประการอันจะนำไปสู่การคลี่คลายความเข้าใจผิดต่อกัน
๓. ทำให้เกิดบรรยากาศแห่งความคุ้นเคยกัน
๔. ทำให้แต่ละฝ่ายร่วมกันหาแนวทางในการสร้างเสริมสันติสุขให้เกิดขึ้นในพื้นที่
๕. เป็นเวทีแห่งการพบปะพูดคุยสร้างความรู้จักมักคุ้นเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน

กิจกรรมการมีส่วนร่วมนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญคือเพื่อให้กลุ่มผู้นำได้สื่อสารหรือพูดคุยกันอย่างใกล้ชิดซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายอันพึงประสงค์ที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจของทั้งสองฝ่าย

๒. การสื่อสารเชิงสันติ

การสื่อสารเป็นเครื่องมือที่ทำให้มนุษย์สำเร็จประโยชน์โดยการมีปฏิสัมพันธ์ในลักษณะการแลกเปลี่ยนข้อมูลกับผู้อื่น แม้ว่าการสื่อสารจะมีองค์ประกอบของความสำเร็จในการสื่อสารอย่าง

^๘สัมภาษณ์ นายอารีพิน เจ๊ะแม รองประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดยะลา วันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๖๒

พื้นฐาน ๕ ประการ คือ ผู้ส่งสาร ตัวสาร สื่อที่ใช้ ผู้รับสาร และการสื่อสารสำเร็จผล แต่ความสำเร็จตามองค์ประกอบทั้ง ๕ ประการดังกล่าวนี้ก็แค่ความสำเร็จในแง่การบรรลุวัตถุประสงค์ของการสื่อสารที่ไม่ได้ครอบคลุมถึงคุณค่าหรือผลกระทบจากการสื่อสารว่าดีหรือไม่ดี เป็นประโยชน์หรือไม่เป็นประโยชน์ต่อผู้ส่งและผู้รับอย่างไร อันหมายความว่าความสำเร็จของการสื่อสารดังที่กล่าวมาวัดความสำเร็จกันที่มีผู้ส่งสารได้ส่งตัวสารผ่านเครื่องมือหรือสื่อที่ใช้ไปยังผู้รับสาร เมื่อมีผู้รับสารก็ถือว่าการสื่อสารสำเร็จผล แต่การสื่อสารในเชิงสันติมีความหมายมากกว่าความสำเร็จของกระบวนการสื่อสารที่เพียงแค่อุปสรรคไปด้วยองค์ประกอบทั้ง ๕ ประการ กล่าวคือ การสื่อสารเชิงสันติจะต้องวัดความสำเร็จของการสื่อสารกันที่คุณค่าว่ามีคุณมีโทษหรือไม่เพียงไร นั่นคือ การสื่อสารเชิงสันติ จะต้องเป็นการสื่อสารที่ส่งผลดี เป็นประโยชน์ เป็นเหตุนำพาซึ่งความสุขสงบมายังบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่อยู่ในกระบวนการสื่อสารนั้น

๓. การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำ

การดำเนินการขับเคลื่อนกระบวนการสร้างสันติสุขของผู้นำทางสังคมในประเด็นของตัวผู้นำในที่นี้มุ่งเน้นถึงตัวผู้นำทางศาสนาเป็นเบื้องต้น เพราะผู้นำทางศาสนาถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทในสังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมชาวพุทธสังคมชาวมุสลิมหรือศาสนาอื่นก็ตาม ประชาชนในสังคมย่อมให้ความเคารพนับถือต่อตัวของผู้นำเป็นอย่างยิ่ง การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำคือการแสดงถึงบรรยากาศแห่งการสื่อสารระหว่างกันในโลกขณะใดลักษณะหนึ่ง อาจจะอยู่ในรูปแบบของการนั่งพูดคุยกันหรือการเสวนาทางศาสนา สังคมหรือวัฒนธรรมกันแบบเฉพาะหน้า หรืออาจจะมีลักษณะส่งสารถึงกันในรูปแบบอื่น ๆ นอกจากการได้พบปะพูดคุยกันแบบซึ่งหน้า เช่น การสื่อสารถึงกันผ่านเครื่องมือสื่อสารอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่อยู่ภายใต้การสื่อสารกันอย่างเข้าใจกัน เป็นมิตรกัน ซึ่งการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำผ่านการสื่อสารอย่างเหมาะสมทั้งส่วนของเนื้อหาและรูปแบบของการสื่อสารย่อมเป็นเหตุนำมาซึ่งความสันติสุขในพื้นที่ได้

๕.๑.๒ ปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

จากการศึกษาโดยการสัมภาษณ์และสังเกตในประเด็นปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ทำให้ทราบว่า ในสถานการณ์แห่งความรุนแรงที่เกิดขึ้นใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนหนึ่งเกิดจากกระบวนการสื่อสารที่ไม่สำเร็จเท่าที่ควร ด้วยปัจจัยหรือข้อจำกัดบางประการที่ไม่สามารถทำให้กระบวนการสื่อสารเพื่อสันติ

จากข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ทำให้ผู้วิจัยมีทัศนะเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการสร้างสันติของผู้นำทางสังคมเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

๑. การมีวัฒนธรรมที่ต่างกัน

แม้ว่าในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้อันได้แก่ ปัตตานี ยะลาและนราธิวาสจะเป็นพื้นที่ที่ได้ชื่อว่าพหุวัฒนธรรม คือพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมมีมิติการดำเนินชีวิตที่หลากหลายอันประกอบไปด้วยผู้คน ๓ ชนชาติหลักอันได้แก่ไทยพุทธ ไทยมุสลิม และไทยจีนโดยมี ๒ ไทยมุสลิมเป็นชนกลุ่มใหญ่และมีไทยพุทธและจีนเป็นชนกลุ่มน้อย แต่การมีลักษณะเป็นพหุวัฒนธรรมก็มีช่องว่างที่ทำให้ผู้คนในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนใต้ห่างกัน ลักษณะที่เป็นพหุวัฒนธรรมเป็นมิติทางสังคมที่ถูกกำหนดขึ้น แต่โดยความเป็นจริงในอีกด้านหนึ่งคำว่าพหุวัฒนธรรมคือสัญลักษณ์ของช่องว่างที่ทำให้ประชาชนในพื้นที่ยังเข้ากันไม่ได้ แม้จะถูกมองว่าพหุวัฒนธรรมคือความงดงามทางวัฒนธรรม แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าความเป็นพหุวัฒนธรรมในที่นี้ไม่ได้หมายถึงการเข้ากันได้ทางวัฒนธรรม ดังนั้น สิ่งที่เราเรียกว่าพหุวัฒนธรรม โดยข้อเท็จจริงแล้วคือความแตกต่างทางวัฒนธรรม และความแตกต่างทางวัฒนธรรมนี้ก็ถือเป็นปัญหาและอุปสรรคอย่างหนึ่งในการทำหน้าที่ปิดกั้นกระบวนการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นในพื้นที่ อนึ่ง เนื่องจากการมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่ต่างกันจึงส่งผลต่อวิถีคิดของผู้นำทางสังคมให้มีความต่างกันด้วย เมื่อมีวิถีคิดที่ต่างกัน จึงอาจกล่าวได้ว่าในกระบวนการสื่อสารก็อาจเกิดความคลาดเคลื่อนด้วยเช่นกัน

๒. การมีอคติต่อกัน

แม้ว่าสภาพความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยพุทธและมุสลิมในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้โดยรวมในปัจจุบันจะอยู่ในระดับดี แต่ด้วยเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่มีผลกระทบทั้งทางร่างกาย จิตใจและสังคมของผู้คนใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างรุนแรงโดยเฉพาะสังคมชาวพุทธ เพราะเป็นชนกลุ่มน้อยในพื้นที่และตกเป็นเป้าหมายของการกระทำจากผู้ไม่ประสงค์ดีอยู่อย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งข้อมูลข่าวสารเชิงข่มขู่ที่แพร่กระจายในพื้นที่ที่ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของชาวไทยพุทธอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นี้ได้เป็นฐานของความรู้สึกหวาดระแวง ซึ่งเป็นบ่อเกิดของการมีอคติอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จำนวนเหตุร้ายที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นเสมือนการตอกย้ำถึงความรู้สึกหวาดกลัวจนนำไปสู่การไม่เป็นกลางทางความคิดในการตัดสินใจต่าง ๆ รวมถึงการใช้ความคิดในการดำเนินชีวิตและการมีปฏิสัมพันธ์กับคนต่างศาสนาอีกด้วย แม้ว่าการสร้างสถานการณ์ความรุนแรงจะมาจากคนบางคนหรือบางกลุ่มซึ่งเป็นผู้ไม่ประสงค์ดีต่อการอยู่ร่วมกันของชาวไทยพุทธและมุสลิม แต่การเกิดเหตุรุนแรงแต่ละครั้งก็เป็นสาเหตุให้ทั้งชาวไทยพุทธและมุสลิมเกิดช่องว่างด้านความสัมพันธ์และเป็นสาเหตุเล็ก ๆ ที่ทำให้ต่างฝ่ายต่างเกิดความลำเอียงทางความรู้สึกนึกคิด อันหมายความว่าเมื่อมีความลำเอียงทางความรู้สึกนึกคิดเป็นฐานแล้วการจะให้กลุ่มชาวไทยพุทธและไทยมุสลิมเข้าสู่กระบวนการสื่อสารเพื่อสันตินั้นก็เป็นเรื่องยากอย่างยิ่ง ภาวะการมีอคตินี้ได้ปรากฏกระจายอยู่ในตัวบุคคลบางคนหรือบางกลุ่มเป็นเหตุให้ทั้งชาวไทยพุทธและมุสลิมบางคนบางกลุ่มมีความรู้สึกไม่ไว้วางใจหรือหวาดระแวงต่อกัน

โดยเฉพาะกับบุคคลที่เคยมีประสบการณ์กับเหตุร้ายด้วยตนเอง ดังนั้น หากจะให้กระบวนการสื่อสารเกิดผลสัมฤทธิ์ที่ดีที่พึงประสงค์ ก็มีความจำเป็นที่จะต้องทำลายความมีอคติต่อกันเป็นเบื้องต้น

๓. การมีความรู้สึกถึงความเป็นพวกเราพวกเขา

แม้ว่ากลุ่มชาวไทยพุทธและมุสลิมในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้จะมีประวัติศาสตร์การอยู่ร่วมกันมาอย่างยาวนานนับหลายศตวรรษและได้ชื่อว่าเป็นประชากรไทยเหมือนกัน แต่ความรู้สึกสำนึกถึงความเป็นชาติพันธุ์ของตัวเองและความรู้สึกถึงความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตนในกลุ่มชาวไทยมุสลิมยังปรากฏมีอยู่อย่างเหนียวแน่น ความรู้สึกถึงความเป็นมลายูนี้มีการผูกติดอยู่กับการเป็นอิสลามิกชน^๙ ที่ทำให้เกิดความรู้สึกถึงความแปลกแยกจากกลุ่มคนอื่นอีกกลุ่มคือกลุ่มชาวไทยพุทธ ในขณะที่กลุ่มชาวไทยพุทธเองก็มีความรู้สึกนึกคิดถึงความเป็นพวกตน อย่างไรก็ตาม การมีความรู้สึกถึงความเป็นพวกเขาพวกเรานี้เกิดจากการมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่ต่างกันเป็นสำคัญด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของคำว่า “พหุวัฒนธรรม” ที่ปรากฏมีในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ การมีความรู้สึกถึงการแบ่งพวกนี้ส่งผลเป็นปัญหาและอุปสรรคในการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติสุขในพื้นที่

๔. การมีความหวาดระแวงต่อกัน

เหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ นับตั้งแต่ต้นปี ๒๕๕๗ เป็นต้นมาชาวไทยพุทธและมุสลิมต่างมีความหวาดระแวงต่อกัน แม้ว่าสภาพการณ์ในปัจจุบันอันเป็นช่วงเวลาที่เหตุการณ์ความรุนแรงเริ่มลดลงอันเป็นเหตุให้ชาวไทยพุทธและมุสลิมได้คลายความหวาดระแวงต่อกันลงไปบ้าง แต่ด้วยสภาพความรุนแรงยังคงปรากฏอยู่ในปัจจุบันจึงยังคงทำให้กลุ่มชนทั้งสองไม่สามารถขจัดความหวาดระแวงที่มีต่อกันออกไปได้หมดสิ้น ต่างฝ่ายต่างยังมีความรู้สึกหวาดระแวงต่อกัน ปรากฏการณ์ที่เป็นอยู่ดังกล่าวข้างต้นถือเป็นปัญหาและอุปสรรคในการสื่อสารให้สัมฤทธิ์ผลในแง่บวก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มชนผู้เป็นผู้นำในฐานะเป็นผู้มีอิทธิพลต่อกลุ่มชนในสังคมของตน หากมีทัศนคติที่แฝงด้วยความหวาดระแวงต่อกันแล้วก็เป็นที่ยากที่จะเป็นทางนำไปสู่การสร้างสรรค์สังคมสันติสุขในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

๕. ความหวาดกลัวที่จะได้รับผลกระทบจากสถานการณ์

ความหวาดกลัวที่จะได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ถือเป็นประเด็นที่สำคัญอีกประเด็นหนึ่งที่เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติให้เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้วยเหตุที่ว่าผู้นำทางสังคมบางส่วนมีความกังวลว่าตนเองอยู่ในฐานะที่วางตนลำบากต่อ

^๙ มุฮัมหมัด ไลซูรี, *ข้าคือคนไทยเชื้อสายมลายู*, ในหนังสือวิชาการฉบับสมานฉันท์. งานเมอลิดกลางแห่งประเทศไทย ฮ.ศ. ๑๔๒๖ (๑๙-๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.สมาน อู๋งามสิน บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯมหานคร : บริษัท ออฟเซ็ท เพรส จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๓๙๑.

สถานการณ์ที่เกิดขึ้น เพราะท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบย่อมมีสองฝ่ายที่เกี่ยวข้องโดยตรงคือ ฝ่ายที่สร้างปัญหากับฝ่ายที่พยายามจะแก้ปัญหา ดังนั้น หากตนเองแสดงบทบาทของการเป็นผู้นำถูกใจ ฝ่ายหนึ่งแต่กลับไม่เป็นที่พอใจของอีกฝ่ายหนึ่ง ตนเองก็อาจจะไม่ได้รับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินได้ อันอาจเป็นเหตุนำไปสู่ความไม่ต้องการที่จะมีส่วนร่วมในการเจรจาหรือร่วมกิจกรรมการสื่อสารเพื่อขับเคลื่อนสันติได้หรือหากเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพูดคุยเจรจาเพื่อสันติก็อาจจะแสดงออกบนฐานความรู้สึกแห่งความกังวล ซึ่งจากการศึกษาพบว่ากลุ่มผู้นำทางสังคมบางส่วนมีความกังวลที่จะได้รับผลกระทบต่อตนเอง

๕.๑.๓ การเสนอแนะแนวทางในการสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

จากการศึกษาโดยการลงพื้นที่สังเกตและสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้นำทางสังคมของชาวไทยพุทธและมุสลิมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้คือ ปัตตานี ยะลาและนราธิวาสทำให้คณะผู้วิจัยได้ทราบถึงแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมของทั้งสองกลุ่มชนอันนำมาสู่การนำเสนอถึงข้อเสนอแนะในการใช้เป็นกระบวนการสื่อสารเพื่อสันติของผู้นำของทั้งสองกลุ่มเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

๑. การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม

กระบวนการสื่อสารที่พึงประสงค์จะก่อให้เกิดสันติในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้คือ ปัตตานี ยะลาและนราธิวาสก็เช่นเดียว กลุ่มผู้นำจะต้องศึกษาเรียนรู้ซึ่งกันและกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมของฝ่ายตรงข้ามว่ามีวัฒนธรรมทางความคิด ความเชื่อเป็นอย่างไร จะต้องสื่อสารอย่างไรถึงจะไม่ไปกระทบต่อทัศนคติ ความเชื่อหรือความคิดของเขา และต้องสื่อสารอย่างไรถึงจะก่อประโยชน์และสร้างความเข้าใจกัน ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีให้เกิดขึ้น ผู้นำจะต้องตระหนักรู้ถึงความสำคัญเหล่านี้ การสื่อสารจำเป็นที่จะต้องศึกษาเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่ต่างวัฒนธรรมจากตน เพราะพื้นที่ดังกล่าวนี้เป็นที่อาศัยอยู่ของผู้คนต่างวัฒนธรรมโดยเฉพาะชาวไทยมุสลิมที่ถือเป็นชนกลุ่มใหญ่ในพื้นที่ที่มีวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนสูงและมีความหลากหลาย โดยวัฒนธรรมเหล่านั้นส่วนใหญ่เป็นผลสืบเนื่องมาจากคำสอนทางศาสนา

๒. การมีส่วนร่วมทางสังคม

การสื่อสารเพื่อสร้างสันติสุขในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ของผู้นำทางสังคมชาวไทยพุทธและมุสลิมจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยกิจกรรมหลาย ๆ รูปแบบและหลาย ๆ อย่าง ซึ่งหนึ่งในหลายประการนั้นคือการให้ทั้งสองฝ่ายได้มีส่วนร่วมทางสังคมในโอกาสต่าง ๆ เพื่อให้กลุ่มผู้นำได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งลักษณะของการมีส่วนร่วมอาจอยู่ในลักษณะดังต่อไปนี้

๑) การมีส่วนร่วมในการวางแผน (Planning) คือการที่ชุมชนทั้ง ๒ ได้มีส่วนร่วมในการวางแผนในการดำเนินงานของชุมชน เพื่อที่จะได้มีโอกาสในการทำงานที่สอดคล้องกับปัญหาของทางชุมชนที่อยู่อาศัย

๒) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) คือการที่ให้ชุมชนทั้ง ๒ ได้มีโอกาสที่จะตัดสินใจในกิจกรรมหรือโครงการที่ทางชุมชนได้ทำ หรือได้จัดขึ้นเพื่อที่จะเป็นช่องทางในการช่วยเหลือหรือการเป็นปากเป็นเสียงให้ชาวชุมชน

๓) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) คือในการดำเนินงานของชาวชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้มีการจัดสมาชิกของชุมชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานหรือให้ความร่วมมือในการดำเนินงานชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนด้านทรัพยากร การติดต่อประสานงานกับหมู่ชาวชุมชน การขอความช่วยเหลือในกิจกรรมต่าง ๆ

๔) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นในการดำเนินงานของชุมชนนั้น ไม่ได้มุ่งเน้นเรื่องของผลประโยชน์ทางตัวเงิน แต่เป็นผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นคือความสุข ความสันติสุขในชุมชน การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ความเข้าใจ

๕) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เป็นรูปแบบของการที่ให้ชาวชุมชนได้มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นหรือสะท้อนภาพของการดำเนินงานของสมาชิกในชุมชนที่ผ่านมา ได้ผลเป็นอย่างไร

๓. การให้ความรู้

ในการสื่อสารเพื่อสร้างสันติสุขในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ของผู้นำทางสังคมชาวพุทธและมุสลิมนั้น การให้ความรู้ก็มีความจำเป็นในลำดับต้น ๆ ของเครื่องมือสร้างความสมานฉันท์ระหว่างกันของผู้นำ ในประเด็นนี้อาจจะต้องอาศัยภาครัฐเข้ามาดูแลหรือสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมแห่งการเรียนรู้ซึ่งกันและกันเพื่อให้งานด้านการสร้างสันติดำเนินไปได้ โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

๑) เพื่อให้ผู้นำทั้งฝ่ายพุทธและมุสลิมยึดมั่นความดี ความถูกต้อง ผู้นำของทั้ง ๒ ชุมชนควรระลึกหรือตระรูถึงความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นและต่างฝ่ายก็ต่างได้รับร่วมกัน ผู้นำของทั้ง ๒ ชุมชนจึงควรระลึกถึงคำสอนทางศาสนาที่มีความสอดคล้องกับความดีสากล นั่นคือ การไม่ละเมิดต่อสิทธิในการมีชีวิตอยู่ของกันและกัน เป็นต้น

๒) เพื่อไม่ให้ผู้นำของทั้งสองชุมชนใช้อารมณ์ตัดสินใจ เพราะหากผู้นำใช้อารมณ์ในการตัดสินใจหรือคิดจะทำอะไรตามอารมณ์ก็มักจะปิดกั้นการรับรู้ การเรียนรู้ การเข้าใจ ซึ่งจะไม่ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน การไม่ใช้อารมณ์ตัดสินใจ จะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ ความรัก ความเข้าใจ สามารถเรียนรู้ความสำคัญของทุกคน

๓) เพื่อให้ผู้นำรู้จักการรับฟังที่ดี เพราะผู้อยู่ในฐานะผู้นำบางคนไม่ค่อยจะรับฟังเสียงของผู้อื่น ไม่ยอมเปิดใจให้กับผู้อื่น หรือได้ยินแต่ไม่ฟัง อย่างนี้อาจจะไม่เกิดความรู้ขึ้นแก่ตนเอง ซึ่งการที่

เรารู้จักรับฟังคนอื่นอย่างตั้งใจและให้เกียรติ นับเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานอย่างหนึ่งเหมือนกัน และเป็น การให้ความเคารพต่อผู้ที่สนทนาหรือผู้ให้ความรู้แก่เรา

๔) เพื่อให้ผู้นำยึดสติตั้งมั่น เพราะในท่ามกลางสถานการณ์ที่มีความวุ่นไหวอย่างยิ่งต่อ ความรู้สึกนั้นคือความรู้สึกที่ผู้อยู่ในฐานะผู้นำเริ่มเกิดความไม่ไว้นื้อเชื่อใจต่อกัน มีความหวาดระแวง ต่อกัน จึงทำให้ความรัก ความเข้าใจกัน ความเป็นมิตรภาพอย่างเก่าแก่ เริ่มห่างหายไปกับสถานการณ์ ที่เกิดขึ้น สิ่งที่จะเป็นตัวเชื่อมให้คนยังคงรักและเข้าใจกันเป็นอย่างดีคือ การที่ผู้เป็นผู้นำมีความรู้สึกที่ดี ต่อกัน คือ จะกระทำอะไรก็มักต้องรู้สึกว่าการกระทำนั้นส่งผลอย่างไรบ้างต่อคนรอบข้าง ต่อสังคม หรือต่อคนที่ไม่ใช่คนศาสนาเดียวกันกับเรา

๕) เพื่อให้ผู้เป็นผู้นำเกิดความรู้สึกสามัคคี การสามัคคีถือว่ามีได้เป็นหัวใจของสิ่งที่ จำเป็นต้องมีคนในพื้นที่ หากคนยังไม่เกิดความรักความสามัคคีเป็นสิ่งที่ยากจะดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ชาวชุมชนทั้ง ๒ พยายามที่จะให้ความรู้เรื่องต่าง ๆ เพื่อที่จะให้คนในสังคมได้รู้จักสามัคคี มีความเข้าใจ ปรองดองกัน รู้จักพูดคุยกันไม่ว่าจะเป็นประชาชนที่นับถือศาสนาใด

๔. การเรียนรู้สังคมพหุวัฒนธรรม

การที่ผู้นำทั้งไทยพุทธและมุสลิมได้เห็นถึงความสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุ วัฒนธรรมว่าจะจะเป็นรูปแบบหนึ่งและเป็นรูปแบบที่สำคัญของการสร้างสันติสุขในพื้นที่ ๓ จังหวัด ชายแดนภาคใต้ ทางผู้นำทั้งไทยพุทธและมุสลิมจึงมีการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประชาชนในสังคม เพื่อที่จะให้เรียนรู้เกี่ยวกับสังคมพหุวัฒนธรรม ที่มีวัฒนธรรมอยู่กันอย่างหลากหลาย การที่ทางชาวไทย พุทธและมุสลิมได้จัดกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการร่วมกันทางประเพณีวัฒนธรรม หรือการจัดเวที แลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกัน เพื่อหวังที่จะให้ประชาชนชาวพุทธและมุสลิมได้มี ความสัมพันธ์กันทางวัฒนธรรม โดยมีวัตถุประสงค์ คือ

๑) เพื่อเรียนรู้ร่วมกัน นับเป็นสิ่งสำคัญในการเชื่อมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้นำในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในการเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของกันและกัน การที่ผู้นำได้มีความ ตระหนักในการที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของกันและกัน นับได้ว่าจะได้เป็นการสร้างความรัก ความ ผูกพัน ทำความเป็นมิตรที่ดีต่อกัน และยังก่อให้เกิดการเรียนรู้ รวมทั้งการหล่อหลอมให้เกิดการใช้ ความรู้ คุณธรรม จริยธรรม ในการอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข การเรียนรู้และเข้าใจวัฒนธรรมของ ผู้อื่น

๓) เพื่อมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรม เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่จะมีการรับและ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และเข้าใจร่วมกัน ซึ่งมักจะเกิดขึ้นกับผู้นำที่มีทัศนคติที่ดีต่อกัน เป็นผู้นำที่มี การยอมรับและเปิดใจกว้างในการยอมรับวัฒนธรรมทางสังคมที่มีการผสมผสานกันอยู่อย่างปฏิเสธ

ไม่ได้ว่าในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีการผสมผสานทางด้านวัฒนธรรมอยู่แล้วจึงควรที่จะเรียนรู้กัน ในลักษณะการร่วมกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมกัน

๕. การสื่อสารเชิงสันติ

กระบวนการสร้างสันติสุขของผู้นำไทยพุทธและมุสลิมได้ใช้หลักของสันติวิธี (Peaceful means) ที่ว่าด้วยการสื่อสารเชิงสันติ เป็นการสื่อสารที่ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง โดยสื่อสารบนพื้นฐานข้อมูลที่เป็นจริงและเข้าใจความรู้สึกของอีกฝ่าย การสื่อสารในลักษณะอย่างนี้จะช่วยให้เกิดการหันหน้าเข้าหากันและร่วมมือกันในวันข้างหน้า โดยมุ่งเน้นที่การสานสัมพันธ์ผ่านการฟังอย่างตั้งใจ วิธีนี้จะ เป็นประโยชน์ในการที่จะสามารถเข้าใจและแก้ไขความเข้าใจผิดได้อย่างสร้างสรรค์ทั้ง โดยไม่ต้องใช้ ความรุนแรง และสามารถนำไปใช้ได้กับทุกที่ ไม่ว่าจะเป็นชุมชนใด นับได้ว่าเป็นปัจจัยแห่งการนำไปสู่ สังคมที่สันติสุขได้ เพราะการสื่อสารในสังคมที่มีความรุนแรงหรือในสังคมที่ประชาชนในสังคมเริ่มเกิด การไม่ไว้วางใจต่อกันและกัน การที่จะสื่อสารหรือการที่แสดงอะไรออกไปทั้งทางกายก็ดี ทางวาจา ก็ดี และ ทางใจก็ดี นับได้ว่าเป็นตัวจุดประกายที่สำคัญในการสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกัน หรือการสร้าง ความแตกแยกกันก็ดี การสื่อสารในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีความสำคัญมากไม่ว่าจะเป็นทาง สื่อต่าง ๆ ก็ดี การพูดคุยกันก็ดี ดังนั้นการสื่อสารสันติสุขเป็นการสื่อสารเพื่อช่วยลดความรู้สึกไม่ ไว้วางใจต่อกันประชาชนในสังคมต้องเป็นผู้ที่เริ่มต้นในการพูดคุยทำความเข้าใจต่อสถานการณ์ที่ เกิดขึ้น การที่จะเรียนรู้ร่วมกัน ประชาชนในสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำทางสังคมต้องพร้อมที่จะเปิด ใจพูดคุยสื่อสารทำความเข้าใจกัน การที่ทางชาวพุทธและมุสลิมได้ทำกิจกรรมทางต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วน หนึ่งของการสื่อสารที่สำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความเข้าใจ เพื่อที่จะให้ประชาชนได้เข้าใจถึงประโยชน์ ของการสื่อสารทางบวกที่ถูกต้องโดยชอบธรรม และโทษของการสื่อสารทางลบที่มีแต่ทำลายสังคม

๖. การสร้างสัมพันธระหว่างผู้นำ

ความเป็นมิตรของผู้นำในที่นี้ ผู้วิจัยได้มุ่งเอาผู้นำทางศาสนาเป็นหลักในการวิเคราะห์ เพราะถือว่าผู้นำทางศาสนาเป็นผู้ที่มีบทบาทที่สำคัญและได้รับการเคารพนับถือจากประชาชนอย่างยิ่ง ผู้วิจัยจึงได้วิเคราะห์ว่าผู้นำที่จะมีลักษณะที่จะสร้างความเป็นมิตรที่ดีให้เกิดขึ้นมาได้นั้น ต้องมีหลัก ดังต่อไปนี้

๑) เมตตา การแสดงออกทางกาย ทางวาจาและทางใจด้วยความเมตตา ด้วยกิริยาอาการ ที่สุภาพเรียบร้อย อ่อนโยน แสดงไมตรีและความหวังดีต่อกัน ผู้นำทางศาสนาในพื้นที่ ๓ จังหวัด ชายแดนภาคใต้ ควรจะมีการช่วยเหลือมีการให้ความร่วมมือเคารพในสิทธิและเสรีภาพของกันและกัน ร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยกัน โดยใช้มิติทางศาสนาทำความเข้าใจกันและร่วมกันเพื่อสร้าง ความเข้าใจที่ถูกต้องให้แก่ประชาชนของแต่ละศาสนา

๒) กรุณา การแสดงออกทางกาย ทางวาจาและทางใจด้วยความกรุณา ความปรารถนา ให้คนอื่นพ้นทุกข์ ความไม่สบายกายไม่สบายใจ และเกิดขึ้นจากปัจจัยหลายประการด้วยกัน

๓) มุทิตา : ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี คำว่า "ดี" ในที่นี้ หมายถึง การมีความสุขหรือมีความเจริญก้าวหน้า ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีจึงหมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ไม่มีจิตใจริษยา ความริษยา คือ ความไม่สบายใจ ความโกรธ ความฟุ้งซ่านซึ่งมักเกิดขึ้นเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีกว่าตน

๔) อุเบกขา : การรู้จักวางเฉย หมายถึง การวางใจเป็นกลางเพราะพิจารณาเห็นว่า ใครทำดียอมได้ดี ใครทำชั่วยอมได้ชั่ว ตามกฎแห่งกรรม คือ ใครทำอะไรไว้สิ่งนั้นย่อมตอบสนองคืนบุคคลผู้กระทำ เมื่อเราเห็นใครได้รับผลกรรมในทางที่เป็นโทษเราก็ไม่ควรดีใจหรือคิดซ้ำเติมเขาในเรื่องที่เกิดขึ้น ผู้นำควรมีความปรารถนาดี คือพยายามช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ในลักษณะที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

จากคุณสมบัติดังกล่าวตามที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ลักษณะธรรมทั้ง ๔ ประการข้างต้น เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญของลักษณะของการเป็นมิตรที่ดีต่อกันและระหว่างผู้นำของศาสนาแต่ละศาสนาซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างยิ่งในการสร้างความสันติสุขในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๑.๑ ด้านการศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

จากการศึกษาในประเด็นกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่าสัมฤทธิ์ผลแห่งกระบวนการสื่อสารที่อยู่ในรูปของการพบปะพูดคุยเสวนาในโอกาสต่าง ๆ ของกลุ่มผู้นำทางสังคมเกิดขึ้นได้เพราะอาศัยองค์ประกอบของการสื่อสาร ๕ ประการ คือ **ผู้ส่งสารและผู้รับสาร** อันได้แก่ บรรดาผู้นำซึ่งเป็นคู่สนทนาหรือพูดคุย **ตัวสาร** คือเนื้อหาหรือประเด็นเรื่องราวเกี่ยวกับการพูดคุยสนทนา **ตัวสื่อสำหรับส่งสาร** คือ เครื่องมือที่ใช้ประกอบในการเสวนาพูดคุยกัน และ**ผลของการสื่อสาร** ที่หมายถึง ความสำเร็จของการเสวนาพูดคุย องค์ประกอบทั้ง ๕ นี้เป็นปัจจัยที่อาศัยกันและกันทำให้กระบวนการสื่อสารของกลุ่มผู้นำเกิดเป็นผลสัมฤทธิ์และเป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์ อาจกล่าวได้ว่าการสื่อสารระหว่างผู้นำทางสังคมในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้จะบรรลุประโยชน์มากน้อยเพียงใด จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยสำคัญ ๒ ประการ คือ **ขั้นตอนหรือกระบวนการสื่อสาร** เช่น เริ่มต้นด้วยการบรรดาผู้นำทางสังคมมีความคิดเห็นที่ตรงกันเป็นเบื้องต้น แล้วนำไปสู่ขั้นตอนของการนัดแนะกันเพื่อพบปะพูดคุย เสวนาปราศรัยกัน ต่อด้วยขั้นตอนของการดำเนินกิจกรรมการพูดคุยอย่างต่อเนื่อง ตลอดถึงการติดตามประเมินผลกิจกรรมนั้นว่ามีความสำเร็จมากน้อยเพียงใด และปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ **องค์ประกอบของการสื่อสารทั้ง**

๕ ประการดังที่กล่าวแล้วข้างต้น หากขาดอย่างใดอย่างหนึ่ง การสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ก็อาจไม่บรรลุความประสงค์ได้

อย่างไรก็ตาม การสื่อสารระหว่างบรรดาผู้นำทางสังคมนี้ ดำเนินไปได้บนพื้นฐานแนวคิดสำคัญอีก ๓ เรื่อง คือ

๑) **แนวคิดการสร้างสันติสุข** นั่นคือ เพราะบรรดาผู้นำของทั้งสองกลุ่มชนมีความคิดเห็นที่ตรงกันโดยประสงค์ต้องการให้พื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดความสงบสุข มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ทุกคนไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดสามารถดำรงชีวิตตามสิทธิขั้นพื้นฐานได้ บรรดาผู้นำทางสังคมจึงมีความประสงค์ต้องการที่จะพูดคุยเจรจาเพื่อหาทางออกและแก้ไขปัญหาร่วมกัน

๒) **แนวคิดเรื่องสิทธิและเสรีภาพ** นั่นคือ จากเหตุการณ์ความรุนแรงที่ก่อให้เกิดความสูญเสียแก่ชีวิตและทรัพย์สินแก่ผู้คนที่ย้ายอยู่ในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ในวงกว้าง จึงทำให้บรรดาผู้นำทางสังคมมีความต้องการที่จะแสดงให้เห็นถึงสิทธิและเสรีภาพในการแสดงออกหรือแสดงความคิดเห็นในลักษณะต่าง ๆ เช่น วิพากษ์ วิจารณ์ วิเคราะห์ต่อประเด็นปัญหาที่กำลังดำเนินไปอยู่

๓) **แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม** นั่นคือ จากเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้ทุกภาคส่วนในสังคมมีความกังวลและเป็นห่วงเป็นใยต่อสวัสดิภาพชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ โดยเฉพาะบรรดากลุ่มผู้นำทางสังคมในพื้นที่ ดังนั้น บรรดาผู้นำทางสังคมทั้งหลายจึงมีความต้องการที่จะแสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมด้านการแสดงความคิดเห็น วิพากษ์ วิจารณ์ต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละครั้ง

อนึ่ง ในกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ จากการศึกษาคพบว่าผู้นำกลุ่มส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ก่อให้เกิดประโยชน์สุขทั้งแก่ผู้ส่งสารและผู้รับสาร อย่างไรก็ตามในกระบวนการสื่อสารก็ควรประกอบไปด้วยองค์ประกอบดังต่อไปนี้

๑. **การตั้งสัมมาทิฐิเป็นเบื้องต้น** อันได้แก่ การปรับทัศนคติหรือความคิดเห็นของตนให้ถูกต้อง มองโลกอย่างเข้าใจ ในที่นี้หมายถึงมองเพื่อนร่วมสังคมอย่างถูกต้อง เข้าใจสภาพการณ์ทางสังคมของเพื่อนร่วมสังคมอย่างถูกต้องไม่ผิดไปจากความจริง มองเห็นความสำคัญของการพูดคุยสื่อสารกับเพื่อนร่วมสังคม การตั้งสัมมาทิฐิเป็นเบื้องต้นถือเป็นการเตรียมความพร้อมทางจิต เป็นเหมือนปรับเรตาร์ของความรู้สึกให้ถูกต้องพร้อมที่จะเข้าสู่กระบวนการของการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ เป็นการเตรียมตัวอยู่ในครรลองที่เหมาะสม มองเห็นความจริงอย่างถูกต้อง

๒. **การกำจัดอคติในจิตใจ** อันได้แก่ การตรวจสอบความรู้สึกของตนว่ามีความรู้สึกนึกคิดอย่างไรต่อเพื่อนร่วมสังคม เป็นการสำรวจความพร้อมภายในความรู้สึกว่ามีสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่จะขัดขวางตนเองไม่ให้เข้าสู่กระบวนการของการเจรจาพูดคุยหรือให้ตนเองเข้าสู่กระบวนการพูดคุยสื่อสารอย่างมีเงื่อนไขกับ เช่น เข้าสู่กระบวนการสื่อสารด้วยท่าทีที่โกรธเคือง ชอบหรือไม่ชอบคู่

สนทนาเป็นทุนเดิม หรือเข้าร่วมกิจกรรมการสนทนาเพื่อสร้างสรรค์สันติด้วยความรู้สึกลัวกังวล หากสำรวจพบว่า มีสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ตกค้างอยู่ในจิตใจก็ควรกำจัดต้นตอเหล่านี้ออกไปจากจิตใจหรือความรู้สึกให้หมดสิ้นเสียก่อนแล้วจึงเข้าสู่กระบวนการของการสื่อสารหรือพูดคุยกันอย่างสร้างสรรค์ เพื่อสร้างสรรค์สันติภาพให้เกิดขึ้น

๓. การสร้างความเข้าใจต่อกัน อันได้แก่ การอยู่ในกระบวนการพูดคุยสื่อสารเพื่อสร้างสันติให้เกิดขึ้น เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องจากการกำจัดอคติในจิตใจให้หมดไป นั่นคือ เมื่อมีความพร้อมที่จะพูดคุยอย่างสร้างสรรค์แล้ว จึงเข้าสู่กระบวนการสร้างความเข้าใจต่อกันซึ่งมีความสำคัญมาก เพราะเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ เป็นกระบวนการที่จะสามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาในระดับที่สูงขึ้น หรือเป็นกระบวนการที่มีผลสัมฤทธิ์อยู่ในตัวเอง กล่าวคือ หากผู้นำสามารถสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันได้ การจะทำให้ความขัดแย้งทุกอย่างยุติลงได้ก็เกิดขึ้น

๔. การสื่อสารด้วยปัญญา อันได้แก่ การพูดคุยบนพื้นฐานของการใช้ปัญญาหรือความคิดอย่างถูกต้อง ตรงกับความจริงที่ปรากฏ คิดอย่างอิสระจากเงื่อนไขทั้งหลาย ไม่ยอมใช้ความคิดที่มีอะไรมากำกับอยู่เบื้องหลัง เป็นการสื่อสารด้วยบรรยากาศที่งดงามเพราะต่างฝ่ายต่างใช้ปัญญาเป็นเครื่องในการร่วมกันขับเคลื่อนกิจกรรมการพูดคุยสื่อสาร

จากการศึกษาพบว่าในกระบวนการสื่อสารกลุ่มผู้นำทั้งชาวพุทธและมุสลิมมีความต้องการที่จะสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติในพื้นที่ ๓ จังหวัดภาคใต้ ซึ่งในกระบวนการสื่อสารเหล่านั้น หากมุ่งหวังการบรรลุผล ก็ต้องประกอบด้วยองค์ประกอบอันเป็นกระบวนการดังที่กล่าวมา

๕.๑.๒ ด้านปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

จากการศึกษาโดยการสังเกตและสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำทางสังคมทั้งที่เป็นชาวพุทธและมุสลิมพบว่าแม้ว่ากลุ่มผู้นำจะมีความปรารถนาในการพูดคุยเจรจาหรือสื่อสารเพื่อสร้างเสริมความเข้าใจอันดีต่อกัน แต่ก็มีอุปสรรคหรือปัญหาที่คอยขัดขวางกระบวนการสื่อสารดังกล่าวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ปัญหาหรืออุปสรรคดังกล่าวเป็นภาวะแฝงที่อยู่ร่วมกับสังคมของการอยู่ร่วมกันระหว่างชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมเอง เป็นภาวะที่แทรกซ้อนอยู่ในสภาพการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของทั้งชาวไทยพุทธและมุสลิม เช่น การมีสังคมและวัฒนธรรมรวมถึงอัตลักษณ์เฉพาะที่ต่างกัน ความหวาดกลัวที่จะได้รับผลกระทบจากการทำหน้าที่ในฐานะผู้นำที่ต้องดำรงตนอยู่ระหว่างกลางของกลุ่มคนที่ เป็นผู้สร้างปัญหากับผู้พยายามแก้ปัญหา หรือแม้กระทั่งการมีวัฒนธรรมแห่งการเกลียดชังต่อกัน ซึ่งเงื่อนไขเหล่านี้แม้ว่าจะปรากฏมีอยู่ในกลุ่มคนระดับผู้ตามเป็นส่วนใหญ่แต่อาจส่งผลถึงกลุ่มผู้นำด้วยเช่นกัน นั่นคือ แม้ว่าจะมีความปรารถนาเข้าสู่กระบวนการการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ แต่อาจถูกกดดันจากกลุ่มผู้ตามบางกลุ่มใช้วิธีการข่มขู่บีบบังคับไม่ให้นำเหล่านั้นเข้าสู่กระบวนการเจรจาได้

โดยการแสดงออกในลักษณะต่าง ๆ จนเป็นเหตุให้กลุ่มผู้นำเหล่านั้นติดสินใจที่จะไม่เข้าสู่กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างสรรคส์ันติภาพให้เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ในที่สุด

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการสื่อสารแต่กระบวนการสื่อสารเพื่อขับเคลื่อนภาวะแห่งสันติสุขก็ถือเป็นภารกิจที่จำเป็นของบรรดาผู้นำที่ต้องทำให้เกิดขึ้นอย่างไม่มีทางเลือกอื่น ดังนั้น หากพิจารณาถึงความจำเป็นในการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติสุขของผู้นำทางสังคมในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้นำบนฐานแนวคิดเรื่องการสร้างสันติสุข แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพและแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมแล้ว ก็อาจกล่าวได้ว่า บนเป้าหมายคือสันติสุขของชาวชุมชนในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้นำทางสังคมจำเป็นต้องมีการสื่อสารระหว่างกัน ร่วมกันดำเนินกิจกรรมการเจรจาพูดคุยกันเพื่อเป็นการระดมความคิดเห็นในการหาทางออกของปัญหาอย่างเหมาะสม ผู้นำทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพที่จะแสดงออกถึงความรู้สึก ความต้องการของตน และมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนภาวะแห่งสันติสุขให้เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างเต็มที่ เพราะทุกคนคือเจ้าของพื้นที่ที่มีภาระคือการทำให้อาชีพของตนเกิดสันติสุขสามารถอยู่ร่วมกันได้ในท่ามกลางภาวะทางสังคมที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม

๕.๑.๓ ด้านการนำเสนอรูปแบบการจัดการชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของชาวชุมชนใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

จากการศึกษาโดยการลงพื้นที่สังเกตและสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้นำทางสังคมของชาวไทยพุทธและมุสลิมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้คือ ปัตตานี ยะลาและนราธิวาสทำให้คณะผู้วิจัยได้ทราบถึงแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเสริมสันติสุขของผู้นำทางสังคมของทั้งสองกลุ่มชนอันนำมาสู่การนำเสนอถึงข้อเสนอแนะในการใช้เป็นกระบวนการสื่อสารเพื่อสันติของผู้นำของทั้งสองกลุ่มเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

๑) การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม ซึ่งเป็นกระบวนการที่จำเป็น เพราะพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ชื่อว่าเป็นดินแดนพหุวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้น การจะให้บรรลุถึงความสำเร็จในการสร้างสรรคส์ันติภาพได้นั้น จำเป็นต้องมีความเข้าใจในหลักการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม

๒) การมีส่วนร่วมทางสังคม ซึ่งเป็นกระบวนการที่จำเป็นในการจัดการชุมชน การมีส่วนร่วมถือเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการชุมชน เพราะกิจกรรมของชุมชนหรือรูปลักษณะของชุมชนจะเป็นไปในทิศทางใด อาจกล่าวได้ว่าต้องอาศัยการมีส่วนร่วมทางสังคมของชาวชุมชน ดังนั้น การมีส่วนร่วมทางสังคมของชาวชุมชนจึงถือเป็นกระบวนการหนึ่งในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๓) การให้ความรู้ ซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการจัดการชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ด้วยเหตุที่การให้ความรู้เป็นการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนอย่างหนึ่ง ความเข้มแข็งของชุมชนเกิดขึ้นได้ด้วยอาศัยการที่ชาวชุมชนมีความรู้ ซึ่งคำว่ารู้ในที่นี้อาจหมายถึงมีความรู้ในการประกอบอาชีพ หรือรู้เท่าทันความเป็นจริงของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นก็ได้

๔) การเรียนรู้สังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งก็คือ การเรียนรู้หรือการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมพหุวัฒนธรรมในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นประเด็นหนึ่งที่เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความเข้าใจที่ดีต่อกันได้และก็ถือได้ว่าหากการที่คนในสังคมไม่มีความต้องการที่จะเรียนรู้การอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม ก็สามารที่จะทำให้เกิดความแตกแยกกันของคนในสังคมได้เหมือนกัน ชาวชุมชนไทยพุทธและมุสลิมจึงได้เห็นถึงความสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมว่าจะ เป็นรูปแบบหนึ่งและเป็นรูปแบบที่สำคัญของการสร้างสันติสุขในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

๕) การสื่อสารเชิงสันติ ซึ่งจากการศึกษาพบว่าหลายปีที่ผ่านมาความไม่สงบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ย่อมเป็นปัจจัยแห่งการไม่ไว้วางใจกันในหมู่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน หรือแม้กระทั่งเจอกันในบางครั้งก็เกิดความรู้สึกที่ไม่ค่อยไว้วางใจกันนั้น มักจะเกิดขึ้นภายในความรู้สึกของทั้งชาวพุทธและมุสลิม ทางชุมชนชาวพุทธและมุสลิมได้ตระหนักและเริ่มกล่าวถึงเครื่องมือที่จะเชื่อมประสานประชาชนในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้ได้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีความสุขดั้งเดิม มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และมีความเข้าใจที่ดีต่อกัน

๖) การสร้างสัมพันธ์ของผู้นำ ซึ่งหมายถึงความเป็นมิตรของผู้นำที่จะเป็นเหตุนำไปสู่การเจรจาสื่อสารเพื่อการสามารถอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข

ประเด็นการนำเสนอรูปแบบการจัดการชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของชาวชุมชนใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้ง ๖ ประการข้างต้นนี้อยู่บนฐานแนวคิดหลัก ๔ แนวคิดคือ **แนวคิดเรื่องการสื่อสาร** **แนวคิดเรื่องการสร้างสันติสุข** **แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ**และ**แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม** นั่นคือ การที่ผู้นำทางสังคมจะมีส่วนร่วมในการแสดงบทบาทสร้างเสริมสันติสุขในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้นั้น จะต้องเห็นความสำคัญและความจำเป็นของภาวะที่เรียกว่าสันติสุข ผู้นำทางสังคมจะต้องรู้จักที่จะเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกัน ต้องรู้วิธีการสื่อสารถึงกันระหว่างผู้นำอย่างถูกต้องเหมาะสม รู้หลักแห่งการเจรจาหรือที่เรียกว่า “หลักวจีสัจริต” อันเป็นการใช้คำพูดอย่างสร้างสรรค์โดยมีเป้าหมายคือการสร้างสังคมสันติสุขให้เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้นำทางสังคมทั้งไทยพุทธและมุสลิมจะต้องรู้จักสิทธิ หน้าที่และเสรีภาพทั้งของตนและผู้อื่นที่อยู่ร่วมสังคมเดียวกัน รู้ว่าตนเองมีขอบเขตแห่งสิทธิและเสรีภาพแค่ไหน เพียงไรบ้างในการแสดงบทบาทของตน ผู้นำทางสังคมจะต้องแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนสังคมสันติสุข จะต้องรู้ว่าตนเองมีบทบาทอย่างไรในการมีส่วนร่วมสร้างเสริมสันติสุขให้เกิดขึ้นในพื้นที่ ทั้งนี้ ผู้นำทางสังคมสามารถนำแนวคิดทั้ง ๔ ประการข้างต้นมาบูรณาการในเชิงปฏิบัติเข้าด้วยกันเพื่อขับเคลื่อนการสร้างเสริมสันติสุขให้เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) หน่วยงานภาครัฐที่ทำหน้าที่ดูแลด้านความมั่นคงของชาติควรร่วมมือกับชุมชนหรือท้องถิ่นให้การส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์สันติภาพในพื้นที่ในภาพรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับนโยบาย

๒) ภาคประชาชนควรร่วมมือกับภาครัฐจัดทำแผนพัฒนาชุมชน และมีการกำกับ การดำเนินงานตามแผน ตลอดถึงการติดตามประเมินผลอย่างใกล้ชิด

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑) หน่วยงานภาครัฐที่ทำหน้าที่กำกับดูแลกิจการด้านความมั่นคง ติดตามและ ประคับประคองการดำเนินงานด้านสันติอย่างใกล้ชิด

๒) หน่วยงานภาครัฐที่กำกับดูแลกิจการด้านความมั่นคงควรให้การสนับสนุนงบประมาณ อย่างเหมาะสมและต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินการที่เกี่ยวกับกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์สังคมที่เป็นไป เพื่อสันติดำเนินไปได้

๓) ภาคประชาชนซึ่งเป็นชาวชุมชนควรให้การสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ต่าง ๆ ตามสมควร

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาประเด็นกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นไปเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ของชาวชุมชนในพื้นที่ ๓ จังหวัดภาคใต้เพิ่มเติม

๒) ควรมีการศึกษาในลักษณะของการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือทางสังคมของชาว ชุมชนไทยพุทธและมุสลิมในพื้นที่ ๓ จังหวัดภาคใต้เพื่อความเข้มแข็งทางสังคมของชุมชน

บรรณานุกรม

หนังสือ

ภาษาไทย

กอบกาญจน์ วงศ์วิสิทธิ์. **ทักษะภาษาเพื่อการสื่อสาร. พิมพ์ครั้งที่ ๓.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๕.

จรัญ โฆษณานันท์. **สิทธิมนุษยชนไร้พรมแดน : ปรัชญากฎหมาย และความเป็นจริงทางสังคม.** กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม, ๒๕๔๕.

จำนง อติวัฒนสิทธิ์. **สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๘.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐.

จิรวัดน์ เพชรรัตน์ และอัมพร ทองใบ. **ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๕.**

จุฑาพรรธ ผดุงชีวิต. **วัฒนธรรม การสื่อสารและอัตลักษณ์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.**

ชะวักชัย ภาคินธุ์. **สิทธิมนุษยชนกับหลักการแห่งพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๖.**

ณัฐกร วิทิตานนท์. **หลักการรัฐธรรมนูญเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.**

เดือน คำดี. **ศาสนศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.**

ติน ปรัชญาฤทธิ์. **ทฤษฎีองค์กร. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๒.**

ทัศนีย์ เทพไชยและวรรณยุทธ ณ วิภาส. **วัดข้างให้ ประวัติและการบูรณปฏิสังขรณ์.** กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์สมาพันธ์ จำกัด, ๒๕๔๙.

ธีรพงษ์ แก้วหาวงษ์. **กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๓.**

นนท์ กอแก้วทองดี. **คู่มือการประชุมเชิงปฏิบัติการผู้นำประชาชนตำบล เรื่องเวทีประชาคมพร้อมใจเลือกตั้ง. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, ๒๕๔๓.**

นรินทร์ชัย พัฒนาพงศา. **การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน และกรณีตัวอย่าง. กรุงเทพมหานคร : ๕๙๘ Print, ๒๕๔๖.**

นวลน้อย ตรีรัตน์ และคนอื่นๆ. **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการดำเนินงานขององค์กรบริหารส่วนตำบล. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธรรมรสเพรส จำกัด, ๒๕๕๕.**

นันทิยา หุตาวัตรและณรงค์ หุตาวัตร. **การพัฒนาองค์กรชุมชน. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท. ๒๕๔๖.**

นรินทร์ จงวุฒิเวศย์. **กลวิธีแนวทางวิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน.**

กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, ๒๕๔๗.

บรรเจิด สิงคะเนติ. **หลักพื้นฐานของสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร :
วิญญูชน, ๒๕๔๓.

ประพนธ์ เรืองณรงค์. **เรื่องเล่าจากปัตตานี**. กรุงเทพมหานคร : ผ่องฟ้าพิมพ์, ๒๕๔๘.

ประเวศ วะส. **เศรษฐกิจพอเพียงบนรากฐานวัฒนธรรมชาวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พิมพ์
ภาคีธรรม, ๒๕๔๔.

ปวิษฐา ชนะการณ และคณะ. **การสื่อสารเพื่อสันติภาพ: แนวคิดและข้อเสนอสำหรับการออกแบบ
หลักสูตรในระดับบัณฑิตศึกษาคณะวิทยาการสื่อสารมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาเขตปัตตานี**. วารสารวิทยบริการมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๖๑.

ปาริชาติ วลัยเสถียร. **เอกสารประกอบการศึกษาวิชา สค. ๖๕๑ ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**,
กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.

พ.ต.ท. สันติ อลิตรุส. **หมากรุกชีวิต 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้**. นนทบุรี : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ๑๗๙
การพิมพ์, ๒๕๕๐.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์ จำกัด
, ๒๕๔๖.

พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. **มนุษย์สัมพันธ์**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระเทพดิลก (ระแบบ จิตญาโณ). **ศาสนากับสันติภาพ**, กรุงเทพมหานคร : บริษัทแปดสิบเจ็ด ๒๕๔๕
จำกัด, ๒๕๔๗.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๔๖.

_____ **แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา**, กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวย, ๒๕๕๓.

_____, **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยนิพนธ์). **พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการ
ความขัดแย้ง**. พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี่ จำกัด, ๒๕๕๕.

พระมหาอดุร สุทธิญาโณ. **ภาษากับการสื่อสาร**. (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวัน
การพิมพ์, ๒๕๕๐.

พัชรี สีโรรส. **การมีส่วนร่วมของประชาชน**. (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๕๔๖.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. บทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชน. กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๕๔.

มุฮัมหมัด ไลซูรี. **ข้าคือคนไทยเชื้อสายมลายู. หนังสือวิชาการฉบับสมานฉันท์.** งานเมาลิดกลางแห่งประเทศไทย ฮ.ค.๑๔๒๖ ๑๙-๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๘.สมาน อุ้งามสิน บรรณาธิการ กรุงเทพมหานคร : บริษัท ออฟเซ็ท เพรส จำกัด, ๒๕๔๘.

รินทร์ชัย พัฒนาพงศา. **การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิคและกรณีตัวอย่าง.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔.**

วรพจน์ วิศรุตพิชญ์. **สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ,** กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, ๒๕๔๓.

วรางคณา วัฒนโย. **การจัดการองค์กรท้องถิ่น,** กรุงเทพมหานคร : พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๐.

วิมลพรรณ ปิตธวัชชัย. **เมื่อฟ้าหม่น เจดีย์หักที่ปักธงใต้.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงเทพ, ๒๕๕๐.

วิรัช ธีรพันธุ์เมธี. **พุทธปรัชญาการปกครอง.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ดวงแก้ว, ๒๕๔๔.

วิรัช วิรัชนิการวรรณ. **การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น.** กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินติ้ง, ๒๕๕๔.

วีระกิตติ์ หาญปริพรรณ์ และคณะ. **การมีส่วนร่วมของชุมชนในงานยุติธรรม,** กรุงเทพมหานคร : กระทรวงยุติธรรม, ๒๕๕๑.

สถาบันพระปกเกล้า. **แนวทางการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ : ปัญหา อุปสรรค และทางออก,** นนทบุรี : ธรรมดาเพรส จำกัด, ๒๕๔๕.

สนธยา พลศรี. **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน.** กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕,

สมคิด เลิศไพฑูรย์. **กฎหมายรัฐธรรมนูญ : หลักการใหม่ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐.**

สมภาร พรหมทา. **พุทธปรัชญา : มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม, ๒๕๔๘.

สัมมา ธนินิธิ. **ภาวะผู้นำของผู้บริหาร.** พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร: ข้าวฟ่าง, ๒๕๕๖.

สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ. **คู่มือการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง.** กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏและทบวงมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

สิทธิ บุตรอินทร์ และภูมิรินทร์ บุตรอินทร์. **ปรัชญาการเมืองเปรียบเทียบ.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ศยาม, ๒๕๕๔.

สุจิตต์ วงศ์เทศ. **รัฐปัตตานีใน “ศรีวิชัย” เก่าแก่กว่ารัฐสุโขทัยในประวัติศาสตร์**,

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๘.

สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. **ทฤษฎีการสื่อสาร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระเบียงทอง,ม.ป.ป..

เสน่ห์ จามริก. **พุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน**. กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๔๓

อดิน รพีพัฒน์. **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การนโยบาย
สาธารณสุข, ๒๕๔๗.

อรทัย ก๊กผล และฉัตรระวี ปรีสุทธิญาณ. **บันทึกเรื่องเด่นรางวัลพระปกเกล้า ๕๒ ด้านความโปร่งใสและ
ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๓.

อิบรอฮิม ชุกรี หะสัน หมัดหมาน แบล. ประพนธ์ เรืองณรงค์ เรียบเรียง. **ตำนานเมืองปัตตานี**.

อุดม รัฐอมฤต และคณะ, **การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิเสรีภาพของบุคคลตามมาตรา ๒๘
ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐**, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานศาล
รัฐธรรมนูญ, ๒๕๕๔.

งานวิจัย

ถวิลวดี บุรีกุลและคณะ.**การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะ**.

มูลนิธิเอเชีย สถาบันพระปกเกล้า : นนทบุรี, ๒๕๕๒.

มนตรี กรรพุมมาลย์.**ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง
จังหวัดเชียงใหม่**, เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖.

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ. **การวิจัยการมีส่วนร่วมทางส่งเสริมการเกษตร**. **ประมวลสาระชุดวิชาการวิจัย
เพื่อการพัฒนาการส่งเสริมการเกษตรหน่วยที่ ๙**, บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๔.

วิทยานิพนธ์

พงศ์ศิริ ศรีวรรณะ. **มโนทัศน์เรื่องสิทธิในพุทธศาสนา**. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, คณะ
อักษรศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

วารสาร

ชนะ ประณมศรี, “วิพากษ์ : แนวความคิดสิทธิธรรมชาติ (สิทธิมนุษยชน) ตามวิถีเอเชีย วิถีไทยและวิถี
ตะวันตกที่ยังวิวาหะกันอยู่”, **วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย**, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒
พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๕.

เสริน ปุณณะหิตานนท์, “ประชาธิปไตย : มุมมองของนักสังคมวิทยาการเมือง”, **วารสารสังคมศาสตร์**,
ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน ๒๕๕๕ .

เอกสารบรรยาย

นพนิตี สุริยยะ, เอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง “สิทธิมนุษยชน”, จัดโดย สำนักเสริมศึกษาและบริการสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, วันศุกร์ที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๕ ณ ห้องบรรยาย CITU ๕๑๓ ชั้น ๔ วิทยาลัยนวัตกรรมการอาครองเนกประสงค์ ๓ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์,

วัชระ งามจิตรเจริญ, เอกสารประกอบการสอน วิชาปรัชญาการเมืองเบื้องต้น ร.๒๑๐,

วารสารวิชาการ

พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร.การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดนครปฐม”, วารสารวิชาการ มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน ๒๕๕๙.

ออนไลน์

[https://www.ryt9.com/s/cabt/146831\)%20\(22\(ออนไลน์\).วันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๒.](https://www.ryt9.com/s/cabt/146831)%20(22(ออนไลน์).วันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๒)

www.ryt9.com/s/cabt/146831 ออนไลน์วันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๕๖ ข้อมูลถึงวันที่ 31 ธันวาคม ๒๕๕๑.

แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (๑) ประเด็นความมั่นคง (พ.ศ.๒๕๖๑ – ๒๕๘๐).

<http://nscr.nesdb.go.th/> (ออนไลน์). ๒๐ มกราคม ๒๕๖๒.

พงศศิริ ศรีวรรณะ (ผู้เรียบเรียง), สิทธิ Rights, กลุ่มไทยทำปรัชญา สารานุกรมปรัชญาออนไลน์ฉบับสังเขป สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สนับสนุนโครงการ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.philospedia.net/rights.html> [๑๐ ส.ค. ๒๕๕๖].

ภาษาอังกฤษ

Cohen, J.M. and Uphoff, N.T., **Participation’s Place in Rural Development Seeking Clarity Through Specificity**, World Development: Earthscan, 1990.

Fornaroff ,A. **Community Involvement in Health System for Primary Health Care**, Geneva : World Health Organization , 1980.

Newstrom, J.W. and Davis, K,**Human Behavior at Work : Organizational Behavior**, 7th.ed. New York : McGraw – Hill Book Company, 1993.

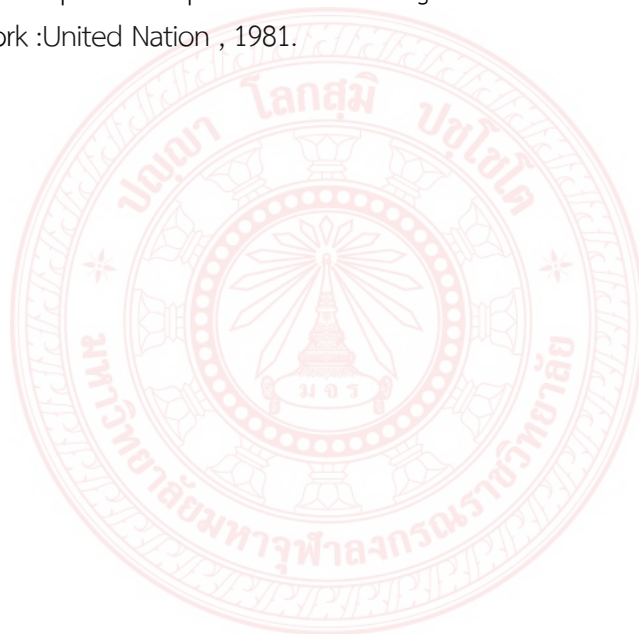
Oakley, P., **Approaches To Participation In Rural Development**, Geneva : Internation Office, 1984

Philip, H, **Development Dilemmas in Rural Thailand**, Oxford : Oxford University Press.
1990.

Ram P. Yadav., **People's Participation : Focus on Mobilization of the Rural Poor**,
Bangkok : 1979.

Reeder William W, **Some Aspects of the Informal Social Participation of Form Families
in New York State Cornell University**, Unpublished : Dissertation, 1974.

United Nation, **Department of Internation Economic and Social Affair**, Popular
Participation as a Strategy for Promoting Community Level Action and Nation
Development. Report of The Meeting for The Adhoc Group of Expert, New
York :United Nation , 1981.

ภาคผนวก ก เครื่องมือการวิจัย

แบบสัมภาษณ์และแนวคำถาม

๑. ท่านมีทัศนะเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันในแบบสังคมพหุลักษณะในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างไรบ้าง

๒. ท่านคิดว่าการสื่อสารมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตมากน้อยเพียงใด

๓. ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการสื่อสารระหว่างผู้นำอย่างไรบ้าง

๔. ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้การสื่อสารเพื่อสร้างสันติสุขในพื้นที่อย่างไร

๕. ท่านคิดว่าการสื่อสารระหว่างผู้นำทางสังคมควรมีรูปแบบอย่างไรบ้าง

๖. ท่านคิดว่าปัญหาและอุปสรรคในการสร้างเสริมสันติให้เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้มีอะไรบ้าง

๗. ท่านคิดว่าการสื่อสารจะมีคุณูปการต่อการสร้างเสริมสันติสุขในพื้นที่หรือไม่ เพียงไร

๘. ท่านคิดว่าผู้นำทางสังคมทั้งฝ่ายไทยพุทธและมุสลิมควรมีกิจกรรมเสวนา พบปะพูดคุยกันหรือไม่ เพราะเหตุใด

๙. ท่านคิดว่ากระบวนการสื่อสารระหว่างผู้นำทางสังคมชาวพุทธกับมุสลิมมีปัญหาและอุปสรรคอย่างไรบ้าง

๑๐. ท่านคิดว่าแนวปฏิบัติที่ดีในการสร้างเสริมสันติให้เกิดขึ้นในพื้นที่มีอะไรบ้าง

๑๑. ท่านคิดว่าผู้นำทางสังคมควรแสดงบทบาทอย่างไรบ้างในการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

ภาคผนวก ข
หนังสือแจ้งขอเข้าสัมภาษณ์

ภาคผนวก ค
รูปภาพกิจกรรมการวิจัย
การลงพื้นที่สัมภาษณ์โต๊ะอิหม่ามและผู้นำชุมชนมุสลิม

การลงพื้นที่สัมภาษณ์คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดทั้ง ๓ จังหวัด

การลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนชาวพุทธ

ภาคผนวก ง
ผลลัพธ์ ผลผลิต และผลกระทบจากการวิจัย

ผลลัพธ์ (ตามวัตถุประสงค์)	ผลผลิต	ผลกระทบจากการวิจัย
<p>๑. ผลการศึกษาด้านกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่าทั้งผู้นำชาวไทยพุทธและมุสลิมต่างก็มีแนวคิดในการสื่อสารระหว่างกันที่อยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจกันและกัน การสื่อสารถึงกันและกันอย่างสร้างสรรค์ การได้นำเอาทัศนคติหรือความรู้สึกที่ถูกต้องที่มีต่อกันไปต่อยอดเป็นการปฏิบัติจริงในการอยู่ร่วมกัน การสื่อสารที่อยู่บนฐานความเข้าใจภูมิหลังทางวัฒนธรรมของกันและกันสิ่งเหล่านี้ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ กลุ่มผู้นำทั้งไทยพุทธและมุสลิมมีทัศนะที่ตรงกันว่าในท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ผู้นำของทั้งกลุ่มไทยพุทธและมุสลิมในฐานะเป็นกลุ่มบุคคลผู้มีอิทธิพลต่อสังคมของตนควรแสดงบทบาทอย่างสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้กระบวนการสื่อสารที่ถูกต้องเป็นเครื่องมือในการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในพื้นที่</p>	<p>ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้</p>	<p>กลุ่มผู้นำทางสังคมทั้งไทยพุทธและมุสลิมมีความเข้าใจในกระบวนการสื่อสารอย่างถูกต้อง รู้วิธีที่จะสื่อสารเชิงบวกระหว่างกันบนพื้นฐานของความเข้าใจต่อกันและกันได้ตระหนักเห็นถึงความสำคัญและคุณค่าของการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์อันนำไปสู่การสร้างสังคมสันติสุขในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้</p>
<p>๒. ผลการศึกษาด้านปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า การที่กลุ่มชนทั้งไทยพุทธและมุสลิมมีวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตและ</p>	<p>ได้รับองค์ความรู้เกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้</p>	<p>กลุ่มผู้นำทางสังคมทั้งไทยพุทธและมุสลิมได้ทราบและเข้าใจถึงปัญหาและอุปสรรคในการสื่อสารระหว่างกัน เมื่อได้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นก็พร้อมที่จะเรียนรู้และทำ</p>

ผลลัพธ์ (ตามวัตถุประสงค์)	ผลผลิต	ผลกระทบจากการวิจัย
<p>วัฒนธรรมทางความคิดที่ต่างกันเป็นพื้นฐานอาจเป็นปัญหาและอุปสรรคในการสื่อสาร การมีความรู้สึกถึงความ เป็นพวกเขาพวกเราภายในจิตใจ มีทัศนคติบางประการที่แฝงด้วยอคติ มีความหวาดระแวงไม่ไว้นื้อเชื่อต่อกัน เหล่านี้ถือเป็นปัญหาและอุปสรรคในการสื่อสารเพื่อสร้างสังคมสันติให้เกิดขึ้นในพื้นที่ โดยเฉพาะกลุ่มผู้นำทางสังคมในฐานะเป็นกลุ่มคนที่มีอิทธิพลต่อสังคมของตน หากไม่สามารถทำลายทัศนคติเชิงลบที่มีต่อกันได้ก็เป็นการยากที่จะเป็นทางนำไปสู่การสร้างสังคมสันติให้เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้</p>		<p>ความเข้าใจอันจะนำไปสู่การปรับตัวเข้าหากัน พร้อมทั้งจะกำจัดหรือทำลายอุปสรรคอันเป็นปัญหาเหล่านั้นเพื่อสร้างสรรค์สังคมสันติสุขร่วมกัน</p>
<p>๓. ผลการศึกษาด้านการให้ข้อเสนอแนะแนวทางในการสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ คณะผู้วิจัยได้นำเสนอถึงข้อเสนอแนะในการใช้เป็นกระบวนการสื่อสารเพื่อสันติของผู้นำของทั้งสองกลุ่มออกเป็นประเด็น ๕ ประเด็นย่อย คือ ๑. การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม ที่ผู้นำจำเป็นจะต้องศึกษาเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมของกันและกัน ๒.การมีส่วนร่วมทางสังคมคือการให้ทั้งสองฝ่ายได้มีส่วนร่วมทางสังคมในโอกาสต่าง ๆ เพื่อให้กลุ่มผู้นำได้มีโอกาสเรียนรู้วิธีการที่จะอยู่ร่วมกัน สร้างความคุ้นเคยสนิทสนมต่อกัน ๓. การให้ความรู้ อันเป็นความรู้ที่ถูกต้องเพื่อทำลายทัศนคติเชิงลบของผู้นำอันจะเอื้อให้เป็นผลส่งต่อหรือถ่ายทอดไปยังกลุ่มคนผู้อยู่ภายใต้อิทธิพลทางการปกครองของตน ๔. การเรียนรู้</p>	<p>ข้อเสนอแนะที่มีประโยชน์อันเป็นแนวทางในการสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้</p>	<p>กลุ่มผู้นำทั้งไทยพุทธและมุสลิมในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติบนฐานของความเข้าใจกัน เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์สามารถปรับตัวเข้าหากันได้ พร้อมทั้งจะพัฒนาพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้มีความเจริญ ช้ามพ้นความขัดแย้งต่าง ๆ โดยใช้การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด</p>

ผลลัพธ์ (ตามวัตถุประสงค์)	ผลผลิต	ผลกระทบจากการวิจัย
<p>สังคมพหุวัฒนธรรม ที่ผู้นำจะต้องเรียนรู้และนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการอยู่ร่วมกับคนที่มีวัฒนธรรมต่างจากตน ๕. การสื่อสารเชิงสันติ ที่ผู้นำจำเป็นจะต้องเรียนรู้และสื่อสารกับคนต่างวัฒนธรรมอย่างถูกต้องเหมาะสมเอื้อให้เกิดบรรยากาศแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และ ๖. การสร้างสัมพันธ์ของผู้นำ ที่กลุ่มผู้นำจำเป็นที่จะต้องมีการปฏิสัมพันธ์กับคนที่มีวัฒนธรรมต่างไปจากตน</p>		

ภาคผนวก จ
แบบสรุปโครงการวิจัย

<p>สัญญาเลขที่ ว. ๓๕๖ / ๒๕๖๐ ชื่อโครงการ กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ หัวหน้าโครงการ นายจารึก ศิริบุบผะ ผู้ร่วมโครงการ ดร.สุชาติ ไหมอ่อน นายอำพร มณีเนียม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี โทรศัพท์ ๐๗๓-๔๕๐๐๗๕ โทรสาร. ๐๗๓-๔๕๐๐๗๔</p>
<p>ความเป็นมาและความสำคัญ</p> <p>การวิจัยเรื่อง “กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้” เกิดขึ้นจากความสนใจที่จะศึกษาถึงรูปแบบ ลักษณะและกระบวนการสื่อสารของผู้นำทางสังคมในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ เนื่องจากพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าเป็นพื้นที่พิเศษในหลาย ๆ ด้าน เช่น เป็นพื้นที่แห่งพหุวัฒนธรรมที่เป็นที่อยู่อาศัยร่วมกันของผู้คนต่างวัฒนธรรมที่สำคัญคือเป็นพื้นที่ที่เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบซึ่งถูกมองจากบุคคลภายนอกว่าเกิดจากความขัดแย้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของศาสนาและวัฒนธรรม ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ อันจะเป็นวิธีการหนึ่งในการนำความสงบสุขมาสู่พื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ในโอกาสเบื้องหน้า</p>
<p>วัตถุประสงค์โครงการ</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑) เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ๒) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ๓) เพื่อเสนอแนะแนวทางในการสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้
<p>ผลการวิจัย</p> <p>ผลการวิจัยแจ้งเป็นประเด็นได้ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. ด้านการศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ <p>จากการศึกษาถึงรูปแบบและกระบวนการสื่อสารของผู้นำทางสังคมทำให้ทราบถึงทัศนะเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคม โดยแจ้งเป็นประเด็นดังต่อไปนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑) ความสำคัญของกระบวนการสื่อสารหรือการพูดคุย <p>จากการลงพื้นที่ศึกษาพบว่ากลุ่มผู้นำทางสังคมของชาวพุทธและมุสลิมต่างมีความเห็นไปในทำนองเดียวกันว่าในสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ การพูดคุยกันเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจมีความสำคัญมาก เพราะการพูดคุยกันจะเป็นปัจจัยหนึ่งช่วยสร้างความเห็น</p>

ผิดให้กลับมาสู่ความเห็นที่ถูกต้องได้และสามารถนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้ในที่สุด การพูดคุยกันเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการสื่อสารมีความสำคัญในกระบวนการสร้างสันติสุขในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้คือปัตตานี ยะลาและนราธิวาส เนื่องจากกระบวนการพูดคุยสามารถทำให้ผู้คนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข

๒) การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์

จากการศึกษาโดยการสังเกตและสัมภาษณ์ผู้นำทางสังคมทั้งฝ่ายชาวพุทธและมุสลิมพบว่าผู้นำทางสังคมในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้มีความคิดเห็นว่าการสื่อสารที่มีความสำคัญคือการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ การเจรจาพูดคุยกันอย่างสร้างสรรค์จะสามารถนำพาชาวชุมชนไปสู่ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ได้ พลัంగాนาจของการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์นั้นถือว่ามีพลังอำนาจมากสามารถเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ต่าง ๆ

๓) การสื่อสารที่ดีต้องต่อยอดไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลลัพธ์ที่ดี

จากการศึกษาโดยการสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยค้นพบว่าในกระบวนการสื่อสารของผู้นำของสังคมไทยพุทธและมุสลิมนั้น ผู้นำทางสังคมมีทัศนะว่าการสื่อสารที่ดีจะต้องนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูปธรรม เพราะหากมีเพียงการพูดคุยแต่ไม่มีการนำไปปฏิบัติก็ไร้ประโยชน์ ดังนั้น การสื่อสารที่ดีควรพัฒนาไปสู่การนำไปปฏิบัติให้เกิดผลลัพธ์ที่ดี ดังนั้น กระบวนการสื่อสารที่ดีจึงควรมีองค์ประกอบที่สำคัญคือการนำไปต่อยอดในลักษณะของการปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลดีแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง

๔. การสื่อสารที่ดีต้องอยู่บนฐานความเข้าใจถึงวัฒนธรรมของกันและกัน

จากการศึกษาโดยการลงพื้นที่สัมภาษณ์กลุ่มผู้นำทางสังคม ผู้วิจัยพบว่าในกระบวนการสื่อสารของผู้นำของสังคมไทยพุทธและมุสลิมนั้น ผู้นำทางสังคมมีทัศนะว่าการสื่อสารที่ดีนอกจากจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบโดยทั่วไปของการสื่อสารที่ถูกต้องแล้วควรจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบบางประการที่ในบางครั้งผู้ส่งสารเองควรตระหนักถึงนั่นคือความเข้าใจถึงภูมิหลังทางวัฒนธรรมของผู้รับสาร เพราะความเข้าใจถึงภูมิหลังทางวัฒนธรรมของผู้รับสารจะทำให้ผู้ส่งสารสามารถวิเคราะห์และตัดสินใจในการส่งสารอย่างถูกต้องและเหมาะสมกับภูมิหลังของผู้รับสารและทำให้กระบวนการสื่อสารสัมฤทธิ์ผลอย่างน่าพอใจ

๒. ด้านปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติของผู้นำทางสังคมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

จากข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ทำให้ผู้วิจัยมีทัศนะเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการสร้างสันติของผู้นำทางสังคมเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

๑) การมีวัฒนธรรมที่ต่างกัน

ลักษณะที่เรียกว่าพหุวัฒนธรรมเป็นช่องว่างที่ทำให้ผู้คนในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนใต้ห่างกัน ลักษณะที่เป็นพหุวัฒนธรรมเป็นมิติทางสังคมที่ถูกกำหนดขึ้น แต่โดยความเป็นจริงในอีกด้านหนึ่งคำว่าพหุวัฒนธรรมคือสัญลักษณ์ของช่องว่างที่ทำให้ประชาชนในพื้นที่ยังเข้ากันไม่ได้ แม้จะถูกมองว่าพหุวัฒนธรรมคือความงดงามทางวัฒนธรรม แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าความเป็นพหุวัฒนธรรมในที่นี้ไม่ได้หมายถึงการเข้ากันได้ทางวัฒนธรรม ดังนั้น สิ่งที่เรียกว่าพหุวัฒนธรรม โดยข้อเท็จจริงแล้วคือความแตกต่างทางวัฒนธรรม และความแตกต่างทางวัฒนธรรมนี้ก็ถือเป็นปัญหาและอุปสรรคอย่างหนึ่งในการทำหน้าที่ปิดกั้นกระบวนการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นในพื้นที่

๒) การมีอคติต่อกัน

ภาวะการมีอคตินี้ได้ปรากฏกระจายอยู่ในตัวบุคคลบางคนหรือบางกลุ่ม เป็นเหตุให้ทั้งชาวไทยพุทธและมุสลิมบางคนบางกลุ่มมีความรู้สึกไม่ไวใจหรือหวาดระแวงต่อกัน โดยเฉพาะกับบุคคลที่เคยมีประสบการณ์กับเหตุร้ายด้วยตนเอง ดังนั้น หากจะให้กระบวนการสื่อสารเกิดผลสัมฤทธิ์ที่ดีที่พึงประสงค์ ก็มีความจำเป็นที่จะต้องทำลายความมีอคติต่อกันเป็นเบื้องต้น

๓) การมีความรู้สึกถึงความเป็นพวกเขาพวกเรา

การมีความรู้สึกถึงความเป็นพวกเขาพวกเรานี้เกิดจากการมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่ต่างกันเป็นสำคัญด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของคำว่า “พหุวัฒนธรรม” ที่ปรากฏมีในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ การมีความรู้สึกถึงการแบ่งพวกนี้ส่งผลเป็นปัญหาและอุปสรรคในการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมสันติสุขในพื้นที่

๓. ด้านนำเสนอรูปแบบการจัดการชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของชาวชุมชนใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

จากการศึกษาคณะผู้วิจัยได้ทราบถึงแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเสริมสันติสุขของผู้นำทางสังคมของทั้งสองกลุ่มชนอันนำมาสู่การนำเสนอถึงข้อเสนอแนะในการใช้เป็นกระบวนการสื่อสารเพื่อสันติสุขของผู้นำของทั้งสองกลุ่มเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

๑. การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม

กระบวนการสื่อสารที่พึงประสงค์อันจะก่อให้เกิดสันติในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้สื่อสารจำเป็นที่จะต้องศึกษาเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่ต่างวัฒนธรรมจากตน เพราะพื้นที่ดังกล่าวนี้เป็นที่อาศัยอยู่ของผู้คนต่างวัฒนธรรมโดยเฉพาะชาวไทยมุสลิมที่ถือเป็นชนกลุ่มใหญ่ในพื้นที่ที่มีวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนสูงและมีความหลากหลาย โดยวัฒนธรรมเหล่านั้นส่วนใหญ่เป็นผลสืบเนื่องจากคำสอนทางศาสนา

๒. การมีส่วนร่วมทางสังคม

การสื่อสารเพื่อสร้างสันติสุขในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ของผู้นำทางสังคมชาวพุทธและมุสลิมจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยกิจกรรมหลาย ๆ รูปแบบและหลาย ๆ อย่าง ซึ่งหนึ่งในหลายประการนั้นคือการให้ทั้งสองฝ่ายได้มีส่วนร่วมทางสังคมในโอกาสต่าง ๆ เพื่อให้กลุ่มผู้นำได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

๓. การให้ความรู้

ในการสื่อสารเพื่อสร้างสันติสุขในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ของผู้นำทางสังคมชาวพุทธและมุสลิมนั้น การให้ความรู้ก็มีความจำเป็นในลำดับต้นของเครื่องมือสร้างความสมานฉันท์ระหว่างกันของผู้คน ในประเด็นนี้อาจจะต้องอาศัยภาครัฐเข้ามาดูแลหรือสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมแห่งการเรียนรู้ซึ่งกันและกันเพื่อให้งานด้านการสร้างสันติดำเนินไปได้ โดยมีวัตถุประสงค์ เช่น เพื่อให้ชาวชุมชนไทยพุทธและมุสลิมยึดมั่นความดี เพื่อไม่ให้ประชาชนใช้อารมณ์ตัดสิน เพื่อให้ประชาชนรู้จักการรับฟังที่ดี เพื่อให้ชาวชุมชนยึดสติตั้งมั่น ในท่ามกลางสถานการณ์ที่มีความหวั่นไหวอย่างยิ่ง เพื่อให้ประชาชนเกิดความสามัคคี เป็นต้น

๔. การเรียนรู้สังคมพหุวัฒนธรรม

การเรียนรู้หรือการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมพหุวัฒนธรรม เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่จะมีการรับและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และเข้าใจร่วมกัน ซึ่งมักจะเกิดขึ้นกับประชาชนที่มีทัศนคติที่ดีต่อกัน เป็นประชาชนที่มีการยอมรับและเปิดใจกว้างในการยอมรับวัฒนธรรมของทางสังคมที่มีการผสมผสานกัน

อยู่อย่างปฏิเสธไม่ได้ว่าในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

๕. การสื่อสารเชิงสันติ

จากการศึกษาพบว่าหลายปีที่ผ่านมาความไม่สงบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ย่อมเป็นปัจจัยแห่งการไม่ไว้วางใจกันในกลุ่มประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน หรือแม้กระทั่งเจอกันในบางครั้งก็เกิดความรู้สึกที่ไม่ค่อยไว้วางใจกันนั้น มักจะเกิดขึ้นภายในความรู้สึกของทั้งชาวพุทธและมุสลิม ทางชุมชนชาวพุทธและมุสลิมได้ตระหนักและเริ่มกล่าวถึงเครื่องมือที่จะเชื่อมประสานประชาชนในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้ได้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขมีความสุขดังเดิม มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และมีความเข้าใจที่ดีต่อกัน

๕) การสร้างสัมพันธ์ของผู้นำ

ผู้นำที่จะมีลักษณะที่จะสร้างความเป็นมิตรที่ดีให้เกิดขึ้นมาได้นั้น ต้องมีหลักดังต่อไปนี้

๑. เมตตา การแสดงออกทางกาย ทางวาจาและทางใจด้วยความเมตตา ด้วยกิริยาอาการที่สุภาพเรียบร้อย อ่อนโยน

๒. กรุณา การแสดงออกทางกาย ทางวาจาและทางใจด้วยความกรุณา ความปรารถนาให้คนอื่นพ้นทุกข์ ความไม่สบายกายไม่สบายใจ และเกิดขึ้นจากปัจจัยหลายประการด้วยกัน

๓. มุทิตา : ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ไม่มีจิตใจริษยา ความริษยา คือ ความไม่สบายใจ ความโกรธ ความฟุ้งซ่านซึ่งมักเกิดขึ้นเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีกว่าตน

๔. อุเบกขา : การรู้จักวางเฉย หมายถึง การวางใจเป็นกลางเพราะพิจารณาเห็นว่า ใครทำดีย่อมได้ดี ใครทำชั่วย่อมได้ชั่ว ผู้นำควรมีความปรารถนาดี คือพยายามช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ในลักษณะที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

จากคุณสมบัติดังกล่าวตามที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์หลักธรรมทั้ง ๔ ประการข้างต้น เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญของลักษณะของการเป็นมิตรที่ดีต่อกันและระหว่างผู้นำของศาสนาแต่ละศาสนาซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างยิ่งในการสร้างความสันติสุขในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์ปัตตานีสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชาที่เกี่ยวข้อง เช่นวิชาภาษากับการสื่อสาร วิชามนุษย์กับสังคม เป็นต้นได้

๒. หน่วยงานภาครัฐที่มีภารกิจดูแลด้านความมั่นคงสามารถนำไปเป็นข้อมูลเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์หรือนโยบายด้านความมั่นคงของชาติ

๓. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์ปัตตานีสามารถนำผลการศึกษาไปเป็นแนวทางกิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์เพื่อเสริมสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในพื้นที่

การประชาสัมพันธ์

มีการประชาสัมพันธ์ผลงานวิจัยทางอินเทอร์เน็ต <http://www.mcupt.com>

ประวัติผู้วิจัย

๑. หัวหน้าโครงการ

- ๑) ชื่อ- สกุล (ภาษาไทย) นายจารึก ศิรินุพงศ์
ชื่อ – สกุล (ภาษาอังกฤษ) Charuek Sirinupong
- ๒) ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำ
- ๓) หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ถ.สามัคคี สาย ข. ต.รูสะมิแล อ.เมือง จ.ปัตตานี ๙๔๐๐๐
- ๔) ประวัติการศึกษา

ทางธรรม เปรียญธรรม ๗ ประโยค
ทางโลก พธ.บ. (จิตวิทยา) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รป.บ. (รัฐประศาสนศาสตร์บัณฑิต)
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
M.A. (IPublic.Adm) Madras Christian College

๒) ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการทางประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวไทยพุทธในจังหวัดปัตตานี” ได้รับทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. ผู้ร่วมวิจัยคนที่ ๑

- ๑) สกุล (ภาษาไทย) ดร.สุชาติ ใหม่อ่อน
ชื่อ – สกุล (ภาษาอังกฤษ) Dr. Suchat Maion
- ๒) ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำ
- ๓) หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ถ.สามัคคี สาย ข. ต.รูสะมิแล อ.เมือง จ.ปัตตานี ๙๔๐๐๐
- ๔) ประวัติการศึกษา

ทางธรรม เปรียญธรรม ๕ ประโยค
ทางโลก พธ.บ (จิตวิทยา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กศ.ม. (จิตวิทยาการศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พธ.ด. (พัฒนาสังคม) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕) ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

หัวข้อโครงการวิจัย “รูปแบบการสร้างสังคมปลอดภัยโดยใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือของชาวชุมชนในจังหวัดปัตตานี” ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส)

๓. ผู้ร่วมวิจัยคนที่ ๒

- ๑) ชื่อ -สกุล (ภาษาไทย) นายอำพร มณีเนียม
ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) Mr.Umporn Maneeniam
- ๒) ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำ
- ๓) หน่วยงานและสถานที่อยู่ติดต่อ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ถ.สามัคคี สาย ข. ต.รูสะมิแล อ.เมือง จ.ปัตตานี ๙๔๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๗๓-๔๕๐๐๗๑ มือถือ ๐๘๖-๙๖๕๒๙๗๖
- ๔) ประวัติการศึกษา
ทางธรรม เปรียญธรรม ๕ ประโยค
ทางโลก พธ.บ. (จิตวิทยา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศส.ม. (สังคมสงเคราะห์) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๖) ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

๑. ผู้ร่วมวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการทางสังคมของชุมชนชาวพุทธวัดมุจลินทวาปีวิหารเพื่อการดำรงอยู่ด้านประเพณีและวัฒนธรรมในสถานการณ์ปัจจุบัน” ได้รับทุนสนับสนุนจากเงินรายได้มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

๒. ผู้ร่วมวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการทางประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวไทยพุทธในจังหวัดปัตตานี” ได้รับทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย